

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

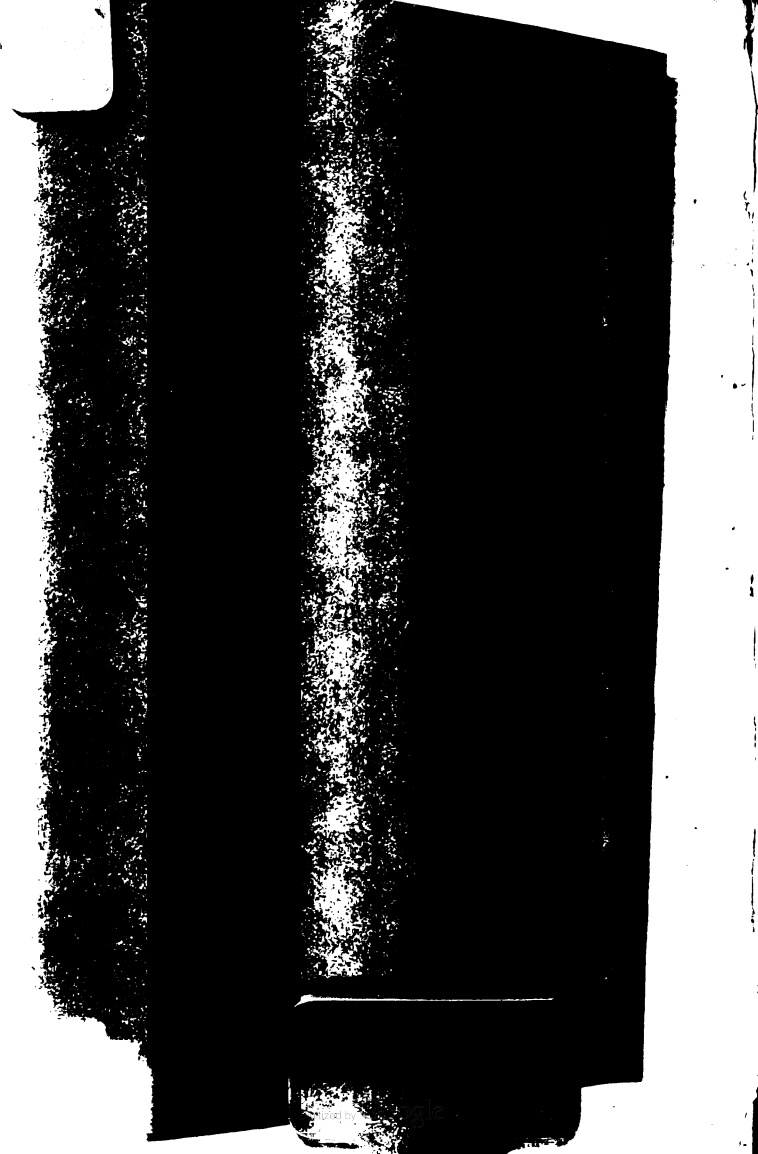
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

01 1175 7316 UB AMSTERDAM

J. Van Hulst
Pred: te Heteren

*Griekse, Latijne, en
Neêrduitse*

VERMAKELYKHEDEN
der
TAALKUNDE,
Bestaande

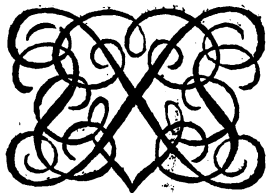
*In verscheide Aanmerkingen over
gewijde en ongewijde stoffe,*

Door

PIETER RABUS,

De tweede Druk.

Vermeerderd met een nader onderzoek van
A. V. D. M: Dr. op het verhaal
wegens den Heere Jesus Christus,
dat in Jozefus gevonden word.

Te ROTTERDAM:

Op **PIETER** vande **SLAABT.**

in Cicero 1692.

AANMERKINGE

Op de

Getuigenisse wegens den

ZALIGMAKER

JEZUS CHRISTUS,

Die men in JOSEFUS vind.

In 't ruw ontworpen door den Hr. A. V. D. M. Dr. en nu als een byvoegfel by dezen tweeden druk van de vermakelijkheden der Taalkunde voor aan ingelast, tot versterkinge van den brief, die alhier in 't achtste hoofddeel vertaalt word.

JOZEFUS woorden [zoo men wil]
in 't 18 boek der JOODSCHE
OUDHEDEN luiden dus.

Εἰς τὴν ἑβδόμη τῶν χρόνων Ἰησοῦς πρ., &c.

Dat is.

En zelveu tijde is 'er geweest een zekere Jezus, een wijs man, indien men hem anders een man mag noemen: want hy was een werker van wonderlijke werken, en leeraarde die genen, die gaarne de waarheid aannamen. Hy heeft ook vele van

de Joden, en vele van de heidenen aan zijn zijde gekregen. Deze was de Christus. En op 't aanklagen der oversten van ons volk, volgens wijzing van Pilatus, gekruist zijnde, hebben echter die gene, die hem eerst bemind hadden, niet opgehouden. Want hy is hen ten derden dage weder levendig verschenen, als de goddelijke Profeten, deze en andere doosenden wonderlijke dingen van hem voorszagt hadden. En dat van daan is tot dezen dag toe het geslagt der gener, die na hem Christenen genoot werden, nog in wesen.

Voer eerst blykt den genen / die de Blyke van vromdig zyn / het byp groot onderscheid / dat sien tussen dese toetwige woerden / en die van Josephus selfs vind : en soude men wel by na mogen denken / dat af een zeer plomp berzterder dan den gepretendeerden brief van Marcus Marcellus Antoninus / of een leerling van deselbe / wel auctor hier van mogt geweest zyn. Wat'er van zp / waarlijc by na deselbe geleerdheid van taal / en schranderheid van geest en vinding heekt'er in : gelijk de uitsiekend geleerde en * beooydeerde Canaquis Faber al booz desen krachtiglijk getoond heeft. Dit zp genoeg van de taal gezeld.

Van 't verstand en oordeel deses berbalsers zal ik nog terstond komen tot te zeggen / als ik eerst nog booz 't tweede zal gezegt hebben ; dat nog Justinus Martyr / nog Tertullianus / nog Clemens Alexandrinus / nog Origines (die alle in name schriften beoonden Josephus wel gelezen te hebben) daar van geen het allerminste ge-
wog

* zie pag. 79.

wag komen te maken : schoonsse alles zoeken by te brengen wat uit Joden of Heidenen tot voordeel en bewijs der Christelijke godsdienst directelyk of indirectelyk sou kunnen dienen.

't Is waar / dat Hieronimus dese plaats uit Josephus vertaalt / dog op zulk een wyze / dat men klaarlyk zijne schroomhartigheid in 't vertalen kan zien ; of / om recht uit te zeggen / zijne stoutheid in 't veranderen van de woorden : wanneer hy in plaats van en deze was de Christus (zig zulk quansuitschamende te vertalen) zet / en deze wierd geloofd de Christus te wezen. Met welcke verandering dese goede vader schijnt te hebben willen wegnemen die objectie / dat Josephus geensints een Christen geweest zijnde / men ook geensints sulke getuigenissen uit hem met recht kan voortbrengen.

D'andere heerkelyke schryvers zijn ebenwel wijser geweest / die andersints dit buiten alle twyfel geensints zouden hebben nagelaten.

Maar dog zal iemand zeggen / hoe komt het dan by / dat Eusebius zulk ook uit Josephus verhaalt ? want of schoon Justinus Martyr en reeds meergemelde heerkelyke schryvers het niet melden / echter blijkt uit desen Eusebius / dat zulk raen al in Josephus gelesen wierd / vermits hy die plaats van woord tot woord bybrengt.

Ik wil hier ganschelyk niet ondernemen Eusebius hoor den auteur van dit onheylig bedrog uit te maken / 't geen reeds gemelde Tan. Faber niet schroomt / en misschien met byp grooter reden / als vele zullen gelooben : maar 't zal hy genoeg zijn wederom eens te toonen hoe / loffelyk by de ouden / en wel specialijk Josephus / daar

't hier op aankomt / citeert : 't zp dat het gene / 't welk hy Eusebius by-bzengt / of geheelijk niet / of geheel anders gebonden word. Want indien Eusebius dit eerst had verziert / en alzoo in Josephus ingelapt / waarlijk hy zoude mijn 's oordeels wat beter taal gebruikt hebben / of ten minste de stijl van Josephus wat beter hebben nageaapt / en ook by byz beter occasie van tijd en verhandeling deselve hebben bygebracht ; waaromme 't my beter gelijkt een van die soort van lieden / die de historie van de valselijc berisferde Christus (gepretendeerde schrijver der historie van de 70 overzetter's) en schriften van diergelijc allop hebben voortgebracht.

Dog laat ons eens weder tot Eusebius keeren / en de kracht en nadruk sijner gepretendeerde citatie inzien. Ider / die niet t' eenemaal in de herkelijche oudheden onbedreven is / weet / met welk een byzondere zucht en pber Eusebius gewoon is te spreken van Origines / een man / van wien de geheele Christen wereld van dien tijd of uitschekend wel / of uytstekend qualijc sprak ; om dat hy in zaken van meerder aan-gelegenheid frouter onderzoek gedaan / en byzmoediger oordeel gegeven had / en op zoodanig een wijze / dat hy daarom by sommige / ja zeer vele den besten naam niet heeft gehad.

Deze verwonderlijk belezene Origines getuigt nogtans op verscheide plaatsen wel uytdukkelijc / dat Josephus , gelijk 't dog andersints uit hem zelf wel blijkt / geenints onzen heiland Jezus voor de Christus erkent heeft : waarom dan ook Hieronimus vlak aangaat tegens den Bzelsentext / die in Josephus / Eusebius / Nicephorus / en a
dele

over Josephus.

v

dere citeerders te vinden is: 't welk echter van hem Hieronimus niet veel te verwonderen is / booz de genen die weten / hoe hy / zoo wel als Eusebius / de woorden van Josephus selfs (daar hy van de stename in den tempel gehoozt hoorts booz den ondergang van Jerusalem spreekt) op den tijd van Christus lijding toepast: een doling/ die Hieronimus wel degelijk in Eusebius hadde behooren gecozrigeert te hebben / in plaats van den selven onbehoozlijk te srijven.

Cedzenus eventwel (schoon hy anders niemand der kerkelijke historischrijvers in 't lichtgeloo- ben en bpbzengen van fabulen wijkt) laat'er die woorden: *Χριστός ἦν ὁ υἱός*. dese was de Christus, geheelijk uit; als wel ziende / dat zulk een zeg- gen geen plaats kan hebben in zulk een geensints dwaze / maar scherpsinnige Jood.

Dog bpsonder nfeutweljk is 't geboelen van Jonas Slichting / in zijn verklaring ober 't 19 vers van 't 2 Capittel des eersten Briefts van Johannes / wtens woorden ik van wat hooger opgehaalt zal bpbzengen. Dog niets verkeerder, zegt hy / kan'er bedacht werden, als t'ontkennen, dat Jesus is de Christus, 't welk ook Johannes selfs daar na te kennen geeft v. 22. & 23. Nade- maal dan dese lieden nooit met een goed geloof zig aan de kerke hielden, is het niet te verwonde- ren, datze eindelijk van de belijdenisse Christi qua- men af te wijken. 't Gene aan te merken staet, is, dat die Antichristen van tweederleye soort waren, en dat die van d'eene soort de navolgers of suc- cesseurs van d'andere waren.

De eerste ontkennen simpeljk, dat Jesus de Christus, en een goddelijk koning was alhoewel

miffchien ten minfte eenige der felver geloofden, dat hy die Christus was, die van God beloofd was: ten zy de voornaamfte hoofden der Joden de vrucht van zoodanigen gefchenk door hunne hardnekkigheid tegen Jesus lig hadden onnut gemaaakt; dat vele der Joden geloofden: uit welker getal ook N. B. de hiftorifchrijver Jofephus geweest is, zoo als zijne getuigeniffe van Jezus leert. Ontrent welke getuigeniffe te vergeefs woelen de gene, die wanen dat z'er door d' een of de ander Christen ingelapt is: t' wijl de felve Jofephus ook heerlijk gewag van Johannes den Dooper en d' Apostel Jacobus maakt [en waarlijk heetlijker als van den Heere Jesus zelf als hier na blyken zal] en dit het gevoelen veler Joden van dien tijd was.

't Gene hier tegen te zeggen valt is reeds door een gedeelte bygebracht / en zal geboegelyk zig nog van zelf opdoen; als we deze gepreterende getuigenis van Jofephus in 't verbolg berder examineren. En of Jofephus uit het getal der gener is geweest / die (want dus acht ik moet men de woorden van Jonas Slichting begripen) fchoon Joden blyvende / dat is / zonder tot het Chriftengeloofte oortegaan / geloofden / dat Hy de Christus was / van hoedanigen foort van Joden ik mijns wetens nergens anders gehoozt of gelezen hebbe / blykt genoeg uit het hier borens bygebrachte van Origenes. Behalven de fporeloofte roepaffintien der oude Propheten / op onzen Groeten Oefland dalende / door hem Jofephus op Vespasianus toegepast: waar van ik byders miffchien nog iets zeggen zal. Deze Jofephus heeft van Johannes den dooper / en den voorlooper van Chri-

Christus een zeer loffelyke getuigenisse gegeven /
 door zoo veel van een Jode te wachten is / op
 deze volgende wijze. *not 3 Iudaeis*, &c. dat is:
 * Eenige onder de Joden waren van gevoelen, dat
 het heir van Herodes was verdelgt, door Godde-
 lijk bestier, en tot wol-rechtvaardige straffe en wraak
 over Johannes, die den Dooper genzemt wierd.
 Want Herodes had dezen bevolen te dooden, daar
 hy een vroom man was, en die de Joden vermaande
 tot het oeffenen van de deugd, en het plegen van
 rechtvaardigheid ontrent malkanderen, en God-
 vruchtiglyk voor God te wandelen, en dat ze dus-
 daniger wijze gestelt tot zijn doopsel zouden toe-
 treden, wyl soodanig een doop Gode aangenaam
 zoude zijn, die niet simpelijk tot zuivering der
 ziele wierd gebruikt, maar tot zuivermakinge van
 het lichaam, naar dat nu al reeds de ziel door deugd
 en rechtvaardigheid gesuivert was, enz.

Maar hoe veel verschilt dit van het gene hy van
 onzen Zaligmaker quansuts bpbzengt!

Van Johannes den dooper spreekt hy niet al-
 leenlyk / maar ook bysonderlyk van zynen Doop
 van boete / enz. En hy toont / dat 'er onder de Jo-
 den waren / die meenden / dat het heirleger van
 Herodes door een goddelijke straffe was verloren
 gegaan / om dat hy dezen Man hadde omge-
 bzacht.

Van onzen Hestand [ik zal nu by onderstelling
 zeggen als of Josephus dit zelf geschreven had]
 spreekt hy; op desen tijd was 'er eenen zekeren Jesus,
 welke Jesus nogtans zoo langen tijd niet alleen
 met het gestadig doen van wonderen en teekenen
 een blijde boodschap had verkondigt / hoedantig
 nog nooit in de gansche wereld; ik laat staan on-

der de Joden was verkondigt geweest: waar by hy zig nog in 't openbaar niet alleenlijk een gesant / maar den Zoon Gods noemde / uit dien grooten Oudvader Abraham / en grooten Koning David oorzpronkelijk na den bleefche enz. / en staande hield dat de Profeten van hem hadden voorzegt enz. en die geensints sprek als de farizeen en schryfgeleerde / maar als macht hebbende / in zoodaniger boegen / dat hem alle magt in hemel en op aarde gegeven was.

Dusdanigen Jesus (wieen wy alle goede Christenen met de hoogste eerbiedigheid ook voorzudging en meerder erkennen) was daar by niet alleenlijk in 't openbaar gedood / maar ook byzonder schandelyk en smadelijk tuffen twee moordenaren / gelijk een ten minsten zoo slim als dusdanige zijnde / aan 't kruys gehecht; terwyl'er onder zijn sterben (gelijk te boren ontrent zijn geboorte) zoo byzondere mirakelen van verduftering der zonne / van scheuring van den voorzhang des Tempels enz. gebeurden; op den Pinxterdag daar na een mirakel / dat zijn 's gelijk noit in de wereld heeft gehad / en wien's voornaamsre leerlingen nog met het doen van groote teekenen en wonderen by zijn Josephus tyd dit evangelium als zijne gezanten de geheele wereld voorz verkondigden.

Deze dan was (by deze gepretendeerde Josephus) maar een zekere Jezus: dien hy dus byzengt / als of zijn naam by anderen en voornaamentlijk de Grieken / en daar onder de Griekse Joden in kleen Asia (voorz welke hy Josephus voorz geeft te schryben) byz onbekend was.

Maar hoe wel had dese getuigenis van onzen grooten

grooten Welland by occasie van dit verhaal toegens Johannes den Dooper te pas gekomen / daar 't nu in tegendeel seer bottelijk op een gang onbequame plaets of daar 't geenstins niet te pas komt / word ingeflanst & wijt dese Johannes te gelijk als hy van zijn doopsel spzakh / geruigde / dat hy de bode was en verkondiger van den gene / dien hy gebolghijk onder 't zichte bare misrakel van een afdalende duive en helder-doozdingende stemme uit den hemel aan een zeer groote menigte van Joden quam aan te wijzen ; en aan wten hy in tegenwoozdigheld der zelber zijne submitste quam te bewijzen ?

Maar welke en hoedanig dog was de leere van dezen zekeren Jesus ? Hy onderwees de genen , die de waarheid met vreugd aannamen , en bekeerde vele uit de Joden en heidenen tot hem.

Waarlijk een zeer magere lof gegeven aan dusdanig een meester / daar eene byp grooter en met grooter omstandigheden gegeven was aan den gene / die zig niet waardig kende dezses goddelijken meesters schoenriemen te ontbinden.

Maar / zal licht iemand zeggen / hy voegt 'er by / deze was de Christus. Maar op th maar zulke een dan wijze tot dat gene / 't welk ik / buiten al 't andere gezelde / uit Hieronimus / en Cedrenus hebbe bygebzacht.

Dog hy voegt 'er ook by (op dat naar 't schijnt / of hy op d' eene plaats wat te wetsig mogt gezegt hebben / hy op d' ander weder zoo veel te rijkelijker quam toe te meten) dat de Propheeten niet alleenlijk zijne opstandinge hadden boozzeld / maar ook ontelbare * ['t Byter word berekent

* (gelijk men dus in 't Duits zegt *duizend andere dingen*)

x: **Aanmerkinge**

teekent eigentlijk tienduizende, dog word beeltijds
booz ontelbare genomen] mirakelen of wonderen:
hoedanige getrigenissen of boozzeggingen / top
ebentwel by de Profeten niet binden / 'h sprake
ten opzichte van het getal ; schoonze in zeer groo-
ten getal zijn geweest / gelijk uit de h. Everage-
listen blijkt.

Want of schoon hunne boozzeggingen en getui-
genissen van den Zone Gods overtollig genoeg
zijn tot voldoeninge van alle redelijke Joden en
Heidenen / zoo zijn d'er egter geensints zoo vele
teekenen / en wonderen van Hem in 't byzonder
boozzeid:en halen ze in geenen deele op't getal van
die teekenen en wonderen / die onzen Heiland / ter-
wijl hy hier op aarde in den vleesche verkeerde /
heeft uitgewerkt.

Dog dit is de gemeene ramp der borte bedrie-
gers / dat se of te veel / of te weinig zeggen / en
veel tijds te veel / uit vrees van te weinig te zul-
len zeggen / en alzoo hen zelven door hen zelven
komen te ontdekken.

Hoe weinig deze Josephus zelf onzen Heiland
Jesús Christus heeft geacht / blijkt ook uit die ge-
tuigenisse / die hy van Jacobus den broeder onzes
Zaligmakers geeft / en 't gene Origines in zijne
aantrekeningen over 't 13 Capittel van Matheus
daar van aanmerkt / namentlijk dat Josephus /
die in 20 boeken de Joodse Oudheden beschreiben
heeft / wanneer hy reden wil geven waarom het
Joodse volk zoo jammerlijke rampen heeft gele-
den / zoo dat ook de Tempel is verwoest geworden,
zegt / dat hen zulx door goddelijke wrake is overge-
komen, om het genezy tegeen Jacobus den broeder
van Jesús, die Christus genaamt wierd, bestaan had-
den.

den. En, dat te verwonderen is (zegt berder dese Origines) daar hy geensints van dat gevoelen was, dat onze Jezus de Christus was, geeft hy niet te min zulk een heerlijke getuigenisse van rechtvaardigheid aan Jacobus: want hy zegt ook, dat het volk van dat gevoelen was, dat om Jacobus wille hem die ellenden waren overgekomen; en van onzen Heere Jezus Christus zwijgt hy ten dezen opzichte t'eenemaal, schoon 't om hem was, en niet om Jacobus, dat hen deze uiterste rampen en verwoestinge zijn overgekomen.

Wat de Joden van dien tijd hier van geloofden / laat ik hoor Josephus / en Origines. Dat de Christenen wel anders geloofden / en wisten uit de voorzegging onzes heilands is waaragtig. Dog blijft hier opt 1. dat Josephus niet geloofd heeft dat Jezus de Christus was / en 2. dat Origines sulx ook van dien Josephus geboekt / en daar kragtige redenen toe blyzengt.

Want zeker / zoo Josephus geloofd / en uit dien hoofde publykelyk gezegt had / dat deze Jezus de Christus was, soude hy gansch wat anders van hem hebben hoorgebzagt: te weten zijn wonderlyke geboorte / smadelijke dood / en glorteuze herrijzenisse / ook zijne zoo bzonder verwonderlyke hemelbaart / niet gezien hy zulke / die beweren Romulus te hebben gezien ten hemel opbaren / of hy een bezoerger der Agyptaansche weg / dewelke zwoer / dat hy Orusilla had zien ten hemel stijgen / maar in tegentwoordigheid van de Apostelen: aan wten hy zoo eben te horen de toekomstige en gaben / des hepligen geests hoorzegt en beloofd had / en eindelyk dat zoo uitstekend groot

en zichtbaar wonderwerk van de gabe der talen in tegenwoordigheid zoo vele menschen / uit alle gewesten der wereld daar henen toegeschoten / met zulke byzondere omstandigheden / en beroerte in geheel Jeruzalem.

Of indien hy in tegendeel daar in niet heeft geloofd / zoude hy zoo rijkelyk / en by meer als by de H. Profeten te vinden is / van des zelfs miracelen en voorzeggingen dier propheten geen sintes hebben gesproken : gelijk hy daarom van Jacobus sprekende maar zoo als by occasie zegt / dat die Jacobus de broeder was van Jesus , die Christus genaamt wierd.

En wien was 'er meer aan gelegen zoodanig een persoon en zaken te verduistren als Josephus / Joods priester / en farizeer (over welke onzen Oefland zoo menigmaal 't wee had uytgeroepen /) en vland van den Chyristelyke Godsdiens ? 't welk dewyl hy 't niet zoo gevoegelyk publijk kon doen (nademaal zijne secte nu dus jammerlyk in de laagte leggende de Chyristenen onder de hand meerder doozykende / die uyt een by hem verkeerde opgebarre byeze van rebenge mogelijk nog meerder die zoude konnen hinderen / zoo d' eene of d' ander Ketzer hen quam te begunstigen) hy eventwel indirectelyk / mijns bedunkens / heeft te werk gestelt met zoodaniger wijze van Johannes den Dooper en Jacobus de spreken , dat de naam en daden van onzen Heere Jesus Chyristus by de heidenen moesten verduistert werden / indienze maar aan zijne schyften eentge achtrbaarheid quamen te geben.

Gelyk nu meergemelde C. Faber in een zijner byleven dit bedrog al by klaarlyk had ontdekt /
komen

komen kozt daar op zig op te werpen twee waak-
here geleerde mannen Henricus Dalesius / en
Guljelmus Spencerus / wanende datse de argu-
menten / van Faber bygebzagt / by wel weder-
leggen / dog met zulke bewijsredenen / die reeds al
wederlegt waren ; en waer ontrent ik my niet
genoeg kan verwonderen over het booz-oozdeel
dezer anderzints zeer geleerde en verstandige
mannen.

Booznamentlijk a's de eene * (Dalesius) dese
woozden van den gepretendeerde Josephus zoo
verklaart / dat'er nog een ander bul- of stopwoozd
bykomt / om den zin te volmaken (het Grieks
woozd $\lambda\epsilon\gamma\sigma\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$) op dat hy Jozefus van aldus
zoude schijnen gezegt te hebben. En deze was
de gene die Christus genoemt wierd , dog mogen
we dit wel zetten by de stoute verandering van
Hieronimus / en deze was , die geloofst wierd de
Christus te zijn.

Suidas spreekt van Josephus op deze wijze.
Dat hy in zijn 18 boek der Joodse Oudheden opent-
lijk belijdt , dat onze Zaligmaker Jesus Christus om
de grootheid en veelheid zijner wonderwerken is om
hals gebragt : dat johannes de Dooper waarlijk een
Profeet was , en dat om het dooden van den Apostel
Jacobus Hierusalem verwoest was. En [t zijn de
woozden van Suidas zelf die ik hier gebzukt]
hy schrijft van onzen Heere Jesus op de volgende
wijze. *Te dier tijd was'er een wijs man , &c.*

My dunkt boozwaar / dat ik hier op wel mag
zeg

* Zijne eigene woorden zijn ; Quamvis enim
dicat $\epsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ $\delta\epsilon$ $\lambda\epsilon\gamma\sigma\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$, subaudiendum est $\lambda\epsilon\gamma\sigma\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$,
i. e. qui dicebatur Christus.

zeggen / dat in dien men aan my soodanig een
 byzheid van betralen / veranderen / en quansuis
 herbullen der texten in de oude / 't zp Joodse / Hei-
 dense / of Chzistense schrybers toestond ; en ik
 (waar booz my de groote en genadige God be-
 hoede) de onbeschaamtheid daar by had om zulz
 te doen / ik zoude durben beloben uit d'oude
 Schrybers booz te kunnen bzingen booz elk een
 wat / en zoo als hy 't begeerde.

Maar alle eerlyke verstanden weten dat in
 zaken van ernst / gewicht / en booznamentlyk
 Theologie en godsdienst nog schers van die na-
 tuer / nog passie / nog interest / en uit der zelver
 hoofde eenig zoo genaamt heilig bedzog of dier-
 gelijke kunsjes te pas komen ; en dat daarom
 der zulker quansuis goeden pber en inzicht geen-
 stints is te verontschuldigen.

Eer ik iets meer over desen Suidas (dien ik
 reeds boven genoeg by andere gelegentheid ge-
 detificeert hebbe) home te zeggen / zal ik 'er die
 nog wegens Henricus Dalesius byboegen / dat
 zijn meeste en booznaamste schermerpen daar over
 zijn [waar tegens ook P. Quet zeer pberig wo-
 stelt] dat Can. Faber geseld had / dat de eerste
 berzierder deser fabel Eusebius was geweest /
 waar van ik den seiben gaarne wil ontlasten / ge-
 lyk ik reeds boven hebbe gedaan / dog onder-
 tuffen het bewijs van alle die genen / die hier in
 Josephus onberbalst houden gaarne wil afwach-
 ten : vermits by cozdate lieden geen zeggen / maar
 bewijzen geld.

Wat dan ook Suidas aangaat / die s zeld / dat
 Josephus opentlyk belijd dat onzen Zaligmaker Jesus
 Christus om de grootheid en veelheid zijner won-
 der-

derdaden is om hals gebragt, waar op hy ook dat
 zoo beruchte getuigenis quansuits uit Josephus
 byzengt. 2. dat Johannes de Dooper waarlijk
 een Propheet was. 3. Dat om het dodden van
 Jacobus Ierusalem verwoest was. 't Is zeker dat
 men geen van deze drie dingen alzoo by Josephus
 vind / als uit het gene dat van de Christus / en
 Johannes den dooper uit de zelbe is bygebragt
 blykt.

En verder aangaande het derde / daar van
 zegt de uitstekende zeer belezene Spencerus / dat
 of schoon Origines / Hieronimus / Clemens
 [die zeld dat zulx het geboelen der verstandige
 Joden is geweest] en Suidas zulx geruigen /
 hy ebenwel dat geensints by Josephus heeft kon-
 nen vinden : dog maakt hy dat daar mede goed /
 dat het misfchten door zorgheloosheid der uit-
 schryvers is overgeslagen / daar het wel te pas
 quam / en alzoo is te looz gegaan. Welke giffin-
 ge ik hem gaarne door zijn rekening late / ter-
 wijl ik den rechtzinnigen lezer te bedenken gebe /
 of hier niet wel het eene bedrog het andere staat.
 Ondercussen toont met byzond'ren pber deze
 Spencerus en uit het 14 Capittel van het 3 boek
 zijner Josephus Joodse Oorlogen / en uit Suet-
 onius 5 capittel van het leven van Fl: Vesp-
 asianus / dat Josephus [op dat ik Spencerus
 eigene woorden gebuik] de Propheeten van den
 Messias / welkers toekomt de Joden te die-
 tijd verwachtende waren / geensints van Je-
 sus Christus verstonde en uitleide : maar zeer
 pdelijk en verkeerdelijk sulx / naar dat hy nu
 de Joodse republiik sag meer en meer t' onder-
 gaan / op Vespasianus heeft toegepast. En
 deze

deze Spenterus stryd nog booz; de woorden deze was de Christus.

De geleerde D. Quet / die zoo wel Blondel / als Faber en alle andere hier ontrent tegens hem geboelende krachtelyk waant te wederleggen / is van dit selve geboelen / en stemt daarom niet alleenlyk met Dalestus over een / ontrent het byvoegen en alzoo by gebolg inslappen van het woord *λεγομεν*, eben als of 'er in den text van Josephus booz; dese fabelen niet genoeg was ingelapt / maar boegt 'er daarom nog by (op dat alzoo dit geboelen van te meerder nadruk mag wezen) dit nabolgende. Want dat hy (Iosephus) zegt, dat de leere van Iesus is aangenomen van die gene, die de waarheid lief hadden, moet men niec zoo verstaan, als of hy zelf verstond sulx de waarheid te zijn, al wat onzen Zaligmaker gesproken heeft; maar wil hy dit zeggen, dat N. B. de discipulen van Iesus de studie, of yver van waarheid voorwendende waren; en desen lof boven anderen sochten te behalen. En wat verder beneden dit selve woord opbattende zeyd hy tegen Blondel (die 't booz; absurd hield / dat Josephus / wiens gemoed en genegentheid eerder na de heidense ydelheden als na de leere der Apostelen scheen te hellen / weder ingeboert / als een die behende dat de Propheten de boozballen en daden / en wel booz; namentlyk nog zyne verruysenis / hadden booz; zeyd) dat sulx in den selven zin gesproken was / als dat bovenberhaalde / *επειδ ουκ εστιν*. Deze was de Christus: 't welk eben eens is / zegt Quet / als of hy Josephus had geseid / wyl deze geloofd wierd de Christus te zijn, geeft men voor, dat de voorzeggingen der Propheten, die aan ons volk den Messias

Mefias hebben beloofd, werden voorgewand hante verving gehad te hebben.

Maar hoe kan dog salt uit den mond van een geensints beherrde Jood komen? want indien Josephus een onbeherde Jode bleef / en al ten zoodantge (want hoe kan hy anders?) gebo gentis van Jofias Christus had gegreuen / op wat andere wyze konde hy van desen Welland sprek hou / als men hen opentijch te lasteren / en dog een bedroeger / etc. niet te maken: 's wijt die d' foveren allen Jodan in't gemeen woord / dat en Joden en Jettiken sijn geboden; oft te minsten sijn indertijch zoo te verkeren / dat hy dog selfs beschuden / of minderen / of nabolgers thoutang een Jacobus was) zoo hoog zeta / zonder van een (die haardijchdel tekerde woord) of niet / of zoo soberijch te sprekken; en dat dog B. B. niet zulk een zin en werding / als de booz bechters der bewuste optise booz de gepzeten deerde plaats / en wel boozinnentijch Quet / zig inbeelden?

Onderruffen ebentwel / al wat die groote gtol- list Suidas (die zig allerley zotternpen zottelijch laat op de moutw spellen) zeld by Josephus gebonden te werden / en men geensints by de- zelfve vind (ook zelfs dit / dat onze Zaligmaker Jofias Christus / nebens d' andere Pziesteren als Pziester in den tempel hadde geoffert / en zoo boozts) moeten wop / om dat het Quet zoo ver- staat / gelooven uit Josephus uitgeschrypt te zyn.

Ook wil elders dese geleerde Heer beweren / dat Origines / en Theodoretus / welke getuf- gen dat Josephus onzen Welland Jofias booz de

Christus niet erkent heeft (wijl ze niet meerder als Cedzenus dese woorden en deze was de Christus schijnen gelezen of geloofd te hebben) missesten zulke exemplaren hebben aangeroffen / die doo; de ongeloobige Joden verminst en verbaast waren.

Maar dog Josephus heb zulk zelf al geschreven / en 't evenwel op die wijze verstaan / als top nu eben getoond hebben dat het Quet verstaaf : wat argument kan die dog doo; de Christelijke Keltige maken ? of hoe kan dit getuigens van meerder nadruk zyn / als 't gene Suetonius / Tacitus / Plinius / etc. bybrengen ? en uit welke men maar alleenlijk tot bekrogting van andere bewijzen kan betoonen dat 'er een Jesus is geweest / die zig een sette (die sy verheerde heidenen verheerdelijk een quade superstitie noemen) heeft opperegt ?

ij. mōs. p. d. mōs.

De

De DRUKKER

Aan den

LEZER.

DE zeer geleerde Heer *Antoni Van Dale* heeft deze vorenstaande aanmerkinge geschreven, niet met opzet omme die eigenlijk by dit werkje te voegen, maar heeft ze als een ruw ontwerp onder een ander groot werk voorhenen byeengesteld, waar uit hy naderhand dezen brok wedergenomen, en by zeker voorval in iemands handen gegeven heeft, die my gunde den zelve in dit boekje, niet zonder kennis van den maker, als ter zake dienende, tot onderwijs der Nederduitse lezers, in te lassen. Dit dacht my goed bekend te maken, dewijl de Schrijver dezer Vermakelijkheden, met ander werk bezig, my daar van meester gemaakt heeft.

T O E G I F T

Op de Voorgaande

AANMERKINGE.

Of Jozefus / in plaats van iets tot glorie onzes Heeren Jesus Christus te schrijven / niet veel eer getracht heeft Zijne wonderdaden / in 't uitschrijven der Demons of onreine geesten betoond / in bezachtinge te brengen / zal een nauwkeurig lezer kunnen oordeelen / als hy ziet / dat deze Joodsche schryver in 't 8 boek zijner Oudheden van Salomons wijsheid sprekende ons wil wijs maken / dat die koning ook kon tooveren / en de Demons niet bezweringen belegen waer op tot bevestiging die schoone grolgeschiedenis van den dubelbezweerder Eleazar volgt.

Ook is het de moeite waardig by den zelve Jozefus (anders een loffelijk schryver) na te zien 't gene hy in 't 7 boek des Joodschen kriegs van zijnen wonderlijken wortel Beersa vertelt / namentlijk dat ze de Demons kan verjagen enz. Daar het misschien niet anders als Peonijkruid is / krachtig tegen de vallende ziekte.

VOOR-

VOORREDEN

Die voor den eersten druk staat,

Aan den

LEZER.

Doen ik den *Grieksen historyschrijver Herodianus*, en de *Samenspraken van Erasmus* vertaalk in 't licht gaf, was mijn opzet, dit boek mijner aanmerkingen kort daar op te laten volgen. Doch onderwijlen de hand aan Latijnsen arbeid slaande, en my zelve bezig houdende met de reeds uitgegevene *Ovidius Herscheppingboeken in 't Latijn*, vond ik in 't tegendeel goed, indien niet voor altoos, ten minsten eenigen tijd deze mijne Duitse bladen op te sluiten, en voortaan minst in mijne moeders sprake de pen te oefenen: gelijk ik ook in den voorledenen tussentijd hebbe aangevangen, in het toebereiden van gemelde *Erasmus Samenspraken*, die nu al voor eenige maanden met overvloed van Latijnsche kantteekeningen zoo verre

ge-

V O O R R E D E N

gebracht zijn , dat ze eerstdaags den *drukkerse zullen werk verschaffen. Evenwel op't aanmanen des drukkers , die te voren wist , dat dit werk gereed lag , ben ik van mijn tweede voorne- men verandert, en geve althans den Ne- derlander ten beste deze mijne *Griekse, Latijnse, en Neêrduitse Vermakelijkheden der Taalkunde* , uit vele Schrijveren , en eigen opmerkinge te zamen gestelt.

t Opschrift dezes boeks zal lichte- lijk den lezer kunnen voldoen , als hy wete , dat de verhandeling der stoffe , en de verscheidenheid van dien my zoo vermakelijk gevallen heeft , als ooit eenige oeffening. Gy ziet hier , Le- zer , uitspanningen , en vruchten van mijnen ledigen tijd (hoewel die naauw- genoeg beperkt is) waar van ik ook re- kenschap wil geven.

Onze groote medeborger Erasmus , doet my gedenken aan zekere zijne woorden , waar mede hy den opdracht voor eenige werken van Cicero , door hem

* NB. deze zijn eindelijk onder de pers geraakt , en staan dit jaar uit te komen.

aan den L E Z E R.

hem verbetert , aanvangt. *Quemadmodum , inquit , qui sunt à Scorpiis icti , solent ab iisdem remediis petere , ita mihi convenire videtur , ut qui litteris sumus addicti , animi lassitudinem , aut corporis affectionem è studiis gravioribus contractam , ab iisdem studiis , sed amoenioribus recreemus. Etenim qui vere studiosi sunt , per omnem vitam nihil aliud agant , quamdiu licet illis suo arbitrata vitæ cursum moderari , nec tam intermittunt studia , quam remittunt , & relaxant aliquoties ingenium , cessant nunquam , otiantur interdum , sed interim agentes aliquid. Feriantur aliquando , sed sic , ut orti rationem pulchre queant reddere. Et si libet , cessant etiam nonnunquam , sed ut horum cessatio plus adferat bonæ frugis , quam quorundam negotiosissimæ occupationes. * Gelykerwys , zegt hy , die genen , dewelke van Schorpioenen gesteken zijn , wederom hun geneesmiddel uit dezelve plegen te halen , alzoo schijnt het my over een te komen , dat wy , die aan de letteren*

* *

* Aldus spreekt Erasmus in een voorreden voor Cicero de Officiis &c. Opgedragen in den jare 1519. aan Jakob Tudor, toen ter tijd Pensionaris van Antwerpen.

V O O R R E D E N

teren toegewijd zijn, de vermoedheid onzer zinnen, of quade gesteldheid des lichaams, die men uit zwaarder boekoeffeningen gehaald heeft, met dezelve, maar vermaakelyker boekoeffeningen verfrissen. Want die waarlyk boekoeffenaars zijn, doen in hun gansche leven niets anders, zoo lang het hen vry staat na hun welgevallen den loop des levens aan te stellen: en zy laten zoo zeer niet hunne bezigheden stil staan, als zy wel daar van een uitspanninge maken, en het verstand ontspannen. Nooit staan ze stil. Ze zijn wel eens ledig, maar ondertussen iets doende. Somtjds hebben ze wel Vrydagen, maar in dier voegen, dat ze met goede reden rekenschap hunner ledigheid kunnen geven. Ja, zoo't hen lust, ze staan ook somwijlen wel eens stil, maar zoo, dat hunne stilstand meer nutheid toebrengt, als de zeer drukke bezigheden van sommige anderen.

Indien 't my geoorloft is, buiten opspraak, de woorden des geleerden Mans my eenigermaten toe te passen, ik kan den lezer betuigen, dat dit ook niet anders is, dan een werkje van tussenpoozing mijner gewichtiger beyveringen,

aan den **L E Z E R,**

ringen, bestaande uit stukken en brokken, die, zoo nu en dan, als ik lust tot verandering kreeg, my uit de pen vielen, of uit anderen voorhenen gelezen zijnde weder in den zin quamen, en waardig schenen dat ze den Hollanders medegedeelt wierden.

't Zijn dan waare Vermakelijkheden voor my, wiens werk het is voornamentlijk Griekse, Latijnse, en Neerduitse talen te doorgronden, en 't zullen, hope ik, Vermakelijkheden zijn voor alzulke Nederlanderen, die, hoewel het hen niet heeft mogen gebeuren in 't kabinet der Oudheid in te treden, echter door een loffelijken weetlust aangedreven worden, en niet nalaten, alles, wat in hunne moeders tale tot leeringe der waarheid beschreven is, gretig na te sporen.

Des behoefte ik my niet te ontschuldigen, dat ik zulk een werk in Nederduits ondernomen hebbe. Zekerlijk onze taal heeft genoeg cieraad, en kracht, omme alles, wat de Ouden nagelaten hebben, over te brengen:

** 2

En

V O O R R E D E N

En ik zoude dat hier met breeder redenen bewijzen, indien ik daar van niet gesproken hadde in mijne voorreden voor den gemelden Herodiaan, in den jare 1683. uitgegeven.

En waarom zouden wy Nederlanders niet zoo wel onze Landsgenooten in hunne moedertale doen zien de gedenkschriften der Geleerden, in 't stuk van onderzoek der waarheid, en verhandelingen van zaken, die tot de Historykunde en Welsprekendheid behooren, als voorhienē alle Landaarden gedaan hebben, en de Franken, op 't spoor der Voorouderen, in dezen tijd ook grootmoediglijk navolgen. My ontbreken geene voorbeelden van brave Letterhelden, die aloude zaken in hunnes Lands sprake hebben te boek geslagen, en tot groot nut in 't licht gebracht.

Grieken en Latijnen schreven wel eer met geen andere dan hunne Vaderlijke tale, en onder beide vind men doorluchtige geesten, die in cierlijk dicht en onlicht te bewerken om strijd ge-

aan den L E Z E R.

gezweet hebben. Schreven niet elk in hunne landtale Homeer, Hesiodus, Anakreon (op dat ik alleenlijk van dichters reppe) Virgyl, Naso, en Flakus, en duizend andere, die ik voorbyga, tot verwondering der nakomelingschap? hebben niet Italianen, Spanjaarden ende Franfen hunnen eigen roem in 't dichten voortgezet? Italie stoft op de glorie van Petrarcha, Dantes, en Tasso. Lopes Vega, Castilios, en andere toonen, dat Spanje niet ledig van fraaje geesten is. Vrankrijk praalde voorheen met de Poëzie van Ronfart, en nu met die van Corneille, en Racine (om niet te spreken van ontelbare vernuften, die niet zeer ernstig zijn) trots d'ouden met hunne dichters. In Hoogduitland vindmen de starige vaarzen van den Poët Opits. Zelf hebben de lispende Engelsche, welker spraak uit alle talen van Europe samengeflanst is, scherpzinnige rijmers, onder welke Spensers, en Donne uitmunten. Dog in Holland is allenkens ten top van onnavolgelijkheid gestegen

V O O R R E D E N

stegen die grooter navolger der Ouden, en boven alle dichters, die ooit in zuiver Hollands geschreven hebben, verre uitmuntende Poët Jooft vanden Vondel, wiens schriften, zoo lang nog eenig overblijffel onzer heerelijke tale te vinden zal zijn, de hoogste achtinge verdienen.

Dewijl de Hollanders dan in dat stuk geen volke wiken, waarom zouden zy ook zoo wel niet mogen inzien de brave aanmerkingen van oude en nieuwe schrijvers? Enkele liefde der waarheid, en geen ander oogmerk, heeft my aangedreven, deze onder 't lezen, tot hun gerief, te vertalen. 'k Hebbe de namen der mannen niet gezwegen, op dat zy den lof genieten, die hen toekomt. Want, gelijk Plinius in zijn voorreden aan den Keizer Vespasiaan zegt, *benignum est, ut arbitror, & plenum ingenui pudoris fateri per quos profeceris.* Het is gulhartig, gelijk ik meene, en vol rechtschapene schaamte, te bekennen door welke [Schryveren] men gevordert heeft. En al wat ik uit eigen vindinge
by-

aan den L E Z E R.

bybrenge, wil ik dat aan de, redenge-
toetst werde.

Hebben voorhenen Christense, en
heidense vaderen, boekmakers der
vorige eeuwen, vryheid gehad, om-
me hunne meininge in geschrifte na te
laten; wat weerhoud ons, dat we niet
met gelijk recht, buiten kreuking van
noodige geloofspunten, de zaken voor
de vuist, zonder vooroordeel, opvat-
ten, en ons gevoelen, onder verbete-
ring, voorstellen. Is'er iemand, die
meent, dat men zulke achtbare man-
nen niet behoort in den schild te varen,
zoodanig een schijnt my geen weder-
legginge waardig. 'k Schenke hem al-
leenlijk de woorden van * Plato, tot zui-
vering van zijn bedwelmt verstand: *Wy
moeten, zegt hy, de waarheid ouder ach-
ten als alle schryvers.* En daarom zegt
* Julius Scaliger ergens zeer wel: *Nihil
infelicius est iis ingentis, quae mordicus te-
nent, majores nostros nihil ignorasse.* Dat
is: *Daar zijn geen ongelukkiger verstanden,*
* * 4 als

* In Gorgia.

* Exerc. 306.

V O O R R E D E N

als dewelke stijf en sterk staande houden, dat onze voorouderen alles geweten hebben.

My is niet onbekend, hoe hatelijk het zy in d' oogen van bygeloovigen, oude waangevoelens te willen uitroeyen, doch t meeste van die soort, dat in deze bladeren voor komt, is uit vermaak vertaalt, en zulks niet mijne, maar eens anders woorden, welker zin ik goedkeure. De rest der zaken, die we hier verhandelen, zal buiten alle twijfel geene anderen behagen, dan zoodanigen, die in boekoeffeningen vermaakelijkheden zoeken. En dewijle de grootste vermaakelijkheden in verandering gelegen zijn, eisse ik lezers van lustige luimen, letterminnaars, redenlievende, en die gaarne van Griekse en Latijnse gedenkteeken en hooren gewagen, daar by, liefhebber en der Poëzie, dat voorname deel der welsprektheid. Deze worden tot mijne gerechten genoodigt.

De mannen, uit welker schriften ik sommige vertalingen hier inlasse, schreyen uit vermaak, en om anderen met nut

te

aan den L E Z E R.

te vermaken. Uit het zelve inzicht hebbe ik hun gevoelen voor mijne Landsgenooten bloot gelegd. Indien dit eerste deel mijner voor eenigen tijd geschreven oeffeningen (want grooter overvloed hebbe ik noch overig) eenig welgevallen mag vinden by de genoodigde, ik zoude daar door kunnen aangenoopt worden, omme, behoudens welstand van lijf en zinnen, verdere dergelijke stoffe ten besten te geven, ten zy wichtiger bezigheden my wederhielden. Vaar wel, en verbeter de volgende fouten des letterzeters.

Pag. 25. lin. 21. voor *Sibillen*, lees *Sibille*. p. 30. l. 27. voor *Kumelsche*, l. *Kumeesche*. In't 4 Hoofd. voor *Cherofon*, l. *Chereson* doorgaans. p. 232. l. 10. voor *tengensrijder*, l. *tegenrijder*. p. 336. l. 13. voor *hem*, l. *hen*.

Indien ergens noch d'een of d'ander misstelling van kleen belang mocht zijn ingekropen, die kan gemakkelijk onder't lezen, gelijk van my gedaan is, over't hoofd gezien worden.

P E T R O R A B O

Amoenitates suas edenti.

GAUDETE Musæ. Tuque Musarum
arbiter

Apollo, gaude, & fronde vernanti caput
Tui corona Vatis & Mystæ tui,

AMOENITATES qui tibi hæc consecrat,
Tuumque nomen auget æternis modis,
Sibi que nomen condit æternis modis.

Namque ille doctus tangere argutam chelym
Amænus ipse amæna scribit carmina,

Lususque molles, quos Poëtarum chorus
Miratur, & multis celebrat laudibus.

Audetque plura, & quicquid antiquum tenet
Facunda Roma, sive docta Græcia

Describit in perennibus chartis simul:
Et quicquid orbis in sinu fovet suo.

Et quis furor sit vatibus sacris datus:

Quid nostra distent sæculis prioribus:

Quis arte scribat: quisve plenè somniet,
Et quas perenni Fama cantârit tubâ.

Charitum medulla, RABE, sic scriptis tuis
Firmare perge nomen, & celeres dies

In plurimis traduc AMOENITATIBUS;
Quas ipsa mors non deleat telis suis.

D. VAN HOOGSTRAATEN.

Op

Op het eerste deel van de Griekse, Latijnsche, en Nederduitse Vermaakelijkheden der Taalkunde, in verscheide Aanmerkingen, door den
HEERE

PIETER RABUS.

HOe deftig draaft de Rede-kunst, op 't spoor
Van wijsheid voort, in yders oog en oor?
Als RABUS geeft, (geleerde boeken door-
Gevoerd) komt rijzen;

Gelijk een licht, dat lust en leven geeft,
En door gewijd-en ongewijdheên zweeft;
Om klaarlijk 't geen veel schrift verborgen heeft
Ons aan te wijzen.

Men hoeft geen proev' uyt al zijn voorig werk
Te zoeken, tot een wel-verzekerd merk,
Hoe zijne pen kan vliegen boven 't zwerk
Der Nederlanden,

Met schel gezang, dat stigtelyk behaagt;
Zijn groot begrip glimpt over al waar 't daagt.
Men neem' dit boek, dat Taalkunds Tittel draagt,
Alleen in handen.

Hier hoortmen, uyt veel Keur-stof, 't eelst' vermaak
Van Grieks', Latijns' of Nederduytsche spraak,
En hoemen wel met oordeel leeft een zaak,
Zoo 't is geschreeven.

Van

*Van Godloosheid, en Bygeloof; 't geen spot
Verdiene, gelijk 't Sibyl'schrift, met den zot
Euzebius. Wien d' oude ziden, God
Te weder spreuen.*

*Dan zwiert de Veer van onzen RABUS voort.
Hy overweegt Apoll's Orakel-woord,
Daar Sokrates zig voor de wijste hoort
Der menschen roemen;*

*Dat schimp verdient terwijl hem Luciaan
En andere doen door den bekel gaan,
Maar RABUS komt ook d' oudheid over-staan,
En vaarzen noemen;*

*Welks handschrift hy uit Heinsius vertaalt,
Die Poëzy op wijz' Erasmus maalt,
Waar naar hy flux 't verbas'tren overhaalt
Van 't Neêrduiss spreeken.*

*Wat Rijks spreuk elks der twaalve Keyzers is.
Waar Iosef word in Christus-tuygenis
Vervalst, is ons door hem uyt Faber wis
En klaar gebleken.*

*Ook wat de naam Tyran bedieden kon.
Hoe 't leven was van d' oude Aniakryton;
En waarom die, vertaald, niet aan de zon
Door hem komt schijnen?*

*Van Lacchen, en dien woorden-zin gezeld,
En van 't Gemaal (Hieronimus weêrleid)
Kon zijne geest 't betreek'nend onderscheid
Heel diep door-mijnen.*

Hy overweegt wat mens oit *Wolvig* werd,
Die *Leugen-praas*, en waar van daan *verzijrd*,
Ontleed, strekt spot voor zulke en *Wan-gediert*
Vat *Olaus Noorden*.

Maar wat geeft zyns *Taalkunde* aan mijn *dig*,
Een zee van stof, wanneer hy ons *berigt*,
Hoe *Vossius* gewoelen valt te *lig*,
En zynen *Woorden*.

Vertaling stryd met schryver *Tanaquil*?
d' *Aanzien* bykheid des *Iodendoms* behil
Ons in 't aloud gewigt der *schrijvers* stil
Van *Mozes* weegen.

Geen brein zoo bot in *dichtkynst*, dien nies *smaaks*
't *Verduist* Gedigt aan *Maagd Mary* gemaakt
Van *Heer Fouquet*, in begenis geraakt,
Hoe *twisten* teegen

Elkander veel geleerden, om een woord
Van *Palme-boom* en *Fenix*, hoe 't behoort
Verstaan te zyn? *Erasmus* misflag smoort
Mes klaar *beschrijven*.

Nu word den *God-bevegter* afgebeeld,
Wat *Engel* in *bedied* en *zeggen* scheeld.
Waar *Paulus* en d' *Apostel-text* op *speeld*
In hun *bedrijven*.

De *Monniks-kap* dekt *deugdeloox* en goen.
Eer wouw men vals *Voor-evangely* broen.
Voor *Christus* heil-geboort' en *zonden-zoen*,
Maar mist de *reden*.

Door 3

Doorlezen wy deez' Noorder-speelreis-blaân ;
Eer toegeschikt aan zyn Erasmiaan.
Terwijl by ons uit Vos geeft klaar verstaan
Der groote Steden

Van Sina, met haar kunst en Wonderdaân,
En 't Schimp-gedigt van Barklay voegt daar aan ;
Daar Fabeltjes uit Fedrus agter gaan :
Om 't werk te sluiten ;

Das van zoo veel verscheide zaken spreekt,
En aardiglijk graag-vaardige ooren kweekt
Tot stijl, daar niets in digt nog proox' ontbreekt,
Maar alles, buiten

Gemeenengang, hoogdravend boven klimt,
En door ten glans van glory-woorden glimt ;
En 't steil' Parnas als Fébus over-klimt
Met gulde stralen

Van wetenschap ; die duïsternis verwind,
En pronke in top voor al wat oordeel mind :
Zoo lang verstand nog wijze zielen vind
Om uit te pralen.

CHR: PIERSON.

I N H O U D

der

HOOFDDEELN.

Korte Inleidinge.

Pag. 1.

Eerste Hoofddeel.

Lezen, en deszelfs gebruik, en misbruik. Hoe men Lezen moet. Wat de Grieken en Latijnen door't woord Lezen verstaan. Les van Kato, en Seneka.

Pag. 2.

Tweede Hoofddeel.

Bygeloof, en Godloosheid. Der Grieken en Latijnen spreekwoord van de Sibylle. Oorspronk daar van. Zijn ook van vele Christenen dwaasselijk geloof. Historie van de Sibyllijnsche boeken. Loosheid der Heidense regeerkundigen. Gedenkwaardige plaats uit Polybius, Livius, en Kurtius. Euzebius verhaalt dat een Sibyl met name van Christus voorzegt heeft. Gelijke waan van Laktantius. Word bewezen, dat Euzebius het spoor byster is. Aanmerkelijk bewijs uit Cicero. Vond van Kato. Cicero maakt gewag van een Sibyllijnsch gedicht, 't welk hy toont vals te zijn. Voorzegginge vanden Heerscher, die uit godenland moest komen, van Suetonius en Tacitus op de Roomse Keizers gepast. enz.

Pag. 7.

Derde

Inhoud der Hoofddeelen.

Derde Hoofddeel.

Wat godloosheid is. Wie by de Ouden voor atheos of godloozen gehouden zijn. Historie van Diagoras Melius. Die den naam van Godenbevechter voert. Meineedigheid by de Ouden vervloekt. Spreuk van Aristoteles. Vaars van Tibullus, en Phocylides. Verhaal van een meineedig Burger van Mileten. Pag. 33.

Vierde Hoofddeel.

Apollos Orakel van Sokrates. Word verscheident-lijk verhaalt. Xenofons getuigenisse. De woorden van't Orakel zelf. Breeder verhaal van Plato. Is niet waarfchijnlijk. Redenen daar van overwogen. Sokrates eer verdedigt met Senekaas woorden. Pag. 39.

Vijfde Hoofddeel.

Vervolg van Sokrates. Plato en Xenofon niet geloofst. Diogenes Laërtius beschuldigt Plato van leugens. Atheneus belacht het praate van de Godspraak, en waarom? Sokrates door schandelijke geruchten gebrandmerkt. 't Zelve word door Aeliaans getuigenisse bevestigd. Aristofanes bespot hem in een klucht, dien hy de Wolken noemt. Noch scherper word hy beschimpd van Luciaan op verscheide plaatsen. Eindelijk ook van Diogenes beknibbelt. Pag. 44.
Zesde

Inhoud der Hoofddeelen.

Zesde Hoofddeel.

Een vaars van Niklaas Heinſius, dat weinigen bekend is. 't Zelve in duits rijm vertaalt. Welk het beſte puntſicht zy, dat Daniel Heinſius ooit gemaakt heeft. Vertalinge van 't zelve. Verval der Nederlandſe Poëzy. De woorden van J. Barcklay in zijn Hekelſchrift op dezen tijd gepaſt. Uitzinnigheid der Hollanders in 't gebruik der bafgaardwoorden. Twee plaatſen uit Juvenaal. Gedicht op de verbaſtering der Hollandſe tale, enz. Woorden van Barleus. Pag. 50.

Zevende Hoofddeel.

Aanmerkinge over de Heerſchappy der Roomſe Keizeren. Word gelijk als een tooneelſpel in 5 bedrijven afgedeeft. d'Eerſte uitkomt. Rijksſpreuken der twaalf eerſte Keizeren. Æſchylus, Cicero, Hoofd, Salluſtius, Dion Kaſſius, Xenofon, en Iſokrates aangeteekent. Pag. 61.

Achtſte Hoofddeel.

Aanmerkinge over de getuigeniſſe wegens den Heere Jezus, die men by den Joodſen Hiſtoryſchrijver Jozefus vind beſchreven. Is by my altijd verdagt geweest. 't Welk naderhand is verſterkt door 't lezen van een brief van den geleerden Tanaquillus Faber. Die alhier van worde te worde vertaalt word. Dezelfs inhoud is : dat de plaats van Jozefus

Inhoud der Hoofddeelen.

Jozefus wegens den Heere Jesus niet echt is. Waarschijnelijke bewijzen. Indien deze plaats van Jozefus was geschreven, zoo zoude daarin veel meer staan, dan 'er nu staat. Dat de lofspraak, die Jozefus van Jan den Dooper doet, waarachtig is. Barus was geen Dagdooper. Indien Jozefus van den Heere Jezus had willen schrijven, hy zoude het niet op die plaats, maar ontrent het einde des 5 boeks gedaan hebben. Hieronimus heeft deze plaats twijfelachtig overgezet. En hy vermoedde misschien eenig bedrog. Justijn Mártýr, en Tertulliaan tegen de Joden schrijvende, als mede Klemens Alexandriener hebben die getuigenisse niet bygebragt. Wie de maker is van 't gene Euzebius wegens de voorwezentelijkheid van Christus heeft geschreven in 't 1 boek van zijn kerkelijke geschiedenissen. Zekere plaats uit David van Justijn bygebragt wegens 't kruis des Heeren, die echter by David niet te vinden is. Jozefus had tegen den Heere Jezus geschreven. 't Welk daar na bewezen word. Celsus d' Epikureer, tegen wien Origines heeft geschreven, is die gene, aan wien Luciaan zijn boekje, Pseudomantis genaamt, heeft gezonden. Plaats van Theodoretus tegen die getuigenis van Jozefus. 't Is een zeer kragtig bewijs dat Foëus, in 't overzien van Jozefus, geen gewag van deze plaats maake; ja zelf daar tegen schrijft. Word met de getuigenisse van Origines bewezen, dat Jozefus tegen den Heere Jezus heeft geschreven. Wanneer dit bedrog schijnt gepleegt te zijn? en doot wien? 't Is zeer gelooffelijk, dat het een kunsje van Euzebius is. Een klaarblijkelijk voorbeeld van valsheid in Euzebius, wegens de kindermoord van Herodes. En aldaar een doling in de tijdrekening.

Inhoud der Hoofddeelen.

ning. Noch een ander voorbeeld. Of 't niet wel waarschijnlijk is, dat Jozefus tegen den Heere Jezus geschreven heeft? Pag. 76.

Negende Hoofddeel.

Wat men gemeenlijk door het woord *Tyran* verstaat? En wat het in 't griex beteekent. Het zelve woord *Tyrannus*, dat men in de Handelingen der Apostelen Kap. 19. v. 8. leest, word gemeenlijk uitgelegt voor een eigen naam. Gevoelen van Beza, en Erasmus. Dwaze meening van Hieronimus. Of het woord *Tyrannus* alhier niet anders zoude kunnen genomen worden, dan voor een eigen naam? Merkelijke plaats uit den Poët Anakreon.

Pag. 117.

Tiende Hoofddeel.

Anakreons gedichten, in Hollands vertoelkt, worden om redenen niet uitgegeven. Verhaal van Anakreons leven. Vaarsje op zijn dood. Pag. 125.

Elfde Hoofddeel.

Lachen, en deszelfs beteekenis. Lachgod by de Romeinen. Martiaal en Mela aangeteekent. Altaar en tempel ter eeren van 't lachen. Plaats uit Luciaan. Hoe verre het woord lachen by toepassing gebruikt word? Wie maar eens in zijn leven gelachen heeft. Lachen word genomen voor belachen. Atheense neus. Het woord *spot:en* voor

* * * 2

ont-

Inhoud der Hoofddeelen.

onsterck by Mozes gebruikt. Luther heeft dit woord in 't Hoogduits beter vertaalt, als in de Nederduitse overzetting staat. Het zelve woord by Terentius gebruikt. Pag. 137.

Twaalfde Hoofddeel.

Aanmerkinge op het verklaren van de woorden, die in een toepasselijken zin kunnen genomen worden. Oorspronk, en beteekenis van 't woord *molen* en *malen*. Welke Goden *Filumnus* en *Picumnus* geweest zijn. Oud opschrift. Wanneer de Molens by de Romeinen in gebruik zijn geraakt. Molens in 't begin voor Godinnen gerekent. Offerhanden ter eere van de Molens. Molens door 't water omgedreven. Hoedanig de meulens geweest zijn? Welke voornamē mannen daar in gewerkt hebben. Verscheide beteekenissen van 't woord *Mola*. In welken zin het woord *bemalen* by *Horatius* genomen word. d' Oudvader *Hieronimus* verklaart het woord *molen* en *malen* in een onkuisse beteekenis. Gedenkwaardige plaats uit den Profeet *Jezaias*. 't Oordeel van *Hieronimus* word wederlegt. Plaats uit *Apulejus*. Op wat wijze *Tamerlaan* met de Huisvrouw van *Bajazeth* geleefd heeft? Verdere wederlegging van *Hieronimus* gevoelen over 't malen van *Samson* in 't gevangenhuis. Pag. 143.

Dertiende Hoofddeel.

Leugenachtig verhaal uit des Bisschops *Olaus Magnus* beschrijving der Noordse volkeren, van menschen,

Inhoud der Hoofddeelen.

fchen, die in wolven veranderen. Word overwogen, en belachen. Wichtige plaats van Hero-doot den Halikarnaffer over deze zaak. Fabel van Lykaon. Wat *lukanthroopia* is. En waar uit dusdanige praatjens haar oorspronk hebben.

Pag. 156.

Veertiende Hoofddeel.

Dat alle zaken kunnen voor en tegengesproken worden. Wederom iets van de Sibyllen. Boek van Izaak Vossius, dat in den jare 1685. te Londen in 't licht is gegeven. Waar in gewag gemaakte word van de vierde harderszang van Virgijl. Welk de bequzaamste zin van die vaarzen sehijnt? 't Gevoelen van Vossius word overwogen, en getoetst. Vertalinge van zijn eigen woorden, die hy gebruike om te bewijzen dat de getuigenissen van Tertulliaan en Jozefus wegens Christus waarachtig zijn.

Pag. 164.

Vijftiende Hoofddeel.

Waarschijnelijke bewijzen, waarom het praatje van Tertulliaan wegens Christus niet veel geloof verdient. Gedeelte van een brief van Tanaquillus Faber over dat stuk. Waar in de gemelde plaats van Tertulliaan in zijn verantwoording op 't 5 kap. word onderzocht. Handelingen van Pilatus, Tertulliaans losse bygeloovigheid.

Pag. 177.

*** 3

Zes.

Inhoud der Hoofddeelen.

Zestiende Hoofddeel.

Aanzienlijkheid des Joodsen Staats. Straboos getuigenisse van Mozes. De Heidenen hebben van Mozes en de Joden vasselijk geschreven, en geoordeelt. Aristoteles aangehaalt. Vertaling uit het 36 boek van Justinus, alwaar hy van de Joden spreekt. Smaadheid der Joden. Plutarchus aangeeteekent. Joodse bynamen. Spoorloos verhaal uit Tacitus van de Joden. En daar over drie aanmerkingen. Joden gelaftert, dat zy een Ezel, Varken, Wolken, en den Hemel geëert hebben. Waar uit ontstaan. Plinius woorden zangzande de wereld. Juvenaal schempt op de Joden. Onwetenheid van den Ouden Aanteekenaar over Juvenaal. Waarom de Joden gezegt worden Bachusdiensars te zijn? Gewichtige plaats uit Florus van den gulden wijnstok. Jozefus bygebragt. Wat en hoedanig de gulde wijnstok geweest zy? Plinius wederom aangewezen. Al te naauw gezogte gissingen van sommigen. Pag. 185.

Zeventiende Hoofddeel.

Onzekere staat der Grooten. Overtreffelijk smeekdigt van den Heere Niklaas Fouquet aan Maria in de gevaakenis gemaakt. Om deszelfs heerlijkheid in nym verduist. Waar in 's mans rampspoed word vertoont. Pag. 209.

Ach-

Inhoud der Hoofddeelen.

Achtiende Hoofddeel.

Twistgierigheid der geleeterden. Aardige plaats uit Erasmus Lof der Zotheid. De Schriften van Erasmus zijn van velen gehaat, en gehehelt. Quadaardige getuigenissen van hem. Zijn gedenkwaardige misflag in het vertalen van 't Griekse woord *Phoenix*, door Muretus aangewezen. Horatius bygebragt. Laurens Valla. En zijn graf-schrift; gemaakt met gelijke laatzunkenheid, als wel eer de oude Post Nevius. Kaspar Scioppius; die velen gehehelt heeft, word zelf tot de plak veroordeelt. Pag. 226.

Negentiende Hoofddeel.

Nog iets nader van 't woord *Phoenix*, dat een vogel Fenix, en een Palmboom beduid. Gedenkwaardige plaats uit Job. Griekse, Latijnse, Nederduitsche, Hoogduitsche, en Fransche overzetting, en derzelve verschil. Tertullian van den Fenix. Plaats uit den 91 Psalm. Wijdloopiger verhaal van den Vogel Fenix uit Herodoot, Plinius, en Tacitus. 't Zelve verhaal, van vele Vadersen der Christenkerke bygebragt, is niet dan een enkele Fabel. Pag. 238.

XX. Hoofddeel.

Wederom iets van Diagoras, en anderen, die den naam van *Atheoi* hebben gehad. Wichtige plaats uit

*** 4

uit

Inhoud der Hoofddeelen.

uit Klemens Alexandrijner by Muretus. Dezelve
uit het Grieks vertaalt Byvoegfel van Muretus.

Pag. 249.

XXI. Hoofddeel.

Jets over het woord Engel. En hoe 't zelve te verstaan zy? Plaats uit de Handelingen der Apostelen van den Engel van Petrus. Wat de Engel van Petrus aldaar zeggen wil? Engelen by de Heidenen in deselve beteekenis genomen als by de Jodeu en Christenen. Word bewezen uit de Griekse schrijvers. Ja zelf uit het oude Verbond. Paulus woorden in den briefaan de Korinthers. Bezaas aantekening. Dwaze meining van Tertulliaan. Ongegronde verbetering van Godofredus.

Pag. 251.

XXII. Hoofddeel.

Deugd, en ondeugd der Monnikken, in 't overleveren van vele gedenkwaardige schriften der Ouden. Valse Evangelien, en Apostelbrieven. Leugenboek, behelzende dewonderwerken, die Christus nog een klein kind zijnde gedaan heeft. Word van Chriostomus gewraakt. Verhaat van een vals geschrift, onder den naam van 't Voorvangely, ofte wegens de geboorte van Jezus Christus, en deszelfs moeder, de Maagd Maria, beschreven door den H. Jacobus de jonge, zusterling, en broeder van Jezus, Apostel, en eerste Bisschop der Christenen te Jeruzalem. Word alhier van woorde te woorde vertaalt. Pag. 260.

XXIII. Hoofd-

Inhoud der Hoofddeelen.

XXIII. Hoofddeel.

Gedicht, door my opgedragen aan zeker vriend, onder den naam van Erasmiaan. d' Inhoud deszelfs is een Speelreisje na Noordholland over Amsterdam. Waar in het vermaak van eenige Steden word beschreven. Pag. 282.

XXIV. Hoofddeel.

Vertaling van Izaaks Vossius beschrijvinge der Sineesche Steden, zijnde het dertiende hoofddeel zijner verscheidene opmerkingen, uitgegeven te Londen in den jare 1685. Waar in gehandelt word van den gelukkigen staat der oude Sinezen. Grootte macht van volk in Sina. Grootheid van de Stad Nanquin. Verwonderlijke grootheid van de Stad Hanchou. Die de grootste is van alle Steden, die ooit in de wereld geweest zijn. Word niet alleen bevestigd door Markus Paulus venetiaan, maar ook door het handschrift van den Monnik Odorikus, beide ooggetuigen. Geen gedeelte van Europe is meer bewoont als Holland. Hoe veel menschen daar in zijn? Getal van de inwoonderen te Parijs. En te Londen. Hoe groot het getal der menschen in geheel Europa is? Volkrijkdom van Asia. Oprekening van 't getal des geheelen menselijken geslachts. In hoe kleenen ruimte alle de inwoonderen der aarde zouden kunnen overend staan? Pag. 295.

*** 5

XXV. Hoofd-

Inhoud der Hoofddeelen.

XXV. Hoofddeel.

Vervolg uit den hiervorengemelden Schrijver van de konsten en wetenschappen der Sinezen; zijnde het veertiende hoofddeel zijner verscheidene opmerkingen. Hoe veel een duurzaam letterkunde vermag. Lof en nutheid der Sineesche spraak. Uitmuntende kennis der Sinezen in de geneeskunst, boven de Christenen. Ongeloofelijke ervarentheid in't betasten, en bevoelen der polskloppingen. De kennisse derzelve is den Europeërs niet bekend. De Sinezen hebben de kennisse van den omloop des bloeds al voor vierduizend jaren verstaan. Hunne naaukeurige en ongehoorde wetenschap van die zaak, waat uit zy de oorzaak van alle ziekten straks kenuen. En of't lichaam wel of qualijk gesteld is. ga zelf op wat dag en jaat iemand sterven zal. Wonderbaarlijke schranderheid van dat volk. Wanneer de konsten, die wy meenen in deze later tijden uitgevonden te zijn, by de Sinezen al bekend zijn geweest? Hunne bedreventheid in't wondheelen. In de Stoffcheiding. In't gebruik der konstige beweegtuigen. In de Bouwkunde. Muur van duizend mijlen. Porceleine toorens. Marmersteene brug van vier mijlen. Noch een andere verwonderlijke brug. Hoe verre zy in de Zangkunst de Europeërs overtreffen? Ook in de Schilderkunst. En Beekhouwery. Ambachten en Handwerken. Toonneelspelen, en Bootsemakeryen. Hoe lang dit volk 't gebruik van den Zeilsteen voor alle anderen gehad heeft. De Si-

Inhoud der Hoofddeelen.

Sinezen hebben de Drukkunst vijftienhondert jaren eerder als de Christenen geoeffent. Op wat wijze zy daar in te werk gaan? Echter zijn de Christenen meer bedreven in de wiskunde, en streekkunde. En door wat reden? De konst van buskruid, en geschut te maken heeft in Sina byna voor zestienhondert jaren al bekend geweest. Aldaar word met spelen meer buskruid verquist, als in Europe met oorlogen. Geen volk afkeerder van den krijg als Sinezen. Want hier de Tartaren dit machtig rijk hebben ingenomen?

Pag. 320.

XXVI. Hoofddeel.

Verhaal van de vaarzen, die in 't geleerde Hekelschrift ofte de Euphormio van Barklay voorkomen. Wie die in 't Duits vertaalt heeft? Tooverzang. Gedicht op 't afbeeldsel van de Tweedracht. Op den drift der jeugd. Op de veranderinglijkheid. Klachte van de verdrevene Vorstin van Walles. Twee vaarsjens op de Waarheid.

Pag. 353.

XXVII. Hoofd.

Inhoud der Hoofddeelen.

XXVII. Hoofddeel.

Lof van de Ezopische fabelen , die door Fedrus in vaarzen gestelt zijn. Fabel van de Kikvorsen, een Koning eiffende. De Tyran Pisifstraat word geprezen met de woorden van T. Faber, en een plaats uit Cicero. Noch een Fabel van de Vorsen, in Neêrduits gerijmt. Pag. 366.

Griek-

Griekse, Latijnse, en
Neêrduitse

VERMAKELYKHEDEN

der

T A A L K U N D E,

Bestaande in verscheide aanmerkingen
over gewijde en ongewijde Stoffe

DOOR

PIETER RABUS.

Korte Inleidinge.

Mijn voornemen is den leesgierigen
Nederlanderen nut en vermaak toe te
brengen, indien ik, een stapel gedenk-
waardige lessen, uit de vermaardste Griek-
se, Latijnse, Neêrduitse, en andere Schrij-
veren opgarende, onbekende dingen ten
toon stelle, of die bekend zijn, verlichte
en herstelle, en, in alles de waarheid be-
oogende, my zelven ook verlustige in 't
erinneren der oude schriften, die ik door
dagelijksen arbeid my kundig gemaakt heb-
be. Niemand, denke ik, zal zulk een op-
zet verwerpen; te meer, dewijl alles, wat
hier te berde gebracht word, zijnen maker
mêebrengt. Dus word den schrijveren
geen eere ontrokken, maar, na 't pas geeft,
hunne spraak vertolkt, de zin ontdekt, het

2 Vermakelijkheden der
oordeel van anderen getoest, verworpen;
of aangenomen; boven al, d' eigenschap
der tale uitgedrukt, en derzelve fierlijk-
heid bloot gelegd.

'K Binde my dan aan geen gezetten rang
van verhandelen, dewijl dit geen opstel-
ling van een t'zamenhangende enkele
schrijf stoffe is, maar alleen een nasporinge
van letterlijke gedenkteekenen, zoo oude,
als nieuwe, die telkens, zoo als ze in ge-
dachten voorkomen, anderen tot leeringe,
my tot verversinge der gehengenis, op 't
papier ter nedergezet worden.

Eerste Hoofddeel.

Lezen, en deszelfs gebruik, en misbruik.
Hoe men Lezen moet. Wat de Grie-
ken en Latijnen door 't woord Lezen
verstaan. Les van Kato en Seneka.

Dewijl dan ons oogtoit is
wakkerer gemoederen tot Le-
zen op te wekken / staat ons /
tot een begin / een weinig
van 't Lezen te zeggen. Veel
spreekmen van Lezen, en mogelijk zou-
de het ymand byend konnen schijnen /
dat we hier iets willen bybrengen van
een zaak / die zoo gemeen en bekend is /
als eenige veffeninge der menschen.
Maar deze algemeene kermis sleept
beeltijds de grootste waan / en ver-
keerdheid met zig; en men ziet gemeen-
lijk / dat in zaken van 't meeste gebruik /
ook

Taalkunde.

ook schadelijke achteloosheid en mis-
bruyk zijn ingezoken. 't Is zoo gele-
gen met de algemeene kundschappen /
die 't gros des werrelts heeft in den
Godsdienst / Wijsbegeerte / Staat-
kunde / Rechtsgeleerdheid / en Ge-
neeskunde. 't Gene men booz gemeent
en dagelyks werk houd / word niet al-
tijd met goede boozzorge en nauwkeur-
ge omzichtigheid waargenomen / en
dewijl men denkt wat gedaan te hebben /
is 'er nauwelijks wel begonnen / 't welk /
volgens Aristoteles zeggen / de helft
van 't werk is. En waar doch is deze
achteloosheid meer te bespeuren / dan
in 't gewonelyk lezen der menschen ?
Al de kleene opmerkinge / die niet al-
leen 't gemeene Volk / maer ook niet
weinigte Leeraren van alle tijden gehad
hebben / zijn gesproken zoo vele dolin-
gen / quade / en aberrechtse bebartin-
gen / die in 't begin van andere onbe-
zrebener nagebolgt / zulk eenen diepe
en taepen wortel hebben geschoten / dat
ze booz geene dwangredenen konnen
berwrik worden. Ik spzeke van za-
ken / die men booz 't lezen moet ver-
staan / gelijk als gronden van Godge-
leerdheid / Oudheid / Historiekennis /
en wat dies meer is. Hoe groot een
verschil in 't lezen is / betuigen ontal-
lijke plaatsen van doozluchtige schrybe-
ren / die vele jaren / ja eeuwen lang /
volgens d' oude fleur kreupel gelezen /
en qualjk verstaan zijnde / in later tij-

4. Vermakelijkheden der den eenen geheelen anderen schijn / en aanzien hebben gekregen door arbeid van berzechtiger Oordeelaars / dewelke ons zonneklaar betogen / dat uit berkeerd lezen / berkeerd schryven en oordeelen volgt / 't geen al de wetreld zulk een getuimen tijd bezeten heeft. We weten / dat men iets kan lezen zonder dat men 't verstaat / en 't woord lezen , enkel genoemd / is niets anders dan een aaneenschakeling van woorden / in bele of weinige lettergrepen bestaande / waar uit we met ons verstand een bezefing maken der dingen / die ons woordgeschreven zijn.

Maar hier nevens moeten wy strax denken / dat het lezen , zonder kennisse der woordgeschreve tale / geen lezen is / dan een vruchteloos lezen ; zoo dat wel lezen met denken onafscheidentlijk t' zamen gaat. 't Is echter niet genoeg / om wel te lezen / dat men woorden en taal verstaat / en geheele boeken van boren tot achteren in een andere tale zoude konnen vertolken met eigen beteekenende woorden / indien men niet geen onderscheidene oordeel / en denking de verstanelyke woorden in onze zinnen als opeet / en verteert / tot dat we 't heilzame boedfel der gekaautode en herhaalde lezinge inwendig genieten / als of telkens tot ons gesproken worderd. Iemand zoude een boek of stelling van de wijsbegeerte / in een vreemde sprake beschreven / van woord te woord in
 zijn

Taalkunde.

zijn moeders tale kunnen uitleggen / en
 doozlezen / zonder dat hy daar dooz ee-
 nige de minste byzucht zal genteren. De
 reden is tweederley. Of hy verstaat
 den grond des schrybers niet / of hy
 leeft niet wel. Zoo hy 't eene blad na 't
 ander doozleest / zonder des Schrybers
 gronden te verstaan / 't waar hem beter
 ledig te zitten / dan met byzuchtloozen
 arbeid de zinnen te pijnigen. Of / in-
 dien hy zoo los leeft / dat hy zijne lezin-
 ge niet kan verantwoozden / of anderen
 recht mededeelen / men mag met recht
 het bekend Hollandsch spreekwoozd op
 hem schieten. Een Os in den Bijbel. Ge-
 lijk my bericht is van zoodanige Ezelg
 (hoe zal ik hen anders noemen?) die
 jaarlijks de inleidingen van Justintaan /
 of de Filozofische werken van Deskar-
 tes eens uit lezen / om den naam van
 een goed Rechtsgeleerde of Filozoof te
 hebben. 't Griekse woozd *anaginooskein*
 leert ons klaarlijk hoe men lezen moet :
 Want dat beteekent ook bevatten , door-
 en door-kennen.

De kamering van de Koninginne Cap. 8.
 Kandace / van wien Lukas in de han-
 delingen der Apostelen gewag maakt /
 was zoo naarstig / dat hy / op den wa-
 gen zittende / den Profeet Ezaias las /
 en deed echter geen byzucht / vooz dat
 hem Filppus onderwees / die hem dooz
 't wel lezen en verstaan Christus deed
 kennen. Daarom vragde hy hem
 eerst *ara ge ginooskeis , ha anaginooskeis ;* dat

6 Vermakelijkheden der

is / verstaat gy wel wat gy leest? *Ginoos-*
kein beteekent kennen, weten. Zoo groot
een geluk wierd dezen *Mooz dooz* wel te
lezen toegebracht. By de *Larijnen* zegt
men *Legere*: 't welk in zijn eigentijche
beteekenis vergaderen, en verzamelen
luid / en ruim zoo wel genomen word
hooz kiezen, en uitkiezen, als lezen. om
dat iemand wel lezende de woorden met
zijn gedachten verzamelt. Daarom
binden we ook een *Larijns* spreekwoord/
dat lezen, zonder verstaan, zoo veel als
verachteloozen is. Ongetwijfelt geno-
men uit * *Hatoos* bermaninge aan zijn
Zoon in 't begin der zededichten / al-
waar hy zegt. Leest dan mijne leeringen
zoo, dat gy die verstaat; want lezen, en
niet verstaan, is verzuimen. Doeg hier
bij *Senekaas* woorden. 't Lezen (zegt
hy) voed het verstand, en verquikt het door-
oeffeninge, schoon het door dezelve ver-
moeid is. En verder. Men moet over
en weder dit met dat verwisselen, en 't een
met het ander matigen: op dat het schrij-
ven tot een lichaem brenge, 't welk door 't
lezen verzamelt is. We moeten (gelijk
men zegt) de byen navolgen, die hier en
daar zwerven, en bloemen plukken, die
bequaam zijn om honig te maken; daar na
al wat zy bygebracht hebben, in ordening
stellen, en in honingraten verdeelen, en,
gelijk onze *Virgijl* zegt.

* In prafat:
Dilt. Car.

Epist. 84.

Liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

dat is

Zy stuwen klaren honig in de cellen.
 En vullen die met Nektar.

Tweede Hoofddeel.

Bygeloof, en Godloosheyd. Der Grieken en Latijnen spreekwoord van de *Sibyllen*. Oorspronk daar van. Zijn ook van vele Christenen dwaasselijk geloof. Historie van de *Sibyllijnschen* boeken. Loosheid der Heidense Regeerkundigen. Gedenkwaardige plaats uit *Polybius*, *Livius*, en *Kurtius*. *Eusebius* verhaalt dat de *Sibyl* met name van Christus voorzegt heeft. Gelijke waan van *Laktantius*. Word bewezen dat *Eusebius* 't spoor byster is. Aanmerkelijk bewijs uit *Cicero*. Vond van *Kato*. *Cicero* maakt gewag van een *Sibyllijns* gedicht, 't welk hy toont vals te zijn. Voorzegginge van den Heerscher, die uit Jodenland moest komen. Word van *Suetonius* en *Pacitus* op de Roomse Keizers gepast, enz.

De Godsdienst (zegt *J. Lipsius*) is doffelijk / maar gelegen / gelijk als tusschen twee klippen / Bygeloof, en Godloosheid ; welks top beiden vaden / en ook noodig is / te mijden. Erbarmen mag men zig over den menschelijken staat :

*Mbnta &c
 exempla
 poli:c 3.*

8 / Vermakelijkheden der
 staat : of / op dat ik het met de woorden
 van Plutarchus zegge / over de men-
 schelijke zwakheden / dewelke eind / noch
 maar heeft / maar dan eens verrukt
 word tot bygeloof / en pdeelheid / en dan
 eens tot verwaarloozinge / en versma-
 ding van Goddelijke zaken. ☉ beide
 een groote plaag ! maar echter is d'eer-
 ste menigbuldiger / de tweede snooder.
 't Is dan beklachelyk / dat vele licht-
 geloobige in Godsdienstzaken zoo vast
 blyben hangen aan een ingezogen me-
 ninge / die van hand tot hand booztge-
 reikt / boozgaans hare omhelzers heeft
 gebonden / by wien dezelve zoo waar als
 Evangely word gehouden / gelijk onze
 hollandse spreekwijze is. Grieken / en
 Latijnen / als zy iets booz een ontwijf-
 selbare zaak wilden doen gelooben / zei-
 den dat het was FOLIUM SIBYLLÆ,
 dat is / een Blad van Sibyll', 't welk van
 dezelve beteekenis als ons spreekwoord
 is. Dus zegt Aristofanes de klucht-
 speler ergens.

Folium Si-
 byllæ.

In zijn
 klucht
 cireenee.

Ou metechoo toutoon, ou gar taut' eipe Sibulla.

dat is

'k Geloov' dat niet, want geen Sibil heeft
 dat gezegt.

En * Jubenaal in zijn Bekeldichten.

* Sat: 8.

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

dat

dat is

Geloof dat ik u zegg' een waar Sibilleblad.

Maar 't waer geen wonder / al be-
 bond men / dat onder de Christenen dit
 spreekwoord zonder toepassing in
 zwaang ging: dewijl doch vele der eerste
 Christen pberaars (welke noch bewaaf-
 semt met den damp der waangeloobige
 heidenen dienaangaande niet zeer ver-
 rezende geweest zijn / en lichtelijk mis-
 leid andere tot gelijke waan hebben na-
 geslept) en niet weinige der tegenwoor-
 dige vastelijk gelooven / dat de Hei-
 densche spreuken der Sibille klaarlijk
 van den oorspronk / geboorte / leere /
 wonderwerken / en lijden van den Hee-
 re Christus / ja ook van het laatste oor-
 deel / en deszelfs omstandigheden heb-
 ben gesproken ; ja niet alleen by toepas-
 sing gesproken / maar zoo als zy mei-
 nen / uitdrukkelijk door Gods ingeben.
 Verbaarlijke dolheid ! 'k twijffele waer
 ober men zig meer hebbe te verwonde-
 ren ; of ober de stoutheid der gener / die
 't hebben durven zeggen / of ober de
 buitensporigheid van het / die dezen
 proeffem van groten vooz zultvere
 waarheid hebben aangenomen. En
 nademaal onder de eerste Christenba-
 deren vele uftinunten / die hummen god-
 bychtigen pber tot het Christendom
 met dezen smook van waan jammerlijk
 bezwalkt hebben / is 't lichtelijk af te

20 Vermakelijkheden der
 meten / dat 3p ontwetende hun eigen
 godsdienst by heidonen en andere laste-
 naars een grooten krak hebben gegeven.
 Maar 't lust my van deze alom ver-
 maarde Profetesse (hoe veel andere daar
 van mogen gezegt hebben) nader te han-
 delen. Op lezen by bekende schrybe-
 ren dat de Koning Targupn d'eerste
 Tweemannen gestelt heeft / wten het
 alleen geoozloft was de Sibyllijnsse vaar-
 zen in te zien: want deze heidense orake-
 len waren gelijk alle andere in gedicht
 verbat. * Julius Bellius / en andere
 zeggen dat Targupn (sommige willen
 dat deze Targupn de Gude / andere
 Targupn toegenaamt Superbus, dat is/
 de hoohaardige / geweest is) die van
 een oud byemd wijf gekocht heeft / de
 welke met negen boeken by hem ko-
 mende vzaagde / of hy goddelijke ora-
 helen wilde hoopen. Maar als 3p al te
 hoogen prijs eiffende van den Koning
 bespot wierd / wo3p 3p in zyn regen-
 wo3rdigheid d3ie derzelver boeken op 't
 bier / 't welk 3p in aller pl stookte / en
 vzaagde of hy nu d'oberige wo3 de
 prijs / die ze wo3 altemaal geest had /
 wilde hoopen: en als hy haar te mees
 uitslachte / verhandde 3p noch d3ie an-
 dere / hem wederom vzagende / of hy
 noch wo3 de d3ie laatste eben hoogen
 prijs wilde geben; Tot dat Targupn /
 eindelijh bedaarder gehoorden zynde / de
 d3ie laatste boeken kocht / en 't wijf na-
 verhand nooft weder gezien is. Elk
 den-

*L. I. c. 19.
 ziet ook
 Dionijs.
 Halikarn. 4.
 boek der
 R. Oudh.

denke van dit praarie wat hy vol.
 * Plinius zegt dat het Wyf (of het de
 Sibille zelf / dan een andere razende
 Wes geweest is / raakt ons niet) dze
 boeken quam benten / en dat 'er maer
 een oberig bleef. Ik geloobe het berde
 eben zeer. Deze schriften dan dus die
 van Cargupn gekocht zijnde / wierden
 in den Tempel van Jupiter Kapitoli-
 ner in een steene hift onder de aarde ber-
 hozgen / en zijn / zoo men wiff / ten tijde
 van X. K. Spila / onrent 80 jaren
 vooz Chzistus gehoopte / met het Ka-
 pitool berhand. Hoewel * Suetonius
 getuigt / dat de Keizer Augustus / na
 dat hy meer dan tweeduzent zoo Orich-
 se als Latijne vooz zeggingsboeken ber-
 hand had / de Sibyllijne schriften
 naauheurtglijh uitgezondert / en onder
 de boetsku van Apollo Delatpner ge-
 plaatst heeft. En * Tacitus schrijft /
 dat / als Kaninius Gallus de Wyfsten-
 man berzocht / dat men een boek van de
 Sibille by d' andere boeken van die
 Waarzegster zoude aannemen / Cibe-
 rius onder anderen in geschrijft ber-
 maande / dat / terwojl vele leugenaer-
 tige dingen onder dien vermaarden
 naam uitgegeven wierden / Augustus
 geheurt had / binnen wat dag die aan
 de Stads Schout moesten aangebracht
 worden / en niemand die byzonder vooz
 hem mocht behouden. Doegrnde daer
 voozts by dese woorden. 't Welk van
 voortijden af ook zoo bestoten was, na 't
 ver-

* Nat: Hist.
 Lib. 3.
 Cap. 23.

* In Aug.
 Cap. 31.

* Annal.
 lib. 6.

12 Vermakelijkheden der
 verbranden van het Kapitoool in den burger-
 krijg , toen men te Samos , Ilium , Ery-
 thren , ja ook door Afrijke , Sicilie , en
 de Italiaanse bouwfteden de Vaarzen van
 de Sibille liet opzoeken , 't zy dat 'er een
 of meer geweest zijn ; met laft aan de Prie-
 sters , omme , zoo veel na menfelijke macht
 doenlijk was , de ware te onderscheiden.
 Deze boeken wterden ingezien / gelijk
 gezegt is / eerst van de Tweemannen /
 in welker plaats naderhand de Eten-en
 daar na de Wijften-mannen gekoren
 zijn / naar boozgaande raadsbestuit /
 ook wel in later tijd op bevel des Kei-
 zers / zoo wanneer men byemde booz-
 teekenen vernam / of als 'er twijfelach-
 tige en gebaarlijke boozballen in 't ge-
 meene beste waren / en alles wat gezegt
 wterd daar in geboden of gefchreven te
 zijn / wterd volbzagt / als of 't booz
 Godfpraak afgekondigt was. Men
 kan denken of daar geen ftreken van re-
 geerkundigen onder geloopen hebben.
 Of 'er eene of meer Sibillen geweest
 zijn / zullen wy hier niet betwiften : 't is
 zeker / dat de Schyberer verſcheide
 namen by het woord Sibille voegen.
 * Laktantius weet uit M. Varro wel
 tien roenamen optetellen ; als de Perſi-
 ſche / Libiſche / Delphiſche / Cumee-
 ſche / Erythreesche / Samiſche / Cu-
 maanſche / Hellespontiſche / Frygiſche /
 en Epyurtynſche / andere hebben ook
 van een Sardinifche / Egyptiſche / en
 Joodſe Sibille weten te praten. Lakt-
 tan-

* De fals.
 relig. L. 1.

tantius zelf zegt dat pder wel byzondere
boeken heeft geschreven / maar datze
onder een gemengt / en derhalven ge-
looft worden van eene geschreven te
zijn. Dirgijl/die van deze groote Waar-
zegster ook genoeg gehoozt had/ beziert
dat * Eneas / te Kume geland / 't hol
der Sibille (dit zal de Kumesche zyn /
denk ik) uittrad / om 't orakel van Apol
uit den mond van dit wyf zelf te hoor-
ren.

* Aeneid.
lib. 6.

At pius Aeneas arces &c.

Dat is na mijn vertaling.

Godvruchte Eneas treed na 't hooge
Apollus slot,

En 't schrik'lijk hol, waar in Sibille
spreekt met God.

Apollo blaast haar zelf zijn geest en kracht
in d'aderen,

Op dat ze wete wat gebeuren zal. ———

En na dat hy in den Tempel gekomen
was zegt de Poet hoeder.

Ventum erat ad limen &c.

't Welk ik dus verduitsé.

Men quam aan d' ingang van den Tempel,
als Sibil

Dus riep. 't Is tijd: zie daar is God, God
zelf! sta stil.

Ze stond vast voor de deur. Men zag haar
staax veranderen

Van

14 Vermakelijkheden der
Van wezen, en ze keeg den eene verf op
d'anderen:

De hairen rezen, en de borst zwol hij-
gend op,

't Scheen of ze grooter wierd; en uit haar
dikke krop

Quam meer dan menschenstem, dewijl ze
nu bezeten

En vol van Godheid was. ———

**Eindelijck ter bede van Eneas begint
ze te razen.**

Ad Phœbi nondum patiens &c.

**Dolgens mijne berijmting albus luf-
dende.**

Maar deze Priesteres, te hevig met Apol
Bezeten, raast en tiert vervaarlijk in haar
hol,

En poogt de Godheid uit te schudden;
maar te stijver

Toomt die haar dollen mond, en boezem
zoo vol yver.

De hondert deuren ziet men teffens open-
gaan

Van zelf, en geven hem Gods antwoord
te verstaan.

**Hier uit ziet men op wat wijze deze
boozeggingen / na't gemeen geboelelt
der Heidenen / wierden uitgesproken.
Widermits woorden ze gendrent bladeren
van de Sibille.**

Varro

Taalkunde. 15

Varro zegt dat de Sibille gewoont was hare waarzeggerpe op Palmbladen te schrijven : welk paarje Dirgfl ook wel gekwetten heeft : Want in het derde boek van zijn Enels / bzenge hy Helenus in / aanradende den Trojaan tot de Kumeesche Sibille te gaan / en haar Orakel te bzaagen.

Hinc ubi delatus Cumeam &c.

Da mijn vertolkinge in dezen zin beslaande :

Wanneer gy hier gevoert te Kume zijt gekomen

Ontrent de meren , en Avernus dikke boomen ,

Daar zult ge zien de dolle Apollos Priesterin ,

Die onder hare rots met opgetogen zin
't Aanstaande noodlot kan voorzeggen ,
en beramen

Haar wich'lery op blaen , met teekenen ,
en namen .

Ze schrijft de vaarzen eerst op bladen ,
dicht , en vol ,

Geschikt in orde , en laat die leggen in
haar hol .

Daar blijven ze op haar plaats , en zullen
niet verwiiken

Maar komt 'er eens een wind door reet of
harre strijken ,

Die 't bladwerk haast verstrooit , en mengt
het onder een ,

Zy zal nooit naderhand haar arbeid weer
besteën ,

Om

16 Vermakelijkheden der
Om het verwaaide weer in d'eersten rang te
stellen.

De Vragers krijgen dan geen antwoord. —

Maarom dan Eneas / gedachtig aan
Helenus bemaning / in 't zesde Boek
de Sibille met deze woorden bid.

———— Foliis tantum ne carmina manda, &c.

Dat is /

Ik bidde u dat gy doch uw vzarzen op
geen blaen

Beschrijft, op dat geen wind daar schielijk
in kan slaan,

En strooyen ze in de lucht. Ey laat ons lie-
ver hooren

Uw mondeling gezeg. —————

Wederom leest men / dat'er booz-
zegsters geweest zijn / die met gestoten
monde uit haren buik spraken / met een
Grieks woord *engastrimuthoi*, of *engastri-
sai* genoemd. Maar wat daar van sp /
kop zullen de mondelinge of buik-booz-
zeggingen boozbptredende alleenlijk
van de geschrebene spreken. Noch
meer. Men wil / dat hare wijze van
boozzeggen zoo kunstig was / dat uit
de eerste Letters van sommige haarer
Wosfeetcrphaarzen de geheele boozzeg-
ging konde gelezen worden / gelijkmen
sommige vaarsjens ziet / die we naam-
gedichten noemen / welker eerste Let-
teren den naam of zaak melden / van
welke

welke in 't baars gesproken word. Van de Sibillijnsche Loten zullen wy nu niet handelen. 't Is in te schikken / en men kan het by alle andere bedrygerpen der Oryentalsche en Romeinsche Priesters zetten / dat deze dingen verhaalt worden van Heidenen / die in den Oryent poel van afgoderpen en bygeloof ten halze toe versmoort lagen / en dikwils zelve niet wisten / wat zy van hunne Goden / Godsdienstplichten / Heiligdommen en andere guichelspelen vast gelooven zouden ; maar dat Christenen / welker Godsdienst leeraart de geestelyke byzheid op 't hoogste te waarden / en hen zelven van alle waangelooft af te houden / aan zulke een doling vast zyn / dat zy deze valsche en opgesmukte Sibille , zoo veel / ja meer achtbaarchheid als de goddelijke schriften toeschryven (gelijk in het gebolg zal geroond worden) dunkt my afschuwelijk. Onder de Heidenen zelve hebben geene mannen ontboken / die 't gantsche beslag van hunnen Godsdienst aanzagen boozen enkel apenspel / 't welk de Bozzen booz een teugel en toom des onbetenden volks gebuikten. * Polpbius / die schandere Oryentalsche Historyschryber / prijst de Romeinen / en meent dat ze voorzichtig gedaan hebben / dat ze 't stuk van hunnen Godsdienst en Goden in hunne heerschappij zoo gevestigd / en byna treurspeleng

Hist. lib. 6.

18 Vermakelijkheden der
 wijze verheben hebben / dat 'er niets aan
 ontbreekt. 't Welke zy na mijn voor-
 beeld (zegt hy) om 't gemeene volk ge-
 baan hebben : want indien men een ge-
 meene beste uit wijze mannen mocht
 aanstellen / men had zoobantig een mis-
 leidinge niet van nooden : maar bewijst
 't gros der menschen wist is / en bak-
 ten de wetten naar verscheffendheid van
 forakkigterige en geweldige dingen
 haakt / is 't nut geweest / dat zy door
 deze inwendige verbaartheid / en gelijk
 als door een reurspel van bygeloof in
 banden gehouden wterden. * Livius /
 van Ruma sprekende / zegt / dat hy
 door 't krachtigste middel / dat bovenal
 den onbedrebenen / en in dien tijd ruwe
 volkeren nodig was / zijne onderba-
 nen de vrees der Goden aanjaagde.
 Daarom maakte deze sijne Koning en
 Priester den gemeenen man wijs / dat
 hy 's nachts in een bos by de Godin
 Egerta ging / die hem bebal wat wet-
 ten van Godsdienst en Offerhande by
 den burgeren moest door schrijven. Zel-
 den leestmen van schandere Dozsten /
 of zy gezuilaten dezen dekmantel. En
 hoe aardiglijk Alexander de Groote zij-
 ne soldaten wist te mompen / wanneer
 zy ober de tanning der maan mozden / en
 hopeloos wterden / doende hen door de
 Egyptische papen gelooben dat de Zon
 den Gziken / en de Maan den Perzianen
 toebehoorde / welke / zoo meentgmaal
 als ze raande / het verderf door haar
 volk

* Hist. lib. 1

volk betoekende / beschrijft ons de zoet-
bloepende * Kurrus / en sluit zijn ver-
haal met deze spreek.

* 4 boek
10 Hoofd-
deel.

Geen zaak beeft zoo krachtig als by-
geloof het gemeene volk, 't welk ander-
sints machteloos, wreed, en weifelig zijn-
de, als het met een valsche Godsdienst
bezeten is, beter den Priesteren, dan
hunne oversten gehoorzaamt.

Maar laat ons weder tot onze heid-
nische Sibylle keeren / die sommatge-
der Christen-Oudvaderen verhalen niet
alleen van den waeren Godsdienst te
hebben waarsagt / maar die ze ook ach-
ten van gelijke waardop te zijn / als de
Goddelijke schriften.

De heidnische Historpschryver Eu-
sebius / (dien we bewijzen kunnen op
meer als eene plaats leugenachtig te
zijn) verhaalt in de reden / die Kon-
stantijn toe de vergadering der Christe-
nen waerde aan 't 23 Hoofddeel een
grieks naamgedigt / dat hy zegt van
de Erythraesche Sibyl gemaakt te zijn
op 't laatste oordeel/en de toekomst van
Christus. Hy verzelt / dat deze Sibyl
van haar zelven getuigt onrent 200 ja-
ren na de Zondbloed gelseft te hebben.
Dat ze een Priesteres van Apol / en
niet de zelve krans als die God gekrans
was / dewelke waarnemende de vzaag-
baak / niet een slangebocht omringt /
den vzagenden antwoorde / dat ze dood
onkrande harer Ouderen tot dien dienst
ingelofd was / en zoo voort. Daer

20 Vermakelijkheden de

op boegt hy de griekse vaarzen zelf /
 welkers voozste Letteren zijn Iesous
 Christos Theou Huios Sooteer Stauros en in 't
 Latijn Jesus Christus Dei Filius Servator
 Crux. beide in 't Meerduits beteke-
 nende Jesus Christus Gods Zoon Zaligma-
 ker Kruis. Tot besluit zegt Euzebius
 deze woorden ; En deze vaarzen zijn 't een-
 nemaal van Gods wegen de maagd ingege-
 ven , om te verkondigen ; en ik oordeele ,
 dat ze zalig is , als dewelke van onzen Za-
 ligmaker is verkoren tot een waarzeggerin
 van zijn voorzienigheid over ons. Dit
 gedicht / dat met geen minder konste-
 narp in 't Griex als in 't Latijn de be-
 rekenende letters uitbrengt / en op
 zulk een wijze in alle talen kan nage-
 boost worden / bertoont genoeg tot wat
 einde het gemaakt is / en kan tot 'een
 staaltje berstrekken / hoewel van dus-
 danige vaarzen / en schriften geheele
 boeken vol geweest zijn ; gelyk Lakran-
 tius die grollen als paarden / maar om
 de waarheid te zeggen tot schande van
 zijn zoerbloepende stijl verzamelt / en
 ober al ingelast heeft. Alwaar deze
 man eenige zaak van gewicht / wegens
 den Godsdienst / en vooznamenlyk der
 Christenen uit de H. Schriften poogt te
 bewyzen / strax volgen d'er byna eeni-
 ge regels van de Erythreesche Sibyl /
 die hy onmiddelyk daar benedens
 boegt / en zegt / dit heeft de Sibil , met
 de Profeten overeenkomende , aldus voor-
 zegt. Dus maakt hy in zijn zebende
 boek /

boek / 't welk van de Goddelijke belooningehandelt / gewag van't laatste Oordeel / alwaar hy Griekse vaarzen bybringt / die zoo net het gevoelen der Christenen megens 't zelve oordeel verklaren / dat men lichtelijk kan bespeuren / dat ze van iemand verdigt zijn / die onder d' onnoozelen gepoogt heeft zijn gewin te verzoogen / of kunstshalven uit vermaak / en om aanzien aan zijn inzettingen te geven / anderen heeft willen bedziegen. En dat dit waar is / zal in 't verbatg blijken.

't Is aanmerkelijk / dat Euzebius zelf in 't volgende Hoofdeel na 't verhaalde Naamgedicht wil wederleggen / dat 'er vele zijn / die (gelijk het geen wonder was / om dat ze ten dien tijde wel meer bedziegerpen zoo van Konstantijn / als van zijn Christensche medehulpers hadden bemerk't) geen geloof aan 't Naamgedicht geven / maar dachten / dat eenig bedjder van onzen Godsdienst (zoo spreekt hy) die niet onbedzehen in de Dichtkunde geweest is / deze vaarzen verziert / en valselijk onder de Sibyllijne Orakelen gestelt heeft / dewelke andersints wel eenige nutte spreuken behelzen / om de al te groote vryheid van wellusten te besnoepen / en den toegang tot een matig en zedig leven te banen. Waar na hy dan zijn bewijs van derzelver waarheid en Oudheid vertoont / met te zeggen / dat Cicero / die voor Christus tijd al geleest heeft /

22 Vermakelijkheden der

* De Divi-
nat, Lib. 2.

in zijn tweede boek * van de boozeggin-
gen getuigt dezelve gelezen te hebben.
Doch om Eusebius / of Konstantijns
dulheid hier in aan te wijzen / sozdele
ik niet anders / dan het zelve geweer /
waar mede hy de loochenaars te keere
gaat / van nooden te hebben / om hem
te dooden / en Ciceroos eigene woorden
uit te drukken.

'k Zegge booz af / niet te willen be-
twiften / dat de Heidenen / maar niet de
verstandigste onder hen / eenige achtinge
booz de boozeggingen der Sibillyn-
se boeken en vaarzen hebben gehad /
want dat is borens genseg bebestigt /
en dient tot ons oogmerk ; maar dat ze
van andere bedzregor's naderhand ver-
djaait / en geflanst / en ook wel nieu-
welijks verdricht / en op Christus quan-
fuis toegepast zijn / en dat die schyften /
die onder de Heidenen berusteden / die
boozste leetere van Christus naam
niet gehad hebben / is by my buiten al-
le twyfel. Ja we behoeben zelf geen
krachtiger getuige / dan den schynde-
ren heiden Cicero / om te bewijzen / dat
die boeken der Sibillen een hoope leu-
genen geweest zijn / van dezen of genen
rot bezodering van eenig oogmerk / en
Weereldlijk inzicht der Overheid uitge-
strooit. Want / gelijk men in deze boe-
ken ging raadplogen / als eenige nood-
wendige Staatszaak maest verricht
worden / alzoo wisten de Overheden
en Raadsheeren / na gelegentheid van
par-

partyschap hier doo; hunne personaadje te spelen / en onder dien dekmantel kunnen wille doo; te dzingen / als 't maar den naam dwoeg / dat de Sibyllijnsche Orakelen dit of dat geboden / of verboden. Waer van een gedenkwaardig voorbeeld is / de zaak / waer over Cicero zijn * brieven aan Lentulus heeft geschreven.

* Epist. ad Famil.

Als Ptolomeus de Koning van Egypten / uit zijn rijk gedreven zijnde / te Roomen was komen bliuhten / en doo; geldmiddelen de meeste staadshereen aan zijn zijde had gekregen / ten einde hy mocht in zijn rijk herstelt / en met geleide van een aanzienelijke krijgsmacht wederom gebzacht worden / ontstond over deze sake in den Raad een groot verschil / wie dezen Koning zoude geleiden. Hy zelfs wilde liever van Pompejus verzelt worden / en Cicero trachte ter bede van zijn vriend Lentulus / die in Cicilien was / doo; te dzingen / dat hy doo; Lentulus mocht werden wedergebzacht. Hier tussen waren de Sibyllijnsche boeken nagezien / (300 men zelde) dewelke verklaarden / dat de Koning met geen krijgsmacht mocht wedergeleedt werden. Dion Cassius / een Grieks Historpschrijver / verhaalt in zijn 39 boek / dat deze de woorden der Sibille waren : Indien de Koning van Egypten eenige hulpe behoevende [tot u Romeinen] zal komen , gy zult hem wel geen vriendschap weigeren , maar gy zult hem

24 Vermakelijkheden der

hem met geen macht van volk helpen, andersints hebt gy ongevallen, en gevaar te wachten, Hier was nu 't spel gaande. Cicero schrijft dan aan Lentulus / met hoe groot een ernst hy zijn zake in den Raad had voorgedragen / maar dat de Godsdienst der Sibille daar tegeti streed. En dewijl hy wel wiste / dat het pjaatje van 't Orakel niet al te waarachtig was / noemt hy 't *religionis calumniam*, waar mede hy wil zeggen / dat het een quaadaardige bond van Godsdienst was / om het wederom ledend des Konings geheel en al om ver te stooten. En dat het zekerlijk een bestekken stuk geweest is / heeft Cicero voozvass geloofd: Want Dion schrijft / dat die voozzegginge der Sibille was ontdekt dooz Kato / die een viand was van het wederboeren des Konings / en die dat kuispen / en rijkelyk geld geben van den Koning niet konde dulden.

De Roomse Raad dan keurde / als of 't Godsdiensthalven geschiede / dit gebod der Sibille vooz goed / niet zoo zeer uit beybering der Godsdienst / als wel uit benijding / dat de Koning zoo mild in geschenken was: En wie ziet niet / dat Kato / viand van alle koninglyke hoogheid / zijn slag waarnemende / met hulp van zijn aanhangelingen dit Sibyllings Orakel stur uit de mouw geschud / en op 't tapyt gebracht heeft / om 't wederkeeren van Prolameus / die hier in zijn grootsheid be-

beoogde / te steuiten ? Want hy wist
 wel / als 't Orakel verbood eenige
 krijgsmagt tot wederleidinge te geven /
 dat dan niemand graag zoude gewees
 zijn om Ptolomeus te leiden. Wie wil
 zulke een bewijs niet kan zien / wat een
 slechten gevoelen Cicero van de Sibyl-
 lijnsche schriften gehad heeft wyl / mijns
 bedinkens / op helderen middag geen
 licht zien / en heeft zijn oogen niet een
 onafwaffelijken modder van waan be-
 streken. Nu zullen wy verder gaan
 zien / hoe weinig het zeggen van Euse-
 bius op ons behoort te gelden / als hy
 hem daar op beroept / dat Cicero dit
 bewuste Raamdicht van Christus vooz
 Christus tijd al gelezen heeft. Cicero
 zegt in 't tweede boek *de divinatione*, waar
 in hy onderzoekt de manieren der Dooz-
 zeggingen / aldus.

Wy nemen acht op de vaarzen der Sibil-
 len , die men zegt , dat zy razende uitge-
 sproken heeft , welker uitlegger onlangs
 na 't gerucht der menschen geoordeelt
 wierd in den Raad onwaarachtiglijk te zeg-
 gen , dat die * gene , dien wy waarlijk
 voor Koning hielden , ook Koning moest

B 5

ge-

* Namelijk Iulius Cesar. Want daarliep een ge-
 rucht , dat de Sibyllijnsche boeken voorspelden ,
 dat de Parthers niet dan van eenen Koning konden
 overwonnen worden , en L. Kotta darde in den Raad
 voorgedragen , of men derhalven I. Cesar Koning
 zoude noemen ? 't Welk ook de samengezworene
 minnaars der Vryheid aanprikkelde om zijn onder-
 gang te verhaasten : Zie Suetonius in 't leven van
 Cesar.

26 Vermakelijkheden der

genoemt worden, indien wy wilden, dat het ons wel ging. By aldien dit in de boeken staat, op wat mensch, en op wat tijd staat het? Want hy, die deze dingen r'zamengefelt heeft, heeft looffelijk gemaakt, dat alles wat 'er gebeurt mocht zijn. zoude schijnen voorzegt te wezen, de bepaling van menschen en tijden wechgenomen zijnde. Ook heeft hy 'er een schuilhoek van duisterheid bygevoegt, op dat dezelve vaarzen d'eene tijd op deze, d'ander tijd op die zake zoude schijnen toegepast te kunnen worden. En dat die vaarzen van geen razend mensch zija, verklaart ons deels 't godicht zelf (want het bestaat meer in kunst, en naarstigheit, als in drift of beweging) en ten anderen dat vaars, dat *akrostichis*, [dat is Naamgedicht] genoemt word, waar in vervolgens uit de eerste letteren van 't vaars iets word vervat, gelijk in sommige vaarzen, die Ennius gemaakt heeft: zekerlijk, dat past meer een aandachtig, dan razend verstand; en in de Sibyllijnsche boeken word uit het eerste vaars van yder spreuk het geheele gedicht met de eerste letteren van de spreuk bewimpelt. Dit is 't werk van een die naarstigheit inspant, niet die dol is. Derhalven laten wy die Sibyl verborgen, en aan een zijde houden, op dat, gelijk van onze Voor-ouders gezegt is, de boeken, zonder bevel van den Raad niet gelezen werden; en latenze meer bequaam zija om de godsdienstigheden om ver te slooten, dan aan te nemen.

Al had ik niets anders als deze reden
 van Cicero opgebracht / my dunkt dat
 ik Euzebius genoeg wederlegt / en ge-
 lijk ik gezegt hebbe / met zijn eigen
 dagge hebbe doofsteken. Wel hoe
 zal iemand my toeschieten / hier maakt
 immers Cicero gewag van 't *akrostichis*
 of Naamgedicht / en dat woord van
 Euzebius vertelt. Waar op ik niets
 hebbe te antwoorden / dan dat ik ont-
 kenne / dat dit het zelve Naamgedicht
 is / 't welk van Christus spreekt / en
 dat / Cicero mijns oordeels / niet ge-
 doemt heeft / 't zelve aan te roeren.
 Want Cicero spreekt hier eerst in 't al-
 gemeen van een Sibille / en daar na
 van eenig Naamgedicht / dat hy / zoo
 als uit zijn woord is of te meten / hoor
 een leugenedicht houd. En wie zou-
 de gelooven / dat dit haars / waar in
 van een koning gesproken werd / het
 Naamgedicht van Christus geweest is /
 als of 'er maar een Sibyllijns Naam-
 gedicht in de wereld bekend ware ge-
 geweest ; 't welk zeer belachelijk is / de-
 wijl 'er misseken ontallijke van die
 soort geweest zijn / en duizend nefeulig-
 heden voer Sibyllijnsche Godspraakten
 te berde gebracht werden / daerze in
 tegendeel van looze quanten dikwils uit
 de buist verzonnen waren / gelijk in dat
 boezbeeld van Kato blijkt. Zoo dat die
 zeggen van Cicero van geene het minste
 gewicht is / om te bewijzen / dat dit
 Naamgedicht van Christus / al voer
 Chr-

28 Vermakelijkheden der

Christus tijd is gemaakt / maar tot een bevestiging strekt / dat het gedicht / waar van Cicero spreekt / een geheel ander leugenschijft geweest is / handelende niet van Christus toekomst / en den verschrikkelijken dag des laatsten oordeels / maar van rogeerkundige zaken ; en gelijk in allerley voorvallende nientoegheden / de bedziengerpen der genaamde Sibyllijne Orakelen in zwang gingen / alzoo ook naderhand onder de Christenen eenige schalken deze bond hebben nageaapt. En wat zal men d'er anders van zeggen / dan / gelijk Cicero wel uitdrukt / dat 'er altijd in dusdantige voorzeggingen een schuilhoek van duisterheid bygeboegt was ?

Dit blijkt uit de losse giffing / die ten tijde van Flavius Despazianus gezegt woord uitgebarsten te zijn / over zekere Orakelspreuken / dewelke lang te voren voorzegt hadden / dat 'er een Heerscher uit het Jodenland zoude komen. De Christenen hebben 't altijd op Christus gebuld / meenende dat deze oude voorzegginge niet zijn komst onder Augustus reeds verbult was / de Joden wisten het niet recht t' huis te brengen / en de Heidenen beweerden / dat de voorzegging in hunnen Ketzers verbuld wierd. We lezen by Suetonius / in 't leven van gemelden Despastaan / deze woorden. *Percrebuerat Oriente toto verus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur. Id de Impe-*

Imperatore Romano , quantum eventu postea patuit , praedictum Iudaei ad se trabentes rebellarunt &c. dat 18. In geheel Oosten zweefde een oude en stantvastige meining, dat het door 't Noodlot besloten was, dat ten dien tijde uit het Jodenland Heerschers zouden komen, en het gebied bemachtigen. 't Welk van den Roomschen Keizer (gelijk naderhand door d' uitkomst gebleken is) voorzegt zijnde de Joden zig aantrokken, en wederspanning wierden enz. Tacitus zegt in 't 5 boek der Historien / na dat hy booz af zeer beuzelachtig van den afkomst der Joden had gesproken / misffchten door d' afgodische priesteren qualijk onderregeet jynde / aldus. *Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valeret Oriens, profectique Iudaea rerum potirentur. Quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerant. Sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam factorum magnitudinem interpretatus, ne adversis quidem ad vera mutabatur. Dit luid in Nederduits. Vele hadden een inbeelding, dat d' oude schriften der Priesteren inhielden, dien zelve tijd te zijn, dat het Oosten in macht zoude opstijgen, en uit Jodenland komen zouden, die 't bewind in handen zouden krijgen: welke bewimpelingen van Vespazian en Titus voorzegt hadden. Maar 't gemeene volk [hy spreekt van de Joden binnen Jeruzalem] na de wijze der menschelijke begeerlijkheid, zulk een grootheid van 't Noodlot op haar zelve passende,*

50 Vermakelijkheden der
de, wierd zelfs door tegenspoed tot geen
waarheid bekeerd.

Hier zien we / dat de Romeinen zig
gebleid hebben / dat tot hunne glorie
beruht was de voorszegging / die hen
ter zoren was gekomen / wegens de
nieuwe Heerschers uit Jodenland / ge-
laubende / dat daar door bekeerd was de
Heer der Despotiaan / en zijn Zoon Ci-
tus / die uit Judea erloniserende t' huis
gekeert is / en na zijn Vader t' bewind
marchte. * Datorus Plakus /
een treffelijc Dichter / die een tijde van
Despotiaan geleest heeft / bleef den
Heer / en zijn Zoon / in t' begin van
zijn eerste boek / over dit geluk / en t'
uitroepen van Jeruzalem ; en wenst
beloof te zijn van d' Orakelen der Hu-
merische Sibyl / die quamts zulk een
Heerschappye aan Despotiaan beboeft
hadden. Dat nu iemand tot bebesti-
gung der Sibyllijse waarheden zeggen
koff ; 's is immers waar , dat alle voorzeg-
gingen van den Heerscher , die uit de Jo-
den zonde voortkomen , op Christus heb-
ben gezien , en hier zeggen ons de Heide-
nen dat de Kuneliche Sibyl van dezen
Heerscher voorzegt heeft. 's moet be-
kennen / dat het iets schijnt te willen
bewijzen / doch eshoer niets minder
doet. Want wie hoort niet / dat die
oud en vaste ureninge / die Suetonius
zegt door geheel Oosten bespreekt te zijn
geboeft / niet nu de Romeinen / maar
niet de Joden was ontstaan ? En dat de

den / die niet verwachtten / of hoop-
 ten uit bobberijen van Sibyllen / maar
 uit hunne Goddelijke schriften / waer
 uit ze toen ter tijd / gelijk noch ten hui-
 bigen dage / niet hebben konnen zien /
 dat de Messias gekomen was / hijs geen
 betwijfeling. Waar blijft nu 't Orakel
 der Sibylle? De Koninkren / van die
 Joodsche verwachtinge genoeg gehoort
 hebbende / en in allen voele verzuchtig
 zijnde / voorzeden een welgevallen van
 hunne wijsheit / (gelijk in verust-
 ge tijden gewoenlijch sommigs hoop-
 gers met hunne Profetien voort den dag
 komen) dat de Sibyl van hunne Ket-
 zers voorzegt had / 't gene ze verstaan
 hadden dat de Joden uit oude schriften
 verwachtten: Want als 'er wat te lie-
 gen was / dat men geloof wilde doen
 erlangen / strax moest de Sibyl aan-
 houden. Ga heen nu / en geloof hoop-
 taan Euzebius / die van andere herke-
 ijke schrijvers niet geen minnen onbe-
 dachtheid en waan nagevolgt wijst.
 Geloof nu Laktantius en andere Chri-
 sten schrijvers / die van de Sibyllen
 zoo veel watten te prisen. Daar het niet
 handen te tasten is / dat zoodanigs ver-
 dichtselen / uit den brek van 't apo-
 distich Heidendom opgedagert / eerst
 van bezylegelijke / en nabershandt ope-
 loobte Christenen gestraaft zijn; niet
 tot bekrachtiging / gelijk ze meenden /
 maar schande van den Christelijken
 Godsdienst / die om deys / en dergelij-
 ke

32 Vermakelijkheden der
he grootten den lasteraren tot een spot
is geweest. Gelijk het dan vooz al
noodig is / dat men mijde de snoode klip
der Godloosheid / alzo staat ons daar
benebens te vlieden die gebaarlijke bank
van bygeloof. 'k Zegge tot besluit met
Cicero in 't begin van zyn boek dat hy /
over de Natuur der Goden geschreeven
heeft.

Wat is 'er sterker als lichtvaardigheid ?
of wat is 'er zoo lichtvaardig , en dat de
deftigheid , en stantvastigheid van een wijs
man minder past , dan , of vals te gevoe-
len , of het gene , dat men niet nauwkeu-
riglijk genoeg bevat , of verstaan heeft ,
zonder eenigen twijfel te verdedigen ?

Byvoegfel.

Na dat deze aanmerkingen volbracht/
en ter drukpersse gereed waren / is
my ter hand gekomen het boek van Pe-
trus Petrus Filozoof / en Geneesheer
te Parijs / wegens de Sibylle / waar
in hy niet ongeleerdelyk uit wijsgerige
en letterkundige gedenkteekenen be-
wijst / dat daar in maar eene Sibyl te
binden is ; waarom hy ook in eenbou-
digen getale van de Sibylle ; niet van de
Sibyllen spreekt : 't welk ik met des te
groofter vermaak doorbladert hebbe /
om dat ik van dat gevoelen nooit vremd
gewees ben / gelijk de lezer ook eeniger
wijze uit dit Hoofddeel heeft konnen be-
spuren. Goddeleude voorts de gemel-
de

de Schryver / dat hoewel van deze D^{ie} bylle (die hy een dubbelse voorzeggster meent geweest te zijn) waarachtige boozspelingen wegens sommige heidensche zaken / naderhand boozgebalen / gebonden worden / echter / gelijk waar is / alle die van Christus / en den waren Godsdienstkende dingen worden bygebzagt door bedriegers onder de Christenen berdicht zijn. De lezer kan dit met het 14 Hoofddeel vergeleken.

Derde Hoofddeel.

Wat Godloosheid is. Wie by de Ouden voor *atheoi* of godloozen gehouden zijn. Historie van Diagoras Melius. Die den naam van Godenbevechter voert. Meinedigheid by de Ouden vervloekt. Spreuk van Aristoteles. Vaars van Tibullus, en Phocylides. Verhaal van een meinedig burger van Mileten. enz.

De 't roet zijner ziele niet met groote omzichtigheid door den woesten Oceaan der werreltlijke bedenkingen stiert / zal de gebaarlijke klip van bygeloof mogelijk wel boozby zeilen / doch naderhand op een veel rampzaliger bank van Godloosheid zijn dierbaar schip te barsten stooten. Gelyk we in 't vorige Hoofddeel betoezen hebben hoe hachelijk eene zake het is / dat men 't verstand door bygeloof laat verrukken / alzoo

C

18't

34 Vermakelijkheden der
 is 't niet min verfoepelijk / dat men de
 wufte zinnen zoo ruimen toom geeft /
 dat zy van 't middelpad der deugdbezef-
 finge afwikkende / als onbeteugelde
 paarden toegelaten worden in 't wild te
 zweeven. Dat is Godloosheid, by de
 Grieken *asebeia*. En gelukkig schijnt
 by my / die d' oorzaken dezer algemeene
 gebreken kan doozgronden / en / die
 doozgrond hebbende / hem zelven eene
 zekere mate kan boozschrijven / en ze-
 kere eindpalen / buiten / en zonder wel-
 ke (gelijk Horatius zegt) de billijkheid
 niet bestaan kan. Wefnigen vind men/
 die rechtsstreeks op den waren Gods-
 dienst doelende 't middelpad zoo booz-
 zichtiglijk weten te houden / dat ze aan
 geene van beiden vast raken / en hier
 vast te recht het zeggen.

Sap: 1.

Medium tenuere beati.

dat is

De Zalige behouden 't middelpad.

De beschrijvinge van Godloosheid ;
 meene ik / is het tegendeel van vroom-
 heid of Godvruchtigheid. Welke is een
 oprechte dienst, rechtzinnige handeling,
 naarstige, en yverige plicht jegens God,
 Ouders, Vaderland, Godsdienst, Wet-
 ten, en in 't algemeen een yder, die aan
 ons wel verdient. Het tegendeel van de
 zelve / zeggen we / is godloosheid : en
 die 't spoor van deze plicht niet wel hou-
 den / worden godlooze genoemd. By
 wijd-

wijdbluftige Schrybersen word gewag
 gemaakt van eenen Protagoras Abderites,
 Diodoor van Cyrenen, Diagoras
 Melius, en anderen meer / die men den
 naam van Goddeloozen, of atheoi geeft.
 En hoewel 't ongelooffelyk schijnt /
 dat 'er menschen zouden kunnen gebon-
 den worden / die niet eenige bezeffinge
 van de Godheid maken / dat is / van
 een nooit begonne Wezen, echter heeft
 men zulke gebonden / die uit onkunde
 van vaste redenkabeling * hun gevoelen
 ontrent de Godheid / 't zy van Een / of
 vele Goden / willens en wetens hebben
 uitgetogen / en booz belachelijk uitge-
 kreten. Wonderlijk boozwaar. Doch
 zoo men aandachtelyk lette op de ruwe
 denkbeelden / die de blinde heidenen van
 zulk een gewichtigen ding gehad heb-
 ben / 't zal ons gewisselyk zoo bremd
 niet voorkomen. En om uit vele dus-
 danige quanten een ten tooneele te bren-
 gen / zie daar den gemelde Diagoras Me-
 lius.

Deze word gezegt boozhenen zeer
 godsdienstig geweest te zijn / in 't on-
 derhouden van den dienst der Vaderlyke
 Goden / welke hy op allerhande wijze
 met offeren en bidden had gepoogt te
 verzoenen / en gunstig te maken / ge-
 loobende / dat hy door dergelyke betoo-
 ningen van Godsbzucht de liefde der
 Goden konde winnen. Maar als na-
 derhand zijn schuldenaar / aan wien hy
 geld geleend had / de schuld ontkende /

36 Vermakelijkheden der
en hem met een valschen eed zuiberde /
zoo dat Diagoras van zijn deugdelijk
achterwezen wierd ontzet; en als hy
daar by zag / dat die meeneedige in deze
wereld alle boosspoed en heil genoot /
't welk andere dooz hunne deugd niet
konden verwerpen / wierd hy met zulk
een haat en vlandschap jegens de Go-
den ingenomen / dat men hem den naam
van *Theomachos*, dat is / Godenbevech-
ter gaf / want hy / niet konnende ge-
looben / dat 'er Goden zouden zijn / die
zulke gruwelen volgens hunne recht-
vaardigheid konden gedoogen / ver-
stokte zijn hart / en spottede van dien
tijd af met alle Godheden / en Gods-
dienst plichten: ja hy trachtede / al wien
hy kende / tot gelijke reukeloosheid van
geboelen te brengen.

Men verhaalt van hem / als hy be-
zig zijnde in een pot met spijsje te koken /
niet genoeg hout vond / om daar onder
te stoken / dat hy een nabystaande beeld
van *Herkules* aangrijpende op 't vier
wierp / met byvoeginge van deze bul-
derende woorden / ga heen, en volvoer
nu uwen dertienden arbeid, en help de
brypot van den Ongodist Diagoras koken.
Spottende zeer aardiglyk op de twaalv
beroemde heldendaden / die men zegt
van *Herkules* bedzeben te zijn. 'k Moet
eventwel bekennen dat deze heiden he-
denscher wijze wel geredehabelt heeft /
den Goden niets dan rechtvaardigheid
toeschryvende: Want zoo zwaar nam
hy

hy de meenedigheid / dat hy niet wilde gelooben / dat die van de Goden / in dien d' er eenige waren / ongestraft konde blijven. En zeker / deze misdaad was hy de heidenen zelf / boven anderen / zeer verfoepelyk. Hooz Aristoteles woorden: *ouk epiorketn phoboumenous teen te para toon theoon timoorian kai teen para tois anthroopois aischuneen.* Dat die gene, die God, en de Goddelijke wrake, en de menschelijke schande vreesden, niet meenedig konden zijn, en de Dichter Tibullus oordeelt aldus.

— *et si quis primo perjuriam celat,
Sera tamen tacitis poena venit pedibus.*

dat is

schoon iemand eerst verbergt zijn snoô meenedigheden.

De straffe komt nochtans met stille en wisse schreden.

In Phocylides gedicht word aldus geleeraart.

*Meet' epiorkeesees meet' agnoos meete hekonti-
Pseudorkon stugeei theos ambrotos hostis omossee*

dat is

Zweert nimmer vals; van zelf, of tegen 's hartengrond.

God haat den genen, die meenedig is van mond.

38 Vermakelijkheden der

* **Porius** de Griek verhaalt ons een aanmerkelijk gebal van eenen meene- digen / die de Goden meenende te be- dziegen / hem zelven deerlijk te schande bzagt.

Als de Stad **Mileten** van **Cyprus** be- legert wierd / heeft zeker inwoonder der zelver Stad al zijn schat / dewelke in eenig **Goud** bestond / te **Taurominie** / een plaats in **Sicilie** / geboert / en al- daar by een bzind in bewaringe gege- ven. Eenigen tijd daar na de bzede ge- maakt zijnde / reist de **Mileter** na **Tau- rominie** / om zijn goederen wederom te halen : maar zijn vertrouwde bzind ont- kend van hem iets in bewaringe te heb- ben ; tot zoo verre / dat de zake vooz den **Rechter** word gebzacht / en de **Mi- leter** het geheefe **Rechtsgeding** aan den eed van zijn **Partyp** hangt. Dezen eed zoude de **Taurominer** doen in den tem- pel vooz **Goden** en **menschen**. Hy neemt den eed aan : en hebbende looffelijk het **Goud** gesmolten / en in een uitgeholt riet gegoren / 't welk hy in plaats van een leunstok zoude gebzuiken / treed aldus na den **Tempel**. Als hy nu den **altaar** zoude omarmen / na de gewoon- te der heidenen / die in den tempel zwoeren / en den eed zoude afleggen / geeft hy zoo lang quansuis zijn wandel- stok aan den **Meliter** ober / en zwoert toen by de **Godheid** / dat hy al het geld aan den **Mileter** had weder gegeven / en niets meer van hem bezat. De **Mileter** de-

Dezen gebedsden eed met spijt en gram-
schap aanhoorende heft den stok op / en
slaat den meenedige zoo fel op schoude-
ren en lendenen / dat de rietstok brak /
en't versmolte goud daar uit vallende de
schelmerp aan den dag bzicht. Hier
stond die eerlooze behaakt / en wanho-
pig uit den tempel loopende verhing hy
hem zelden.

Vierde Hoofddeel.

Apollos Orakel van Sokrates. Word ver-
scheidtlyk verhaakt. Xenofons ge-
tuigenisse. De woorden van 't Orakel
zelf. Breeder verhaal van Plato. Is
niet waarschijnlijk. Redenen daar van
overwogen. Sokrates eer verdedigt met
Senekaas woorden.

It alom bekend hy een pder / die
niet i' eenemaal vrend is in de ge-
denktekenen der Ouden / dat Sokrates
dooz Apollos Orakel de wijste van alle
menschen genaamt word. **Z**al hier niet
spzeken van de ware geschapenheid der
Orakelen / nochte onderzoeken / of alle
die genaamde Godspraken enkele be-
driegerpen van Priesteren getweeft zijn /
die na tijds gelegenheid / dooz Woorden
en Overheden / tot verblindinge des
gemeenen Volkis / gehandhaaft wier-
den: Want dit te bewijzen is onlangs
wijldloopig ondernomen dooz A. van Da-
len, in zijn boek *de Oraculis Ethnicorum*,

40 Vermakelijkheden der
 bestaande in twee verhandelingen / d'ee-
 ne van de geduurzaamheid en afval;
 d'ander van het gezag der Orakelen.
 My lust alleenlijk te onderzoeken wat
 van dit bonnis te oordeelen zy. d' Eer-
 ste / die my boozhont is * Xenofon / by
 wien Sokrates aldus spreekt: Als Che-
 rofon t' eeniger tijd wegens my den God te
 Delfos raadvraagde, heeft Apollo, in ve-
 ler tegenwoordigheid, geantwoord, dat
 niemand edelmoediger, rechtvaardiger,
 nocte bescheidener was, dan ik. An-
 dere zeggen / dat het volgende Griekse
 baars d' eigene woorden der Godheid
 geweest zijn.

* Apol.
 Socr.

*Sophos Sophoklees: Euripidees Sophooteros,
 Androon d'hapantoon Sookratees Sophootatos.*

Dat is van woord te woord. Sof-
 foles is wijs, en Euripides is wijzer,
 maar Sokrates is de wijste van alle man-
 nen. Hooge waardeerwoorden! maar
 of die niet boven de zake hebben gegaan/
 late ik anderen oordeelen: En ik zoude
 niet willen uitspraak doen met onzen
 Historyschryber * Hoofd / die Euripi-
 des den wijsten mens heurt / die ooit
 pen op papier zette.

verheffing
 van den
 huize de
 Medicis.

Laat ons nu een derde en gewichtige
 verhalinge dezer beroemde Godspreek
 hooren. * Plato in zijne verantwoor-
 ding booz Sokrates / doet den man
 zelve aldus spreken: ik zal de woorden
 uit het Griex getrouwelyk berduitsen.

* Apol.
 Socrat.

Wat

Wat mijn wijsheid aangaat, zoo d' er eenige zy, en hoedanig die zy, ik zal den God te Delfos tot getuige bybrengen. Gy kent Cherofon wel, die met my van kinds-been af kennis heeft gehouden, en uw volk [de Atheniensers] een vrind was: die ook gevluht heeft, en met u wederge-keert is: Gy weet ook wel hoe driftig Cherofon was, tot wat zaak hy hem liet vervoeren. Hy dan t' eeniger tijd na Del-fos gereist zijnde, heeft aldaer 't Orakel durven raad vragen. Neemt het niet qua-lijk, ô mannen, dat ik nu zegge. Hy vraagde, of 'er iemand wijzer was als Ik? Pythia antwoordde, dat niemand wijzer was. Hier van zal zijn broeder getuigenisse geven, want Cherofon zelve is gestorven.

Hier vinden we een merkelyk ver-schil. Cherofon zegt / dat het Orakel gezegt had / dat 'er niemand edelmoe-diger / rechtvaardiger / of matiger was als Sokrates. Plato weet te zeggen / dat Sokrates voor de wijste zoude ver-klaart zijn. En van 't vaars maken ze beide geen gewag. Diogenes Laer-tius verhaalt in 't Leben van Sokrates dat Chero son het achterste vaars.

Androon hapantoon Sookrateses sophootatos.

dat is

Van alle Menschen is de wijste Sokrates,

tot antwoord gehregen heeft. Maar
 C 5 van 't

142 Vermakelijkheden der
 van 't boozste meld hy geen woord.
 Daarom zal iemand lichtelijk zeggen /
 dat het boozste baars / 't welk Suidas
 nebens het tweede byzengt / nader-
 hand van anderen daar bygelapt mag
 zijn. Maar wy willen hier op niet
 staan / dewijl ze beide verduidelijkt zijn.
 Want dat het ten tijde van Origines be-
 kend is geweest / getuigen des Oudba-
 ders eigene woorden / die dit zelve in
 zijn 7 boek tegen Celsus byzengt / waar
 uit klaareljk te bespeuren is / dat deze
 Oudbader veel byper van gedachten is
 geweest / dan zijne andere naamgenoo-
 ten. Wel aan dan / wien moet het niet
 byzend denken / dat Plato / en Xenos-
 fon / beide leerlingen van Sokrates /
 die gelijk als des mans eigene woorden
 willen verhalen / en Cherofon wel ge-
 kent hebben / het baars / of de wooz-
 den van die Goddspraak zelve niet eens
 aanroeren ? Wie zal met de Vadersen
 der eerste heche gelooven dat deze baar-
 zen van Apollo gesproken zijn / of gelijk
 men wil / van den Duivel / dewelke
 na 't zeggen der H. Schriften een vader
 der leugenen / niet der waarheid / is ?
 Elders hoort men Sokrates by Plato
 spreken : Ik ben my bewust , dat ik noch-
 te in groote , nochte in kleene zaken wijs
 ben. En indien men de wijsheid niet
 Plato wilde noemen een wetenschap van
 alle zaken , 't zy Goddelijke , 't zy men-
 schelijke , of met * Aristoteles een weten-
 schap zoo van natuurlijke als boven natuur-
 lijke

*Metaphys.
 L. I. c. I.

lijke dingen, door hare oorzaken, of be-
ginfelen: wat zalmen oordeelen van de
waardigheid van zulk een Godfpraak/
die enkelijk van eenen Cheroson / en dat
noch niet van hem zelke / maar van an-
nen hoeder tot bewijs van Sokrates
wijsheid verhaald word / in een geheel
berfcheiden zin / als 't van Plato en
Xenofon word getuigt? Want schoon
wy by Xenofon lezen / dat het Orakel
in veler tegenwoordigheid gegeven is /
echter steunt het op 't zeggen van Che-
roson alleen / 't welk van Xenofon by-
gebragt word. En dat die getuigenis
van een leerling van Sokrates mank
gaat / is lichtelyk te oordeelen / als de
getuigenissen van Plato en Xenofon /
uit welke deze vaezen wiffelijk nader-
hand zijn gesmeed / door waarschyn-
lyke bewyzen worden ombergerukt.

Al eer ik tot het herhols trede / dunkt
my hier noodig den Lezer vooz af te
bermanen / dat ik niet van geboelen
ben / dat Sokrates geen groote teeke-
nen van wijsheid vertoond mocht heb-
ben / en dat onder alle fpreuken en da-
den / die men van hem verhaalt / som-
mige niet vooz waarachtig zijn te hou-
den; waar vooz onze * Erasmus bewo-
gen zijnde / 's mans leuen niet anders
aanmerkt / als een voozbeeld van ma-
tigheid / en lydzaamheid. 't Zp ver-
re. 't Strekt my ook tot geen bewijs
van zyn schuld / dat hy ter dood veroor-
deelt is / uit aanklaginge / dat hy qua-
de

* colloq.
conv: Sobr.

44 Vermakelijkheden der
de gevoelens wegens de Godheid zoude
gehad hebben / want dat is altijd in
booze tijden een dekmantel der God-
bergetene lasteraars geweest. Ja ik
roep liever met * Seneka over hem uit.
Zie daar , Sokrates roept uit den kerker ,
dien hy gezuivert , en eerlijker als alle raad-
huizen gemaakt heeft , Wat 's dit voor een
razerny ! Wat is dit voor een viandigen aart
tegens Goden en menschen ? De deugden
zwart te maken , en 't heilige met quaad
spreken te schenden ? &c.

* De vita
beata
c. 27e

Wy zullen alleenlijk gaan bezien /
wat by andere Schryveren van hem te
vinden zij.

Vijfde Hoofddeel.

Vervolg van Sokrates. Plato en Xenofon
niet geloofte. Diogenes Laertius be-
schuldigt Plato van leugens. Athe-
neus belacht het praatje van de God-
spraak. En waarom. Sokrates door
schandelijke geruchten gebrandmerkt.
't Zelve word door Eliaans getuigenisse
bevestigte. Aristofanes bespot hem in
een Klucht, die hy de wolken noemt.
Noch scherper word hy beschimpt van
Luciaan , op verscheidene plaatsen.
Eindelijk ook van Diogenes beknib-
belt.

Niemand fronste het boozhoofd / dat
Neen ander zig tegens aloude gevoe-
lens-aankant. Wat die betwuste God-
spraak

praak aangaat ; d' eerste schrybers / die van dezelve hebben gewag gemaakt / zijn Plato en Xenofon / in hunne ver-
 antwoordinge voór Sokrates / welker woorden wy in 't voorgaande hoofddeel gemeld hebben. Dog dat 'er al voór be-
 le tijden geen groote mannen hebben ont-
 boken / die deze schryberen in dit gebal (om klaarlijk te zeggen) voór leugen-
 achtig hielden / is den letterkundigen bekend: Plutarchus / tegen Kolotes schryvende / getuigt / dat onder de Ou-
 den sommige geweest zijn / die 't ver-
 haal van Plato en Xenofon voór een be-
 driegelyk / listig pzaatje hebben gehou-
 den / en opentlijk beweert / dat het vals was. Waar laat ons tot een krachtig
 bewijs Diogenes Laertius hooren.
 * Deze leeraart ons genoeg / wat staat In vita Plat:
 men op Plato kan maken / als hy van Sokrates schryft ; hoorz zyns eigene
 woorden vertaalt. Men zegt dat Sokra-
 tes , als hy Plato zyn t' zamenpraak , ge-
 naamt Lysis , hoorde oplezen , uitriep ,
 ô Herkules ! hoe vele dingen heeft die jon-
 geling van my gelogen ! Want (zegt hy
 verder) die man heeft niet weinige dingen
 geschreven , die Sokrates niet gezegt heeft.
 Een schoone eer / zeker / voór dien
 Goddelyken Plato !

De zeer vermakelyke en geleerde
 Gzyk Atheneus is van dit gevoelen
 niet vrend / ja hy durft de verhalen
 der Godpraak als verzierd / en bela-
 chelyk ustryten / en byengt geen ver-
 wer-

46 Vermakelijkheden der

woerpelijke reden te berde / waar mede
hy Plato / in meer andere vertellingen
wegens Sokrates / van onwaarheid
beschuldigt. * Hy tracht aardiglijk te
bewijzen / dat het niet waarschijnlijk
is / dat Apollo / wiens eenige glorie
was / alles te weten / en te kunnen
voorzeggen / zulk een mens voor wijs
zoude verklaren / die zelf bekende niets
te weten. Daarom zegt hy ; Indien
niets te weten wijsheid is / zoo is alles
te weten een gebrek. Daar uit hy dan
een besluit maakt : Indien Sokrates /
die niets weet / de wijsste is / zoo is
Apoll / die alles weet / de gekste. Al
wat Plinius / en andere van Sokrates
zeggen / strekt tot geene het minste be-
wys / dewijle zy het uit de voorszgelde
Schryfveren hebben getogen.

Voorts word tegen 't algemeene ge-
rucht van zijn onbedekten handel en
wandel van anderen opgebracht / dat
hy een bederber en schender van jonge-
lingen is geweest / 't welk ook in het
halsgeding ten zijnen laste voor de Rech-
ters te Athenen wierd ingebracht. El-
aan * spreekt hier van albus. *Hoti paidika*
egeneto Sookratous men Alkibiadees. dat is.
Alcibiades is Sokrates schandjunge geweest.
De snaakse Griek Aristofanes heeft /
enkelijk om Sokrates over den hekel te
haten / een klucht van de NEPHELAÏ
dat is / WOLKEN gemaakt : in wel-
ke hy Sokrates inboert als een hait-
kloober / en neuswijze beuzelaar / ber-
ste

* Athen.
L. 5. c. 18.

* Alian:
L. 4. c. 21.

zierende in zijn herffenen neeuwte **Go-**
den / aanbiddende de lucht / en **Wol-**
ken / enz. **Wiffchien** / om dat hy booz-
 gaf eenen byzonderen **Geleiggeest** te heb-
 ben / die hem aanftaande dingen booz-
 zelde. Hy byengt ook een leerling van
Sokrates ten tooneele / die aan een an- Actus 1.
 der verhaalt / hoe dat zijn **Meester** de Sc. 2.
 wijte van de pooten eener **Bloo** had ge-
 meten ; en hoe dat hy iemand / byagen-
 de of een **Mugge** met den mond of
 naars piepte ; antwoozdde / dat in den
Mugge een zeker eng darmje was / zeer
 dun zijnde / waar dooz den adem recht
 na den naars bloog : dat hy dat darmje
 een zekere holte lag / en dat dan de
 naars dooz 't geweld der blazinge een
 geluid gaf / en diergelyke koddige kluch-
 tjes meer. **Wiffelijch** heeft de **Man** zij-
 ne priizers en lakers gehad / en buiten
 twyffel ook zijne gebreken. Van zijn
 leering weet men niets te zeggen / dan
 't gene **Plato** en **Senofon** verhalen / de-
 wijl hy zelf niets in gefchryfte heeft na-
 gelaten. En / gelyk **Epiktetus** wel Epiet. c. 65.
 gezegt heeft / *Pan pragma duo scbein labas*,
 dat alle zaak twee handvaten heeft , alzo
 gaat het gemeenlijk met de oordeelen
 ober 't leven en daden van vermaarde
 mannen. **Luetaan** belacht hem / in de
Samenfpraak van **Menippus**, en **Cer-**
berus , als of hy niet waarlijk met klou-
 ken moede de dood had onder d' oogen
 durben zien. Dezelve fchimpt fcher-
 pelijk op hem / in een **Samenfpraak** /
 dien

48 Vermakelijkheden der
dien hy **LEVENVERKOOPING**
noemt / in welke **Jupiter** en **Merkuur**
quantsuis verhoopdag van **Filosofen**
houden : en na dat sommige van die
quanten opgebeit waren / doet hy **Mer-**
kuur aldus spzeken.

MERKUUR. Wilt gy , dat wy dien
welsprekenden **Athenienser** [opveiden ?]

JUPITER. Als gewilt. **MERK:** Hoor
hier gy , wy veilen op een goed en voor-
zigtig leven. Wie wil dezen allerheiligste

koopden ? **KOOPMAN.** Zeg my wat kunst

kent gy ? **SOKRATES.** Ik ben een Kin-
derminnaar , en verstandig in zaken van lief-

de. **KOOPM:** Voor hoe veel wil ik u

dan koopden , want ik hebbe een Kinder-
meester van nooden voor mijn zoet jon-

getje. **SOK:** Wie kan doch bequamer zijn ,

om met een fraay jongetje om te gaan als

ik ? want ik ben geen beminnaar der licha-
men , maar ik achte dat de ziel schoon is :

En hoewel zy met my onder een en 't zelve

dekkleedje slapen , gy zult uit hunne eige-

ne woorden hooren , dat zy geen quaad van

my lijden. **KOOPM:** Gy spreekt onge-

loofelijke dingen , daar gy een Kindermin-

naar zijt , dat gy echter alleen voor de Ziel

zoud zorgen , voornamentlijk , daar ze on-

der uw' macht , en onder een en 't zelve

dekkleetje leggen ? **SOK:** Ja wel ik zwe-

re 't u by den Hond , en Masshoutboom.

KOOPM: Jemy ! wat een vijsheid van

Goden ! **SOK:** wat zegt gy ? dunkt u de

Hond geen God te zijn ? ziet gy niet den

Anubis in **Egipten** ? het **Hondsgesternte** in

den

den Hemel ? en Cerberus in de Hel ?
K O O P M: Gy spreekt wel. Ik hebbe on-
 gelijk. Maar op wat wijze leeft gy ?
S O K: Ik make my een zekere Stad. Ik
 gebruike een vremde Regeerkunde, en ik
 make Wetten. **K O O P M:** Ik wilde wel
 een van uwe stellingen hooren. **S O K:** hoor
 dan de grootste, die my wegens de Vrou-
 wen behaagt. My dunkt, dat geen wijf
 iemands eigen behoorde te zijn, maar dat
 yder van die mocht te doen hebben met die
 gene, die lust had. **K O O P M:** wat zegt
 gy ? dat de wetten van Overspel moesten
 afgeschafft worden ? **S O K:** Ja waar-
 achtig: en die niet alléén, maar ook alle
 die andere vodderyen enz.

**Meermalen bespot hy hem / gelijk
 als in zijn Samenspraak / getaamt de
 Pluimstriker / en berder in de Samen-
 spraken der Dooden, en geeft hem in
 zijne verhandeling van de Minneryen
 geen kleene streken. Poemende elders
 het berderben der jonkheid een Sokratische
 misdaad.**

**Diogenes / gewoon zijnde yder een
 aan te baffen / placht Sokrates te ber-
 wijten / dat hy al te tettiig op zijn huis
 en bed was / en al te veel werks maakte
 van zijn muilen / die hy somtijds droeg.
 Maar het zy dus verre genoeg van den
 wijzen Sokrates gesproken / wy kee-
 ren ons tot iets anders.**

Ælianus
 L. 4. c. 11

Zelfde Hoofddeel.

Een vaars van Niklaas Heinsius, dat weinigen bekend is. 't Zelve in duits rijn vertaalt. Welk het beste punt dicht zy, dat Daniel Heinsius ooit gemaakt heeft. Vertalinge van 't zelve. Verval der Neerlandse Poezy. De woorden van Barklay in zijn hekelschrift op dezen tijd gepast. Uitzinnigheid der Hollanders in 't gebruik van baster woorden. Twee plaatsen uit Juvenaal. Gedicht op de verbastering der Hollandse taal enz. Woorden van Barleus.

't **H**est my eenige dagen lang niet moogen gebeuren / dat ik van mijn geest konde verwerben een vaars te maken / dan op heden ; juist / om dat my eenige papieren doorszuffelende / een latijns Gedicht in de handen quam / wel eer van den uitmuntende Poëet Niklaas Heinsius gemaakt. 'k Denk niet dat het anderen bekend is / dan die des Dichters eigene handschrift gezien hebben / welk geluk bijzonderlijk my / die het beware / heeft beschenen. Als de Rotterdamse Burgerheeren den gemelden Heinsius verzochten op Erasmus metale Beeld / in den jaere 1677 herstelt / eenig opschrift te maken / heeft hy / behalven 't bekende vaarsje / dat op den voetsut / onder 't pronkbeeld / gehouwen is / dit nablogende gemaakt / 't welk /

Taalkunde. § I

't welk / hoewel niet aangenomen zyn-
de / my echter waardig schijnt den na-
komielingen mede te deelen. Zie daar
hebt gy 't.

In Statuam Erasmi.

*Hospes. per simili. quod. in. metallo
Magni. hic. conspicuum. vides. ERASMI
Mors. pridem. sibi. cruda. vindicavit
Fluxusque. in. cinerem. redegit. artus
Aere. at. scripta. perenniora. quovis
Vivam. mentis. imaginem. seipendae
Ne. speret. manus. artifex. referre
Aut. depasore. dans. edacis. aevi
Orbis. cum. capias. nec. universus.*

't Luste my deze regelen aldus in rijm
te vertalen / of liebet na te volgen.

Op Erasmus staande beeld.

ERASMUS, wiens gestalte, ô Vrem-
deling, hier praat,
Doorluchtig in metaal ten trans van eer
verheven,
Is lang door 't Sterfslot uit onze oogen
wechgehaalt,
En 't zienlijk lijfgebouw des Mans moest
ons begeven.
Maar zijne schriften, die metaal, en
staal, en steen
Verdueren, en een beeld van godlijkheid
vertoon.
Zijn alle kunstenaars niet machtig na te
treên. 2 De

52 Vermakelikheden der
De tijd, die alles slijt, moet zelf dit pand
verschoonen.

Is 't wonder? 't wijde rond des Wer-
relds in 't geheel.

Kan niet bevatten zulk een onwaardeer-
lijk deel.

De groote Rotterdammer doet my
gedenken aan den niet minderen Welbe-
naar dien Jentz der geleerdheid Huig de
Groot / onder wiens afbeeldsel de Pro-
fessor Daniel Heinsius / vader van Mi-
klaas Heinsius / bter regelen gedicht
heeft / welke men oordeelt de beste van
alle pundsichten die ooit van dien ge-
leerden man gemaakt zijn. 'k Heb ze
voorzien ten welgeballen van iemand
berdultst: en zoude het niet wel geboe-
gelijk zijn den lof van deze twee weer-
gaelooze Letterhelden t'zamen in onze
gedachten te vernieuwen? Wiffelijch
bereischen dat hunner beider onsterfelij-
ke naamen / die niet dan met eerbiedig-
heid te melden zijn.

In effigiem
HUGONIS GROTIJ.

*Depositum Cæli, quod jure Batavia mater
Horret, & haud credit se peperisse sibi,
Talem oculis, talem ore tulit se maximus Hugo.
Instar crede hominis, cætera crede Dei.*

dat

dat is / na mijne vertalinge /
 Op 't afbeeldsel van
HUIG DE GROOT.

De groote H U I G , 't afzetfel van de
 Goôn ,
 Die zijn Bataaffe Moeder deed verwon-
 deren ,
 Dat uit haar zulk een Wonder op quam
 donderen ,
 Staat dus voor elk in dit taf'reel ten
 toon.
 Geloof , dat hier iets menslijks is in 't we-
 zen ,
 Maar godd'lijkheid geeft ons zijn geest te
 lezen.

Hoe groot een lofspraak in zoo klee-
 nen Latijns baars pronkt / kan nte-
 mand oordeelen / die van de heiligdom-
 men der Poezie bremd is. Beklagen
 moeten we / dat de lafhartigheid der
 Nederlander en zoo verre toeneemt / dat
 ze de Dichtkunde in hunne eigene tale
 (die nu ruini zoo weits als Byzelise of
 Latijnsche 't hoofd kan opbeuren) plot-
 selijk schijnen de schop te willen ge-
 ben / en te laten versterben. Waar
 bind men een straaltje van dien loffelij-
 ken pber / met welke Hoofd / en Wons-
 del / Vaderen der Poezie en Taalkun-
 de / ons hebben voorgegaan ? en waren
 we van hunne onsterffelijke schriften

54 Vermakelijkheden der
niet gebient/ men mocht in 't eind twijf-
felen/ of de **Deerlandse**. **Poezie** ooit zoo
hoog had konnen steigen. **Thans** zet
men haar zielroogen / en niemand staat
'er met mannen moede de hand aan.
Daar by komt de schaarshheid der aan-
queekeren ; en 't is een onder duizen-
den/ dien men booz een **Deceuaat** mag
erkennen. 'k **Mag** met de schandere
* **Barklai** zeggen ; *quid autem apud vos lo-
qui timeam , qui certe non estis Musarum hære-
dis ? jam in extremis scientiæ agunt , & co-
gitant de discessu.* Maar [zegt by] wat
mag ik schromen by u te spreken , die ze-
kerlijk der zang godinuen erfgenamen niet
zijt ? De wetenschappen leggen nu op haar
uiterste , en denken om haar vertrek. **En**
verder : *Nihil erat , cur tam modo acriter
avocarem à Poesi uirtutem : jam satis humi-
lis nihil spirat excelsum. Ac præterea , nec
laboriosæ arti bonos est.* **Dat** is : 't was
niet noodig waaromme ik terstond zoo he-
viglijk de Jeugd van de Dichtkunde wilde
afraden. Zy is nu al lafhartigh genoeg.
Zy haakt na geene verhevenheid. En daar-
enboven , die arbeidzame kunst krijgt haar
eere niet.

* in Eu-
phormione
l. 1.

Ibid.

's **Is** waarlijk zoo. **Ja** wat spreke
ik alleen van dichtkunde ? **De** **Deer-**
landse tale zelf loopt groot gebaar / van
alle hare verkregene glorie t' eenemaal
te zullen berliczen / indien we hooztgaan
der zelver zuiverheid met den smook van
walgeijke en gemaakte bastaardwooz-
den te willen opsmukken. 's **Is** reeds

300

300 here gekomen / dat men naauwelijks drie woordeu achter een uitspreekt / of men lapt 'er een Frans of bastaard Latijns woord by / en dat met zulk een nastaning / dat men dien dizek voor blankersel waardeert / als of men de voorszponkelijke en onbeblekte schoonheid onzer tale wilde te schande maken met een barbaars toffel / dat geen rechtschapen Hollander past.

O Sæclum insipiens & inficetum !

Dat is:

O doffe en smakelooze tijd !

Dit quaad is over al doorgedrongen. Wijsgeren / Rechtsgeleerden / en Geneesgoeffenaren hebben deze pop langen tijd zottelijk geltefhoost / en ze dzingt hoe langs hoe meer bypmoediglijk in hoven / en bierscharen / ja tot op den predikstoel toe.

De scherpstekende Tubenaar hekelde in zijn tijd de Romeinen / dat men niet langer Rooms wilde spreken / noch Rooms wilde leren. 't Moest alles uitheems zijn.

————— *Non possum ferre Quiritis* Sat. 3.

*Græcam urbem ; quamvis quota portio facis
Achaia ?*

*Iam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam , & mores [advexit.]*—————

56 Vermakelijkheden der

Dat is:

——— Ik mag 't niet zien, Quirijten,
De Stad word Grieks. En was 't noch
Grieks, 't mocht ons niet spijten,
Maar 't meeste schuim komt uit Achajen
op ons aan.
De Stroom Orontes is uit Syrien voor-
taan
Met onzen Tybervloed vermengt, en voert
zijn zeden,
En taal te Roomen in. —————

**Noch berder hooren wy hem als met
eenen pzeren rosham de verbastering der
Roomse zeden doorstryken / en teffens
van de taal.**

Sat. 6.

————— *Omnia Graec,*
Cum sit turpe magis nostris nescire Latine.

Als of hy zeide:

't Moet alles Grieks zijn. Schoon het
schande is voor een Stad
Als Roomen, dat ze niet haar Moeder-
taal bevat.

Met grooter reden mogen wy over de
verbastering van onze Hollandse taal kla-
gen / ten welken aanzien ik my niet heb-
be konnen onthouden / op 't spoor van
Subenaal aldus in rijm uit te baren.

Op

*Op de verbastering der
Neêrduitse Taal.*

Is dan 't gedrocht der Bastardy ten top
Van mogentheid in Nederland gestegen?
En krijgt althans de Moedertaal de schop,
Versteeken van haar heerlijkheid, en ze-
gen,

Waar mee zy praalde, in spijt van alle spraak,
Gezuivert van 't wanstaltig schuim der
reden,

Besproeyende de tong, als honigsmak,
Gelijk voorheen de Griekse en Roomse
deden.

Waar berge ik my voor zulk een vijzen
klank,

Die, schier als uit den afgrond voortge-
sproten

Ons lieffelijk geluid, met haar gejang,
Vermengende, het beste heeft verstootten?

Waar berge ik my voor zulk een Mengel-
klomp! *

* Chaos.

Voor zulk een spraak, die met gebro-
ken leden,

En manken tred, gebrekkelijk, en stomp,
Haar glory stelt in onverstaanb're reden!

Een toevlugt voor onkundigen, die 't pit,
En d'eigenschap der tale nimmer sma-
ken,

Noch weten, welk een kracht in 't Neer-
duits zit,

Gewoon alleen gedrochten uit te bra-
ken.

8 Vermakelijkheden der
Noch meer. Men leert elkand'ren niet ver-
staan ,

(O welk een kunst !) elk tracht voortaan
te stamelen ,

Schoon dat hy schrikt na d' oorspronk toe
te gaan ,

En schept zijn lust in grollen te verza-
melen.

Op dat hy mée een windbuil schijnen mag ,
En, als het gros der domme brekebeenen,

Een basterdwoord kan brengen voor den
daz ,

En spreken durf voor grooten , en voor
kleenen.

O Vader Hoofd ! O Vondel ! rijs uit 't graf ,
Verrijs, en wreek uw' Nederlandseschrif-
ten ,

Die uwe pen tot Hollands glory gaf ,

En wilt dit schuim van onzen landaart
ziften.

Of zou de bron der Nederduitse taal

Zijn leëg geput door uw' doorluchtig
schrijven ,

In keur van Stijl, in Dichtkunst, en verhaal
Van heldendaën, en moedige bedryven ?

En is 'er nu geen hoefbeek op Parnas

In Nederland ? geen vocht voor groote
geesten ?

Legt nu de zorg van 't Negental in d' as ?

En geeft men 't al ten prooy van wilde
beesten ?

Uw' schriften zijn, en blijven eeuwiglijk

Voor ons als vocht der Hippokreense
wateren.

Gy zijt de beek, en bronaër, altijd rijk

Van

Taalkunde.

59

Van edel nat, spijt al 't barbaarse spa-
teren.
Gelijk wel eer (toen 't gruwzaam Krijgs-
geweld
Der Wandelaers en godvergeten' Gotten
't Aaloude Roome, en 't Italjaanse veld
Verdelgen quam met hun barbaarse rot-
ten)
Geen sierlijkheid der Roomse taal meer
blonk,
Maar alle kunst wierd met de voet ge-
stooten,
Geleerdheid, en Welsprekenschap verzonk,
En Bastaardy haar glory zag vergroo-
ten.
De heerlijkheid der Griekse taal verdween,
d' Aaloudheid of vervoert, of opgeklui-
stert,
En d' ed' le Zon, die eertijds uit Atheen
Ons toeblonk, als voor eeuwig wierd
verduistert.
Zoo schijnt althans een woester Gotten-
dom,
Een ruwer hoop dan Gotten en Wan-
dalen,
Den wimpel van hun kromme taal alom
Te zwaaijen, en hun glory te doen pralen.
Zoo schijnt elk een ruim schoots in d' open
zee
Der domheid en verwarring in te varen,
En, schier als van een vaste, en vrye rée,
Onkundig zig begeven in de baren,
Waar in hy steeds onzeker host, en klotst,
En eindelijk door hobbelen en schokken,
Of deerlijk op een klip te barsten botst,
Of,

60 Vermakelijkheden der

Of, eer hy 't weert, ten gronde word
getrokken.

Maar 't ga zoo 't wil. Men zal, na lang
verloop

Van eeuwen, na verwisseling van tijden,
Als taalkunde om geen geld meer is te
koop,

't Barbaars gebroed den (schepter zien be-
mijden,

Dan zal men noch omzoeken naar een
blad

Van zuiver Duits. En dichters zien her-
leven,

Wier schriften met geen onduits zijn be-
klad

Maar die voorheen rechtschapeu Hol-
lands schreven.

Dan zal men de Grollisten, en hun boeken
Uit ed'len spijs verbannen, en vervloeken.

't Is ook de spraak alleen niet / waar
oer top met reden mogten klagen; O
tempora! O *mores!* O zeden! O tijden!
Maar dit werk laten we vooz anderen /
en besluten alleenlijk dit Hoofddeel met
de woorden van den welsprekende van
Baarle: *Batavi sumus, & Gallos habitu men-
timur. In Septentrione nati Arabiam capi-
ti inspargimus. Edimus cum ambitione. Et
in mensis plus quam Sybaritæ sumus. In aulis
Vertunni. In foro Harpyæ. In contracti-
bus Cretenses.* Wy zijn Hollanders [zegt
hy] / en met het gewaad geven wy ons voor
Fransen uit. Wy zijn in 't Noorden gebo-
ren, en wy strooyen Arabische Kruideryen
op

in oratione
de Cæli ad-
mirandis.

op ons hoofd. Wy eten met eerzugt. En in onze maaltijden zijn wy arger als de overdadige Sybariten. In de hoven zijn wy * Weifelaars. Og de mart Harpyen, en in onze handelingen bedriegelijke Kretensers.

* Vertumnus een veranderlijke God by de Heidenen.

Zevende Hoofddeel.

Aanmerkinge over de heerschappy der Roomse Keizeren. Word, gelijk als een Tooneelspel in V. bedrijven afgedeelt. d' Eerste uitkomst. Rijkspreuken der twaalf eerste Keizeren. Aeschylus, Cicero, Hoofd, Salustius, Dion Cassius, Xenofon en Isokrates aangeteekent.

Die met bedaartheit zijn oog slaat op't wijd beslag der oude Roomse heerschapp / 't zedert dat / met het eindigen der byre regeringe / het roer van 't gemeenebeste aan eenen in handen wedergegeven : en die de geweldbyberpen der Keizeren / van Julius Cesar af / naspoozt / zal zig niet minder verwonderen ober de uitzinnigheid des gemeenen volks / (dat veelhoofdige beest / dat noch maat noch wetten kent) in 't berkiezen en verstoeten van hunne Heerschers / als wel ober de ongelooffelike gruwelen van die meeste groote bazen / die men niet t' onrecht gedachten des menschelijken geslachts mag noemen. Werstelt moet men staan ober het wisselbaar

82 Vermakelijkheden der
baer gebal / dat dikwils / na de ne-
ginge van krijgshnechten / of by ande-
re toestand van zaken / den eenen schiet-
lijkheden kroon verheft / den anderen plots-
felikheden ter neder werpt.

Lust het iemand den rang der Room-
se Keizeren achtereenvolgens te zien /
by sporeens na den reyk der Rooms-
Gyaljaanse Dozsten / die / van Cesars
tyd af / tot op Konstancijn de Grooten
tot / de twee eerste bedryven van dat
maehrige Rijkstooneel volspelen met
bist-en-estig persoonaadjen. Verder
ziende / zal hem / van Konstancijn / tot
Karolus Magnus / voorkomen een sleep
van zes en veertig Rooms-Gyalise Kei-
zeren / onder welke eene vrouwe Irene
Augusta / de laatste van dit getal / die
toep volgende bedryven afhandelen.
Daar na / Karolus Magnus / de eer-
ste Rooms-duitse Keizer / en de volgen-
de Dozsten het vijfde bedryf zullen ver-
tonen.

Wend men de gedachten eens enkelijh
op d' eerste uitschot van dit Rijksto-
neel / volspoelt door de twaalf eerste
Dozsten / (welker levens Suetonius
ons verhaalt / en welker bedryven ver-
schelde / zoo Gyalise / als Roomsse schrij-
veren hebben te boek geslagen) de zinnen
staan bedwelmt door d' erinnering zoo
van inheemse als uitheemse doodlozen /
doodlozen van doodloze mannen /
onbedenkelyke godloosheden / door hen
gepleegt / na den loffen loep der hart-
stoch-

stochten. Al zaken vol lofwoffeling. Maar gelijk we niet voornemen hunne alombeschrobene daden op te halen / zoo zullen we echter onze lust volboen met der bovengemelde twaalf eerste Keizeren Rijkspreuken te vertoonen / waar aan hunnen imbozst booz 't meerder gedeelte kan bespeurt worden: niet anders als een Hobentier de namen der onbekende kruiden / met derzelver nuthed / en schadelijkheid / op een paptere vendeltje bloot zet.

JULIUS CÆSAR wordt gezegt booz L. zijne Spreuke gebruikt te hebben deze woorden: *Semel quam semper*, dat is: Beter eens, dan altijd. Want / eer dat hy aft haat zijner dwingelandy / met vier en twintig steken / in 't Raadhuis dooz boozt wierd / als hem iemand zijner vzienden de lagen en t' zamenswaeringe openbaarde / antwoorde hy; *atqui fatius est infidias subire semel, quam cavere semper.* 't Is beter (zelve hy) de lagen eens onder d' oogen te zien, dan altijd te vermijden. Zeker / dat hy een Woldgeest van onverschrokken moeds en wijs beleid is geweest / die zoo wel met de pen als degen tot verwonderens toe wist om te gaan / getuigen alle die van hem gewagen. En dat hy geen geweldige dood vreesde / blijkt genoeg hier uit / dat hy hy Markus Lepidus ober tafel rebourende / welke de wenselijkste dood was / oordeelde / de schielijkste, en onverwachte. Hy konde hem troosten met het

baars

64 Vermakelijkheden der
baars van den Treurdichter Aeschylus.

*Kreiston eisapax thancin ,
Ee tas hapafas keemas paschein kakoos.*

Dat is :

't Is beter eens voor al het Sterf lot aante
gaan ,
Dan dagelijks verdriet en onlust uit te
staan.

Maar laat ons tot anderen treden.

II. OKTAVIUS CÆSAR AUGUSTUS was geen Iesfhebber van haastge zaken / zijnde hier in zijn Oudoom Cesar ongelijk ; maar hadde vooz een zegswoord *Festina lente* dat zoo veel betekent als haast u langfamelijk. 't Welk hy dikwils mispzaak met de woorden van Euripides.

Speude bradeos , &c.

Spoed u tragelijk ; want een veilig veldheer is beter , als een lichtvaardige.

Hy zag wel / dat alles haastig genoeg verricht wierd / als 't maar wel genoeg geschiedde / en dat het pder een niet zoude konnen gelukken met Cesar te mogen wibzommen *Veni. Vidi. Vici.* Ik quam: Ik zag. Ik won. 't Welk het opschrift van zijn Pontische triomf was.

Ti-

TIBERIUS CAESAR (hoewel hy in III. hoosaardige beuzerp zijn weergaeniet bond / en een monster van butle wellust was) hadde / onder anderen / eene niet min oertaardige als goede sijhspreuk. *Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.* Het past een goeden harder zijn vee te scherren; niet te villen. Gelyk ons Suetonius verhaalt / of met de woorden van Dion Cassius: *Keiresthai mou taprobata, all' ouk apoxuresthai boulomai.* Ik wil mijne schapen wel scherren, maar niet tot op de huid toe. Als of hy met Cicero / in zijn brieven aan Attikus / wilde zeggen / dat het geen werk een's loffelijken Princes ware, de vederen der onderdanen zoo kort af te snijden, dat hy ze niet weder wil laten groeyen. Waar hoe groot een beest hy voozts geweest is / blijkt genoeg uit die afgrijselijke reden / als hy zeide; Wel te mogen lijden dat na zijn dood al de wereld verbrandde. Gebruikende daar toe dit vaars.

Emou thanontos gaia michtheeto puri.

Dat is:

Laat vry al't aardrijk met mijn sterven staan in brand.

KAJUS CAESAR KALIGULA *l'f. IV.*
 de met zijn rijhspreuk toonen / hoe groot een woedaard hy was / zeggende *Oderint, dum metuant.* Laten zy my haten, als zy my maar vreezen. Een woord / dat

66 Vermakelijkheden der

dat niemand / dan zulk een Tyran past:
 Een woord / gelijk Seneka zegt / dat
 booztgekomen is in een verbloekten
 tijd / die velen ten verderbe heeft geho-
 pen. Is 't wonder? daar hy zulk een
 bloedhond was / dat hy wenste / dat het
 Roomse volk maar eenen hals had! Maar
 dit wierd hem / vermoord werdende /
 herboeten / als hem iemand toeschoot:
 Nu hebt gy maar eenen hals, maar wy ve-
 le handen.

- V. KLAUDIUS CÆSAR, een groote
 bronke zot / wilde zijn gebreken met de
 booztreffelijkheid van zijn geslacht ver-
 bloemen / tot een sprekend gebruikende / *Ge-
 neris virtus; nobilitas*; De deugd van 't ge-
 slacht, is adel. Wel is waar / dat 'er
 veel aangelegen is / van wat afkomst /
 en ouderen iemand zo geboren: dat ook
 de deugd en glorie van Boozouderen (ge-
 lijk Plato zegt) de beste en heerlijkste
 schat der kinderen is; maar hoe weinig
 haarte dit Klaudius? die d' eer van zijn
 geslacht met vuile schendaden beblekt
 heeft.

Niet zelden zien wy / dat heldenkin-
 deren schandbleken van hunner Oude-
 ren name zijn: en / gelijk de Historis-
 schryver * Hoofd zegt / 't schijnt nootlot-
 tig, dat heldenbloed, geheet tot hooge
 deugden, bywylen bruskelijk opborrele, en
 e' zijd' uitspatte. Weshalven houden
 wy 't met de woorden van * Salustius:
*Peperisse nobilitatem novam melius est, quam
 acceptam corrupisse. dat is. 't is beter een
 nieu-*

verheffing
 van den
 huize de
 Medicis.

* In Tu-
 guris.

nieuwen adel te verkrijgen, dan een verkregene te bederven.

SEXTUS DOMITIUS NERO; dat VI;
 aller monstren monster / die zijn eigene
 Moeder / Meesters / Brinden / en / al
 wat eerlijk was / van kant hielp / wordt
 gezegt zoo erbaren in de kunst van op de
 rijter te spelen geweest te zijn / dat hy
 niemant zijn 's gelijk meende te heb-
 ben / ja zelf hem daar mede blyende tot
 een Spzeuke had. *Artem quævis terra alit.*
 Elk land voed de kunst. [de kunst is over al
 de kost waardig.] of: in 't Grieks: *To*
technion pasa gaja trefhei. Deze woorden
 gebzuikte hy / als de Starrekijfers
 hem boozspelden / dat hy noch in tijd en
 wijlen uit zijn troon zoude gebonst wor-
 den. Als of hy zeide; mijn kunst van
 rijterspelen is my altijd de kost waardig.
 Hy dacht mischieu op 't boozbeeld van
 den Tyran Dionys / die uit Sprakus-
 zen gedreven zijnde / naderhand een
 Schoolmeester wierd. Want hy droeg
 deze kunst zoo veel achtinge toe / dat hy /
 t' eeniger tijd van zijne vrienden ver-
 volgt wordende / en uit wanhoop hem
 zelven dreigende te doozsteken / uitriep;
 Och! hoe groot een konstenaar zal ik ster-
 ven! Wat de rijksspzeuke aangaat / ze
 is doozgaans waarachtig / en steunt op 't
 bevestigen van alle booztreffelijke oude
 Schijberen / die de kunst booz 't hoog-
 ste goed waarden / noemende dezelfde
 dan eens: *Limeen atuchias.* Een have
 voor 't ongeluk. dat eens: *Keras amal-*
thaias

68 Vermakelijkheden der
thais. Een hoorn van overvloed. dan
 eeng: *Bakterion tou biou*. Een Leunstok
 des Levens, en met dergelijke benamin-
 gen meer.

Maar gelijk we het booz een godber-
 getenen aart in *Elbeer* aangemerkt heb-
 ben / dat hy zeide; wel te mogen lijden,
 dat na zijn dood al de werreld verbrandde,
 alzo moet men *Pero* noch meer ber-
 soepen / om dat hy *Elbeers* *Spreek*
 een weinig veranderende / en veel ver-
 argerende / wensde / dat de werreld
 brandde, niet na zijn dood, maar by zijn
 leven. O gruwel! Daar hy boegen-
 de / dat *Pyriamus* gelukkig was / dien 't
 had mogen gebeuren / te gelijk met zijn
 Vaderland / en rijk te sneubelen. Hoe
 wel * *Tion* *Kassius* dit laatste van *El-*
beer zelf verhaalt.

* Lib. 58.

VII. SERGIUS SULPITIUS GALBA,
 heeft vele en groote oorlogen als een
 manmoedig *Weldheer* uitgestaan. Een
 held van zoo streng een krijgstuicht / dat
 zoo haast als hy in plaats van *Getul-*
kus *Weldheer* gemaakt was / een vaars-
 je onder de *Soldaten* liep.

Disce miles militare: Galba est non Getulicus.

Dat is:

Sa *Soldaten* leer nu vechten, 't is *Getul-*
kus niet meer,

Maar 't is *Galba*. —————

Hier omme zegt men / dat hy dik-
 wils in den mond had *Miles legendus, non*
men-

emendus. dat is: Men moet Soldaten kiezen, niet koopen. 't welk zekerlijk een nutte en voorzichtige krijgsleg is / dewijle men uit aller eeuwen geschiedensfen ziet / dat weinige welgeoeffende befehurlingen / en omgeldgekochte soldaten lichrelijk hebben te boben gegaan / waar van ontallijke voorbeelden zouden kunnen bygebracht werden.

M: SALVIUS OTHO heeft tot een VIII.
rijkspreuk nagelaten *Vnus pro multis*, dat is: Een voor velen, 't welk dusdanig een oorspronk heeft. Suetonius verhaalt / dat hy zoo heerszuchtig geweest is / dat hy beleed / niet te kunnen in stand blijven / of leven / ten zy Doet zijnde; en het hem niet scheelde / of hy van den viand in een veldslag / dan op 't rickthuis van zijne schuldeiffers verslagen wierd. Hier in niet ongelijk Kajus Julius Cesar / die / 's morgens na de rijksvergadering gaande / zijn Moeder voorszeyde / dat hy niet zoude t' huys komen / dan Hoogepriester zijnde. En Agrippine / Neroos moeder / welke / als de Kaldëer Waarzeggers voorszelden / dat haar Zoon wel tot het Keizerrijk zoude geraken / maar dat hy zijn moeder zoude dooden / zeyde; Laat hy my dooden, als hy maar mag heerschen. Maar Otho / hoewel hy eindelijc Keizer wierd / zeyde echter / dat hy zijn gebied weder zoude moeten afleggen / of met een groote nederlaag der Roomsche Burgerpe behouden / bestaot hem zel-

70 Vermakelijkheden der
 den te dooden. En als zijne vrienden /
 hem een hart onder den riem wilden ste-
 ken / zeggende / dat hy zoo haast niet
 moest wanhopen / betuigde hy / zijn
 heerschapp / en leven zoo veel niet te
 achten / dat hy daarom zake mannen
 in gebaar wilde brengen / of gelegent-
 heid geben tot burgerlijken oorlog / van
 welke hy ampteloos zijnde altijd afkee-
 rig was geweest / daar hy voegende.
*Ameinon gar, kai dikaioteron to hena huper
 polloon, ee pollous huper henos apollusthai.*
 't Is beter, zeide hy / en rechtvaardiger,
 dat 'er een voor velen, dan vele voor eenen
 sterven. Aldus heeft hy zijn bewind /
 dat hy eerloos had verkregen / eerlijk
 afgelegd.

IX. AULUS VITELLIUS was geen
 minder Tyran dan Kalligula / gelijk hy
 met zijne verbloekelijke spreek betuig-
 de. Want Suetonius schrijft / dat hy /
 na Orhoos dood / gevoert werdende
 hoorde hy de belden / in welke gestreden
 was / als sommige van zijn gezelschap
 hun afgrijzen betoonden over de stank
 der doode lichamen / verklaarde *Opti-
 me olere occisum hostem, & melius civem.*
 Dat een verflagene viand zeer wel riekt,
 maar noch beter een burger. Dus ver-
 haalt Dion dat hy gezegt heeft / *Arista-
 men ozei pephoneumenos polemios t' ameinon de
 politees.* Een gedoodde viand riekt wel
 braaf. Maar noch beter een burger. Ja
 hy was zulk een wreedaard / dat hy wel
 onbeschaamdelyk darde roemen in 't
 ber-

bermoorden van burgeren een groot
bermaak te hebben. Maar hoe ramp-
zalig een einde is hem gevolgt! Toen
de Soldaten hem trillende en bebende
uit een schuilhoek booz den dag haal-
den / de handen op den rug bleugelden /
en hem met een strop om den hals / en
in verscheurden gewade / half naakt als
een hond op de mart sleepten: Maar na
hij met alle scheldwoorden en smaad-
heden bejegend zijnde / eindelijk by de
Gemonise trappen / met langsame sla-
gen en nepen ter dood toe geteiffert / en
met kromme haken in den Cypber ge-
sleept wierd.

FLAVIUS VESPASIANUS, hoe X.
wel hy andersints een reukelijk / en zeer
boozichtig Dozt geweest is / had ech-
ter een spreekwoord / dat meer waar-
heid / dan betaamelijkheid booz een
Dzins in zig had. *Lucri bonus odor ex re
qualibet*, zelde hy: dat is: De reuk van
gewin is goed, uit wat zake het zy. Want
hy word gezegt zoo gretig geweest te
zijn / om van alle kanten geld by een te
schrapen / dat hy pacht op de pis stelde.
Men boegt 'er by; wat zijn Zoon Titus
hem vermaande / dat hy zijn Keizerlijk
gezag niet wilde krenken met winzucht
uit zulk een buile zaak: Maar hy / ee-
nig geld / dat uit de pacht verzamelt was /
zijn Zoon onder den neus houdende /
bzaagde hem of 't wel stonk? Maar op
een gezegt zijnde / antwoorde hy; Well
datis geld van de pis. Het verdere woor-

72 Vermakelijkheden der

den *heedia kerdous ek pantos het of mee*. Reuk van winst is zoet uit allerley zake. Welke spreuk by Begeerhondigen ten goede en quade kan gebruikt worden / en by ge- volg zoze gelijk is. Want wie weet niet / dat het geld de zenuw van een Gemeene staat is? Maar daar benebeng is't in een Dorst zeer verachtelijk / uit aller- ley geringe zaken geld te schachteren / al waar't / gelijk de Grieken zeggen: *Aponekrou phorologeia*. dat is: Van den doo- den tol afteffen. Hier omme is't ook den Romemen tot schande gerekent / dat zy / te Korinthen de graben en gedenks- teekenen opgegraven hebbende / het kop- per te Roomen voerden / 't welk * *Nekrokorinthia* genoemd werd /

* zoo veel als Korin- tilch koper van de doo- den.

XI. TITUS VESPASIANUS was / na't zeggen van verscheidene Schrybersen / zoo goedaardig in de begeerten des volks op te volgen / dat hy niemand zonder hope van zig liet vertrekken: Waaromme / als zijne vrienden hem ver- maanden / dat hy niet meer zoude belo- ven / dan hy konde nakomen / zeide hy / zoo als Dion Cassius verhaalt / *Oudenda dein stugnazonta tou prosoopou apallattefbai tou basileoos*. Dat niemand behoorde droe- vig van 's Vorsten aangezigt te vertrekken. Een deftige spreuk / die zoo groot een Prins paste. Een Prins / die / om alle menschen gunste t'zynthwaarts te trek- ken / zoo vele gaben kunst en geluk had / dat hy niet alleen noch anpteloos onder zijn 's Vaders gezag staande / maar ook ten

ten tijde zijns Doftendoms / zonder eenige haat of verfmadinge / ('t welk iets wonderlijks ſchijnt) geleest heeft / en van den Raad en 't Volk van Roomen de Liefde, en 't vermaak van 't menichelijk geſlacht gegroet werd. 't Wordt by Xenofon booz iets waardigs in *Cyrus* aan gemerkt / dat hy zelve Ouden *ikanooteron*, ee to *dunaſthai elpidas agathas empoiein anthroopois*. Daar is niets beters, dan den menſchen goede hope te geven. Maar Citus ebenaarde woorden met daden: want nooit weigerde hy zijner onderdanen billijke verzoeken / maar pozde hen zelf aan / omme hunne begeerten in te brengen / en betoonde aan zijne burgerp / met plakbaren / en handelingen / dat hem de zorg van 't gemeene beſte als eenen Vader ter harte ging: tot zoo verre / dat hy / 's abonds ober tafel gedenken de met leedwezen dien dag niemand goed gedaan te hebben / in deze doozluchtige woorden uitbarſtede / *Amici! diem perdidit*. Dat is: Vrienden! 'k hebbe eenen dag verloren. Van hem wordt verhaalt / dat hy twee Staatsheerlijke Mannen / ober tuigt zijnde na 't gebied geſtaan te hebben / niet anders dan vermaant heeft / dat zp dog van hun booznemen wilden afſtand doen / dewijle [zeide hy] de heerſchappy door 't Noodlot gegeven wierd, aanbiedende hen / buiten die / alles wat zp begeerden: dat hy boozts een hode zond tot de moeder van den eenen (bjezende dat haar zoon met de dood zoude

74 Vermakelijkheden der
 gestraft werden) om haar aan te zeggen/
 dat haar zoon behouden was. Men
 schijft derhalven vooz zijne rijkspreuk.
Princeps bonus amor orbis. Een goed Vorst is
 de liefde der Wereld.

XII. FLAVIUS DOMITIANUS word
 geloofd zijn broeder Titus / uit heers-
 zucht / met bergift om 't leven gebzacht
 te hebben. Hy was hem ook niet min
 ongelijk in woorden / als daden. Een
 Tyran van looze en argwanende ge-
 dachten / vol koreedheid: Gewoon zijn-
 de te zeggen ; dat een Vorst , van wien
 niet vele menschen gestraft wierden , meer
 gelukkig , dan goed was. En hoe heers-
 zuchtig hy ook was / echter lag de on-
 zekerheid der heerschapppen hem altijd
 dwaars vooz 't hart.

Zoo ongeruft
 Is een gemoed
 Van quaad bewust.

Zijne rijkspreuke komt ons vooz in
 deze woorden *Fallax bonum regnum.* Het
 Rijk is een bedriegelijke rijkdom. Gelijk
 hem d' onderbinding geleeraart heeft ;
 want zijne uitzinnige laardunkenheid /
 die hem zoo verre verboerde / dat hy
 hem zelven (na 't voozbeeld van Kaligula)
 een God en Heer liet noemen / heeft
 hem geen rust vergunt in den trofsen
 omflag van zijn bewind / 't welk hy na 't
 14 Jaar der bedieninge / teffens met
 zijn leven / dooz een geweldige dood ber-
 looz.

1002. Hoe zorgelyk en weiffelyk de heers-
 chapp is hebben niet alleen doozuchte
 Schryveren / maar ook de dwingelan-
 den zelven ten overbloeede betuigt. De
 redenaar Socrates / bebelende Niko-
 kles hoe hy't rijk zal hebben te bestieren/
 spreekt 'er aldus van : *Hee basileia toon an-
 throopinoon pragmatoon megiston esti , kai
 pleionos pronoias deomenon.* 't Koningrijk
 is 't grootste werk der menschelijke zaken,
 en behoeft de meeste voorzichtigheid.
 Gedenkwaardig is 't / dat men zegt van
 den Tyran Phalaris aan zijn Zoon Pau-
 rola geschreeven te zijn. Ik, (zegt hy)
 van beids bezocht hebbende, wil liever
 onder een Tyran staan, dan zelfs voor Ty-
 ran spelen. Want de onderdaan, van an-
 dere ongevallen vry zijnde, vreest een al-
 leen: Maar de Tyran vreest te gelijk die
 genen, die hem van buiten lagen leggen,
 en die hem binnen 's huis bewaren. Voeg
 hier by / dat Antigonus / ztende zijn
 Zoon wat baldadiglyk te werk gaande /
 tot hem zelde. Weet gy niet, dat het rijk
 een aanzienlijke flaverny is? Dezelve/ als
 een zekere oude Vrouw 't geluk van zijn
 heerschapp grootelyks preest / toonde
 haar zijn Koninglyk hoofdcieraad / zeg-
 gende; Indien gy wist, met hoe vele on-
 gevallen dit lapje omzet is, gy zoud het,
 op d' aarde leggende, niet willen oprapen.
 En hier besluiten wy dit hoofddeel met
 de vertoonde rijkspreuken der eerste 12
 Roomse Keizeren / zullende de volgen-
 de (die van grooter nasleep zijn) bewa-
 ren

76 Vermakelijkheden der
ren tot stoffe van verbere verhandelin-
gen / Indien wy mogelijk door eenige
lust daar toe aangedreben worden.

Achtste Hoofddeel.

Aanmerkinge over de getuigenisse wegens
den Heere Jezus, die men by den Jood-
sen Historyschrijver Jozefus beschreven
vind. Is by my altijd verdacht geweest,
't welk naderhand is versterkt door 't le-
zen van een brief van den geleerden Ta-
naquillus Faber. Die alhier van woor-
de te woorde vertaalt word. Derzel-
ver inhoud is, dat de plaats van Jozefus
wegens den Heere Jezus niet echt
is. Waarschijnelijke bewijzen. Indien
deze plaats van Jozefus was geschreven,
zoo zoude daar in veel meer staan, dan'er
nu staat. Dat de lofspraak, die Jozefus
van Jan den Dooper doet, waar-
achtig is. Banns was geen * Dagdooper.
Indien Jozefus van den Heere Jezus had
willen schrijven, hy zoude het niet op
die plaats, maar ontrent het einde des
5 Boeks gedaan hebben. Hieronimus
heeft deze plaats twijfelachtig overge-
zet. En hy vermoedde misschien eenig
be-

* Dagdoopers of dagelijke Dompelaars (He-
merobaptistæ) was een sekte der Joden, die gewoon
waren henzelven dagelijks in de zee of in rivieren te
dompelen, en wassen, om hunne misdaden af te spoe-
len, volgens een oude waan zoo van Grieken, Ro-
meinen, als Egyptenaren.

bedrog. Justijn de Martelaar, en Tertulliaan tegen de Joden schrijvende, als mede Klemens Alexandrinus, hebben die getuigenisse niet bygebragt. Wie de maker is van 't gene Euzebius wegens de voorwezentlijkheid van Christus heeft geschreven in 't 1 Boek van zijne Kerkelijke geschiedenissen. Zekere plaats uit David van Justijn bygebracht wegens 't kruis des Heeren, die echter by David niet te vinden is. Jozefus had tegen den Heere Jezus geschreven. 't Welk daar na bewezen word. Celsus de Epikureër, tegen wien Origines heeft geschreven, is die gene, aan wien Luciaan zijn boekje Pseudomantis genaamt, heeft gezonden. Plaats uit Theodoretus tegen die getuigenis van Jozefus. 't Is een te krachtig bewijs dat Fotius in't overzien van Jozefus, geen gewag van deze plaats maakt, ja zelf daar tegen schrijft. Word met de getuigenisse van Origines bewezen, dat Jozefus tegen den Heere Jezus heeft geschreven. Wanneer dat bedrog schijnt gepleegt te zijn? en door wien? 't Is zeer gelooffelijk, dat het een kunsje van Euzebius is. Een klaarblijkelijk voorbeeld van valsheid in Euzebius, wegens de Kindermoord van Herodes. En aldaar een doling in de tijdrekening. Noch een ander voorbeeld. Of 't niet wel waarschijnlijk is, dat Jozefus tegen den Heere Jezus geschreven heeft.

78 Vermakelijkheden der

Hoewel men niet te recht kan ontken-
nen / dat toe de geschiedenissen / ons
van oude Schryveren nagelaten / ten
minsten met een Historisch geloof (zoo
als men 't noemt) moeten aannemen /
echter gaat dit geensints zoo verre / dat
men alle onwaarschynlykheden / en za-
ken / die grondelyk kunnen wederlegt
worden / op den zelven voet zoude ge-
loof geben / zonder 't rechte onderzoek
der waarheid te doen. Want die dit
doet / is / mijns 's oordeels / willens
blind. Of hy wil bedrogen worden / of
hy bedriegt hem zelven. Hier van daan
komt het / dat de vorige reutten / zelf
bedriegelyk zynde / en blindelings / 't ge-
ne van anderen verzierd was / geloof
gebende / de nakomelingen aan zoo groot
een bygeloof vast gemaakt hebben / dat
geen drangtedenen byna op hunne ge-
moederen konnen hechten.

Zoo menigmaal als ik den alom ver-
maarden Historyschryver Jozefus las
(my zelven nooit genoeg komende ver-
wonderen over des mans nautoheuri-
ge en geboegelyke maners van schry-
ven / oprechtigheid in 't verhalen / en
over tot zyn Daberlyke Godsdienst)
het ik altijd myn gedachten stil staan op
het getuigenisse / dat in het 18 boek aan
't 4 Hoofddeel der Joodse geschiedenis-
sen bygebracht word wegens den Heere
Jesus Christus. Ik Zegge het rondbre-
lyk / 't quam my byemd voor / dat een
Joods Schryber zulk een doozluchtige
getu-

getuigenisse van Christus gaf. Een Jood / dien buiten alle twyfel het gerucht van Christus wonderwerken en dood ten volken bekend was / hardnekkiglyk een Jood blyvende / en wilens wetens nergens van hem gewag makende / dan alleenlyk op de gemelde plaats / alwaar zulk een lofspraak (van wien die ook beschreven zy) weinigt te pas komt.

Daarentegen wiste ik wel / dat het van eenige Gubbaders/en hedensdaagse Christenen hoor een krachtig bewijs van Christus Goddelijkheid genomen word / dat een Jood zulk een heerelyke tale ter eere van Hem hoerde / doorgaans de gemelde plaats bybrengende / en deszelfs geloofwaardigheid nooit in twyfel trekkende. Dus waggelde mijn gemoed in d' overweginge zoo van de oorspronkelyke Griekse woorden des Schryvers / als van 't verhaal / dat hoortgaat / en na volgt : tot dat ik onder de byleven van Tanaguillus Faber (een Man / wiens wedergae ik naauwelijks geloofde gebonden te worden / in omzichtigheid van alles / wat hy verhandelt / of gelezen heeft / beneffens een rustige en edelmoedige ondertastinge van de waarheid der zaken / die in vele Griekse en Latijnse Schryveren der gedenkenisse nagelaten zyn) een geschryft hebbe gebonden / dat my niet alleen in mijne twyffeling heeft versterkt / maar vastelyk heeft doen bezeffen / dat het getuigenisse

80 Vermakelikheden der
genisse van **Jesus Christus** / 't welk in
Jozefus gebonden word / niet van **Joz-**
zefus beschreven / maar van d' een of
d' anderen bedrager valselyk aldaar in-
gelapt is. **Waarom**ne ik meene / dat
het den **Nederduisen** niet onaangenaam
zal zijn / **Indien** ik zoo een wichtigen
brieff ten zynen dienste gewaardige te
vertolken.

Brief van **T. Faber** aan den zeer
treffelijken **Godgeleerden**
J. Chabrolius.

Als ik onlangs / zeer vermaarde **Cha-**
abzool / geschreven had / dat men
met het gezag van **Origenes** lichtelyk
konde wederleggen 't geboelen der ge-
ner / die gelooben / dat de **Heere Jezus**
van den **Joodsen Historischrijver Jozefus**
geprezen is / zijnder vele geweest /
en onder dezelve sommige / die allang
een vermaarden naam in de geleerdheid
hadden verkregen / dewelke my / met
het zenden van brieven / hier en daar
van daan / gebraagt hebben / waar men
die geuigenissen van **Origenes** zoude
binden : Want dat die dingen van zulk
een gewicht waren / datze aan allen die
de oeffeningen der rechtchapene ge-
leerdheid omhelzen / behoorden bekend
te zijn. Daarenboven voegden zy d'er
by / dat ik om de voortreffelykheid des
geschils naarstiglyk behoorde om te
zien/

zien / of dat gene / 't welk ik zelve van
 Origines bygebracht te zijn / ook met
 andere dringredenen kon bevestigd wor-
 den. Om dezen dan dienst te doen / en
 om hunnen 't wille velen anderen / ge-
 lijk ik hope / hebbe ik besloten dit ver-
 toog in 't korte te schrijven / en de zake
 zelf zoo uit te pluizen / dat hier na geen
 reden van twijffelen overblijve / dan
 misschien voor die genen / die voorge-
 nomen hebben altijd te twijffelen. En
 op dat top dat rechtmatiglijk / en na
 vereisch van zaken / beginnen / zullen
 top het getuigenisse van Jozefus / waar
 over gehandelt word / hier by boegen /
 zoo als het in 't grtekis luid. *Ginetai*
de kata touton ton chronon Ieefous tis Jophos
aneer &c. dat is: Ten dien tijde is 'er
 geweest een zekere Jezus, een wijs mens,
 indien men hem een mensch mag noemen;
 want hy was een werker van wonderlijke
 werken, en hy leeraarde die gene, die
 gaarne de waarheid aannamen. Hy heeft
 ook velen van de Joden, en velen van de
 heidenen aan zijn zijde gekregen. Deze
 was Christus. En op 't aanklagen der
 Oversten van ons volk, volgens wijzing
 van Pilatus, gekruist zijnde, hebben ech-
 ter die gene, die hem eerst bemind hadden,
 niet opgehouden. Want hy is hen ten der-
 den dage weder levendig verschenen, als
 de Goddelijke Profeten, deze, en dui-
 zend andere wonderlijke dingen van hem
 voorzegt hadden. En daar van daan is toe
 dezen dag toe het geslagt der gener, die na

†

hem

82 Vermakelijkheden der

hem Christenen genoemt worden, noch in wezen. Ik zie dat die plaats van Jezus (want zoo wil men 't gerekent hebben) van meest pder een / niet zonder rechtbedrigheid bygebracht word; en ik hebbe geen geheugen van ymand der gemer gelezen te hebben / die de geloofwaardigheid van den Heere Jezus met Junne schriften hebben getracht te bevestigen / of hy meinde iets groots uitgeboert te hebben / als hy die plaats met groote letteren telt byreedste had uitgelegt. Deshalven mag het misschien gebaarilyk zijn deze dingen aaneroeten / en die doling / die nu door zoo vele eerwen / en zoo vele voortreffelijke mannen gezag schijnt gekregen te hebben / te pogen uit de gemoederen der menschen te rukken. Maar hoewel dat misschien zal waar zijn / niettemin zullen wy dezen kleenen arbeid overgeven aan de liefde der waarheid / welke niemant ooit eens gezien hebbende heeft durben verklaren / ten zy teenemaal vol godloosheid zijnde. Echter indien iemand anders zal hebben gevoelt / en 't inzicht van mijn schryven ten quaadste bezwaart / die zal / gelijk de zeer zedige Dichter zegt.

Zijn quaad bewaft gemoed wel zottelyk ontdekken.

Want gelijk Amphys rechtjds te recht /
en waarlyk gezegt heeft /

Hofstis

*Hofis omnuonti meeden peithetai .
Autos epiorkein rhadioos epistatai .*

Dat is :

Al wie een ander niet wil gelooven op zijn eed, die gelooft men, dat zelfs wel lichtelijk een valschen eed doet.

Alsoo kan men met geen minder waarheid zeggen; die zonder reden anderen van godloosheid berichten, dat die klaarlyk genoeg toonen / vooz hoe licht een zonde zy zoo gruwelyk een schelmstuk houden. Maar laat ons tot de zake komen / en laten wy ons best doen / ons te roonen / dat de goede nakomelingschap in deze zaak ('t welk ook andersints dikwils geschied) om den tuyn geleid is. En wy zullen bewyzen dat deze reden zoo zottelyk en achteloos daar in gelapt is / dat wy de getuigenissen van Origines dewelke wy hier beneden zullen bybrengen / lichtelijk kunnen ontberen; zoo zeer roept de zake zelf / dat ons eene bedriegery / die wel godbzuchtig is / (want wie loochent dat?) maar ebenwel een bedriegery in de buist gesteken is.

Vooz eerst dan / zeer vermaarde Chahool / behaude die zelve reden / daoz welke voornamentlyk geschied is / dat de menschen dit getuigenis met zoo groot een pber en handgeklap hebben ontfangen / ook de reden te zyn / dat

¶ 2

men

84 Vermakelijheden der
men het verdacht moest houden / en ufschudden : Want paste het ten minsten niet eens te denken / dat men zulke dingen by een Joods schryber leest / die niet heerlijker of wijdloopiger kunnen gebonden worden by schrybers / die de gewoonte der Christengodsdiensf volgen ? zekerlijk dit alleen / op dat ik de rest laat baren / had de gemoederen der menschen behooren te doen om zien. Daarenboven / wten was 'er meer aangelegen / dat die dingen niet onder den gemeenen man quamen / als Jozefus ? Alle die hem / zijn leven / en zijn sekte kennen / die zullen boozwaart nooit twyffelen / of de onbedachte pber der menschen heeft zig hier in veel byzheid gegeven. Indien mijn booznemen niet was de zaak met weinige woorden af te handelen / 'k zoude des mans geheele leven doozloopen ; maar 't zal genoeg zijn / meen ik / gezegt te hebben / dat hy een Priester geweest is / en derhalven / gelijk 't billijk is / zeer vast houdende aan de Joodse Godsdiensf. Daar by van sekte een Parizeer / dat is een van die soort der menschen / welken de Heere Christus oozdeelde byzonderlijk dat hy den boet moest dwars zetten / als zijnde de voorstanders de Mozaische kerke / die de geboden Gods met zeer pdele verzet selen van menschen oerrompelden. Maar ik late dit baren. De stijl / boozwaart / de stijl / die in dergelijke zaken een zeer gewis bonnis is / hoe klaarlijk /
al

al hadden we anders geen hulp zoude die 't aan den dag brengen! Zeker nooit heeft d' een mensch minder met den anderen obereengekomen / dan Jozefus hier met hem zelven / indien dit anders van Jozefus is. Hoe slaanw! hoe vaats! hy talmr: hy zweet. Hy stamelt / en boert niets uit.

Hy heeft voozwaar qualijk van de nationelingen geoordeelt / wie hy ook zp / die dit treurgezang zulk een haben schryber aangeflanst heeft / en hy heeft gelooft / dat 'er niemand zoude zijn / van wien zulke qualijkgenaarde bedriegerpen zouden ontbouwten worden. Indien men de menselijke lichtgeloobigheit had willen bedyegen: ten minsten had dat omzietiglijk behooren gedaan te worden. Want / gelijk de blyspeler zegt; honden ricken heel ander als varkens. Jozefus is zulk een Schryber / die niets achteloos / niets onderstandig gewoon is te doen. 't Welk hier heel aberechts toegaat. 't Zal de pijn waardig zijn / de lofspraak van Jan den Dooper / die ik wat lager uit den zelven schryber zal bybrengen / te lezen / en als die naarstiglijk zal onderzocht zijn / dan eens te oordeelen / of 't wel ooit mogelijk geweest is / dat hy / die 't zelbe zoo heerlijk / en met zoo groot een deftigheit opgesteld heeft / dit / 't welk wy nu vooz hebben / zoo bys / en stinkend zoude t' zamengeflanst hebben. Maar / op dat wy 't stuk vooz stuk polffen / wie

86 Vermakelikheden der

moet zij niet verwonderen / over de onbedachtzaamheid des genen / die ons dit zoo bestelt heeft / dat hem niet eens in den zin is gekomen / dat Jozefus elders (in 't 20 boek / alwaar hy in 't boezhgaan van de dood van Jakobus spreekt) genoeg laat blyken / dat hy wel wist / wie de Heere Jezus was / en dat hy boozgeentlecht hoofd gehouden was geweest?

En nochtans durft de eerste uitvinder van dat bedrog Jozefus inbrengen schryvende nu een zekere Jezus. Als of die zekere Jezus ; 't zy die gene / die booz Christus gehouden wierd / of ten minsten van anderen zoo hy genaamt is / die zelve Jezus / zeg ik / ter dezer plaats van Jozefus genoemd wierd een zekere Jezus. Daarenboven die onbermaarde zekere Jezus word in dit getuigenisse van Jozefus (gelyk men 't hebben wil) zoo beschreven / als of hy ruim alle de oude Profeten had overtroffen. Ik kan derhalven niet nalaten uit te roepen / O geweld der waarheid ! hoe groot een schandelijkheid / en hoe vaardig een geheugenisse hebben zy van nooden / die dusdanige kunsjes trachten uit te voeren ! En hoe achteloos is Jozefus (indien men den uitvinder van dit bedrog wil geloven) dat hy een Man / die in zijne geschiedenis / welke hy van den ophomst zijn's Volks af / tot zynen tijde toe voltooit heeft / een booznaam Persoonnaadje geweest is / niet zoude kennen ? Met wat oordeel is ook het vol-

gen=

gends geschieden / Indien men hem een mensch mag noemen? En wat is doch de reden van twijfeling? Om dat hy / zegt hy / een werker van wonderlijke werken was. Wel dan / nademaal hy 't zoo hebben wil / wy zullen na dezen ook moeten twijfelen / of men Mozes / Elias / en Elizeus / Goden of menschen moet noemen / want deze zijn ook werkers van wonderlijke werken geweest. Dochders / als hy zegt / Indien men hem een mensch mag noemen: wat wil hy dog daar mede anders te kennen geben / dan dat de Heere Jezus God was? maar in die godbzuchtige bedrieger zwaarlijk misdoet. Want de Joden hadden zelfs geen gedachten / dat de Messias / of Christus / God zoude zijn / maar een zeer hoortreffelijk Doest uit den zede Davids. Daarom lezen we dat de Farizeen zoo verstant waren / toen Jezus hen aldus vragde. Wat dunkt u van Christus? wiens Zone is hy? Zy zeiden hem, de Zone Davids. Toen sprak hy: waarom noemt hem David dan in den geest Heere, zeggende: De Heere heeft gezegt tot mijnen Heere, zit aan mijn rechterhand, tot dat ik mijne vijanden zal stellen tot een voetbank uwer voeten? Indien David hem dan Heere noemt, hoe is hy zijn Zone? En niemand konde hem een woord antwoorden: en niemand durfde hem van dien dag af iets vragen. Daar op volgt terstond een droefhige en baarse aardigheid: een Leeraar van menschen, die * gaarne de waarheid

* anders
m-t ver-
maak.

88 Vermakelijkheden der

hooren. En op 't gene daar aan volgt: Dewijle de goddelijke Profeten, deze en ontallijke andere wonderheden van hem voorzeft hadden. Wat zal men daar anders op zeggen / dan dat hy / die dit geschreven heeft / ten uttersten top van zotterny geraakt is? want gelijk die dingen zeer wel van een Chyften zouden gezegt worden / alzo wie kan gelooven / dat dat van een Joods Wyfester geschreven word? Zeker ik hebbe my menigmaalen verwondert / dat 'er niet d' een of d' ander opgestaan is / die schreef / dat Jozefus / de plechtigheid der Joodse Godsdienst verlaten hebbende / zig in klein Azien by Sint Jan den Evangelist begeben heeft / en aldaar de meesten van zijn volk / of dienst / die door Pontus / Galatie / beide de Fryggen / Lydien / Jonien enz. Verstrooit waren tot de kennisse van 't Euangely gebracht heeft. Lieben Heer! met hoe haardige ooren zoude dat aangenomen zijn geweest! Maar laten wy onze gedachten elders heen wenden. Deze plaats / hoewelze in 't eerste zeer breed schijnt / en met een goedschijnend aanzien den gapenden lezer aanhaalt / is echter niet dieze schijnt. Want men kan voor zeker houden / dat een Jood / die gelooft zoude hebben / dat de Heere Jezus de Chyftus was geweest / alle de krachten van zijn verstand en geest alhier zoude hebben byengehaalt / en veel meer / ja veel vaster dingen geschreven

ben van den **Messias** / dewelke nament-
 lijk van de **Patriarchen** en **Profeten** zoo
 lang verwacht was geweest : die het
 laatste einde der **Mozaische wet** was :
 en die in 't gemeen geloofd wierd het
Joodse rijk / dat door zoo vele ongebal-
 len geschokt was / te zullen herstellen.
 Zoude het van **Jozefus** genoeg zijn ge-
 weest / om de verlossinge der **Joodse**
Volkeren / zijne landsgenooten / aan
 de werreld bekend te maken / zoude
 het / zegge ik / genoeg zijn geweest te
 zeggen deze was de **Christus** ? de **Grie-**
ken / om welker wille **Jozefus** booz-
 namentlijk de boeken der **Gudheid** be-
 schreeven heeft (want hy zegt in zijn
 boozreden : Dit tegenwoordige werk heb-
 be ik ondernomen , dewijle ik oordeelde ,
 dat het dan **Grieken** niet onaangenaam
 zoude zijn) de **Grieken** / zeg ik / kon-
 den hem genoeg met verlosf brengen wat
 booz een ding dat **Christus** was ? De-
 wijlze zelf dat woord niet verstonden /
 gelijk men uit sommige van de ouden
 kan aanmerken / dewelke liever **Chre-**
stus als **Christus** wilden zeggen ; om dat
Chrestus betekent ; goed en nut , en **Chri-**
stus ; besmeert (of gezalf) daar het te
Athenen of te **Roomen** geen gebruik
 was de **Koningen** / of **Opperpriesters**
 te zalven. De **Grieken** / zeg ik / had-
 den konnen onkundig zijn / hoedanig /
 en hoe groot de noodzakelijkheid / of
 nutheid van **Christus** komste zoude zijn :
 hoedanig zijn dienst zoude zijn / en wat

96 Vermakelijkheden der

hooft een levens manier onder zijn rege-
 ringe moest ingestekt worden ; en vele
 andere dingen meer / die ik willens en
 kietens hoorde ga. En zoude het dan
 genoeg zijn / dat Jozefus / omme alle
 deze dingen uitleggen / zeide ; deze
 was de Christus ? Dat zal ik morgen ge-
 looven / maar hebden niet / gelijk Bar-
 va zegt. Zekerlyk / Jozefus is van
 die voorzichtigheid / dat hy zig nooit in
 een zake was zoo groot een gewicht zou-
 de hebben misgrepen / en zoo lichtelyk
 niet hebben overgeslaan dat gene / 't welk
 hy / behalven andere dingen / van den
 afkomst zijn 's Welke zeer nauwkeu-
 riglyk had moeten herhalen. Maar
 althoewel / nademaal hier hoven gewag
 is gemaakt van Joannes des Doopers
 lofspraak / zal 't niet 't onpas komen /
 op dat dit geschil te meerder licht kryge /
 het selve te antwoorden / en als dit zal
 gelezen zijn van menschen die van een
 byp en ongebonden haer zijn / zoo zal
 d' er misfchten geen minder onderscheide
 tuffen beiden gebonden worden / als
 tuffen Joannes en den Heere Jezus /
 't zy dat men lette op het uitspreken van
 spreken / of op de kracht en gewicht der
 bedenkinge. Het luid aldus in 't 18
 boek. kap. 6. Indien tijden waren d'er , de-
 welke meeden , dat door Gods gram-
 schap omgekomen was 't leger van Hero-
 des , dewelke nu rechtvaardige straffe leed,
 om dat hy Joannes , toegenamt de Doo-
 per , gedood had. Want Herodes had la-
 ten

ten dooden desen Ioannes, een zeer vroom man, die de Ioden vermaande, dat zy door de oeffeninge des deugds tot den Doop zouden komen, onder malkanderen onderlinge rechtvaardigheid oeffenende, en de plichten der godvruchtigheid voldoende. Want dat dan de Doop Gode zoude aangenaam zijn, indien zy dezelve gebruikten, niet om vergiffenis van sommige zonden te erlangen, maar alleen tot de reiniging des lichaams, als hebbende hunne harten eerst door gerechtigheid gezuivert. Ik bidde u / wat gelijkheid is'er tuffen die droevige lofspraak van Christus / en dit allerdoozluhtigste getugenis?

Maar een ding is'er / 't welk geensints behoort doozbygegaan te worden; Als de Heere Jezus van Jozefus / gelijk men 't gemeenlyk hebben wil / dooz Christus gehonden is / hoe kan het doek zijn / dat in die geruigenis / die aantsonds bygebracht is / geen gewag wort gemaakt van de doozlooppinge van Joannes den Dooper! O zeer vermaarde Chabzool / al wie deze plaats van den Heere Jezus ons hebben willen op den mouw spekken / zijn dooz waar zod'loos niet geweest / als wel in zulke een bezog te vrouwen had beraamt. Ik ken d'er wel velen van onzen tijd / die / byaldien ze 't beilig mochten doen / dusdanig een kunsje heel anders zouden besteken. Want hadden zy in dit getugenis van Joannes niet behooren iets tuffenge-
stroofs

92. Vermakelijheden der
 groot te hebben / waar in ten minsten
 iets van Jezus gesproken wierd. Maar
 hy / die 't selve geschreven heeft / heeft
 zonder twijfel (gelijk de Cerentiaanse
 Dabus) gehoopt / dat de Goden dit werk
 zouden helpen. En noch ebentwel zou-
 de men dat verduchtfel hebben konnen
 wederleggen / gelijk ik aanstonds zal
 toonen. Doozts / op dat ik dit in 't
 boozbpgaan zegge / is 'er geen reden /
 waarom iemand dit getuigents van Jo-
 zefus wegens Joannes zoude trachten
 te verwerpen. Want ik ben genoeg
 verzekert / dat Joannes by de Joden
 een groote achttinge had bekomen / niet
 alleen om dat wy in 't Euangelij lezen ;
 Wy vreezen de menigte. Want alle men-
 schen houden Ioannes voor een Profeet :
 Maar om dat ik zeer wel meen te weten /
 dat zijne plechtigheid (namentlijk van
 den Doop) langen tijd geduurt heeft / en
 dat Jozefus zelfs in die onderwijzinge
 geweest is / onder een zekeren Meester /
 die Banus genoemd wierd. Zie daar /
 waar op ik het zegge. De plaats is in 't
 boek van Jozefus wegens zijn eigen le-
 ven. Als hy gezegt heeft / dat hy drie
 sekten had bezocht / die toen ter tijd by
 de Joden in zwang gingen / zoo van
 Farizeen / Sadduceen / en Esséen / dan
 voegt hy 'er dit by : *Puthomenos tina Ba-
 noun onoma kata teen ereemian diatribein &c.*
 Als ik bevonden had , dat een zekere Ba-
 nus in de woestijn leefde , hem zelve klee-
 dinge van de boomen verschaft , en van
 zelfs

zelfsgewassen voedsel nuttigde; ook by nacht en dag menigvuldige koude wassingen gebruikte om de zuiverheid (dit is aanmerkelijk om 't gene terstond bygebracht zal worden) en kuisheid des lichaams te bewaren, hebbe ik deszelfs inzettinge begonnen na te volgen: en, hebbende in zijne t'zamenwoning drie jaren doorgebracht, als ik nu die dingen, die ik begeerde, volbragt had, ben ik weder in de Stad gekomen.

Het konde dan niet anders zijn / of Jozefus / die by na dezelve / of gelijke oeffeninge als Joannes gebruikte / nagevolgt had / moeste zoo groot een man prijzen. Doeg hier by de plaats van Origines uit de boeken tegen Celsus: De Ioden, zegt hy / voegen Ioannes met Christus niet te zamen. Nammentlijk den eenen prijzen zy / den anderen niet. Waar uit / gelijk ik vorens zeide / lictelijc wederlegt konde worden het bezierfel der * boozloopinge / indien 't van eenigen hromen bedzieger ingeboert was tot lof van Joannes / dewelke by Jozefus gelezen word. Maar niemant behoeft te denken dat Vanus geweest is een Dagdooper / 't welk ik wete / dat sommigen in den 3ten heeft konnen komen. Dog zoodanig ters kan men niet berzeheren. Want die sekte van de Dagdoopers / gelijk blijkt uit Epifanius / dewelke in 't 1 boek zegt *doctores* *ouch keneken* &c. Gebruikte de wassingen niet tot zuiverheid en schoonte des lichaams

* *prodromia.*

94 Vermakelijkheden der

chaams, naar om de zonden af te wiffen. Maar Banus oordeelde dat men recht anders moest doen / gelijk uit de bovenverhaalde plaats van Jozefus blijkt; en alzoo was hy aangaande de wassing (volgens Jozefus) met Joannes in een en 't zelve gevoelen. Terhalven kan hy onder de Dagdoopers niet gestelt worden. Maar laten wy wederkeren tot ons voornemen.

Hy zal het grootelijks de moeite waardig zijn / onderzocht te hebben / hoe voorzigtiglyk die treurgezang liep op deze plaats van Jozefus / als elders geschieden is. Zeker / op dat ik de Latynse eerboudigheid gebruikte / deze mistastinge konde nergens met meer dwaasheid begaan worden. 'k Zal de zaak zelfs met weinige woorden ontbouwen. In dat deel der geschiedenis / waar uit deze getuigenisse van Jozefus voorgebracht word / worden twee ongevallen verhaalt / welker beschrijvinge niet noodig is hier by een te hebben. Als Jozefus d' eerste heeft afgehandelt / voegt hy 'er deze woorden by: *Kai houtoo panetai hee stasis*. En alzoo eindigde deze oproer. D' Andere / die eerst in 't 5 hoofddeel word beschreven / voegt hy aan de voogte met deze woorden. *Kai hupo tous autous chronous* &c. Ontrent den zelyven tijd heeft noch een ander ongeval de Ioden ontroert. Wie kan zig dan genoeg verwonderen oer de onnoozelheid van die man / die ons heeft

zoeken te bedriegen? Want die geschied-
denissen moesten niet van een gebroken
worden: niets minder. Maar men
had een andere bequamer plaats moeten
zoeken / en deze goddachtige bedrieger
aan 't einde van 't 5 hoofddeel geslank
hebben / alwaar Jozefus schrijft / dat
Pellarus van Vitellius uit Jodenland
na Roonten was gezonden / om zig voer
Ciberius te verantwoorden / tegen het
gene ten zijnen laste ingesprecht was :
En daar had hy 't een of 't ander doop-
luchtig getuigenisse moeten inlappen /
byna op bezen sta (want waarom zou-
den wy ook niet ters mogen bezieren.

Men mag 't den jongen wel vergeven.
(Dat zy den Oud'ren na gaan streven)

*Outos d' ekeinos estin ho Pilatos hostis tron
Ioudaian epitropouon Iesoum ton Nazareon
tois escharois exetimoson ; hou rinos andros
vuden oudepote eiden ho bios pleionos axion.
hothen dee kai ouk alloos mechri tou nyn ho
christos huparxai enowasthou.* Deze is die
Pilatus, dewelke, Landvoogd van Iudaea
zijnde, Iezus den Nazareer met de dood
gestraft heeft; Een man, als welke nie-
mand in zijn leven meer waardig is geweest.
Waar van daan dan, en niet anders, noch
op dezen huidigen dag geteent is, dat Chri-
stus noch leeft. Dan heb hy behooren te
verklaren de meeste dingen / die wy by
de Evangelisten lezen van den Heere
Iezus gedaan te zijn; en met een heel-
ijne

Ighe reden te toonen wat Christus was :
 hy had ook behooren de beloften van
 hem uit de oude Profeten van alle eeu-
 wen optohalen / en uit te pluitzen ; maar
 ebenwel niet zulk een boozzotte : dat 'er
 eenig verschil tuffen de heilige fchrybers
 en Jozefus was obergelaten / op dat ie-
 mand / die wat fuediger was / 't bedrog
 niet zoude konnen rteken : en als hy dan
 dat bedriegelyk konftuk geleerdelyk /
 en meesterlyk hadde volbrocht / dan
 had hy 'er 't volgende moeten byboegen.

*Kai toi ouk eme touto dielathen , hoi aeedi-
 besfontai tois hyp' emou graphomenois hoi dee-
 motai , malista de pantoon hoi Pharisaioi , hoon
 heis kagoo tunchanoo oon. All' ouk esti pros
 gennaion sungraphoos teen aleethian prodido-
 nai &c.* Hoewel 't my niet onbekend is,
 dat mijne landgenooten , door dit mijn
 fchrijven gestoort zullen worden , en wel
 meest van allen de Farizeen , van welken ik
 een ben. Maar het past geen rechtschape-
 ne fchrijver de waarheid te verraden.

Indien die fchijndeugd / van wien
 deze hedenbaagse treurzang gemaakt is /
 dusdanige of een andere reden Jozefus
 had aangenaast / wie zoude niet zwe-
 ren / datze van Jozefus eigene hand
 was ? Maar dat had in tijds behooren
 gedaan te worden ; want / gelijk wy hier
 beneden zullen zien / indien iemand van
 d' Ouden / Jozefus noch niet bedorben
 gezien had / dan zoude dat bedrog geen
 bedrog geweest zijn / want men zoude
 het hebben konnen wederleggen.

Let

Let nu hier op (want wy zullen nu op de zake aanhouden) als Hieronimus in zijn naamregister van de herkelijke schrybers deze plaats in 't Latijn zoude overzetten / heeft hy het niet vertaalt deze was de Christus, gelijk in 't Grieks gelezen word / maar; deze werd geloofd de Christus te zijn. En waarom dat dogt **S**amentlyk die zeer schandere man / en wien de bedzegerpen der boeken wel bekend waren / dacht / dat zulk een zeggen in den mond van een Joods mens al te hard was : **W**aarom heeft hy het wat getracht te verzachten / dewyl hy 't wezen van de zaak na 't geboelen / en d' achtinge der menschen / overgebzacht heeft / en daar hy had moeten zeggen; hy was de Christus, schaamde hy hem quansuis / en schreef: hy werd geloofd de Christus te zijn. **M**aar **h**oe bzaaf is dat ! want hy heeft het bedzog door 't zelve middel ontdekt / met welk hy het getracht heeft te bedekken.

Justinus Martijr (die van Martijnus Polonus / niet zonder groote buitensporigheit genomen word booz dezelfde Justinus / die de geschiedenissen van Crovus Pompejus tot een kort begrip heeft gemaakt / en / zoo men dien Polonus gelooven wilt / deszelfs leering is geweest) deze Justinus / zeg ik / zijnde een Grieks schryber / van Platoon's aanhang / een Samaritaan van geboorte / bloesde ten tijde van Antoninus Pius (want aan hem heeft hy zijn

6 ver-

98 Vermakelijkheden der
 veranwoordinge geschreben) ontrent
 het jaar van Christus 142. Deze heeft
 een boek geschreben / zeer naanheurig
 boozwaac / na dien tijd / waer uit / op
 dat ik dat ook in 't boozhgaan helpe
 hengen / Caselius onbesthaamdelyk
 genoeg mitgeschreben heeft / 't geen hy
 van de * Voorwezentlijckheid van Christus
 zegt in 't 1 boek van zijn Kerckelijke Hi-
 storie. In die samenspraak / of in dat
 boek / dewijl hy boozhad zeheren Cry-
 son / een Hebzeent / tot ons geloof te
 brengen / heeft hy niets onbeproeft ge-
 laten / maar zijn gedachten overal op
 laten gaan. Ja zelfs ('t welk ik in my
 schame te verhalen / en ik soude het niet
 doen / ten zy het de moeite waardig
 was) als hy tot de verfmadinge van 't
 kruis komt / heeft hy boozal te groote
 liefde van godsdygt verblind zijnde
 geen zwaerigheid gemaakt om een plaats
 mit David hy te brengen in den * 96 Ps.
 (volgens Justinus de 95) met deze
 woorden *Ephraim in cois ethnefin ho Kurios*
ibafilusen apo tou xulou, dat is: Verkond-
 digt den volkeren, de Heere heeft gere-
 geert van 't hout; welcke laatste woorden
 van 't hout, waer aan het geheele bewijs
 van de sake die hy boozgenomen had /
 hing / nergens te vinden zijn / en noch-
 rang zingt men huidensdaags [dit ge-
 sang in de Kerck]

* prou
 parxis.

* De lezer
 zie mijne
 aanteeke-
 ningen op
 Erasmus
 samens-
 spraken,
 door my
 in 't Duits
 vertaalt
 Pag. 166.

Da-

*David fideli carmine
Dicens in nationibus
Regnavit a ligno Deus.*

Dat is :

[Om de woorden in den rechten zin te vertalen] David in zijn trouwhartig gedicht zeggende by de volkeren , God heeft van 't hout geregeert. En dat is zoo wonder niet / want het geschied op 't gezag van Tertulliaan / enden Paus Leo / de welke / na Justinus / den Psalmist dus hebben durven bybrengen. Maar laten wy tot de zaak wederkeeren. Deze Justinus dan / daar hy in zyn geheele samenspraak / die zeker lang gendeg is / en waar van iemands long wel hygen zoude / alletley bewijsredenen opgehaalt heeft / met welke hy zoude konnen bewyzen / 't gene hy had voorgehouden : is het wel gelooffelyk / dat hy die plaats van Jozefus zoude hebben overgeslagen / indien ze / ten dien tijde by Jozefus te vinden geweest was? Maar / wilt op zeggen / Justinus kende mischien Jozefus niet. Ja maar / zeg ik / dewyle hy een Samaritaan geweest is / hoe kan men gelobben mogelyk te zyn / dat hy de schryften van Jozefus niet zoude kunnen ? dat 's voozwaar ongehooffelyk. Maar / op dat niemand verlegen sta / laat hy Justinus Marhyz doozbladeren ; hy zal bevinden / dat Jozefus van hem wel gelezen is.

G 2

wanc

100 Vermakelijkheden der
want ik gedenke / dat hy hier en daar
van hem wordt bygebragt. En wat zou-
der krachtiger zijn tegen een Joods
mens als het getuigenis van een Joods
Priester; en dat van zulk een / wiens
naam en schriften altijd een groot gezag
gehad hebben? Maar men behoort zig
niet te verwonderen / dat die van Justi-
nus Martir niet gedaan is: want Jo-
zefus had niet alleen die dingen niet ge-
schreven die men hedensdaags leest /
maar hy had vlak tegen den Heere Je-
sus geschreven / gelijk strax aan een
pder zal blijken: 't welk verre af is van't
geboelen van onze menschen. Want
Jozefus was van die meining / die hem
hedensdaags toegeschreven word / t'ee-
nemaal byemd.

Maar hoe? heeft niet Certulliaan /
die onder den Ketzer Seberus schreef /
een geheel boek tegen de Joden ge-
maakt? en van deze getuigenis van
Jozefus twijgt hy als een mos: 't welk
nochtans die gene / dien den aart van
Certulliaan behend is / heel anders zul-
len gissen. Misschien mogt iemand
zeggen / gelijk van Justinus / dat Cer-
tulliaan Jozefus niet gelezen heeft:
maar ik zegge / dat die gene / die daar
aan twijfelt / Certulliaan nooit doorge-
lezen heeft / om dat ik wisselijk wete /
dat Jozefus van hem in zijn Verant-
woordinge bygebragt word.

Hoe? waarom maakte Klemens
d' Alexandrijner / die men ook weet dat
onder

onder Seberus geleest heeft / geen ge-
 waag van dit getuigenis? en nochtans
 had hy Jozefus gelezen / gelijk uit het * Stroc.
 x van zijn * mengeschriftten te zien is. *matea.*

Noch meer. Celsus / een Epiku-
 rees Filosoof (die zelve / aan wien Lu-
 ciaan / gelijk we t' eeniger tijd zullen
 bewijzen / zyn zeer aardig boekje / Pseu-
 domantis genaamt / ten tijde van den
 Keizer Kommodus heeft gezonden) heeft
 eertijds tegen de Christenen geschreven.
 Origenes (die ontrent den jare van
 Christus 256 gestorven is / 300 als uit
 Euzebius blijkt) heeft deszelfs boek /
 't welk de Ware Reden gendemt wierd /
 wederlegt / bpeenhalende hier en daar
 van daan allerley bewijsredenen / en dit
 is onder de werken van Origenes / na
 mijn oordeel / verre het fraefste / en
 doozluchtigste. Maar! Is Origenes
 zoo ongedachtig geweest / dat hy tegen
 een heidens mensch / die 't gezag der
 heilige boeken verwierp / niet zoude ge-
 bruikt hebben het getuigenis van Jozef-
 fus / een Joods schryver / en wiens
 gezag zoo groot was!

Daarenboven / byaldien Jozefus ge-
 schreven heeft / dat de Heere Jezus de
 Christus was / moest men hem dan niet
 voor een Christen gehouden hebben? Ik
 sprekke na den mens. Want God / die
 alleen de Hartkenner is / weet / of hy
 als een historpschryver schreef / dan of
 hy 't met den mond ter zaligheid beled:
 maar de nakomelingen / dit getuigenis

102 Vermakelijkheden der
 se lezende / moesten ongetwijffte mee-
 nen / dat hy een Christen mensch ge-
 weest was. En nochtans Theodoretus /
 Bisschop van Cyrus (gelijk de
 doozlezene man Joannes Valleus my
 dooz byleven bekend gemaakt heeft)
 zegt in zyn laatste aantekeningen op
 Daniel Ioosepon ton hebraion ou dextrais
 to christianikon heerugma. Dat Iozefus, de
 Hebréer, de kristelijke prediking niet aan-
 genomen heeft. En hoe zoude doch
 Theodoretus dat hebben kunnen schry-
 ven / indien hy by Jozefus gebonden
 had't gene wy hedensdaags lezen; De-
 ze was de Christus. Theodoretus zoude
 t' eenemaal het tegendeel hebben kunnen
 zeggen; namentlyk dat het schein / dat
 hy een Christen geweest was. En wat
 aangaat den ouderdom van Theodore-
 tus / die word hier uit geweten / dat
 hy in de derde Efezische Kerkvergade-
 ring / en ontrent 20 jaren daar na in die
 van Chalcedon geweest is in den jare na
 Christus 451.

Maar wat moet men van Forius
 oordeelen? deze heeft in't midden en
 volste van de negende eeuw geleest / en
 is / gelijk Zonaras van hem schryft /
 in de letteren, zeer vermaard geweest;
 hy had Jozefus schriften zeer naastig-
 lyk gelezen. Hy heeft het gene hem aan-
 merkelyk schein daar uit gekipt / zyn
 oordeel oer Jozefus gegeven / en zyn
 leven verhaalt. Hoe? is't wel waar-
 schynelyk / dat die schryber een plaats
 van

van zoo groot en getuicht zeude hebben overgeslagen ? Indien Fotius gezten had / 't gene wy hedensdaags by Jozefus lezen / hy zoude die zekerlijk hebben aangeeteekent / want hy is een man van zeer snedig en uitgelezen oordeel / of / zoo hy die heeft gezten / en nochtans niet aangeeteekent heeft / het is een groote bewijsreden / dat hy gemeent heeft / dat het enkele bedriegert was. Maar ! maar ! zult gy zeggen hoe groot een waarstigheid moeste dat zijn / dien niet wel iets zoude konnen ontvallen ? Ik zal dat ook toestaan ; maar om dat te herwiziken / 't gene ik nu zal zeggen / wat kan der dog bygebragt worden ? Fotius zegt tit: 48 dat hy gelezen heeft het boek / 't welk Jozefus heeft geschreven van het Heelal , of van alle wezentelijkheid , of van alle oorzaak , en daar na doet hy 'er by ; *diexesi kai peri tees kosmogonias &c.* dat is : Hy spreekt ook kortelyk van de makinge der Wereld ; en van Christus , den waren God , spreekt hy byna als wy : hy geeft hem zelf de benaming van Christus , en hy beschrijft buiten berispinge , die onnoemelyke voorttelinge uit den Vader. Daar op zegt hy terstond : Welke zake misschien iemand reden van twijffeling geest , of dit een werkje van Jozefus is. Dit welke plaats van Fotius ik gisse / dat Jozefus beschryvinge der oudheden / in welke wy hedensdaags het getuigenisse wegens den Heere Jezus lezen / vermindert is geweest.

104. Vermakelijkheden der
in 't boek van **Fortius** / en dat 'er uitge-
nomen is geweest / 't gene **Jozefus** te-
gen den **Heere** geschreven had (want hy
had tegen **Hem** geschreven) anders zou-
d' er geen reden altoos geweest zijn om te
twijffelen aan den maker van dat boekje/
't welk 't opschrift had wegens alle we-
zentlijkheid. Want indien iemand ge-
zien had de plaats van **Jozefus** / in
welke hy onthende dat de **Heere Jezus**
de **Christus** was (welke plaats van de
eerste **Christenen** na de dood van **Ort-**
gines wechgenomen is) zeker hy zoude
nooit getwijffelt hebben / of dat opschrift
van alle wezentlijkheid van den **Joodsen**
Jozefus was : dewyl in 't tegendeel
klaarlijk zoude hebben konnen blijken /
dat beide de boeken van een en dezelve
schryber niet konden zijn / om dat de
Heere Jezus van den eenen word ge-
houden voor de **Christus** / en van den
anderen niet. Maar 't geen **Fortius**
daaropdoegt / snijd alle reden van twijf-
felen / en twisten t' eenemaal af ; want
hy zegt : *Heuron de en paragraphais kotti ouk*
estin ho logos Ioosepou &c. dat is : Maar
ik hebbe in aanteeekeningen bevonden , dat
het niet was het werk van **Jozefus** , maar
van een zekeren **Kajus** , een Ouderling te
Roomen wonende &c. Want dewyl het
werk zonder opschrift nagelaten was , heb-
ben sommigen het **Jozefus** toegeschreven ,
sommige **Iustinus Martyr** , sommige **Ire-**
neus &c. Dit het gehe hiet boven van
ons blygebragt is / word bewezen / dat
het

het hedensdaagse getuigenis wegens den Heere Jezus in 't boek van Fotius niet geweest is : andersines zoude hy dat gebruikt hebben / om te bewyzen dat dat boek van alle wezentlijkheid, het werk van Jozefus was.

Maar Fotius spreekt daar teenemaal tegen aan : want om dat in dat boek veel ter eeren van den Heere Jezus gezegt werd / daar uit zegt hy dat'er reden is om te twiffelen / of dat een werk van den Joodsen Jozefus / of van Kajus was. En op dat wy dit ook in 't boozpgaan zeggen / de Onderling Kajus is die gene / van wien Euzebius in de kerkelyke historie gewag maakt / en die allereerst geoordeelt heeft dat de brief aan de Hebreen van Paulus niet was / gelijktwys na hem Hippolytus / in zijn boekje tegen de Kettersen / gelijk uit den zelven Fotius blijkt. Welke Fotius nochtans dat oordeel elders misprijft.

Maar nu moeten wy tot Origines komen. Noewel 't gene van ons hier boven is bgebracht / genoeg bewijst / dat wy boozgenomen hadden te bewyzen ; nochtans / om ons zeggen het uiterste geloof te geven / en de begeerte van geleerde mannen te voldoen / zullen wy die plaatsen / booz welke wy bzonderlijk tot schryben betwogen zijn / verklaren. Maar alleenlyk in 't Latijn / dewyl ze ny in 't Grieks niet te voren quamett. *In tantum, ait, in populo reful-*

106 Vermakelijkheden der

fit hic Iacobus propter justitiam, ut Iosephus, qui viginti libris descripsit antiquitatem Iudaeam, dum vult causam adducere quare Iudaeorum populus tam acerba passus sit, ut etiam templum subverteretur, dixerit, per Dei vindictam haec illis evenisse, ob ea quae in Iacobum fratrem Iesu, qui dicebatur Christus, ausi fuerant. Quodque mirum est (verba sunt Originis) cum non probavit hanc sententiam, Iesum nostrum, fuisse Christum, nihilo secius Iacobo tam magnificentum justitiae testimonium praebet. dat is: Tot zoo verre, zegt hy / heeft deze Iakobus by den volke om zijn rechtvaardigheid uitgeblonken, dat Iozefus, die in 20 boeken de Ioodse oudheid beschreven heeft, als hy de oorzaak wil bybrengen, waarom de Ioden zulk een elende geleden hebben, dat zelfs hunne tempel verwoest wierd, zegt, dat hen zulks door Gods wreake overgekomen is, om het gene zy tegen Iakobus, den broeder van Iezus, die de Christus genoemd wierd, hadden bestaan. En dat te verwonderen is (dit zijn de woorden van Origines) hoewel hy niet aangenomen heeft het gevoelen dat onze Iezus de Christus geweest is, echter geeft hy aan Iakobus zulk een heerlijken getuigenis van rechtvaardigheid.

D' Andere plaats is gehaalt uit zijn boeken tegen Celfus den Epikureer / en die luid aldus. Iosephus, quamvis Iesum non agnoscens pro Christo &c. dat is: Iozefus, hoewel hy Iezus voor de Christus niet erkent, enz. Hoe? spreekt Origines hier niet openlijk / en welspreekend genoeg?

noeg? Wat kan meer ontwoiffelbaar /
 wat kan onwederfprekelyker zyn? In-
 dien 't mijn manier was / de zaak zelfs
 met een lange reden uittebyelden / niets
 zoude my lichter zyn; maar 't is my
 genoeg mijn belofte te hebben nageho-
 men / en getoont / dat ik niet lichtbaar-
 diglyk (gelijk ik bemerkte sommigen te
 vermoeden) onlangs in de aantekening-
 en op Peregrinus van Luciaan hebbe
 bevestigd / dat deze reden / van welke
 nu gehandelt word / in Jozefus inge-
 flanst is van die genen / dewelke / daer
 ze wel gehart waren / meenden / dat
 het getuigenis van Jozefus tegen de
 heidenen / die de heilige boeken geen ge-
 loof gaben / groote kracht zoude heb-
 ben. Maar het past ons niet quaad te
 doen / op dat daar uit iets goeds zoude
 fpyuten.

Ik late nu na te zeggen / hoewel 'er
 dat oberig is / wif / en hoe groot een
 man Origines geweest is. Want waar
 toe dog? dewyl dat zeer naaukeurigh
 van de ouden gedaan is. Hy heeft aller-
 meest geleeraart / en gefchreven / en dat
 in de moepelykfte tijden: hy heeft de
 waggelende kerk met zeer ftantbaftigen
 arbeid / en onbermoelden pber onder-
 steunt / zijnde een zeer fcherp opzoeker
 van boeken ('t welk byzonderlyk tot de
 regentwoordige zaak dient) eindelyk van
 zoo groot een voortreffelykheid in de
 letteren / dat hy zelfs verdient heeft
 geprezen te worden van Bozprius / een
 man/

108 Vermakelijheden der
 man / zoo d' er een getweeft is / die den
 Chriftelijke Godsdienst / en dezelfs
 onderhouders zeer blydig was. Waar-
 omme wy het getuigenis van dien Man
 niet behoeven te houden van zoodan-
 gen soort te zijn / als 'er dagelijks uit de
 leugenachtige schryveren voortgebracht
 worden. Want hy is ook nooit onder
 dat getal gerekent geweest / op dat ik
 anderen oberflae / of van Hieronimus /
 of van Erasmus / zeer snedige waar-
 deerders van dusdanige zaken : maar
 van den eenen is hy destig geprezen / en
 van den anderen doorgaans in zijne aan-
 teekeningen op 't Nieuwe Testament de
 voornaamste der Godgeleerden ge-
 noemt.

Ma dat van ons / gelijk het blijkt /
 genoeg bewezen is / dat in dit getuige-
 nisse van Jozefus de nakomelingen be-
 drogen zijn / zoo schijnt 'er nu di. eenige
 oberig te zijn / dat pmand my vraagt /
 op wat tijd ik vermoede deze * bplap-
 pinge geschied te zijn? welke sake lich-
 telijk kan uitgebonden worden : want
 ik zoude wel durben zweren dat het 't ze-
 dert Origines tijd tot die van Euzebius
 toe gedaan is. Origenes bloeide on-
 trent den jare 222 en een weinig later.
 Maar Euzebius onder Konstantijn de
 Grooten. Voorts blijkt het uit het gene
 van ons hier vorens is geschreven / dat
 die vervalsing in Jozefus boeken noch
 niet ingekropen was / ten tijde als Ori-
 gines schreef : derhalven moet het nood-
 zake:

* paran-
 abireema.

zakelijk blijken / dat het geschied is tus-
 sen dien tyd / die van Origines tot op
 Euzebius verloopen is. En ik zoude
 bijzonderlijk wel gelooven dat Euzebius
 de uitboerder van dat bedrog was. Dooz
 eerst is 'er niemand van alle die genen /
 welkers schriften tot ons gekomen zijn /
 die dooz Euzebius / het allerminste ge-
 wag van dit getuigenis maakt: en daar-
 om is 't niet billijk / zoo als my dunkt /
 dat het vermoeden van deze beziegerp
 op iemand anders zoude gelegd worden.
 Daarenboven / wat schozte d' er aan /
 dat Euzebius [de boeken van] Orig-
 nes niet blytigh doozlas? 't welk in-
 dien van hem gedaan was / hy zoude
 ongetwijfelt geleert hebben wijzer te
 zijn. Ik hebbe ook daar by dikwils be-
 bonden / dat die schryber Ieher de schijn /
 als de geloofwaardigheid volgt. Met
 is wyders in hem een zeer groot gebrek /
 dat hy / als hy iets boozgenomen heeft /
 met een hardnekkige stoutheid bzaabeert;
 't welk men kan aanmerken in alle die
 genen / die dooz een onboozigtige lief-
 de der waarheid verboert worden. Want
 (dit zal een staaltje zyn) wie moet niet
 lachen ober dat dwaze geboelen des
 mans / dewelke meent / dat het gene
 Filo de Jood van sommige Godsdienst-
 bespiegelende Joden geschreven heeft /
 verstaan moet worden van de eerste
 Christenen / die hy na Markus / de
 leerling van Petrus / stelt? En om dit
 dooz te dzingen / hoe veel waters maakt
 Euzebius

120 **Vermakelikheden der**
Eusebius niet wist? Ondertuffen kan
 iemand / die maar tamelijk geleerd is /
 lichtelijk doorzien / dat 'er niets be-
 ziert kan worden / 't welk meer na ou-
 de wijsfpraatjes gelijkt; En indien een
 booznaam boozfander der goede lette-
 ren het zelve in zijne aantekeningen
 over Eusebius niet hadde wederlegt /
 wy zouden het naar ons vermogen ge-
 haan hebben.

Ik zal hier noch een ander boozbeeld
 byhoegen / om des mans aart t' eene-
 maal te ontdekken. In 't eerste boek
 zijner heikelijke Historie aan 't 8 hoofd-
 deel / alwaar hy handelt van die woee-
 de moord der kinderen / die (van de
 tweejarigen / en daar beneden / gelijk
 de Evangelist zegt) op 't bevel van den
 achterdochtigen Herodes gebod wa-
 ren / schryft hy aldus. *Hoos d' hama tee*
kata tou Sooteeros heemoon &c. dat is.
 Voorts hoedanig hy terstond, na 't bela-
 gen van onzen Zaligmaker, en andere kin-
 deren, door een straffe van den Hemel tot
 de dood toe geplaagt is, zal niet ongerijmt
 wezen, hier van acht te nemen op de woor-
 den des schrijvers [Iozefus], dewelke in het
 17 boek der Ioodse Oudheid den uitgang
 van zijn leven nazukeuriglijk op deze wijze
 beschrijft. Daar na byngt hy Iozefus
 getuigenisse by / in 't welke / na vele
 dingen / die niet noodig waren uitte-
 schrijven / onder anderen dit gelezen
 wordt. *Elegeto de oim kupo toon theiazon-*
toon &c. dat is: De Voorzeggens, en die
 zig

zig verstonde op de wijsheid, en weten-
 schap van dergelijke zaken uitleggen, zei-
 den, dat God deze straffe den Koning had
 opgelegd om zijn veelvoudige godloosheid,
 Maar ik bidde u / wat is dit anders /
 van van dit beelb het hoofd afnemen /
 om 't zelve op een ander te zetten & want
 op die plaats van Jozefus word van de
 kinderkens / die Herodes gedood heeft /
 niet een spij gewag gemaakt / maar dat
 word gehandelt / van Judas de zoon
 van Sarcifus / en Matthias / de zoon
 hant Margalothus / die door 't bebel
 van Herodes / als hy nu op zijn sterben
 lag / gedood waren. En nochtans deze
 getrouwe Euzebius / hebbende het eene
 deel der geschiedenisse wechgenomen /
 en de namen van die Wetsgeleerden Ju-
 das en Matthias nagelaten / byengt Jo-
 zefus als den schryver by. Seg my
 dog / wat is dat anders / als bedrog
 plegen & Ja zelf de tijden komen niet
 oet son / 't welk Euzebius ten minsten
 had behooren gezien te hebben / indien
 hy wechgenomen had de personen te ver-
 anderen. Want dat dezelve schryver
 zegt / hoedanig verstond &c. en noch te
 voren zonder eenig het minste vertoe-
 ven &c. dat is vals. En hoe zoo dog &
 Om dat het gene aldaar van Jozefus
 verhaalt word / eerst zeven jaren na de
 kindermoord geschied is. En wat zal
 men zeggen / als hy de 4 Hardershouf
 van Virgil door een gedeelte op Chri-
 stus uitlegt / sijn ten minsten verdedigt
 dat

* zie hier
voren
pag. 19.

112 Vermakelijkheden der
dat men behoorde uitteleggen ? (in dat
boek / welkers opschrift is ; * Konstan-
tijns reden tot de vergaderinge der Heili-
gen) wie heeft ooit aardiger apenspel
zien vertoonen ? Ik kan boozwaar zwoe-
ren / dat ik in den tijd van 20 jaren / die
ik in de boeken zoo van goede / als qua-
de schrybers besteed hebbe / niets be-
lachelijkers hebbe gezien. Maar on-
langs heeft de zeer geleerde meester der
tijden Blondel dit alles zeer scherpelyk
over den hekel gehaalt in zijn boek van
de Sibillen.

Wp 't gene ik aanstonds hebbe aange-
teekent / zal ik nog een ding bpboegen /
waar uit de ydelheid en lichaardigheid
des mans kan blyken. De H. Lucas zegt
in het tweede hoofddeel / dat de Heere
Christus geboren is ten tijde der eerste
schattinge / of omschrybinge / die van
Cyprianus / of Quirinus gedaan is.
Maar wat doet hier Eusebius ? hy zegt
in zijn kerkelyke Historie 1 boek 5 kap.
dat deze plaats van Sint Lukas be-
vestigt word dooz het getuigents van
Jozefus ; 't welk het alleronwaarachtig-
tigste / en onbeschaamste is / dat ooit
heeft konnen gezegt worden. Want het
is 'er zoo verre van daan / dat Jozefus
deze schattingbeschrybing onder Hero-
des de Grootte zoude stellen / dat hy daar-
entegen schryft datze na't verdyden van
Archelaus / Herodes zoon / geschiet
is / in 't 17 boek der Oudheden in 't
laatste hoofddeel aan 't einde / en in 't
18 boek

18 boek aan 't eerste hoofddeel / pas in 't begin. En nochtans beroept zig de goede Euzebius op Jozefus. Temp! wat een historische getrouwheld / zoo 't je beleeft. Ik zoude noch veele andere dingen van 't zelfbemerck uit dien schryber konnen bybrengen : maar / gelijk ik meerte / het is zoo veel niet waardig. Ebenwel / by aldien d'er eenige menschen mochten zijn / die daar aan twijfelden / die wilde ik hartelyk gebeden hebben / dat zy hem eerst met oordeel lezen / vooz al eer zy iets donnissen. En 't waar te wenssen dat alle de schrybers / welkers getuigenisse Euzebius bybrengt / vooz handen waren : hy zoude ongetwijfelt veel minder achting hebben / als hy nu by sommige goede mannen heeft. Maar eer ik eindige / moogt gy my misschien byagen / of ik oordeele / dat Jozefus eertyds in plaats van dit getuigenis tegen den Heere Jezus geschreven heeft ? Ik hebbe voozwaar niets byzonders omme te vermoeden : zoo vele dingen hebben d'er konnen geschreven worden ; maar 't is my nochtans daar in zeer waarschyjnelijk / dat het niet achtergelaten is / 't gene wy by Matheus lezen op het 28 kapittel van 't 11 tot het 15 vers / vooznamentlyk als daar gezegt word ; En dit gerucht wierd verspreid by de Joden , tot op den huidigegen dag. Wel te recht tot op den huidigegen dag : want het selve wierd byna gezegt tegens den Heere Jezus / ten tijde

114 Vermakelijkheden der
van Justinus / 300 als blijkt uit zijn sa-
menzpraak aan Crifon / op twee plaat-
sen ; alwaar hy in d' eene ook zegt ; dat
hy gemeenlijk genoemt wierd de Galli-
leefche bedrieger.

Nu zoude men mogelijk noch moeten
wederleggen 't gene van Baronius oer
dit geruigenisse op 't jaar van Christus
34 en 46 is geschreven / maar ik zal die
moette sparen / dewijle het genoeg en ten
vollen wederlegt word / indien waar is /
't gene van ons hier boven gezegt is :
En dat hy zegt / dat in zeker oud he-
breuwisch boek deze gantse geruigenis
uitgeschapt is geweest / is geensints
wonder. Want die gene / die dat deut-
geschapt heeft / 300 't waar is / dat
Baronius zegt / had het bedrog gera-
ken.

Dit zy metter haast / en met weinige
woorden / in groote schaarsheid des
tijds geschreven. Indien 't van u /
't welk ik voorwaert zeer wel wilde / zal
goedgeheurt worden / 'k zal zekerlijk
blijde zijn / dat ik u behaagt hebbe : zoo
niet / ik zal my zelfs ook bedanken / dat
ik het gewisse van mijn gemoed hebbe
achterbolgt. En indien 'er eenige zullen
zijn / dewelke mochten meenen (gelijk
het oordeel der mensen verscheiden is)
dat ik niet broom gendeg gedaan hebbe /
dat ik deze dingen ophale / die wil ik
gaarne vraghen / wat gemeenschap zy
meenen dat 'er zy tuffen licht / en dui-
sternisse / tuffen Christus / en Welal ?
geen

geen altoos / zoo ik oordele. En hoe
 dog t moet de waarheid der Christelijke
 godsdienst niet de bedrageren van een
 biezepachtige bzoornheid samengeboegt
 worden. Zegt dat niet. Anderfints /
 waarom nemen wy niet die beuzelachtige
 geschriften aan / die gemeenelyk onder
 den naam der Stoppelen gelezen worden/
 en andze bergelyke / want in vele dingen
 waarnachtig / en heertlyk van den Heere
 Jezus verhaalt worden? Als eerlyds /
 gelijk wy in de handelingen der H. Apo-
 stelen lezen de geest van Apollo zelde /
 en noch niet waarheid / dat Paulus en
 Sila knechten des allerhoogsten Gods wa-
 ren, en dat de loeg der Zaligheid van
 hen geleeraert wierd / hoewel die be-
 biezepachte geest de waarheid sprak / ech-
 ter meende Paulus niet / dat hy die ge-
 zuygenisse van nooden had / betwelke
 van een boozen geest uitgesproken wierd/
 die nu al van 't begin des werrelts een
 leugenaar bebonden was.

Alzoo mag ik niet zonder reden / zod
 ik meene / zeggen / dat wy deze lofspra-
 ke van den Heere Jezus / die uit bezog
 boozigespreden is / geensints behoeven.
 Ook bzeze ik / dat die gene / die zeg-
 gen zullen / dat zulk niet zert godbzuch-
 riglyk van my gedaen is / zelf niet zert
 godbzuchtig doen / dat ze zoo lichtbaar-
 diglyk van anderen oordeelen. Ik wete
 zekerlyk / en ik bekenne zelf / dat ik
 van die beschrepyelijke en schroomachtige
 bzoornheid / die ik hedensdaags 't ge-
 meene

116 Vermakelijkheden der
meene volk zoo zeer zie behagen / met
mijn natuur en zeden grootelijks een af-
keer hebbe : maar die kan bewijzen / dat
ik ooit van de plicht van een ware / en
oprechte Godsbzucht afgeweken ben /
wete ik dat 'er niemand geboren is. Na-
mentlijk ik geboele van God niets dat
kleen / niets dat gering is / niets dat
hem tot den dienst van ons lichaam ver-
nedert : Ja maar daarentegen geloobe
ik ook vastelijk / dat die gene / die in de
kerken biddende ellendiglijk hunne oog-
gen verdraagen / en de handen gedurig-
lijk hemelwaarts heffen / die telkens
zugrende uitroepen Heere, Heere, en op
die wijze 't gemeene volkje bedriegen /
hen zelven met een valschen naam van
Godsdienst beveiligen : En dus meens-
ik / dat 'er een groot onderscheid is tus-
sen handgebaar / en waarachtige byoom-
heid ; tusschen een tooneel / en een kerk ;
tusschen een tooneelspeeler / en een waren
aanbidder / die / gelijk Christus by
Johannes zegt / den Vader in Geest en
waarheid aanbid. Daar wel zeer
vermaarde man / en gedenkt aan 't ge-
ne / dat van Plato geschreven is.
Kaloon be aleetheia Oo xene kai moonimon.
De Waarheid, O Vrind, is iets fraeis,
en bestendigs.

Negende

Negende Hoofddeel.

Wat men gemeenlijk door het woord *Tyrann* verstaat. En wat het in 't Grieks beteekent. Het zelve woord *Tyrannus*, dat men in de Handelingen der Apostelen Kap. 19. v. 8. leest, word gemeenlijk uitgelegt voor een eigen naam. Gevoelen van Beza en Erasmus. Dwaze meining van Hieronimus. Of het woord *Tyrannus* alhier niet anders zoude konnen genomen worden, dan voor een eigen naam? Merkelijke plaats uit den Poët Anakreon.

Vraag eens eenigen Hollander / of iemand anders / die niet wel in de Griekse of Latijne tale bedreven is / wat hy dooz 't woord *Tyrann* verstaat / 'k zal my grootelyk bedrogen vinden / byaldien hy niet antwoord een Dwingeland, ten zagste genomen : of zoo hy zijn meining nader uitspreekende dooz Tyrannen niet verstaan zal zulke wreedaarden / hoedavige men beschreven vind geweest te zijn *Phomedes* / Koning van *Thracien* / en *Buziris* Koning van *Egypten* / welker eerste de byzandelingen liet slachten / en zijne paarden doozwerpen / en d' ander dezelve tot slachtoffers dooz de altaren gebruikte. Of als *Arreus* / die zijn s broeders kinderen liet dooden / en gehoocht aan den Vader tot spijsz doozdissen. Of als de bekende *Tyrann* der

118 Vermakelijheden der
 Aegigenters Palaris / die levendige
 menschen in een hoperen stier liet wer-
 pen / en daar onder vier stoken / op dat
 hy doo 't erbarmelijch geschreeuw der
 rampzaligen zigeeniger maten een ge-
 loep zoude kunnen herbeelden. Of ein-
 delijch als eene Tyrann Mezens / wiens
 gruwzame wreedheid van Diripi word
 verhaalt / als hy zegt.

Aeneid.
 Lib. 8.

*Quid memorem infandas caedes ? quid facta
 tyranni*

*Effera ? Di capitis ipsius , generique reser-
 vent.*

*Mortua quin etiam jungebat corpora vivis ,
 Componens manibusque manus , atque oribus
 ora ,*

*(Tormenti genus) et sanie taboque fluentis
 Complexu in misero , longa sic morte necabat.*

Dat is :

Zal ik de gruwzaamheden van dien Tyrann
 vermelden ?

De Goden moeten 't hem, en zijn geslacht
 vergelden !

Hy bond doo menschen met de levenden
 aan een.

d' Een hand op d' ander , mond aan mond,
 en been aan been.

(Een soort van pijaigen) dan stikten zy van
 etter ,

En storven , dus gequeelt , een bange
 dood. ———

h Zwij-

'k Zwijge van onrullijke Keizers en
 Koningen / die ons d' aloude historien
 aantwijzen in geen minder bozeheid als
 Nero hunnen wellust geschept te hebben.
 Zulke / of dergelijke monsters / zeg ik/
 zullen zp met den naam van Tyran be-
 duiden. Maar het is den letterkundig-
 gen bekend / dat het griekse woord *Tyrannos*
 eigenlijk beteekent een Koning, Vorst,
 of Alleenheerscher, gelijk het in dien zin
 by de Griekse schryvers genomen
 word: Aristofanes de Blijspeeler noemt
 Jupiter *Tyrannos theoon*. De Tyran der
 Goden, en Atheneus beschrijft de Tiesde
 te zijn. *Tyrannos theoonte* *kandhroopoon*. Een
 Tyran van Goden en Menschen, dat is: een
 heerfer: op dat ik niet bpeenhale een ry
 van hier mede obereenstemmende plaat-
 sen uit de geachtste Latijns Dichters /
 als Virgil / Horatius / en andere meer.
 En dewyl het klaar is / dat deze bena-
 minge in 't eerste serlijk / en geprezen
 is geweest / dog naderhand door aanwas-
 bander bozsten boosheid / en bozeeden
 aart in 't algemeen tot schande en ber-
 foefing is verballen / zullen wy hier op
 niet lang staan. 't Is genoeg dit den
 Nederduitsen aan te wijzen met een en-
 kele plaats uit Cornelius Nepos / die
 in 't leven van Miltiades aldus zegt.
Ommes & habentur & dicuntur Tyranni, qui
potestate sunt perpetua in ea civitate, qua li-
bertate usa est. dat is: Alle die gene wor-
 den Tyrannen genoemt, en geacht, de-
 welke een altijd duerende macht hebben in

120 Vermakelijheden der
een stad, die vryheid gehad heeft.

Cap. 19.
v. 8.

* tyran-
nos.

Maar om tot ons booznemen te ko-
men. In de Handelingen der Aposte-
len/ door Lukas beschreeven/ komt ons
deze naam van * Tyran voor; alwaar
gezegd word / dat de Apostel Paulus /
om dat sommige verhard wierden/ en
niet wilden gehoozamen / qualijk
sprekende by 't gemeene volk van dien
weg Gods / van hening / en zijne
leerlingen mede daar van afzonder-
de / leerende dagelijks in 't school
van eenen zekeren Tyrannus. 't Welk
by de gemeene Hitleggenen genomen
word voor een eigen naam van zeker
man. Belyk ook Beza op dit Daars
eldus aantekent. Het woord Tyran is
hier een eigen naam. Erasmus zegt in
zijne aantekeningen / dat de Verklar-
ders twijffelen/ of het woord Tyrannus
in deze plaats eenig Oberste of Macht-
ge aantuift / dan of 't een eigene bena-
ming van een mensch is. Maar (zegt hy
bozders) hoe past een school aan, een Ty-
ran? en, indien 't een eigen naam is, waar-
om heeft hy'er dan *Tinos* [dat is van een
zekeren] bygevoegt? Ik vermoede dies-
halven, dat het een vertrek van eenig voor-
naam man heeft geweest, waar in hy ge-
woon was zijn rust te nemen: vermits
Schola by de Grieken *Rust* of *Vredig-
heid* beteekent. Hieronimus, meer op de
woorden, dan op den zin ziende, wringt
de zin zoodanig elders heen, dat hy dit het
school van een Tyran noemt, daar de zaak
niet

niet door bewijzen, maar door macht en geweld gedaan word. Doch dit heeft ook aan Augustinus mishaaft, die ook niet wil, dat men de Ketteren zal dwingen, ten zy dat zy onderwezen worden.

Dus herre onze Rotterdammer. In welke woorden de wederlegginge van Augustijn jegens Hieronimus gedenkwaardig schijnt. Maar dit is buiten ons oogmerk. Ik kan echter niet zien / dat Erasmus eenige reden geeft / waerom dit woord Tyrannus een boornaam man beteekent. Wat my aangaat / ik zal mijn geboelen rondeljk zeggen. Het woord zelf zal ons den weg wijzen. Dat het hier niet moet genomen worden voor een Tyran / dat is een Dwingeland / of magtig Dyrst / toont de reden zelf. En wel te rethi vraagt Erasmus hoe past een school aan een Tyran? Ja hy had niet meer reden mogen vragten / hoe is 't te bedenken dat een Tyran zijn school aan Paulus zoude ten beste geven, omme aldaar de Christelijke Godsdienst te prediken? Zoo dat het bovengemelde geboelen van Hieronimus dwaas en berwerpeljk is. 't Schijnt my anders wel voor 't naaste / dat het een eigen naam van eenig man is. 't Welk Erasmus willende ontkennen / juist niet die reden / mijn's oordeels / behoorde hy te brengen / om dat 'er bystaat een zekere, maar om dat Lukas niet gewoon is zoo te spreken / vermits hy doorgaans / by te nemen van personaadjen / zegt een zekere

122 Vermakelijheden der

keren man met name : een man wiens name was : of diergelijke. Hoewel 't andersints / zegge ik / de geboegelijkste verklaring gelijkt / dewijl het bekend is / dat 'er mannen geweest zijn / die dusdanig een naam geboort hebben. Maar of het woord Tyrannus in een boegelijke beteekentisse zoude komen genomen worden / niet hoor een eigen naam / ook niet hoor een booznaam man / nocht Oberste / maar een booznaam meester in d' een of d' ander kunst / dat is / een zeker kunstenaar / die in zijn kunst zeer vermaard of uitstekend was / en / tot derzelver oeffening / een school / of vergaderplaats hield / (gelijk wy in 't dults zeggen / hy is een koninglijk meester : hy is een fenix in de kunst : hy is een Koning van een man , enz) zullen wy met weinige woorden onderzoeken. 't Is zeker / zoo als uit het vorengezeide blijkt / dat het woord Tyran of Koning , in 't Griek een en dezelve beteekentis heeft ; zie Xenofon / en andere.

't Blijkt ook / dat sommige Grieken / willende eenig vermaard meester of kunstenaar uitdrukken / gezegt hebben / een koning van de kunst. Zoo vind men *basileuon logoon*. Heerscher der welsprekendheid , en *basileus logoon*. Koning der welsprekendheid : en waarom zoude men dan niet mogen zeggen *tirannos* in plaats van *basileus* , nadien de woorden van eene beduidinge zijn ? De Poët Anacreon (dien wy boozgenomen hadden in 't

in 't geheel uitgegeven / dog om reber-
 nen alleenlijk met zijn naam in dit ons
 werk zal verschijnen) heeft na 't geboe-
 len van vele geleerden / waar onder Ca-
 naquillus Faber niet de minste is / met
 geen ander woord in dien zin gesproken.
 Men leest van hem een * gezang / 't welk * Ode. 33.
 hy op zijn Iestte gemaakt heeft / albus
 beginnende.

Age zoographoon ariste.
 Grapho zoographoon ariste
 Rhodees * Koirans toebneer &c.

Dat is: om van woord tot woord te
 verklaren / wel aan, gy beste van de * anders
 Schilders, schilder' my, o gy beste Schil-
 der; Gy * Vorst der Rhodische kunst enz. Koning.
 Hier ziet men dat hy den schilder noemt
 een Vorst van de Rhodische kunst, dat is/
 de Schilderkunst / om dat die van Rhos-
 dos hoog benen in de kunst van schilde-
 ren en graberen zeer vermaard zijn ge-
 weest. Koirans betekent een Heerler,
 Vorst, of Koning: endit zoude noch niet
 genoeg zijn / indien men niet behoud
 waarachtig te zijn / dat Anakreon op
 deze plaats niet geschreeven heeft het
 woord * Koirans, maar * tiranne. En * Koning
 waarom dat & alleenlijk om deze reden /
 om dat 'et woord koirans in dat daars een * Tiran-
 fout tegende dichtkunst zoude maken /
 en / tiranne niet. 't welk ook de beste
 letter- en dichtkundigen bewogen heeft /
 omme het zelve woord tiranne aldaar te
 lezen.

124 Vermakelikheden der
lezen. En dewijl het zonneklaar te zien
in/ dat een voortreffelijk schilder in 't
Gyter genaamt word een Tyran (dat is
een verstandig meester) van de schilder-
kunst/ en dat het by den Gyteken gebruyt
helijk is zoodanig een doozluchtig mee-
ster een Koning te noemen; gelijk dezel-
ve Poët Anakreon elders in zijn gezang
op een Kerkel zegt.

Ode. 43.

Basilus hopoos arideis.

Dat is:

Gy zingt gelijk een Koning.

Gelijk by Nederduitsen ook gewood
zijn te sprekken; wat belet ons dan / op
dat ik niet meer woorden gebruyke / het
woord Tyran alhier by den Evangelist
Lukas te verstaan voor een uitmuntend
meester of Kunstenaar / die zijn school /
of oeffenplaats aan den Apostel Paulus
vergunst heeft / omme de leere der Chri-
stelijke Godsdiensst daar inne te verhon-
digen / alwaar voor hem en zijne leer-
lingen byzheid was; omme / afgeschet-
ten van de quaadsprekers en lasteraars /
in een byzonder huis / daar toe gelegen
zijnde / elkanderen te stichten; maar
dit by den Ieshebberien genoeg. 't Is
een enkele giffing / die ik niet dan twij-
felende voorstelle / en niemand opzin-
de.

Tiende

Tiende Hoofddeel.

Anakreons gedichten, door my vertolkt,
 Worden om redenen niet uitgegeven.
 Verhaal van Anakreons leven. Vaarsje
 op zijn dood.

'k Hadde niets anders gedacht / dan
 dat / al eer ik dit werk uitgaf / de
 Nederlanders mijnen vertaalden Ana-
 kreon booz af zouden hebben in 't licht
 gezien; dog naderhand van oberleg ber-
 andert zijnde / was mijn booznemen ge-
 worden / die moeite te sparen / en / uit
 dzang van redenen / den Grieksen Poët
 in zijn dultse kleed te laten sterben. Dit
 opzet is wederom ombergestooten door
 aanradinge van letterkundige vrin-
 den / die / 't gros van des dichters aar-
 digheden boozgezien hebbende / ern-
 stighijk aanstelden / dat ik hem uit den
 kerker van mijn boekvertrek in Hol-
 landse lucht wilde te boozschijn brengen.
 Deze raad / eenigen tijd by my in we-
 derwicht gehouden zijnde / is ten laat-
 ste booz een gedeelte by my goedgekeurt/
 oordeelende wel waar te zijn / dat Ana-
 kreon verdiende in Hollandse zwier op-
 getooit te worden / maar daarbenevens
 duchtende / dat zijn Grieksen aart den
 bijzen haarklooberen eenigermate te
 rond en los mocht schijnen. Dies wierd
 ik geraden hem niet ganselijk van de
 hand te schuiven / maar onder deze mij-
 ne

126 Vermakelijkheden der
 ne lettergerechten den gragen lezer toe
 berandering op te diffen des Dichters
 eerste 29 gezangen / dewelke 't dooz-
 recht hebben gehad / dat 30 / behalven
 de rijmelooze vertaling / ook dooz my
 in rijn zijn gezet ; want alle zijne ande-
 re gezangen waren dooz my alleentijch
 verduist / en verwachteden nu verbol-
 gens hare verpatinge: Dog die tweede
 booxmen is ook gestut.

't Werk was verduist geweest in de-
 zer boogen : te weten ; in een naachter-
 ge vertalinge van des Poets woorden /
 met aantekeningen / daer die noodig
 waren / en daer aan de duirse berijm-
 inge. Dooz af zoude de lezer dooz mijne
 inleidinge bericht zijn geweest wegens
 zijn leven / en schriften ; 't welk / mijn's
 achtens / byzonderlijch zoude gestrekt
 hebben / omme een rechte kundigheid
 te hebben van Anahreon's Daarsenstijl/
 die te dierlijch is / dan dat ze van kome
 hangdooren zoude opgezongen worden.

Wat ik mijne belofren niet kan hou-
 den / die ik in de booxreden dooz Eras-
 mus samenispaken hebbe gedaan / en
 van mijn tweede booxmen ook veran-
 dert ben / zal niemand qualijch konnen
 duiden / als hy overtoege de doofheid
 dezer eentwe / die velen bevoelmt houd.
 's Schijnt dat Anahreon / na dat hy
 zoe vele Landvaarden heeft konnen be-
 horen / alleentijch niet gehandhaaft is
 van de Nederlanderen / die anderstins
 van letterlijke vermaaklijkheden niet
 bij zijn.

Der.

Verscheidne mannen / in *Glycke* en
 le bedreeven / hebben hem of in 't *Latijn*
 enkelijk vertaalt / of in *Latijns* dicht
 nagevolgt / of met huine aanteekeun-
 gen verrijkt / van welke voozhenen de
 zeer erbarene *Hentch* *Stefanus* / *Elias*
Andreas / en by onzen tijd die schyan-
 dere / en taalkundige *Tanaquillus* *Fa-*
 ber wichtige pzenben hebben gegeven.
 De twee eerste / die den dichter in vaar-
 zen hebben vertaalt / worden van den
 laatsten niet t'eenemaal goedgekeurt ;
 hoewel hy echter de moeite niet heeft ge-
 nomen / omme derzelber misgrijpin-
 gen te verbeteren ; maar zijn doozluch-
 tige aanteekeuningen / en voozreden toe
 aanbeellinge van *Anakreon* verdsenen
 van alle *Gudheidsminnaars* gelezen te
 worden. *Spanjaarden* / *Franfen* / en
Italjanen hebben hem yder in hun ge-
 woad ten toon gestelt : en de zeer geleer-
 de *Jonkvroude* *Anna* *Tanaquilla* be-
 roemde dochter van den bovengemelden
Letterkennet *Faber* / heeft in den jare
 1681. zig niet omzien dezen keftaltigen
 schryber op neubos uit te geben / met
 een *Fransse* vertalinge / en aanteekeun-
 gen / die zy / mijns bedinkens / mee-
 stendeel haren *Vader* schuldig is. En
 dewijl zoo vaze lichten der geleerdheid
 hem waardig geacht hebben als een zeer
 ond *Doet* in zijn aardige schryften te doen
 herleben / kan ik niet nalaten / hoewel
 's mans vaarzen niet te berde zullen
 wer-

128. Vermakelijkheden der
woorden gebzacht / echter zijn leven in 't
hozte na waarheid te verhalen.

Het Leven van den Griekfen Poët Anakreon.

DE geleerdste oude schrybers / zoo
gezeken als Larijen / maken ge-
wag van Anakreon / en zijne gedich-
ten / die niet dan enkele aardigheden
zjn. 't Schijnt ebenwel wonder / dat zy
niet overeinbomen in den naam van zijn
Vader. Suidas heeft geschreven dat
hy Skutinus / andere dat hy Cume-
lus / en daar zjn d' er die zeggen dat hy
Parthenus genaamt is geweest. 't Zp
daar mede gelegen zoo't wil / elk noe-
ms den Vader van onzen dichter na zijn
goeddunken / 't is zeker / dat men wete
in wat tyd hy geleeft heeft ; dat is / ten
tyde dat Polphrates Cpran van Sa-
mos was / zijnde ontrent vyfhondert
jaren vooz Chzistus geboozte / waar uit
blijkt / dat zjn schriften nu ober de twee-
duizent jaren oud zjn. Hy is ook een
tydgenoot geweest van Solon / Ezo-
pus / Cprus / Cresus / en Pisistrates.
't Welk uit dit volgende bewozen word.
Plato zegt / dat Hipparchus / de zoon
van den zelven Pisistrates / zoo groot
een achtinge vooz Anakreon gehad
heeft / dat hy een schip met vyftig rie-
men zond na Ceos / een stad in Jonie /
en des Poëts geboozteplaats / herzoë-
kende

kende met een zeer minnelijke bylef /
omtie Anakreon te bidden / dat hy odat
de * Egeefche Zee wilde komen / en
voorts na Athenen teizen / hem verze-
kerende / dat zijne gaben aldaar na
waardpe zouden erkent werden van zoo-
danigen / dewelke bequaam waren om-
me van fraepe zaken te oordeelen / en
zulk een verftand / als het zijne was /
door beftige middelen voort te zetten.
Dit verhaal wijft ons aan / dat Ana-
kreon een man is geweest / die voort was
meer dan gemeen gehouden wierd / en
dat hy wel wat anders van meer ge-
wicht heeft konnen maken als minne-
deuntjens / en d'inkliedjens. Want
Hipparchus was een van de b'raafte
mannen / en doozluchtigste Voerften zij-
ner eeuw. En deze is d' eenigfte D'ing
niet geweest / die onzen Poët bemind
heeft. De G'lekke Hiftorpschryber
* Herodotus zegt / dat de gemelde Vo-
lphrates / (wiens wonderlijke wiffe-
lingen van leven en dood by hem beschre-
ven worden) / den Poët Anakreon van
Teos in zijn kamet had / toen de He-
raut van Oretes aangquam. Het is ten
minste gendeg / hier uit een bezeffing te
maken van des mans gaben / die hem
by mannen van achtbaarheid in aanzien
brachten. Men zegt dat hy een man
geweest is / die gaarne zijne lusten den
room gaf / en behalven dat hy den wijn
finahelijc bond / ook groote zucht tot
fchoone Tuffers had : en dit zoude wel

* hedens-
daags ge-
naamt
Archipe-
lago.

* 3boek
van zijn
Hiftorien

130 Vermakelijkheden der
 dooz waar konnen gehouden worden /
 indien men uit zijne gezangen (dewelke
 mogelijkst het allerminste gedeelte van
 zijn liefstellige Poëzy uitmaken) ook den
 rang en houding van zijn leden wil af-
 meten; hoewel dat doozgaans iets van
 zig geeft / dat aardig is. Daarom zegt
 de geleerde Faber in zijn opzacht aan de
 Heer Bauru.

*Quidquid per urbes Graias elegans fuit ,
 Quidquid venustis temperabatur jocos ,
 Vulgo ferebant illud esse Ionicum.
 Signa , & tabellæ , mollicella cantica ,
 Et delicatus garrulæ strepitus lira
 Illic vigebant , totusque artium chorus ,
 Quis cultu lætos vita mores induit.
 Tantum illa ingenii fertilis regio fuit.*

* * *
 * * *
 * * *

*Sed Anacreonti comparandum neminem.
 Ita illum amabat fervidus Veneris puer ,
 Bacusque vineta pampino frontem gerens
 Comesque Charitum, Risus & mollis Lepos &c.*

Dat is:

Al wat wel eer in Griekse Steen
 Uitmuntend was in aardigheên ,
 Dat moest gemeenlijk Jonisch wezen.
 Tafreelen , beelden , uitgelezen
 Vermak'lijkheên van zang of snaar
 De gansche Zang-godinnenschaar,
 En al wat minzaamheid kon geven
 Was in dat land ten top geheven.
 Zoorijk van geesten was dat Land

Maar

* * *
* * *
* * *

Maar niemand . die de Dichtkroon spans
Dan Heer Anakreon , wiens woorden
Zoo menig Juffertje bekoorden,
Hy was die trouwe Lijfstrawant
Der Liefde—————enz.

Hic dit alles moet men hem niet anders aanzien / dan booz een byzlijk man / welke men leeft pberig geweest te zyn / in 't genieten van zulke vermaaklykheden / die by geleerde heidenen geacht wierden booz lustige uitspanningen. Want indiet men zelfs by onzen tijd de meestgeprezene Dichters wilde waarden uit hunne geneugelyke zangen en minnedeunen / men zoude hen groot ongelijk aandoen / met een lichtvaardig bonnis ober hunne lichtvaardigheid te stryken. Hy is geweest een Dichter / die lieber zong / dan treurde / en wat is dat ? Zoo leefden die oude Helden / en rehenden noch dat ze oberblyffelen van de goude eeuw waren. Niemand zal ook aan Anakreons goede hoedanigheden twyffelen / als hy wete / dat Plato (die niet van ny / maar anderen godlyk genaamt word) hem den naam van Wijs geeft. Dezelve Plato toont ook 's mans achtbaarheid : want in een van zyn samenspraken alwaar hy handelt van de matigheid / byengt hy Sokrates in / dewelke grootelyks prijst de
A 2 schoon-

132 Vermakelijkheden der
 schoonheid van den jongen Charmides /
 en uitroept / hy aldien zijn ziel met zoo
 veel deugden was voorzien / als zijn li-
 chaam schoonte had / dat 'er niets vol-
 maakter in de wereld zoude zijn / waar
 aan hy niet twijfelde / En (zegt hy voer-
 ders tot den jongeling zelf) het is ook
 wel gevoelig, dat gy zoo begaafd zijt
 boven alle de Atheense Jongemanschap :
 Want zal men niet vinden twee huizen
 uwes maagschaps, uit welke een schoone,
 en deugdzaam afkomst te wachten is ? Aan
 de zijde van uwen Vader zijt gy met Kri-
 tias afkomstig uit het oude huisgezin van
 Dropidas, Anakreon, en Solon, het
 welke zig doorgaans, door schoonheid,
 deugd, en rijkdom van anderen heeft af-
 gezondert. En aan de zijde uwes Moe-
 ders, zijt gy uit een niet min doorluchtig
 huis ? enz. Deze plaats verzekert ons
 dat Anakreon van grooten afkomst ge-
 weest is / dewijl Plato hem hier stelt
 voor een van de maagschap van Solon/
 wiens Vader was afkomstig uit het ou-
 de geslacht van den Koning Kodrus / en
 zijn moeder eigen nichte van de moeder
 van Pisistrates. In 't begin is gezegt/
 dat hy ontrent 500. jaren voor den
 Heere Jezus Christus geleefd heeft / en
 lust het iemand de waarheid van dien
 klaarlijk te verstaan / hy bedenke eens
 dat Hippias / de broeder van Hippar-
 chus die gene geweest is / dewelke Ca-
 rius / den zone van Histaspes verzocht
 onne den oorlog tegen de Atheniensen
 te

te ondernemen / en dit is geschied in de 72 olympiade / 't welk op weinig minder dan 500 jaren vooz den Heere Jezus Christus uitkomt. De gezangen / die althans oberig bebonden woerden / zijn heerlijk in zwier van taal / en Dichtkunde / maar vooz 't grootste gedeelte gemaakt op zijne byperpen / en andere vermakelijheden daar hy / zelfs in hoogen ouderdom / verre in uitgespat heeft. Van zijne andere dichtwerken vind men niets dan onbolmaakte byzaken. Wie weet / of niet het beste der zelver verloren is? Want Strabo zegt / dat Anakreon tot lof van Polphrates geschreeven heeft / en hier van vind men niets oberig.

Van hem word een pzaatje verhaalt / dat hy verstandigen niet wel aannemelijk is / hoewel 't in zijn leven dikwils te pas gebzacht word. Sommige oude schrybers melden / dat hy van den bovengenoemden Polphrates bijf talenten tot een bereering gekregen hebbende / in den tijd van twee nachten niet konde slapen / uit ongerustheid en vreeze van die te verliezen: Waaromme hy van dezelve aan Polphrates wedergaf / zeggende ; dat ze hem geen bekommering waardig waren. Maar laten wy dit niet hooger dan vooz een pzaatje aannemen ; want het is niet wel waarschiynelijk / dat een Man van grooten afkomst / die gewoon was in Byztenhoven om te gaan / en van den Byzst groote welda-

134 Vermakelijkheden der
den te getieten / zoo arn geweest is /
dat hy zig niet machtig zoude erkennen
om zulke een somme gelds te bevaeren.
Neen zeker / Anacreon heeft al te lustige
Poët geweest / dan dat hy zig zoo zwak
zoude aangestelt hebben / en men behoe-
ve niet te denken dat zijn Ionische im-
boest onder dien kleenen last gebogen
wierd.

Wat my aangaat / ik kan niet ge-
looben / dat rechtschapene Poëten booz
tweeduizent saren / of daar ontrent /
beschoomt geweest zijn omme een gift
van eenige duizenden guldens te aan-
vaarden. 't Is ten minsten zeker / dat
men in deze eeuw weinigen zoude bla-
den / die zoodanig een geschenk aan den
geber weder t' huis zouden zenden. Pla-
toos woorden / die hier voorn byge-
bracht zijn / dwingen ons een geheel an-
der denkbeeld van des Dichters hoeda-
nigheden te hebben. Ook geven zijne
gezangen aan een pder reden genoeg om-
me te gelooben / dat hy een personaad-
je geweest is / die kostelyk leefde / en
geen onkosten spaarde / als hy goe-
de dier maakte. Mijn voornemen is
niet geweest 't verhaal van zijn leven
in 't lang uit te breiden / maar alleenlyk
in 't gros by een te halen 't gene oude
Schryvers van hem der gedenkenisse
bevolen hebben ; en dit is wel 't meeste
dat van zijn leven te zeggen valt / ver-
mits de grootste byzonderheden onbes-
kend zijn booz zoo ruimen tuffentijd. Hy
moet

moet derhalven geacht worden / gelijk
 maar is / vooz een van d' oudste Griek-
 se Schrybers / die ons ter hand geko-
 men zijn / zelfs ouder dan de Poëten
 Pindarus en Eschylus. Maar be-
 lachelijk is d' ydelheid der gener / de-
 welke berzieren / dat Anakreon / en
 Saffo (die beruchte Poëteresse) tijdge-
 nooten zijn geweest / en elkanderen met
 woorden en daden gellefhaast hebben :
 want die zulks schryben / weten niet dat
 Saffo / die geboortig van Lesbos was /
 meer dan hondert en tien jaren vooz
 Anakreon / geleest heeft / ten tijde van
 Stesichores / en Alceus.

Diep in de tachtig jaren oud zijnde is
 hy / zoo men zegt / gestorven / en daar
 is niet aan te twyffelen dat hy tot den top
 van een hoogen ouderdom geseegen is /
 indien men zijn elgene schryften doorziet /
 in welke hy van zijne geijsheid dikwils
 gewaagt. Luciaan de Samosatenser
 telt hem onder de genen / die lang ge-
 leest hebben. Plinius / en Valerius
 Maximus melden / dat hy van een
 dzuibekern gestikt is / (O wonderlij-
 ke dood !) daar hy andersints van een
 genoeg ruime keel schijnt geweest te zijn /
 die zoo menig fris glaasje gebeegt
 heeft. Dit is het byzondere / dat van
 zijn dood geloost word. Zie hier een
 vaars van zeker Poët op dat gebal.

136 Vermakelijkheden der

*At te sancte senex acinus sub Tartara misit,
 Cygneæ clausit qui tibi vocis iter.
 Vos hederæ tumulum, tumulum vos cingite
 lauri.*

*Hoc rosa perpetuo vernet odore loco.
 At vitis procul hinc procul hinc odiosa faceffat,
 Quæ causam diræ protulit una necis.
 Creditur ipse minus vitem nunc Bacchus amare,
 In vatem tantum qui fuit ausa nefas.*

't Welk ik dus nadelge.

Heeft dan een druivekern dees held den
 dood gedaan.

En zijn doorluchte keel voor eeuwig
 toegesloten?

Laat hier de lauwer, en klimblad'ren
 't graf beslaan.

En roode roosjens daar by wassen met
 haar loten.

Maar gy ô Wijnstok pak u verre van dit
 graf,

Gy die gebaart hebt, dat den Fenix der
 Poëten

Deed stikken, schoon hy u in 't leven glo-
 ry gaf

En dikwils vrolijk by uw'vruchten heeft
 gezeten.

Men zegt dat Bacchus zelf den Wijnstok
 daarom haat.

En vloekt, en tiert om zulk een schandelij-
 ken daad.

Elfde

Elfde Hoofddeel.

Lachen, en deszelfs beteekenis, *Lach*-God by de Romeinen. Martiaal, en Pomponius Mela aangeteekent. Altaar, en Tempel ter eeren van 't *Lachen*. Plaats uit Luciaan. Hoe verre het woord *Lachen* by toepassing gebruikt word. Wie niet eens in zijn leven gelachen heeft. *Lachen* word genomen voor *belachen*. Atheense Neus. Het woord *spotten* voor *ontsoeren* by Mozes gebruikt. Luther heeft in 't Hoogduits dit woord beter vertaalt, als in de Nederduitse overzetting staat. Het zelve woord by Terentius gebruikt.

Wij zullen in dit hoofddeel hoortelgk iets van 't lachen zeggen / dat alle man by den weg niet voorzkomt. 't Zal ernst zijn / hoewel niet zonder lachen, 't Woord lachen, by de Latijnen *ridere* ('t welk de Franssen naapende *rire* noemen) en by de Grieken *gelaan*, is van meer dan eene beteekenis. En gelijk het den mensch alleen boven andere dieren gegeven is / dat hy mag lachen / alzoo is 't ook voor hem de grootste geneugte. Want hoewel 't wel meest bestaat tusschen de lippen / echter word daar door den opslag der oogen byndelijker / en 't geheele wezen behaagelijker gemaakt. Ja het lachen is niet zelden een van de krachtigste aanzettingen

35

waar

138 Vermakelijkheden der
 waar door de liefde der minnaren / en
 minnareffen word aangehoert. Daar-
 om leeft men zoo veel van 't lachen by de
 doozichtigste Griekse en Latijnse Poë-
 ten / die de kracht van 't zelve gevoelen-
 de het woord *risus* [gelach] doorgaans
 als een eigen naam van eenig Godheid
 gebuhten / die gelijk als de saug van
 alle vermaaklijkheden was. Martiaal
 noemt dezen quant na 't griex *Gelasinus*
 [LachGod]

L. 7. Ep. 24. *Nec grata est facies, cui Gelasinus abest.*

Dat is:

't Is geen bevalig wezen,
 Daar 't lachen niet in blinkt.

L. 1. c. 21. * Pomponius Mela verhaalt ons in
 zijn werreltbeschrijving van zekere
 Volkeren *Libarenes* genaamt / *quibus*
in risu lusuque summum bonum est. Welker
 hoogste goed in lachen en spelen bestond.
 't Welk niet bremt is van Luciaans
 gevoelen. Want deze vermakelijke
 Schryver brenst in zijn geschrift Ne-
 kuomantia [of Watwoord uit de hel] den
 Filosoof Menippus in / dewelke aan
 zijn vriend Philodes verhaalt / dat de
 Waarzegger *Ciresias* hem geraden had
 zijn

Lykurgus, die groote en wijze Wersgever der
 Leedemoniers, liet zijn volk een altaar aan den Lach-
 godsoewijden. En de Romeinen, die zoo veel Go-
 den maakten alszy konden bedenken, hebben wel een
 Gode de Kapente poort een tempel toe gegeven
 den God *Ridiculus* gesticht. Zie Festus.

zijn leven lachende dooz te brengen. Hy
 sprekte dan aldus. „Open ging ik ter-
 „stond na Ctesias / om wiens wille ik
 „daar byzonderlijk gekomen was / en
 „hebbende hem alles verhaalt / bad ik
 „hem / dat hy my wilde zeggen welk
 „soort van leven hy het beste soordeelde
 „te zijn. Hy daar op lachende (wan hy
 „is een blind oud manneke / bleek van
 „troupe / en klein van stem) zeide; **O**
 „Zoon / ik wete wel dat de oorzake
 „van uwe verlegentheid u ontstaan is
 „van de wijzen / die in hunne zaken van
 „geen eenderley gevoelen zijn / alhoeg
 „wel't my niet by staat dat aan u te
 „zeggen. Want het is van Rhada-
 „manthus verboden. Gans niet /
 „zeide ik / **O** Vadertje / maar et liebe
 „zeg het my / en beracht my niet / de-
 „welke in't leven ook blinden ben / als
 „gy zelf. Hy my dan aan een zijde let-
 „tende / verre van d' anderen af / en
 „zigt na mijn ooren buigende / zeide
 „het beste en boozigtigste leven is dat
 „van de weernieten: daarom houd op
 „van die zeer pbele hooge beschoutwin-
 „gen / houd op van altijd de beginneken
 „en eindens na te speuren / en berama-
 „dende die bedriegelijke fluitredenen /
 „en alle dergelyke zaken booz benzelfn-
 „gen achtende / legt fir uw' ganse leven
 „alleenlijk daar op toe / dat gy het toegane
 „woordige wel beschikkende / vele
 „dingen lachende overloopt / en over
 „geene zaak bekommert zyt. Dus
 „verre Luciaan. Het

140 Vermakelijkheden der

Het Lachen word by toepassingen van de menschen niet alleen tot onbezielden dingen maar ook tot de Goden overgebracht / en dan word daar dooz verstaan alles wat dooz een geneugelijken schijn de zinnen / of het gemoed vermaakt. Dus zeggen we in 't Latijn / dat de landerpen / velden / hoven / boomen en kruiden lachen. Dat de hemel / en aarde / ja de geheele Natuur lacht. Om dat / gelijk het lachen in den mens een teken van vrolijkheid is / alzo ook het aardrijk met vruchten en bloemen versiert als dan haar welbehagen en vrolijkheid schijnt te hebben. Virgili zegt het blijde gezaaide. Lucretius zegt dat de zee lacht , en 't selbe zegt Ovidius van de Fortuin.

Dum iuvat , et vultu ridet fortuna serena.

L. Trist. 1.
Eleg. 4.

Dat is :

Zoo lang Fortuin u vleid , en vriendelijkjes lacht.

Theognides spreekt op dergelijke wijze / dat de zee zig verblijdt.

Geetheesen de bathus pontos halos poliees.

Dat is :

De zoute diepte van de zee verblijdde zig.

't Moeten dan zeker wonderlijke menschen geweest zijn / die deze menschelij-

ke

ke eigenschap wilden uittrekken / en van 't Lachen een afkeer hadden. Zoo stuurde worden ons de Katoos verbeeld / en men zegt dat de oude Karassus niet eens in al zijn leven gelachen heeft. Waarmee hy ook *aglastos*, dat is / nooitlachende genoemd wierd.

Het woord lachen [*ridere*] word ook niet zelden gebruikt voor belachen [*irridere*]. Koning David spreekt op die wijze van God. Die in den Hemel woont zal lachen ; de Heere zal ze bespotten. Ps. 2. v. 4. De Heere belacht hem. Ps. 37. v. 4. Dit woord belachen noemen de Grieken *katagelaan*, of andersints *mukteerizein*, 't welk komt *apo tou mukteeros*, dat is: van de Neus. Om dat de oude den Neus gelijk als aan het belachen / en beschimpen toewydden. Een aardige beschimpinge gaben zy den naam van een Atheense Neus. Mogelyk / om dat die van Athenen hun neus zeer snaaks wisten te trekken / als zy iemand voor de gek hielden. Dat is zeker / dat de neus wonderlyk wel te pas komt / als het schimpen met gebaren vertoont word. Wyders staat ons aan te merken / dat het woord bespotten, of belachen ook genomen word voor ohteeren en schenden door byslapinge. Vergelyk een eerlyke benaminge vind men in 't eerste boek der Wereldmakinge door Mozes beschreven Kap. 39. v. 14. Alwaar hy de geschiedenis van Jozef verhaalt / en zegt / dat Potifars

Wijf

142 Vermakelijkheden der.

wijf het kleed van de kuiffen jongeling in handen houdende hare huisgenooten riep / en tot hen zeide ; ziet hy heeft by ons een Hebreër gebragt, om met ons te spotten. Want de volgende woorden verklaren 't zelbe / als 3p verder zegt. Hy is tot my gekomen om by my te leggen. Doozts in 't 17 vers spreekt 3p wederom aldus tot haren man. De Hebreeuwse knecht, dien gy ons hebt ingebragt, is tot my gekomen, om met my te spotten. Welk woord spotten in onze Nederduitse overzetting / mijns 's bedankens / al te laf is. En dit heeft Martinus Luther / ziende op den rechten zin der woorden / betwogen / dat hy in zijn Hoogduitse overzettinge wel te recht heeft vertolkt / te schande maken. Zie daar zijne eigene woorden. b. 14.

Sehet / er hat uns den Ebzeischen mann herein gebracht / dasz er uns zu schanden mache. er kam zu mir herein. vnd wolt bep mir schlaffen. Ec. en verder b. 17. Der Ebzeisch knecht / den du uns herein gebracht hast / kam zu mir herein / vnd wolt mich zu schanden machen.

In deze beteekenis gebruikt ook de Latijnsche Blijspeler Terentius het woord bespotten, *ludificari*, en *Habere ludibrio*, 't welk na den eerlijksten en allerbachtigsten zin niet deftiger kan overgezet worden / als het Luther in 't Hoog-

Twaalfde Hoofddeel.

Aanmerking op het verklaren van de woorden, die in een toepasselijken zin kunnen genomen worden. Oorspronk, en beteekenis van 't woord *molen*, en *malen*, welke Goden *Pilumnus*, en *Picumnus* geweest zijn. Oud opschrift. Wanneer de molens by de Romeinen in gebruik zijn geraakt. Molens in 't begin voor Godinnen gerekent. Offerhanden ter eeren van de molens. Molens door water omgedreven. Hoedanig de molens geweest zijn. Welke voornamen mannen daar ingewerkt hebben. Verscheide beteekenissen van 't woord *mola*. In welken zin het woord *bemalen* by *Horatius* genomen word. d' Oudvader *Hieronimus* verklaart het woord *molen*, en *malen* in een onkuiffe beteekenis. Aanmerkelijke plaats uit den Profheet *Jezaïas*. 't Oordeel van *Hieronimus* word wederlegt. Plaats uit *Apulejus*. Op wat wijze *Tamerlaan* met de huisvrouw van *Bajazeth* geleefd heeft. Verdere wederlegging van *Hieronimus* gevoelen over 't malen van *Samson* in 't gevangenhuis.

Hoe noodzakelyk het is / tot volke-
men' bebattinge van allerlep schyn-
he-

144: Vermakelijkheden der
beren / den rechten zin / en beteekenis
der woorden na te sporen / woordnament-
lijk indien ze haren oorspronk trekken
uit gewoontens der ouden / die niet
lichtelijk zonder een naauwkeurige le-
zinge van treffelijke gedenkschziften
konden verklaart worden / is den lezer /
meen ik / reeds bewezen. Dog dat hier
in niet zelden groote misflagen begaan
worden / is mede een bekende waar-
heid. De reden van deze mistasting /
is / om dat vele / ingenomen zijnde met
een woorddeel over de zake / welke ze
behandelen zullen / de woorden na hun
meeninge buigen en draajen / in plaats
dat ze hun zinn moeten neigen na den
zin / die uit de woorden klaarlijk te vat-
ten is. En / gelijk het wel een groot
behulp geeft / dat men in boekoeffenin-
gen byzonderlijk de geheugenisse laat
gaan op de voorgaande en nabolgende
samenboeginge der zaken / die beschre-
ven worden / alzo is 't in tegendeel on-
gerijmt / dat men woorden / welker
oorspronkelijke beteekenis onfeilbaar
volgens den behattelijksten zin des schrij-
vers word aangeroot / in een oneigent-
lijke en overgebzachte beduiding wil uit-
drukken / en al te naauw (dikwils niet
zonder argernis) uitpluizen. Dit is
zeker een werk zonder byugt. Want
waar toe dient het / dat men alle woo-
den wil nemen in een beteekenis / die
alleenlijk een toepassing / of overbren-
ging is? Hier in word voorzichtigheid
ver-

vereist / om wel toe te zien op de stijl des
 schrijvers. En hoewel in de schriften
 des Ouden en Nieuwen Verbonds bele
 woorden van een geheel andere beteekenis
 zijn / dan ze in den eersten opslag
 ons toeschijnen; 't welk uit het beslag
 der zaken / van welke gesproken wordt /
 moet gezien / en door kennisse van ta
 len / en zeden der Ouden / nageespoort
 worden / echter zijn 'er ook vele / die
 zoo plat als ze voorkomen / en niet by
 toepassing / te verstaan zijn / en wel
 meest als de toepasselijke beteekenis er
 gerlyk / of gebaarlyk is. 'k Zegge dit
 uit verwondering dat mannen van groot
 verstand menigmaal een wanschappen
 oordeel hebben gebelt / 't welk zo nuch
 tans meenden onbertspelyk / en na den
 eis van 't voorwerp te zijn. D' Oudva
 der Hieronimus (zoo als my gedenkt in
 een geleerd Vanteekenaar gelezen te
 hebben) verklaart het woord molen en
 malen in een zekere plaats van de Heilige
 Schrift op een niet min al te naauw
 gezochte / als verworpelyke wijze. Wy
 zullen van dezelve alhier handelen / dog
 voor af toonen / wat over die woorden
 te zeggen valt. 't woord molen of me
 len ('t zo hoe wy Nederduitsche het spel
 len) behoeft men niemand uitteleggen.
 De Latijnen zeggen MOLA, onge
 twyfelt van 't greeksche woord *milee*: hoe
 wel Varro wil / dat het komt van mol
 lio, 't welk zagt maken beduid / om dat
 de dingen daar in zagt en sijn gemaakt
 11 wo-

146. Vermakelijkheden der
woorden. Andere zeggen van Moles een
gevaarte, of zwaarte.

Alex. ab
Al. L. 3.
c. 11.

In oberoude tijden zijn de meulens
onbekend geweest: want het blijkt dat
de Romeinen broodhelen vele eenweert
lang geen brood / maar een soort van
toegemaakte pap hebben gegeten / en
dat 'er ontrent zes hondert jaren lang
geen bakkers te Roomen geweest zijn.
Deze pap wierd gemaakt uit water /
gemengt met meel van koren / boonen /
of gerst / en dit offerden ze ook den Go-
den. Ook aten ze koren / dat geroost /
en daar na in een moztier gestampt
wierd / gelijk top hedensdaags de Hof-
se doen / welk woord stampen by de Ita-
lijnen genaamt word *Pinsero*. Hoewel
top het nu uitleggen brood bakken, want
daar van daan komt het woord Pistor
[deze was die stampte] by ons bedui-
dende een bakker. Aldus behielpen ze
zig eerst met moztieren in plaats van
molens / en den uitvinder van 't koren-
stampen hebben ze Pilumnus [dit komt
van Pila een Moztier] genaemt / en ge-
lijk als een God geagt.

Serv.
Æneid. 9.
Cui Pilum-
nus avus.

Andere zullen liever willen dat het
woord Pila van Pilumnus komt / 't welk
is niet tegenspreke. Meursius teekent
aan op een zekere plaats in * Plautus
dat Pilumnus en Picumnus huwelijks-
goden zijn geweest / aan welke de Ouders /
als ze hunne kinderen zouden uithuwe-
lijken / beloften deden. Servius zegt
in zijn aantekeningen op * Virgijl dat
ze

* Auln. 2.
8 v. 15.

* Æneid. 2

3p broeders geweest zijn; dat Picumnus het gebzukt van landerpen te mesten heeft uitgebonden / van waar hy ook * Sterquilinius genoemd is; en Pilumnus het horen stampen. 't Welk my waarlijk gansch bzeemd dunkt / en niet schijnt obereentekomen met het gene bobengemeld is / dat ze booz huwelijksgoden geëert wierden: en dat blijkt echter klaar / want Varro spreekt 'er aldus van. *Puer si natus eras, sublatus ab ostetrice, statuebatur in terra, ut auspicaretur vitalis, ac rectus esse: Dis conjugalibus Pilumno & Picumno in adibus lectus sternebatur.* Dat is: Als 'er een kind geboren was, wierd het van de vroedvrouw opgeheven zijnde op d' aarde neêrgezet, op dat het oen voorbeduiding zoude hebben om wellevend en recht te zijn: Dan wierd voor de huwelijksgoden Pilumnus en Picumnus een bed gespreid. Men zettede gemeenlijk de beelden der Goden op kussens / of beddekens / als hun eer betwezen wierd. Dat ook Pilumnus (hy 3p dan geëert booz zoodanigen God als men wil gelooben) van de slechste soort van Goden niet geweest is / betoont dit oude opschrift dat gebonden is.

* dat is:
Strontaart,
of mishoo-
per.

de vita pop:
Rom: L. 3.

in scr: vet.
Gr: pag.
96. 4.

*Pilumno Sanctissimo
Genio municipi sacrum
P. Inbentius ancharius 2. vir.*

Dat is:

Aan den allerheiligsten Pylumus
 Zijnen burgerlijken gelei-god
 Heeft P. Jubentius Ancharius tweemàn
 dit toe gewijd.

Da verloop van tijd is het roosten /
 bzaaden / en stampen van koren in onge-
 bruik geraakt / en de meulen uitgebou-
 den. Zp gaven de molens den naam van
asinaria / of *manuaria* / om dat zp door
 ezels / en andere draagbeesten / of ook
 wel door slaven omgezeven wierden.
 * N. Gellius verhaalt dat de meulens /
 om't groot gerijf en gemak door Go-
 dinnen / en dochters van Mars wier-
 den geprezen / op dezelve wijze / als
 Saffo het goud den zoon van Jupiter
 noemde. Zelfs zijn ter eeren van de
 meulens zekere offerhanden ingestelt ge-
 weest / en heilige dagen / op welke ee-
 nige ezels met brood omhangen zijnde
 door de stad gingen / en de molens met
 kranssen en bloemen verciert / stil ston-
 den. Prokopius zegt / dat Belizarius /
 als kroome van de Gothen was bele-
 gert / een middel uitvond / om een ko-
 renmolen door behulp van water te doen
 malen. Dat ook de molens met stee-
 nen / gelijk hedensdaags / gemaakt
 hebben / blijkt uit Plautus de blijfpeeler /
 dewelke het bak- of molenhuis noemt
 een plaats *ubi saxum saxo teritur*. dat is:
 daar d' eene steen d' ander slijt. Mantilius
 zegt

* L. 13.
 c. 21.

Astronom
 1. 5.

zegt ook *subdere fraxuro filici frumensa.*
 dat is: het koren onder de steen leggen,
 om te breken. Met dusdanig een molen
 om te draepen zegt men dat de gemelde
 Plautus / dat puikje der Latijnsche
 blijspelers / zijn kost heeft moeten win-
 nen. 't Zelve word ook verhaalt van
 den Filosoof Kleantes / en Pit-
 tatus van Attylene / die na 't
 zeggen van den Grieksen schryver Elia-
 nus een baarsje tot lof van de molen
 maakte / 't welk *epimulion* of het meu-
 le-deuntje genoemd wierd / prijzende de
 molen / om dat vele menschen in zulk
 een kleenen plaats zig konden aan werk
 helpen.

Var: Hist.
 L. 7. c. 4.

De oude gaven ook de molens hare
 benaminge na de dingen / die daar in ge-
 maakt wierden / gelijk wy koren-mo-
 lens / Oly-molens enz. zeggen. Het
 Woord Mola word ook by de Latijnen
 genomen voor geroost meel / niet zoud
 gemengt / om dat de offerhanden met
 zulk een gemale meel bestrooit wierden /
 't welk de Grieken *oulochutai* noemen /
 en by ons bequamelijk gemaal kan ver-
 tolt worden. Alzoo leze ik by * Ho-
 merus in dit baars.

* Iliad:
 Lib. 1.

Chernipsanta d'epita kai oulochutas anelonto.

Dat is:

Toen wisten zy hun handen, en zy brachten
 't Gezoute koren op. ——— ———

150 Vermakelijkheden der

Woorders beteekent het woord Mola ook wel een stuk ongebozmit en onbezielt vlees / dat somtijds in de Vrouwen groeit zonder toedoen des mans / gelijk de oude geneesmeesters melden dat wel meest in de weduwen geschied. Maar dit dient tot ons oogmerk van malen niet. Des zullen wy alles / wat verder van dit woord mola bygebracht zoude kunnen worden / nalaten / om alzoo te komen tot het woord malen by de Latijnen molere / 't welk van 't eerste woord mola gemaakt word. De Poët Horatius gebuikt / het woord permolere (zijnde een-samengezet woord / en zoo heel beduidende als bemalen) in een onthuisse beteekenis. Want in het 2 schimpdicht van 't eerste boek spreekt hy van een hoerhuis op deze wijze.

*Quidam notus homo cum exiret fornice, mactè
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc juvenes æquum est descendere, non alienas
PERMOLERE uxores.*

Dat is:

Een zeker vriend, quam onlangs sijntjes
gaan
Het hoerhuis uit, en riep met schelle te-
den,
(Als waart 't een les van Kato,) Sa wel
aan
Gy jonge maats, hier moet gy binnen tre-
den.

Zoo

Zoo haast de lust uw' ad'ren heeft ge-
rekt.

Wilt geen getrouwde vrouwen meer be-
malen. enz.

Welk woord wy ook in den zelven zin
by Petronius en andere schrybers vin-
den.

't Schijnt dat deze oneigentlijke be-
teekenis den Vader Hieronimus zoo
zeer behaagde / dat hy sommige Jood-
se Rabbijnen nabolgende zig niet ont-
zien heeft het woord molen , en malen in
de H. Schrift op den zelven voet uit te
leggen / meenende dat hy een oude ver-
borgentheid openbaarde / daar noch-
tans niets minder in de woorden ge-
legen is. In 't 47 Hoofddeel van
den Profeet Jezajas / alwaar hy vooz-
zegt den ondergang der Babylonters /
en hunne aanstaande slaverny / binden
wy deze woorden in 't begin. Daalt af,
en zit in het stof, gy Jonkvrouwe, Doch-
ter Babels, zit op de aarde, daar is geen
troon meer, gy dochter der Chaldeen;
want gy zult niet meer genaamt worden de
teedere, noch de wellustige. Neem den
meulen, en maalt meel; ontbloom de en-
kelen, ontdek de schenkelen, ga door
de rivieren. Uwe schaamte zal ontdekt
worden, ook zal uwe schande gezien wor-
den: Ik zal wrake nemen, en ik zal op u
niet aanvallen, als een mensch. enz. Al
wie rechtzinnig is / kan deze spreekwijze
niet anders toepassen / dan / gelijk vo-

152 Vermakelijkheden der
 rens gemeld is / op het nakende verhal
 der Bablonische heerschapp / na dat
 in 't boozgaande hoofddeel hunne afgo-
 derp was aangetoont ; waaromne nu
 booz hen een slaverny te wachten was /
 die niet krachtiger booz oogen konde ge-
 stelt worden / dan met de molen : de-
 wijl het malen in de molen zoo wel by de
 Hebreen als Romeinen byzonderlijk on-
 der de slaafse diensten gerekend word.
 Ja het malen in den korenmolen was
 een vanden moepelijkheden / en den sla-
 ven meest hatelijken arbeid / gelijk dit
 booz een onwederfprekelyke waarheid
 word gehouden by pder een / die de La-
 tijne Blyfspelers Plautus en Terentius
 gelezen heeft / in welke menigmaal
 word gewag gemaagt van het molen-
 huis / dat de slaven zoo zeer plaagde.
 Hieronimus heeft dit mede zeer wel kon-
 nen zien / als zijnde een zake / die haar
 zelve schijnt te verklaren / maar eben-
 wel wil hy het liever booz 't naasten in
 een onkuiffen zin uitleggen / sprekende
 dienaangaande aldus : En haar word
 belast , dat zy de molen zoude opneten ,
 en meel malen , 't welk een kenteeken is
 van een harde gevangenis , en uiterste sla-
 verny , zoo dat zy , die voorhenen een Ko-
 ningin geweest was , naderhand den slaven-
 dienst van meel te malen moest waarnemen.
 Maar om dat 'er volgt , ontbloot uwe
 fchaamte / zoo word ook de molen by de
 Hebreen figuurlijkerwijze verstaan : na-
 entlijk dat ze gelijk als een hoer voor de lust
 der

der overwinnaars zoude bloot staan. Het gene ook in't boek der Rechteren van Samson word beschreven, dat hy van de Filistijnen tot de molen veroordeelt was / wil te kennen geven, dat die zeer sterke man, om een nazaat van hem te verwekken, gedwongen wierd zulks by uitheemse Vrouwen te doen. Dat zulk een uitlegginge over de woorden van Jesaias ongerijmt / en al te ver gezocht is blijkt klaarlyk / om dat het met zulk een zwakke bewijsreden / als die van Samson is / van Hieronimus bevestigt word. En het doet ook niets ter zake / dat de Profet van de ontdekkinge der schaamte spreekt / dan alleenlyk om den zeer ellendigen staat der gebangene vrouwen te verbeelden / en niet de schending harer lichamen. Want wie weet niet dat de overwinnaars die maniere gehad hebben / dat zy de gebangene Vrouwen en maagden / als zy haer de grootste smaadheid wilden aandoen / niet alleen moepelyken en slaaffen arbeid lieten doen / maar ook half naakt ontkleedden / om door zulk een bespottinge haeren staat rampzaliger te maken. Zoo armelyk waren de meeste slaven gekleed / als ze in de molen maalden. Van welke zake Apulejus in't 6 boek van zijn herborminge een levendige beschryving doet met deze woorden. *Dii boni ! quales illi homunculi vibicibus livedinis totam cutem depicti , dorsumque plagosum scissili centunculo magis inumbrati quam obtecti :*

154 Vermakelijkheden der
nonnulli ex igno tegili tantum modo pubem in-
jecti, cuncti tamen sic tunicati, ut essent per
pannulos manifesti. O goede Goden! Hoe
waren die arme menschen den ganschen
huid met stramen van blauwheid beschildert!
En den deerlijk-gebeukten rug met
een verscheurd lapje meer beschadwt, als
bedekt! Sommige waren alleenlijk met
een kleen dekkleedje over hunne schaamte
bedekt, en altemaal zoo bekleed, dat
men hen door de lappen heen konde blood
zien.

Men verhaalt dat de groote Camer-
laan de gebangene huishoudin van den
Keizer Bajazet tot den buik toe hare
sleederen liet afsnijden/ en aldus dwong
hem ober tafel gelijk als een slavin te
dienen: willoende haar op deze wijze de
grooſte smaadheid aandoen. En hier
op schijnt de Profet gezien te hebben/
als hy zegt: Neemt de meulen, en maalc
meel, en daar na: Uwe schaamte zal
ontdekt worden. Waar toe dient het
dan/ dat men met Hieronimus/ alhier
het woord meulen voor de schaamte
der vrouwen wil nemen? of hoe zal
men deze woorden dan aan een knoo-
pen/ Neemt de meulen en maalc meel?
Waar dit zo genoeg ober de woorden
van Jezajas. Laet ons nu eens bezien
of d' uitlegging van Hieronimus enig-
sints plaats kan hebben in het malen
van Samson. Het verhaal van zijn on-
geluk staat beschreven in 't 16 hoofddeel
van het boek der Rechteren; en aldaar
vind

bind men op 't 21 berg deze woorden
 Toen grepen hem de Filistijnen, en groe-
 ven zijne oogen uit, en zy voerden hem af
 na Gaza, en bonden hem met twee kopere
 ketenen, en hy was malende in 't gevan-
 genhuis. Ik kan niet zien / dat hier
 iets anders gezegt word / dan dat Sam-
 son / na dat hem nu zijn kracht door 't
 afsnippen der hairlokken was beno-
 meny / als een arme slaaf in de molen
 heeft moeten malen / gebonden zijnde
 met ketenen / gelijk de slaven / 't welk
 met de gewoontens der Hebreen en Ro-
 meinen overeenkomt / daer in tegen-
 deel het geboelen van Hieronimus (na-
 mentlijk dat de Filistijnen hem zouden
 gedwongen hebben by hunne wijven te
 malen / dat is / kinderen te telen) geene
 de minste waarschijnlijkheid heeft.
 Want de Filistijnen moesten zot geweest
 zijn / dat ze zouden gehoopt hebben een
 kloeken en sterken nazaat te krijgen /
 van een Man / dien nu al zijn kracht
 was benomen / en / gelijk bleek / niet
 meer mans was / dan een ander. Want
 zoo haast als de hoer door hare onophou-
 delijke vleyerijen uit hem verstaan had /
 dat zijn kracht enkelijk was gelegen in
 zijne haarlokken / die hy als een Ryt-
 reer ongeschoren droeg / en dewelke zy /
 toen hy sloop / glad afsnippte / wisten en
 zagen de Filistijnen wel / dat zijn sterk-
 te nu ophielt ; en terstond hebben zy
 hem geboeit in 't meulenhuis gebracht /
 alwaar 't hem niet heeft mogen gebeu-
 ren /

156 Vermakelijkheden der
 ren / gelijk te boren / in den zachten
 schoot van vrouwen te vernachten /
 maar met de huid vol slagen / als een
 ezel om de meulesteen te loopen.
 't welk het werk was / dat in de geban-
 genhuizen bedreeben wierd. Daar blijft
 nu het malen van Hieronimus / die het
 woord molen voor een vrouwen schoot
 neemt ? Ook staat 'er niet het woord
 molen maar gevangenhuis , of het huis
 der gebondenen , 't welk het zelfde is dat
 by de Latijnen *Pistrinum* [een maalhuis]
 genaamt word. Dus meene ik / dat
 het geboelen van Hieronimus genoeg
 wederlegt is.

Dertiende Hoofddeel.

Leugenachtig verhaal uit des Bisschops
 Olaus Magnus beschrijving der Noordse
 Volkeren , van menschen die in Wolven
 veranderen. Word overwogen en be-
 lachen. Wichtige plaats uit Herodoot
 van Halikarnassus over deze zaak. Fa-
 bel van Lykaon. Wat *lukanthroopia* is.
 En waar uit dusdanigē praatjens haar
 oorsprong hebben.

Onder een zeer groot getal van schoo-
 ne grollen en tastelijke leugens / die
 de Bisschop Olaus Magnus zijne na-
 homelingen voor waarheid getracht
 heeft te verkoopen in zijn Latijns boek /
 genaamt * kort begrip van de Geschiede-
 nisse der Noorder volkeren , dunkt my
 niet

* *Historia
 septentrio-
 nalium
 gentium
 breviarium*

ntet een van de minste te zjn / het belachelijke / en met recht oude wijfs of Ieber kinder-praatje / dat hy ons opschafst in het 18 boek der genoemde geschiedenissen aan het 32 en 33 hoofddeel / alwaar die goede man vertelt (misschien van zijns 's gelijke / of noch botter papen onderregt zjnde) de geweldbijberpen in de Boozdse landen gepleegt door Wolven / die boozhenen menschen waren geweest.

Wat dunkt u lezer ? schijnt het u niet een oude papen-leugen ? 't lust my den oorspronk dier dingen eens op mijn gemak na te sporen. Laat ons booz af de klucht zelfs aanhooren. De gemelde schryber beschryft op de aangewezenen plaatsen ; hoe dat in dat land , op Kersmistsijd , by nacht , ter gezetter plaats , zoo groot een menigte van wolven , die te voren menschen geweest zijn , te samen komt , dat de inwoonders en weerlooze dieren aldaar grooter schade van die herschapene , als van alle andere rechtschapene wolven lijden. Dat zy de huizen en gebouwen , die in de bosfschaadjien staan , met een verwonderlijke felheid bestormen , om menschen en vee te verderven. Dat zy in de bierkelders gaan , en aldaar eenige tonnen ledig zuipen , welke zy dan midden in de kelder d' eeu op d' ander stapelen. Dat de Inwoonders dier landstrecke meinen , dat de plaats , in welke deze Weerwolven by geval hun nachtverblijf hebben gehouden van een voor-

258 Vermakelikheden der
voorbeduidende kracht is ; want indien iem
mand daar in eenige tegenspoed overkomt ;
gelijk als of zijn wagen omviel , of dat hy
in 't sneeuw rolde , zoo gelooven zy ze-
kerlijk , dat die mensch op dat jaar zal ster-
ven.

Dat tussen het gewest van Lituanie , Sa-
moetie , en Curonie een zekere muur is ,
zijnde een overblijffel van een Kasteel , by
welke deze quanten , eenige duizenden
sterk , op een vasten tijd des jaars te zamen
komen , op dat elk aldaar zijn vluheid in
't springen beproeve ; en die deze muur
niet kan overspringen (gelijk zulks meest
hapert aan de logge en vette) worden van
hunne bevelhebbers met zwepen geslagen.
Eindelijk (zegt hy verders) word het
stantvastiglijk beweert , dat onder dezen
hoop [weerwolven] groote heeren en voor-
name mannen van adel in dat land verkee-
ren. Dereden van deze herschepping , die
tegen de Natuur zelfs averrechts aangaat ,
zegt hy / bestaat hier in , dat iemand , die
in deze toovery zeer ervaren is , een glas
met bier overbrengt aan den genen , die
zig in dat geselschap begeeft , eenige
woorden daar by voegende : Waar na die
mensch , zig in een kelder of bosch bege-
vende zijn menschelijke gedaante geheel en
al in een Wolfsgestalte kan veranderen , ja
ook , als 't hem beliest , eenigen tijd daar
na , wederom dezelve verlaten , en d' eer-
ste aannemen.

Daar na verhaalt ons die goede
schryber **Glaus** in 't volgende ; hoofd-
deel

deel eenige boogbeelden van zoodanige menschen / die eerst in Wolven / en daar na weder in menschen veranderd waren / tot betoef van zijn boozgaande zeggen / 't welk hy besluit met een pzaatje / niet min leugenachtig als 't allerfmoodste / dat hy eenig berdigter te vinden is / ons willende doen gelooben / dat de Vorst van Pruisen , zulk een toovery niet veel achtende , zekeren misdadiger , die zig op de kunst van 't Wolvemaken verstond , in de gevangenis liet werpen , dwingende hem , dat hy hem zelve in een Wolf zoude veranderen , gelijk hy dede ; Waaromme de Vorst , op dat dusdanig een afgodery niet ongestraft zoude blijven , dien booswigt liet verbranden . Want zoodanige schelmstukken worden volgens goddelijke en menschelijke wetten zeer scherpelyk gestraft .

'k hebbe d' eigene woorden van dien herffenloozen bisschop na den naasten zin in 't dults gezet . 'k moet stampvoeten / O lezer / als ik zulke ongezonre grollen in geschzift vinde / booznamentlyk als ik herdenke zoo vele geschiedenssen van rampzalige / en onnoozele menschen / die dooz zulk een verbloekte pzaat in 't bier gezet / en dooz godbergetene rechters tegen alle reden of redelykheid mishandelt zijn 't Zoude my te lastig vallen de nitzantigheid van vele behende schryfveren / die deze tasselijke beziersels dooz waarheid hebben durben venten / en de bygefoobige werreld schandelyk misleiden / alhier by

160 Vermakelijkheden der

op een te halen: Want wte dog kent ze niet? en (dat te beklagen is) hoe weinigen vind men / die aan de waarheid van deze pzaatjens de minste twijfeling hebben geslagen? 'k Wil van andere Landdaarden zwiigen. 't Is de gansche werreld kennelijk / dat de Hoogduitsen / en vele van hunne aangrenzende geburen / altijd den mond hebben vol gehad van tooberpen / duibelerpen / spokerpen / en andere zotter verhalingen / die / waameerze boozigtiglijk onderzocht worden / op louter bedrog steunen. Maar dat wy Nederlander en van zulk een dwaalgeest noch zouden bezeten zijn / schijnt my / niet alleen verwonderlijk / maar byna onmogelijk. In Holland wist men boozhenen al mee van Weerwolven / Kolrijsters / en Hexen te bezeten / en d' onnoozele belijders van misdaden / die ze onder beulshanden beleden / dog geensints verstonden / ter straffe te slepen.

Maar nu zijn wy dat leed te boven ,

En 't is te verwonderen / dat de kunst van alle zoodanige toobenaars teffens is opgehouden na dat de verstandigste / des volks / en wel meest d' Oberheden en Priesters / dezelve hebben in de wind geslagen / en booz enkel bedrog / of waan uitgekreten. Zoo dat men te dezer tijd van geen toobenaaren zal hooren mel-

melben / als die by bergelegene / of by-
 geloobige landaarden beticht worden /
 niet zelden zonder snode haat van pa-
 pen. Dus schijnen my die looze toobe-
 naars niet loos genoeg te zyn / dat zy
 hen zelven niet beiliger verzekeren in
 een land / daar men althans niemand
 om tooverp ten biere berdoemt. Maar
 laat ons tot ons booznemen wederkee-
 ren. 't Is al een oude leugen / dat 'er
 volkeren geweest zyn die in Wolven
 berandert boterden / en ik meen dat ze
 haar oorspronk heeft uit de Griekse
 woorden *lukanthroopia* [wolfsmensche-
 heid] en *lukanthroopi* [wolfsmensen].
 Herodoot van Halikarnassus / een van
 d' oudste Griekse schryvers / heeft in
 zyn tyd dat pzaatje al gehoozt / en ver-
 telt het in zyn 4 boek met deze woorden /
 die my waardig schijnen hier by te voe-
 gen : *Legontai hupo Skutheoon kai helleenoon*
toon en tee Skuthikee katoikeemenoon , hoos
eteos hekastou hapax toon Neuroon hekastos lu-
kos ginetai oligas heemeras , kai authis opisoo
eis toouto kathistai : eme men nun taura legon-
tes ou peithousi : legousi d' ouden heesson kai
omnuousi de legontes. Dat is : De Schijten ,
 en Grieken , die in Schijtten wonen , ver-
 halen , dat alle jaar de Neuren een voor een
 Wolven worden , [en blijven] eenige da-
 gen lang , en daar na wederom in hun vo-
 rige gestalte herstelt worden. Zoo zeggen
 zy , maar konnen het my niet doen geloof-
 ven. Echter zeggen zy 't daarom niette-
 min , en bevestigen het met eede.

¶

Deze

162 Vermakelijkheden der

Deze **B**zieh toont ons / dat hy wij-
 zer is / als vele anderen / en voorna-
 mentlijk **C**laus **M**agius. Ja zelfs
 heeft * **P**linius / die andersints niet
 dan al te veel fabelen verhaalt / dit gan-
 sche werk voor leugenen gehouden.
 Doozt hem in zju natuurlijke historie.
Homines (inquit) in lupos verti, rursumque re-
stitui sibi, falsum esse confidenter existimare
debemus, aut credere omnia, quae fabulosa tot
saeculis comperimus. Dat menschen (zegt
 hy) in wolven verandert, en wederom her-
 stelt worden, moeten wy vryelijk achten
 vals te zijn, of alles gelooven, 't welk wy
 zoo vele eeuwen lang fabelachtig bevonden
 hebben.

* L. 8.
 Cap. 22.

* Meta-
 morph.
 L. 1. f. 6.

Bp * **O**vidius lezen wy / dat **I**p-
 kaon in een wolf herbormt wierd / en
 beschrijft ons die verandering zeer ciet-
 lijk.

Territus ipse fugit, nausque silentia ruris
Exululat, frustra que loqui conatur: ab ipso
Colligit os rabiem, solita que cupidine caedis
Vititur in pecudes; & nunc quoque sanguine
gaudet.

In villos abeunt vestes, in crura lacerti.
Fit lupus, & veteris servat vestigia formae.

Dat is:

Hy vlugt verbaast, en kiest het eenzaam
 land, alwaar
 Hy raast, en huilt, en tiert, en tracht te
 spreken, maar
 Zijn mond word razend dol. Hy wil zijn
 oude woede Aan 't

Aan't vee betuigen, en vermaakt zig in
den bloede

Der beesten. Zijn kleedy verandert in
ruig haar.

Hy heeft geen armen meer, maar pooten;
en zie daar,

Hy is geheel een Wolf, en houd zijn oude
nukken.

Wat dusdanige fabelen haar oorzprong hebben uit ziekten / den Geneeskundigen bekend / is by my een klare waarheid. Want *Lukanthroopia* en *Kuanthroopia*. is een soort van zwarte galziekte / waar door menschen wel zoo bedwelmt worden / dat zy dikwils by nacht ten huize uitloopen / hullende en razende / als warenze honden / of wolven / zig verbergende in graben en kerkhoven. Dit noemde men wel eer bezetenheid. Dooz's hoe vele verscheidene en wonderbaarlijke werkingen uit de ziekte / die men Melancholie noemt / ontstaat / betuigen allesints oude en en nieuwe schryveren. d' Een beeld zig dit / d' ander dat in. Deez' meent niet slechts een wolf / hond / of ander gesdier / maar / dat noch belachelijker is / een aarde pot / een glaze vat / een boon / een graantje / en ik weet niet wat te zijn; na dat de bogten / die de hersenen pzingen / berandering van inbeeldingen veroorzaken. En aldus schijnt het my geensints tegen de reden te stryden / dat eenig volk / of door

164 Vermakelijkheden der
 een verdozben' lucht / of dooz quade
 spijs op zekere gezette tijden eenige
 zwaarmoedige dampen kon batten / de-
 welke in 't lichaam aan 't zieden geraakt
 zijnde dusdanige toeballen veroorzaak-
 ten / dat sommige menschen zig inge-
 beeld hebben Wolven te zijn : Want
 * Hieronimus Mercurialis verhaalt
 ons in zijn verscheide lessen / dat op ze-
 kerer tijd in een gedeelte van Frankrijk
 by na alle de maagden dooz zulk een ra-
 zerny bezeten wierden / dat zy als dom-
 me dieren ten hufze uitloopende zig in 't
 water wierpen / en verdozonden. Waar
 uit dan het bovengemelde verhaal van
 Herodoot kan ontstaan zijn. Ten zy
 men andersints het pzaatje der boozber-
 haalde Volkeren *Neuri* wil uitleggen /
 dat zy jaarlijks in een uitgelatene onbes-
 choftheid van zeden als wolven in 't
 wild liepen / en de wijven gemeen maak-
 ten; gelyk zult in de goddelooze *Bachus*-
 feesten naderhand by de Romeinen zelfs
 geschied is / dewelke ook den hoeren
 den naam van *Lupa*, dat is / Wolvin-
 nen gaben / zoo als uit de beste schrybe-
 ren blijkt.

* Lib. 6.
 Cap. 20.

Veertiende Hoofddeel.

Dat alle zaken kunnen voor-en tegenge-
 sproken worden. Wederom iets van de
 Sibyllen. Boek van de Heer Haak Vos-
 sius, dat in den jare 1685 te Londen
 in 't licht is gegeven. Waar in gewag
 word

word gemaakt van de vierde Harders zang van Virgyl. Welk de bequaamste zin van die vaarzen schijnt. 't Gevoelen van Vossius word overwogen, en getoetst. Vertaling van zijn eigene woorden, die hy gebruikt omme te bewijzen dat de getuigenissen van Tertulliaan en Jozefus wegens Christus waarachtig zijn.

Gelijk ons in 't wijsd Heelal geene zaken boozkomen / die niet in eenigen deele booz en tegen konnen worden betwist / en in geschil gebracht / alzoo bevinden we / dat 'er zelden eenig boozwerp is geweest / 't zy van wat stoffe het ook mocht zijn / 't welk niet zijn booz of tegensprekers heeft gebonden / by al dien maar daar uit de minste twijfelachtigheid konde getrokken worden. Niets schijnt my lichter te begrijpen / dan dat 'er zoo vele verschillende gevoelens over allerhande zaken gebonden worden / als men eens met aandacht het oog slaat op de verscheidenheid der menselijke verstanden / die / of booz natuurlijke dzift / of gezochte waantwijshheid gemeenlijk partij kiezen. Dit is de reden / dat de meeste geleerde boozgaans met elkanderen overhoop leggen / en in zeer vele verschillen nimmermeer tot een goede obereenkominge geraken / alwaar 't maar om hun stuk staande te houden / of het verstand te oefnenen. Maar / op dat ik het mijne hier inboe-

ge / ik meen / dat alle zodanige het
 spoor byster zijn / die uit een ander an-
 zigt hunne woorden beilen / dan alleen
 tot verkrijginge der waarheid / dewelke
 (hoewelze dikwils door veel twistens
 verloren gaat) echter somtijds van on-
 zydige oordeelaars uit het kraakel der
 twistende partjen best kan onderschet-
 den worden. We weten / dat de Sibyl-
 le en hare boozeggende vaarzen som-
 mige by de heidenen / andere by de
 eerste Vaders der Christenkerke in
 groote achting geweest zijn ; en weder-
 om dat dezelve van velen booz bezelin-
 gen ende tastelijke bedriegerpen zijn op-
 genomen: welk laatste my altijd waar-
 schijnlijkst heeft gedacht. 'k hebbe
 van mijn geboelen wegens deze Sibyl-
 len een staaltje gegeven in het 2 hoofd-
 deel ; de valsheid der Sibyllijnsche
 schriften / rakende den Christelyken
 godsdienst / met vele bewyzen / zoo my
 dunkt / aantoonende.

Eventwel was my niet onbekend / dat
 vele / en zeer geleerde mannen het te-
 gendeel met alle kracht hebben beweert /
 en geoordeelt / dat uit die grollen groote
 dwangredenen tot boozstand der Chri-
 stelyke godsdienst te halen zijn ; want
 zoo heeft de zeer vermaarde en geleerde
 Isaak Vossius Kanonnik te Kantelberg
 een boekje van de Sibyllen in 't licht
 gegeven. 'k Ben ook altijd van mee-
 ning geweest / en geloobe booz als nog /
 dat de plaats / die wy in Jozefus we-
 gens

gens Christus lezen / van anderen is
 bezigt / en in't werk des historpschrij-
 vers dooz eenig bedriegelijk Christen in-
 gelapt / om zoodanige redenen als in 't
 8 hoofddeel uit den treffelijken brief van
 C. Faber worden te berde gebzacht.
 Daderhand my ter handen gekomen
 zijnde zeker boek / genaamt *Isaaci Vossii
 variarum observationum liber.* dat is: Isaaks
 Vossius boek van verscheidene aanmerkin-
 gen. gedrukt te Londen in den jare
 1685. bevinde ik / dat de gemelde Heer
 Vossius niet opzet niet alleen in ver-
 scheidene hoofddeelen schrijft van de Si-
 billijnsche en andere orakelen / die vooz
 Christus geboorte hebben in zwing ge-
 gaan / en geloost / dat sommige der-
 zelfber van Christus voozegt hebben /
 maar hy poogt dit geboelen noch niet
 krachtiger redenen dan voozhenen / zoo
 hy meent / voozt te zetten. Hy zegt /
 onder anderen dat hy zig niet genoeg kan
 verwonderen / hoe dat geleerde mannen
 de vaarzen die Virgilius in zjn 4 har-
 derszang zingt / in een anderen zin van
 op Christus hebben durven uitleggen /
 en zulke treffelijke bewijzen des Christe-
 lijken Godsdiens beschtimpen. Want
 hy meent dat die vaarzen van Virgilius
 vooz een gedeelte orakelen der Romee-
 sche Spbille zijn / dewelke de Poët heeft
 toegepast op de geboorte van den zoon
 des Burgermeesters Pollio / genaamt
 Salonius / dog eigenlijk van Christus
 voozegt waren. Ik kan wel zien dat /

168 Vermakelijkheden der
eenige regelen aardiglijk op Christus
komst konnen worden getrokken / om
dat ons in dezelve eenige woorden voor-
komen / die net ter zake schijnen te die-
nen / gelijk als in die baarzen.

*Iam redit & virgo, redunt Saturnia regna:
Iam nova progenies caelo dimittitur alto. &c.*

Dat is:

Nu komt de Maagd weërom, Saturnus
rijk komt weër.
Een nieuw afzetsel daalt nu van den Hemel
neër. enz.

Virgil wil zeggen / de Gerechtig-
heid (die by de Poëten de Maagd Aetrea
word genaamt / en die * Obidius zegt /
dat in de pzere eeuw ten hemel geblogen
is) zal in dezen tijd van Polltoos Bur-
germeesterschap / en zijns 's Zoons ge-
booyte weder op aarde komen / en men
zal de goude eeuw van Saturnus / dat
is / een vzederijd / beleven. Want
Pollto / die als Veldheer de Stad Sa-
lone in Dalmatie had overwonnen / word
in dit gedicht van Virgil zeer gebleid /
gelijk de Poëten gewoon zijn / om dat
hy juist in den zelven jare een zoon kreeg /
dien hy ook Salonijs noemt. Andere
meenen / dat het gros van de baarzen
meest op Augustus slaat / en dat alleen-
lijk hier en daar iets ter eere van den
Burgermeester Pollto is ingeboegt /
't welk beide wel waar kan zijn / want
als hy zegt

Een

* Metam.
L. 1.

Een nieuw afzetsel daalt nu van den Hemel
neër.

Daar medeschijnt hy dichterstoijze
te beduiden / dat Augustus / de aan-
genomen zoon van Julius Cesar / als
een nieuwen Heerscher van den Hemel
voorzegschikt was / omme het Roomse
rijk in vrede te regeren / 't welk verder
blijkt uit deze andere woorden ;

*Ille Deum vitam accipiet , diviſque videbit
Permistos heroas , & ipse videbitur illis ;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.*

Dat is :

Hy zal een God zijn ; en de Helden in 't
getal

Der Goden zien , en zelfs gezien zijn
overal.

Hy zal de Wereld, door zijn 's Vaders
deugd bevredigt

Regeren. —————

Zulx hier uit niets anders te bezeffen
is / dan dat Virgyl wat breed uitweid
tot lof van Augustus / by voorbal der
geboorte van Salonius / Polstoos zoon ;
Eenwel / zeg ik / kan ik wel zien / dat
eentge woorden uit dit gezang (bepasse-
lijk op Christus zijn : maar zoo zoude
men wel meer vaarzen van Griekse en
Latijnse Poëten kunnen toepassen. Hier
poogt nu Bossius te bewijzen / dat Vir-

170 Vermakelijkheden der
 op die baarzen heeft gehaalt uit de Ora-
 kelen der Joden / die toen onder den
 naam van de Romeesche Spbil byzon-
 derlijk wierden verbeid : Want / zegt
 hy / Dit op heeft dien Harderszang ge-
 schreben onrent de beginselen van Hero-
 des de groote in het 2 jaar van de 185
 Olympiade / als wanneer Astinius Pol-
 loos zoon geboren wierd. De Spbil-
 lijnse baarzen / sprekende van eenen Ko-
 ning / die uit den Hemel zoude komen /
 volgens 't zeggen van Laktantius / in 't
 Gyer aldus luidende

*Kai tot' ap' eelioto theos pempsei basileea
 Hos pasangan pauser polemoio kakoio.*

Dat is :

Dan zal God uit de Zon een grooten Ko-
 ning zenden ,
 Die van al 't aardrijk zal den boozen oor-
 log wenden.

wozden van hem op 't laaste oordeel
 toegepast : en zoo schermutselt men met
 die deunen in 't wild.

Wat my aangaat / ik kan hier zulke
 treffelijke bewijzen der Christen-gods-
 dienst niet bespeuren / en my dunkt dat
 het zeer verre moet gehaalt worden / als
 men / met Bossius / die andere wooz-
 den ; Nu komt de Maagd weërom , wil
 toepassen op de boozegging van dat tee-
 ken der barende maagd / dat wy by
 * Cza =

* **Ezaias** lezen. Maar dit zp in 't booz* **Cap. 7.**
 hpgaan gezegt.

Welgemelde Heer **Vossius** / wijdbloo-
 pig van de **Sibyllen** gesproken hebben-
 de / gaat boozt om te bewijzen / dat het
 getuigenisse / 't welk hy **Jozefus** van
Christus gelezen word / niet / gelijk **Fa-**
ber bewijst / verzierd / maar waarach-
 tighk van **Jozefus** zelf geschreven is.
Ja hy is van geboelen dat **Jozefus** ge-
 looft heeft **Christus** den waren **Messias**
 te zijn / 't welk immers niet waarschi-
 nelyk is te gelooven van zulk een har-
 de **Jood**. **By** dit boozbal beweert hy
 ook de waarheid van't gene **Certulliaan**
 verhaalt / namentlyk dat **Keizer Tibe-**
rius / hebbende de wonderbade van
Christus gehoozt / den **staad** zoude heb-
 ben boozgestelt of men **Hem** niet onder
 de **Goden** behoozde te stellen enz. **Wy**
 zullen **Vossius** eigene woorden alhier
 vertalen / op dat de **duttse** **Lezer** kan
 oordeelen welk van beiden / of de bewij-
 zen van **C. Faber** / of van **J. Vossius**
 de meeste klem hebben.

* **Isaaks Vossius** bewijs , dat
Tertulliaans , en **Jozefus**
 getuigenissen van **Chri-**
stus waar zijn.

* **De Sibyl-**
linis oracu-
lis Cap. 11.

Dele dingen zouden nog wel oberig
 zijn van de **Sibyllen** en hare schriften te
 zeg-

172 Vermakelijkheden der
zeggen / indien ik lust had ook te weder-
leggen / 't geene doozgaans van haar
berhaalt word : Dog dewijl ons booz-
nemen niet geweest is van die Sibyllen
of Sibyllijne schriften te handelen / in
welke de gewoontens en plechtigheden
der heidenen begrepen waren / maar
die alleen te doozloopen / dewelke tot
boozplantinge des Christelijken Gods-
dienstes zeer veel gebaat hebben : zo
kan het genoeg zijn / getoont te hebben /
dat die Orakelen / die booz Christus
geboozte zijn geweest / en uit Crittze en
Kunne van Azien te Roomen gebzacht
zijn / van een geheel ander soort geweest
zijn / als die andere vorige / die te ge-
lijk met het Kapitool verbzand / of ook
die naderhand van Ketters / Gnostici ge-
naemt / zijn berzert / en by de anderen by-
gelapt. Laten dan de hedendaagse Chri-
stenen niet langer de oude Christenen be-
schimpen / en hunne lichtgeloobigheid
lasteren. Indien wy hen belachen / mo-
gen wy ook met regt die Profeten zelf
belachen / uit welker boeken deze meeste
Orakelen gehaalt zijn. Maar zeker / de
Christelijke Godsdienst heeft geen bitser
vlanden / dan de Christenen zelf / de-
wijl men nautoelijks eenige boozzeg-
ging of getuigenisse van Christus by de
Ouden vind / of zeer vele en ook geleer-
de mannen hebben gepoogt het zelve te
ontzenuwen / of ook t'eenemaal om ver-
te werpen. Ten bewijze zijn niet alleen-
lijk die plaatsen / die wy uit Cicero /
Vir-

Dirgpl // Suetonius ende anderen wegens de Stippen en hare schriften hebben opgebracht / maar al wat plaatsen elders van Christus ons boozhomen / zy hebben dezelve zoo zeer getracht te bespotten / en met balse uitleggingen te ontzenuwen / als of die Godsdienst zelf / die zy belijden / hen hateligh geweest was. Tot een boozbeeld zy ons de plaats van Tertulliaan in zijn * beantwoording ; Tiberius dan , in wiens tijd de Christelijke naam in de wereld gekomen is , als hem geboodschapt was uit het Syrische Palestyne , 't gene de waarheid van * zijn Goddelijkheid ontdekt had , heeft het voor den raad gebracht , met het voorregt van zijn stem daar toe te geven. De Raad , om dat hy 't aan hem zelve niet goed gekeurt had , sloeg het af. De Keizer bleef in zijn gevoelen , de beschuldigters der Christenen gevaarlijk dreigende. Van deze plaats van Tertulliaan word gewag gemaakt by Eusebius in zijn kerkelyke geschiedenis / alwaar ze nochtans niet wel genoeg in 't Gylck vertaalt word. Zelfs Georgius Spicellus / of andere Gylcken hebben dit wel verstaan. Maar wat bezieren / en wat al spels maken de geleerde mannen niet om deze woorden van ongerijmtheid te overtuigen ! De zin is echter zeer klaar : Want Tertulliaan zegt / als de wonderdaden / die Christus in 't Syrische Palestyne getoont had / aan Tiberius geboodschapt waren / dat hy /

* Cap. 5.

* nament-
lijk Chri-
stus.

van

174 Vermakelijkheden der
van zijn Goddelijkheden verzekert zijnde/
Christus in 't getal der Goden wilde
stellen / en dat hy dezen zijnen wil den
Raad beoordzoeg / met de voorrang van
zijn stem. Maar dat de Raad dooreen
slaaffe bleping / om dat Liber zelf ge-
weigert had God genoemd te worden /
Christus als een byzende Godheid onder
de Goden niet heeft willen inschryven.
Dat niettemin Liber in zijn meening /
om Christus onder de Goden te stellen /
bolhard heeft / en de betichters der
Christenen dreigde te straffen.

Maar is 'er wel iets doozluchtigers
als het getuigens des Hebreutosen Jo-
zefus van Christus? echter vind men
onder de Christenen van onze eeuw
vaauwelijks iemand / dien dat niet vals
en onecht schijnt. Wy hebben daar van
iets elders gesproken; maar op dat alle
twijfeling t' eenemaal wechgenomen
werde / zal ik ook een andere zeer vaste
dwangreden by brengen / waar uit klaar-
lijk te verstaan is / dat / alhoewel die
woorden wegens Christus in Jozefus
niet stonden / hy nochtans van onzen
Zaligmaker zoodanigen geboelen heeft
gehad / dat hy hem geloofde den * wa-
ren Messias te zijn. Dit bewijze ik al-
dus. Als Jozefus van den Profet
Daniel spreekt / oordeelt hy niet van
hem / gelijk de Joden gemeenlijk doen/
bewelke zeggen dat hy geen Profet ge-
weest is / en meenen alzoo dat men hem
niet / of in den laatsten rang onder de
Pro-

* Nota.

Profeten moet stellen; maar hy beweert met uitspreekelijke woorden / dat Daniel een zeer groot Profeet geweest is / en grooter als anderen / om dat hy niet alleen toekomende zaken / maar ook den tijd wanneer die toekomend zouden zijn / voorspelt heeft. En op dat wy weten hoe Jozefus dit vast heeft / laten wy oprekenen den tijd van't *24 jaar van Ferrus/wanneer hy schrijft dat Nehemias te Jeruzalem gekomen is / en 't zedert welken tijd de weken ** van Daniel beginnen te loopen / en laten wy zoo voorts Jozefus rekening zelf volgen.

Als dat gedaan wordt / wy zullen bevinden / dat die weken / ofte 490 jaren juist eindigen op dien zelven tijd / en in het zelve jaar / in 't welke / wegens zijn optellinge / onze Zaligmaker geboren is. Laten de vanden der waarheid en des Christelyken Godsdiensts nu henen gaan / en laten zy betoonen / indien zy konnen / wat middel het heeft konnen geschieden / dat Jozefus zoo zoude gesproken hebben van Daniel / en zijne we-

* Jozefus zegt: in het vijftienvintigste jaar. Zie hem in zijne Joodse Oudheden Lib. 9, Cap. 5.

** Hy verstaat de weken, waar van gesproken word Dan. 9. Maar de lezer gelieve Jozefus zelve na te zien in het 12 hoofddeel, zijnde aan 't einde van 't 10 boek zijner Joodse oudheden. Hy zal bevinden, dat Jozefus, Daniel prijzende, van de weken niet een letter meld, nochte ook daar op het oog schijnt te hebben, maar spreekt van 't gros zijner voorzeggingen, byzonderlijk van 't gezigt der vier beesten,

176 Vermakelijkheden der

weken / indien hy van onzen Zaltg-
 maker zoo niet geboeit heeft / als hy
 heeft geschreven. En hoorwaar indien
 hy van een ander geboelen was geweest/
 zoude Jozefus niet de onboozichtigste
 van alle Joden zijn / dat hy van Daniel
 en zijn weken zoo schrijft ? Daarom
 hebben de Joden / die na de verwoestin-
 ge Jeruzalems geleefd hebben / loos ge-
 weest / dewelke / als zy zagen dat het
 niet mogelijk was / of de tijd van den
 Messias moest boozbygegaan zijn / in-
 dien Daniels orakelen waarachtig wa-
 ren / zig niet ontzien hebben hem uit het
 register der Profeten uit te schzappen.
 En op dat zy dat om eenige redenen zou-
 den schijnen 'te doen / wat hebben die
 rampzalige niet verziert tot schade van
 hen zelven en de H. Schzift ? Hoer eerst
 hebben zy gaan verzinne verschetde
 trappen van Profetie / dewelke alle beu-
 zelachtig / en onder elkanteren zeer veel
 verschiltig zijn / zoo als te zien is in den
 onderrichter der twifelende van Maimo-
 nides / en in de boozeden van David
 Kimchi ober de Psalmen ; nochtans
 hier in obereenkomende / dat Daniel
 niet van God zelf zijne Profetten ont-
 fangen heeft / maar alleenlijk door een
 zekeren booztreikende stem / en * weder-
 galm / of / gehijk zy willen zeggen / als
 door de Dochter van de Stem gespro-
 ken heeft. Het andere bewijs / waar
 mede zy betweten dat Daniel geen Pro-
 feet geweest is / halen zy daar uit / om
 dat

* Echo

dat hy / dewyl hy uit de stamme Juda en't Koninglyk geslacht van David was / noch Priester noch Profeet heeft konnen zijn. Maar als zy zagen dat op deze wijze David zelf uit het getal der Profeten buiten gesloten wierd / zies hoe groot een blindheid en uitzinnigheid hen bedwelmt heeft / dat zy uit haat der weken nu al van de tijden van Aquila niet alleen Daniel / maar ook David uit den rang der Profeten hebben uitgeschapt / en te gelyk den zin en oorde der Hellige boeken verandert.

Dus verre de Heer Doffius / tot voorstand der getuigenissen / die by Tertulliaan en Jozefus wegens Christus gelezen worden. De lezer hebbe nu te overweelen of de brief van Faber / die ik hier boven in mijn 8. Hoofddeel hebbe vertaalt / eenigfints is beantwoort. En wat de geloofwaardigheid van Tertulliaans verhaal aangaat (hoewel ik niet kan zien dat Doffius een eentig woord tot bevestiging van deszelfs waarheid heeft voorgebracht) daar van zal in't volgende vijfde hoofddeel worden gehandelt.

Vijftiende Hoofddeel.

Waarschijnelijke bewijzen , waarom het praatje van Tertulliaan wegens Christus niet veel geloof verdient. Gedeelte van een brief van Tanaquillus Faber over dat stuk. Waar in de gemelde plaats van

III

Ter-

178 Vermakelijkheden der

Tertulliaan in zijn verantwoording op 't
5 Kapittel word onderzocht. Handelin-
gen van Pilatus. Tertulliaans Iosse byt
geloovigheid.

* Hier vo-
rens p. 80.

Zoo waarfchynelyk als * Canaqufl-
tus Faber bewijft / dat de getuigenis/
die men by Jozefus wegens Christus
vind van anderen is verdtge / alzoo fch-
kelyk doet hy ons ook zien dat Tertul-
liaans zeggen niet veel behoort geloofte
te worden : en hoewel het iemand byzand
mocht dunken / dat deze Man de gebre-
ken der oude Schryberen durft aanwij-
zen / zal ik echter den lezer een gedeelte
van zekeren byef / die hy aan Elias
Boherellus fchryft / mededeelen. Een
gedeelte / zeg ik / om dat in den zelven
byef meer misfchryffingen van Tertul-
liaan worden aangewezen / die / alzoo
ze hier niet ter zake dienen / van my zul-
ken worden nagelaten ; ons lufft alleen-
lyk te overtuogen / of 't wel gelooffelyk
is / dat de Ketzer Libeer zoo groosten
yber gehad hebbe om den Heere Chri-
stus onder de Goden te fteflen. Hy be-
gint dan met deze woorden.

„ Gy begeert te weten . welk mijn
„ meintage is oer de zeer dermaarde
„ plaats van Tertulliaan (want zoo
„ noemt gy 't) die in 't 5 Hoofddeel van
„ zijn verantwoording gelezen word ; en
„ gy vraagt dat niet alleen / maar gy
„ berzoekt daatenboden / dat ik iets
„ bybrengte / waar uit dat gene / dat
„ Ter-

„ Tertulliaan geschreeven heeft / kan
 „ bevestiget worden. **Mijne** liefde
 „ t'waarts zal maken dat ik u niets
 „ kan weigeren : maar indien ik op-
 „ recht / openhartig / en eenboudig /
 „ gelijk mijn manter is / met u zal han-
 „ delen / ik wete hoortwaar niet / of het
 „ u wel genoeg kan behagen / dat ik zeg-
 „ gen zal / dewijl mijn oordeel t' eene-
 „ maal het gevoelen van anderen weder-
 „ streeft. **De plaats** / dien gp in den
 „ zin gehad hebt / meen ik / wordt aldus
 „ by Tertulliaan gelezen. Tiberius dan,
 „ in wiens tijd de Christelijke naam in de
 „ wereld gekomen is, als hem gebood-
 „ schapt was uit het Syrische Palestine,
 „ t' gene de waarheid van zijn goddelijk-
 „ heid ontdekt had, heeft het voor den
 „ Raad gebracht, met voorrecht van zijn
 „ stem daar toe te geven. De Raad, om
 „ dat hy 't aan hem zelve niet goedge-
 „ keurt had, sloeg het af. **Hier op schrij-**
 „ **ven de uitleggers** / dat Tiberius den
 „ Heere Christus onder de Goden heeft
 „ willen tellen / maar om dat'er een Wet-
 „ lag / dat geen zware plechtigheden
 „ in de Stad zouden ingevoerd werden /
 „ van alvorens met een raadsbesluit /
 „ en om dat de Raad dat gene / 't welk
 „ Tibeer van de goddelijkheid des Hee-
 „ ren Christus had ingezigt niet hadde
 „ voor goed gekeurt / dat daarom het
 „ voorstel van intwijdinge / tegen wil en
 „ dank van Tibeer / volgens het stem-
 „ men der Raadsheeren / is uitgesteld.

180 Vermakelijkheden der

„ Dus oordeelen hoorwaer de uitleg-
 „ gers / gelijk ik gezegt hebbe / en ik
 „ achte dat het waar is / 't gene zp mee-
 „ nen / hoewel Tertulliaan alhier / ge-
 „ lijk op andere plaatsen meer / duister
 „ spreekt. Indien gp bevestiging van
 „ nooden hebt (want dat eist gp) daar toe
 „ zullen u dienen Euzebius / Orosius /
 „ Cedzenus / Niceforus / en die deze
 „ gevolgt hebben / en ik wil hier niet
 „ inbullen / 't gene gp op uw gemak by-
 „ hen zult kunnen lezen. Maar eben-
 „ wel doet mp dit omzien / en schijnt
 „ eenigermaten mijn geloof twijfelach-
 „ tig te maken / dat zp meest alle die
 „ dingen hebben overgelevert / die zp by
 „ Euzebius gelezen hadden. En Eu-
 „ zebius / op deze eenige plaats van
 „ Tertulliaan steunende / dien hp zelf
 „ in't Griex heeft overgezet / is de
 „ tweede die bevestigigt heeft / 't welk
 „ Tertulliaan eerst gezegt had ; waer
 „ uit mp toeschijnt dat zijn gezag van hen
 „ allen niet zeer geholpen word. Der-
 „ halven / indien ik meene / dat zp al-
 „ temaal / en alle die na hun geheuge-
 „ nisse het zelbe geschreuen hebben / te
 „ zamen maar hoor een / ja hoor geen
 „ gehouden moeten worden / ik zal dun-
 „ ken niets te doen / of 't kan in rechten
 „ betwezen worden. Maar / zegt gp /
 „ waer van daan heeft Tertulliaan dat
 „ gehaalt ? (gp had dat wel niet van mp
 „ geëist / maar gp zoude het strax ver-
 „ zocht hebben / zoo ik uw verstand wel
 „ ken-

„ kenne.) Op had het gehaalt uit die
 „ * handelingen van Pilatus; waar van
 „ de Ouden zeer dikwils hebben gewag
 „ gemaakt. Maar / of gy 't niet wilt /
 „ deze zijn wel van drie of noch wel
 „ meerderley soorten geweest. Ik zeg-
 „ ge de Acta, of handelingen van Pilatus.
 „ Want men zegt dat 'er sommige de
 „ waarachtige en oprechte geweest zijn /
 „ welke Justinus Martyr / een Biskops
 „ schryver gebuikt heeft in zijn 2. ver-
 „ antwoordinge vooz de Chyflenen. An-
 „ dere wederom t' eenemaal vals / en
 „ vooznamenlijk die / dewelke ik zie
 „ dat van de * Tessareshaidekatiten ge-
 „ buikt zijn geweest / gelijk ik gheuege
 „ voozhenen uit Epifanius aangemerkt
 „ te hebben. Eindelyk zijn d'er
 „ andere geweest / van welke Euzebius
 „ in 't 9 boek van zijn Kerkelyke ge-
 „ schiedentisse spreekt. Op dat ik
 „ dan tot my zelfs / of lieber tot uwe
 „ vraag wederkeere / neem nu welk van
 „ beiden gy liefst wilt / of dat het uit die
 „ valsche handelingen van Pilatus geno-
 „ men is / of uit die / dewelke eertijds
 „ vooz waarachtige gehouden zijn / hoe-
 „ danig men wil dat Justinus gebuikt
 „ heeft / gelijk ik gezegt hebbe. Wy
 „ aldien uit de eerste; ik behoebe niets
 „ te zeggen; want ze waren verdocht.

¶ 3

„ In-

* Tessareshaidekatiten, of Veertiendelingen,
 wierden genaamt Christenen van een byzondere
 Sekte, die op den veertienden dag na de nieuwe maan
 het Paaschfeest vierden.

* Acta Pi-
lari.

182 Vermakelijkheden der

„ **I**ndien uit de waarachtige / (want dat
 „ zult doch gy zeggen) ik vreeze vooz-
 „ waar dat daar uit zelf geen gewiffe en
 „ onwozikhare geloofwaardigheit zal
 „ konnen bestaan / ten minften over die
 „ zaak / van welke nu gehandelt word.
 „ **Z**eker / ik spzeke van my zelven / want
 „ ik late anderen alles vyz / **I**k kan my
 „ nict lichtelyk inbeelden / dat de **K**et-
 „ zer **T**iber / wiens zeden ik hebnde
 „ geheel en al van alle **G**odsdienstighe-
 „ den zeer vyzend geweest te zyn / zoo
 „ beel zoze vooz den **H**eeze **C**hriftus
 „ en de **C**hriftelyke godsdienst gebzagen
 „ heeft / dat hy daar van een voozstel
 „ aan den **R**aad zoude hebben gedaen /
 „ en gepoogt **C**hriftus in den vzeedza-
 „ men rang der **G**oden te stellen. **H**et
 „ geheele leven van dien man zegt niets
 „ anders dan dat ik zegge ; en het is van
 „ **S**uetonius uitdrukkelyk en krachtig
 „ gezegt : Hy was ontrent de **G**oden , en
 „ de **G**odsdienst vry onachtzaam ; als zyn-
 „ de de **W**iskonst genegen , en vol gedach-
 „ ten dat alles door 't **N**oodlot gedreven
 „ wierd. **E**n dat nu **C**ertulliaan schryft:
 „ **D**e **R**aad , om dat hy 't aan hem zelven
 „ niet goedgekeurt had , sloeg het af ; wel !
 „ **H**oe ? heeft de **R**aad afgeslagen / 't ge-
 „ ne **T**iberius behaagde ? **G**a vyz heen/
 „ en laat men dat **T**acitus / **S**uetonius
 „ en **D**ion doen gelooben dat gy zegt. **I**k
 „ geloobe waarachtig / indien 't **T**iber
 „ zoo gelust had / tot vermaak van zyn
 „ ouderdom / dewelke in **S**tuurshaid /
 „ vzoef-

„ Dooftheid / en wreedheid geen weer-
 „ ga had / indien 't hem gelust had / zeg
 „ ik / een Kat / een Nap / een Drome-
 „ darts / ja zelf een Olifant tot Boden
 „ te maken (hoewel 't van een Olifant
 „ noch een ander werk zoude zijn / want
 „ dat beest heeft verstand) ik geloofte dat
 „ de Raadsheeren van zelf zijn begeerte-
 „ zouden hebben te gemoet gekomen /
 „ en dat 3p's Wangs wreedde noztheid
 „ met vlepemde gebienstigheden zouden
 „ gepaast hebben / al had men Jupiter
 „ de grootste en beste zelf onder de Gemo-
 „ nise trappen geworpen. De Raad heeft
 „ het afgeslagen. Zegt gij dat ? Ja Ef-
 „ beer zelf had nu al verdriet in hun sla-
 „ bernp. O menschen tot slavendienst ge-
 „ boren ! zeide hy ; 300 meigmaalen als
 „ hy uit het Raadhuis trad. Zoud gij
 „ dan van dergelyke slaven verwachten /
 „ 't gene die rechtshapene Tertulliaan
 „ daar van zegt / dat 3p het zouden wri-
 „ geren ? Maar ik laat dit baren.
 „ Dewyl de Heere Christus ontrent
 „ het 20 jaar van Tibers Dozsendom
 „ gestorven is ; (het blijkt zekerlyk uit
 „ het Evangelic van St. Lukas dat hy
 „ ontrent het 15 zijn predikampst begon-
 „ nen heeft) en dewyl het daarenboven
 „ blijkt dat Tiber 23 jaren / en niet lan-
 „ ger geheerst heeft / 300 kan ik niet wel
 „ zien hoe 't mogelijk is / dat in 300 ko-
 „ ten tijd 300 groot een gerucht te hoof
 „ zoude gekomen zijn / nademaal zelf
 „ de Christelyke naam niet bekend was /

184 Vermakelijheden der
 „ gelijk uit St. Lukas in de handelin-
 „ gen der Apostelen kan verstaan wo-
 „ den / want eenigen tijd daar na is die
 „ eerst by Antiochien opgerezen. Op
 „ zult zeggen / dat 'er tijds genoeg ge-
 „ weest was van 't begin der pzediking-
 „ af. Dat bekenne ik ; maar wanneer
 „ heeft de Goddelijkheid zoo zeker kon-
 „ nen blijken ? voor de heerlijke opstan-
 „ ding van Christus ? Oordeelt gp
 „ zelf dat ; want ik ben hier nu al te
 „ lang / en gp kent de engte van mijnen
 „ ledigen tijd. Wy bezoeken dan ont-
 „ slagtinge / zullende dit alleen hier nog
 „ byboegen / dat Tertulliaan niet altijd
 „ een naarstig toezender is geweest in
 „ die schryveren / welke hy gebzuchte /
 „ uirtekiezen. En zie daar. enz.

Hier mede eindigt de welgemelde
 C. Faber zijn bedenkingen over Ter-
 tulliaans woorden / en vervolgt voort-
 zijn bytet met een beboijs van verdere
 losse bygeloobtigheid deszelven Schry-
 vers / dewelke in zijn boek tegens Mar-
 cio schryft / dat het hemels Jeruzalem
 in 't Jodenland in de gedaante van een
 stad uit den Hemel nederhangende ge-
 zien is. Maar mijn booznemen is niet
 alle de waangeboelens van Tertulliaan
 aan te toonen.

Zestiende Hoofddeel.

Aanzienlijkheid des joodsen Staats. Straboos getuigenis van Mozes. De Heidenen hebben van Mozes en de Joden, valselyk geschreven, en geoordeelt. Aristoteles aangehaalt. Vertaling uit het 36 boek van Justinus, alwaar hy van de Joden spreekt. Smaadheid der Joden. Plutarchus aangetcekent. joodse bynamen. Spoorloos verhaal uit Tacitus van de Joden. En daar over drie aanmerkingen. Joden gelastert, dat zy een Ezel, Varken, Wolken, en den Hemel geëert hebben. Waar uit ontstaan? Plinius woorden aangaande de Wereld. Juvenaal schempt op de Joden. Onwetenheid van den Ouden Aanteekenaar over Juvenaal. Waarom de Joden gezegt wierden Bachusdienaarts te zijn. Gewichtige plaats uit Florus van den gulden Wijnstok. Jozefus bygebragt. Wat en hoedanig de gulde Wijnstok geweest zy? Plinius wederom aangewezen. Al te naadwgezochte gissingen van sommigen.

Dewyl we allesints uit heilige en werreltlyke geschiedentissen bespreuren / dat die volkeren / onder welke een goede regeerkunde toterd gebruikt / verre de aanzienelykste zijn geweest / zoo mag men met recht het gemeenebest der Joden / dat Mozes / na dat hy zijn

M 5 volk

volk eerst eenige wetten had voorgesche-
 ven / in Palestijne bevestigd heeft / vooz
 het grootste en aanzienlijkste schatten /
 dat ooit op den Aardbodem geweest is.
 Oberzwaar was de last / die deze God-
 delijke Leidisman op den hals heeft ge-
 torst / en onbegrijpelijk is 't beleid /
 waar mede hy zoo groot een werk aan-
 ving / en ten einde bracht. Daarom
 zegt de geleerde Kuneus in zijn boek van
 het gemeenebeste der Hebreen spraakelijk:
 dat Mozes / zullende een Staat stich-
 ten / die op aarde de heiligste zoude zijn /
 het opperste bewind aan God heeft op-
 gedragen. En (zegt hy) dewyl deze en
 genen verscheide namen / na gelegent-
 heid der zake / uitbinden / en dan eens
 een alleenheersing / of een regering van
 weinigen / en somtijds een Volkrege-
 ring noemen / heeft hy niets van alle
 deze dingen geoordeelt tot de natuur /
 en 't wezen van zoo groot een heerschap-
 py te dienen. Terhalven heeft hy een
 zekere wijze van regeringe ingestelt / die
 Jozefus / tegens Appion schryvende /
 zeer uitdrukkelijk zegt een * Gods-re-
 gering genoemd te kunnen worden / als
 of men zeide / zoodanig een burger-
 schap / welkers voorzitter en regeerder
 God is. Want alles wat hy uitboer-
 de / heeft hy beleden dat dooz Zijn oor-
 deel en Godheid uitgeboert wierd. En
 dat dat waarachtig was / heeft hy dooz
 een klaar bewijs getoont. Want hy /
 die alles aan hem alleen zag hangen / en
 die

* theokra-
tia.

die't volk dooz zijn reden aan alle han-
ten wist te buigen / heeft uit zoo fraa-
pen gelegenheid geen macht / geen rijk-
dom / geen aanzien dooz hem zelven ge-
zocht. 't welk doozwaar naauwelijks
menschelijk schijnt. Want den sterbe-
lingen is een zchere begeerte van heer-
schappp ingeplant / die zekerlijk ober-
oud / en bieriger als alle hartstochten
is ; welke / gelijk ik oordeele / Mozes
nooit uit zijn hart zoude hebben konnen
utdrijven / ten zp hy bespeurt had / dat
God hy / en ober 't bestier van zijne za-
ken was ; met wten in rijksmaatschap-
pp te treden een werk van d' uiterste
herffenloosheid zoude geweest zijn.

Zoo groot een man heeft echter in la-
ter tijden van Gzeksse en Latijnsse heide-
nen om de verachting des Joodsen
Volks nooit na waarde erkent geweest /
alzo die afgodendienaars / en derzelver
Papen een ingebooren haat droegen te-
gen alle de inzettingen / die zp verston-
den dat de Joden volgens Mozes bevel
onderhselden. Weinige zijn'er geweest /
die een rechtshapen begrip van Mozes
en zijn leer hebben gehad / ofte geschre-
ven. Eene plaats uit den Heidenssen
schryber Strabo schijnt my sonderling /
die ik hier van woorde te woorde uit het
Gzeks zal vertalen. *ephee gar ektinos kai.*
etc. Mozes zeide , en leeraarde , dat de
Egyptenaars niet wel gevoelden , dat ze
beeltenissen van beesten en vee Gode toe-
schreven : gelijk ook de Afrikanen en
Grie-

188 Vermakelijkheden der

Grieken; dat ze de Goden verzierden menschelijke gedaantens te hebben. Maar dat dat alleen God was, 't welk Aarde, Zee en ons bevat, dat wy den Hemel, Wereld, en de Natuur van alle dingen noemen. En wie van gezonde herffenen zoude na Hem een gelijkenisse durven vormen van iets dat by ons is? Derhalve, dat men, alle verzierfels van afbeeldingen verworpen hebbende, hem een waardigen Tempel moest bouwen, en hem zonder eenig verbeeldinge dienen. Ik kan niet zien wat eenig heiden berber tot lof van Mozes by zulk een heerelyke getuigenisse zoude konnen byboegen. Maar men vind 'er weinigen / zeg ik / die zoo hebben gesproken ofie geschreeven. Want staet men 't oog op 't gene andere heidenen van Mozes / en der Joden Staat hebben geruigt / 't is vol bezelingen en verschillende leugens. d' Een verhaalt dit / d' andet dat van hen. En hoe zeer dat zy hen trachten zwart te maken / noch blinkt hun lof genoegsaam midden in den smook der lasteringen. 't Zal my niet berdzieten derzelver waangeboelens ten toon te stellen. Aristoteles / andersints een naauwkeurig onderzoeker van alle zaken / heeft zig niet geschaamt te zeggen / dat de Joden waren voortgesproten uit de Indiaanse Wijzen / maar alleenlyk hunnen naam verandert hebben; Want dat de Filozofen / die by de Indianen Itallanen worden genaamt / in

Sp

Syrien den naam van Joden dragen. Wie heeft ooit grooter leugen gehooft en zie daar: dezelve Aristoteles zegt / als hy in Azia was / dat hy hem gekomen is zekere Jood / een man van zoo groot een geleerdheid en wetenschap / dat alle Eziken / die daar tegenwoordig waren / hy hem als plomperts en weetenieten stonden. Dit laatste kan waarachtiger zijn. Justinus / die zijn kort begrip der geschiedenissen uit Trogus Pompejus heeft getrokken / verhaalt ons na zijn kennisse der Joden opkomst met deze volgende woorden.

Justinus in 't begin van 't
36 boek.

De Joden zijn oorspronkelijk van Damascenen / 't welk een zeer vermaarde Stad van Syrien is: waarvandaan ook het geslacht van de Syrische Koningen uit Semiramis is geweest. De Stad is die naam gegeven na den Koning Damaskus / tot wiens eere de Syriers het graf van zijn huisvrouw Arates in plaats van een Tempel hebben geeert / en houden haar voor een Godin van een zeer heiligen Godsdienst. Na Damaskus / zijn Abraham / Mozes / en Israëel Koningen geweest. Maar Israëel is door gelukkigte boozttelingen van tten zonen / vermaarder dan zijne Boozouderen geweest.

190 Vermakelijkheden der
weest. Verhalven heeft hy zijn volk
in tien Koninkrijken verdeelt zynde aan
zjne Zonen overgegeven / en heeftze
altemaal na den naam van Juda / die
na de deeltige overleden was / Joden
genaamt / en zjn gedachtenis van yder
een laten in eeren houden. Deszelfs
deel was op allen verballen / en onder
de broeders was de jongste van jaren
eene Jozef / booz wiens doozluchtig
berstand de broeders bezyest zynde /
hebben hem heimelyk gebangen / ende
aan byemde kooplieden verkoft. Van
welke hy in Egypten verhoert zynde /
als hy aldaar dooz zjn schzander ber-
stand de Natuurkunde geleert had / is
hy in korten tijt by den Koning zelf in
groote achtinge gekomen. Want hy
was zeer dooztrapt in boozbeduidingen /
en hy heeft allereerst de wetenschap der
droomen uitgebonden. Ja hem schreen
niets van 't goddelyk of menschelyk
recht onbekend : zoo dat hy zelfs d'on-
bzychbaarcheid der landerjen vele ja-
ren van te voren konde boozzien : en
geheel Egypten zoude van honger ver-
gaan hebben / ten zy de Koning uit-
drukhelyk op zjn bermanen / het ko-
ren booz vele jaren hadde laten bewa-
ren ; en de proeffstukken van hem zjn
zoo groot geweest / dat zjn antwoorden
niet van een mensch / maar van een
God scheenen gegeven te zjn. Zjn
zoon is Mozes geweest / die ook / be-
halven dat hy een erfgenaam van zjn's
Da.

Waders wetenschap was / door de
 schoonheid van zijn gedaante gepezen
 loerd. Maar als de Egyptenaars door
 schurft en zeerigheid geplaagt wierden/
 hebben zy door een Orakel vermaant
 zijnde / hem met de ziele uit de land-
 palen van Egypten gebieden / op dat
 die besmettinge niet tot meer menschen
 zoude doorkruipen. Hy dan / opper-
 ste Leidman der kalingen gemaakt
 zijnde / heeft de heiligdommen der
 Egyptenaars gestolen / welke als de
 Egyptenaars met de wapenen wilden
 wederhalen / zijn zy door onwoeder ge-
 noodzaakt weder na huis te keeren.
 Mozes dan na zijn oude Vaderland
 Damascena getogen zijnde neemt den
 berg Sinai in / op welke als hij einde-
 ligh na zeven dagen baskens door de woer-
 stijnen van Arabien / afgemat met zijn
 volk gekomen was / heeft hy den zeven-
 den dag / na de manier van dat volk
 sabbath genoemd zijnde / door elyd met
 basken ingewijd / om dat dien dag een
 einde van hun hongersijden en sukkeles
 maakte. En nadien zy wel indachtig
 waren / datze door vrees van besmet-
 ting uit Egypten gebieden waren /
 hebben zy sig onthouden van de gertien-
 schap der vrende volkeren / op dat zy
 ter dier oorzake by hunne inwoonders
 niet gehaat zouden zijn / 't welk dus om
 redenen geschied zijnde / hy allen-
 hens tot hunne tucht en Godsdienst
 heeft berandert. Na Mozes word
 zijn

192 Vermakelijkheden der
zijn zoon Urbas / Priester der Egypt-
sche heftigdommen / terstond Koning
gemaakt ; en 't zedert dien tyd is by de
Joden altijd een manier geweest / dat
hunne Koningen ook Priesters zijn /
dooz welkers rechtvaardigheid / met
godsdienst vermengt zijnde / zy onge-
looffelijc hebben toegenomen. enz.

Dit vorenberhaalde toont ons noch
alleenlijk de sporelooze heidense geboe-
lens wegens den opkomst der Joden /
hunne zeden / en gewoontens : maar
't zedert dat daar na Titus Despasianus
de Stad Hieruzalem ten gronde toe uit-
geroett heeft. / is dit arme volk / zoo
veel als 'er nog dien gruwelijken oorlog /
langdurige belegering / ellendige besto-
ming / en rampzalige verdelging van
hun Vaderland overleeft hebben / de
gansche werreld dooz berstrooit / en als
een overblijffel van 't Joodse schuim al-
le andere volkeren tot een bespottung ge-
weest. Doornamentlijk den Romeinen/
die hen minder dan 't alleruoodste ge-
boefte / en zoo slecht als Sprijsche sla-
ven rekenden. Hieromme zegt Marcus
Cullius : dat de Joden en de Spriers
tot slaverny geboren zijn. Plutarchus
in zijn boekje van 't bygeloof belacht
hunne Sabbatthen. Zy blijven 't huis
(zegt hy) in witte kleederen zitten , en al
zetterden de vianden de ladders tegen de
muuren , en al namenze de wallen zelfs in ,
zy zullen niet eens opstaan ; zy durven geen

VOC

voet ten huize uitzetten, maar zy blijven daar in hunne bygeloovigheid, gelijk als in een net gevangen, om als het vee gedood te worden. De Poët Horatius noemt hen (a.) gekortede, en (b.) voor-
 huidlooze. Jubenatis geeft hen den naam van (c.) vellelooze. Martiaal noemt hen *recutiti*; en de Grieken *leipodermoi*, dat by na op den zelven zin uitkomt.

(a.) Curri.
 (b.) Apellz.
 (c.) Verpi.

Maar laat ons nu eens bezien / hoe zeer ook de Heidenen den Gods-dienst der Joden hebben beschimpt / en met leugens gelastert.

Woben alle andere schrybers / die op hunne wijze niet alleen den afkomst / maar ook den Godsdienst / zeden en plechtigheid des Joodsen volks der gedenkentisse hebben nagelaten / heeft de werreltbijze Cactus / geloofwaardig zijnde in alles / behalven 't gene hy van de Joden en Christenen spreekt / getragt den nakomelingen te onderregten met een verhaal / dat in zig grobe leugenen / en heidense beuzelpzaatjens begrijpt / onder welke nochtans opmerkelyke woorden tot lof der Joden te vinden zijn. Hy spreekt dan in 't begin van 't 5 boek zijner geschiedenissen / zullende het beleg en innemen van Hieruzalem melden / na mijn vertalinge / aldus.

K. Tacitus van de Joden.

Maar om dat wy den laaften dag van die beruchte Stad [hy spreekt van Hieruzalem] zullen verhalen / schijnt het behoorzijk / den opkomst derzelve t'ontbouden. Men vertelt dat de Joden / uit het eiland Kreta vluchtende / zig in 't uiterste gewest van Ipbien hebben nedergeflagen / ten dien tijde / als Saturnus / dooz 't geweld van Jupiter verdreben zijnde / het rijk ruimde. 't Bewijs haalt men uit den naam. Dat in Breten den berg Ida vermaard is. En dat d' aanwoonders Ideen, en dooz meerderinge des bynaams op zijn baars Joden genaamt worden. Sommige zeggen ; Dat onder de regeringe van Isis een menigte volks / dat in Egypte te veel was / onder 't beleid van Hierosolymus en Juda in de naaste landen gelost is. De meeste zeggen ; Dat zy afkomstig van de * Moeren zijn / die onder den Koning Cefeus / uit vreeze en haat genoodzaakt zijn geweest van woonplaats te veranderen. Daar zijn d'er die melden ; Dat zy byeenberzamelde Affpriers zijn / een volk / behoestig van landerpen / en dat ze een gedeelte van Egypten verobert hebbende / terfond hunne eigene Steden / en Hebreucose landen / en de naaste streken aan Sprien bewoont hebben. Andere zeggen ; dat d' oorspronk der Joden vermaard is :

*Aethiopes

fs: Dat de Solymers / een volk / ge-
 roemt in Homeers baarzen / de gebouw-
 de stad na hunnen naam Hierusalem
 hebben genoemd. De meeste komen hier
 in over een; Dat als in Egipten een be-
 smetting ontstond / die de lichamen ont-
 reinigde; de Koning Schoris / daar
 door een hulpmiddel zoekende met het
 Orakel van Hammon raad te dragen /
 bevolen wederd zijn rijk te zuiveren / en
 die soot van menschen / als den Goden
 hatelijk / in andere landen te verhoeren.
 En na dat het graanw / alzoo opge-
 zocht en bpeengezammelt / in woeste
 plaatsen gelaten was / als d'anderen
 door't huilen loof wederden / Mozes /
 een der ballingen / hen vermaant
 heeft / dat ze geen hulp van Goden
 of menschen zouden verwachten / de-
 wijl zy van beiden verlaten waren /
 maar dat ze op hem / als eenen Hemel-
 sen Heidsman / zonden vertrouwen /
 door wiens hulpe zy de tegentwoordige
 rampen verdragen hadden. Zy stem-
 den het toe / en van alles radeloos /
 slaan zy den toeg van abontuur in.
 Maar niets matteerde hen zoo zeer als
 gebrek van water. En nu niet verre
 van hun dood zijnde / waren zy langs
 alle de beiden gaan nederleggen; als
 een knide wondzeles uit de weide na een
 rots roog / die door bosschaadje belom-
 mert was. Mozes / daar op gebolgt /
 en griffende uit den grazigen grond / ont-
 dekt ruime waterkreeken. Dit was

196 Vermakelijkheden der
 berſichting : en hebbende een gedurigen
 weg van zes dagen afgeleid / kregen zy
 op den zebenden dag. (de inwoonders
 verdruben hebbende) die landen in / al-
 waar hunne Stad en Tempel zijn inge-
 wijd. Mozes / op dat hy tegens den
 aanſtaande tijd dat volk aan zig vast
 zoude verbinden / heeft hen nieuwe ze-
 ben / en tegens andere menſchen ſtrij-
 dig / ingezent. Alles is daar onge-
 wijd / wat hy ons gewijd is. Weder-
 om is hy hen toegelaten / dat hy ons
 bloedſchandelyk is. De beeltenis van 't
 * dier / op welkers aanwijzinge zy hun-
 ne zwerbinger en dooft geeindigt hadden /
 hebben zy in 't geheim betrek hunnes
 Tempels ingewijd ; ſachtende een
 ſtam / als tot ſpijt van Hammon. Zy
 hen word ook geoffert een Os / dien de
 Egyptenaars onder den naam van Apis
 dienen. Zy onthouden zig van 't Zwijn /
 uit geheugeniffe hunner ongebal / om
 dat hen eertijds de ſchurft te ſchande ge-
 maakt had / welke dat dier onderwoz-
 pen is. Hunnen eertijds langdurigen
 honger belijden zy noch dooz beelbuldig
 vafte. En tot bewijs van hunne ge-
 rooſte korenzuchten word der Joden
 brood met geen zuurdeeffem gerezen.
 Men zegt ; dat het hen behaagde ten ze-
 benden dage ledig te zyn : om dat die
 een einde van 't ſukkelen maakte : Dat
 daar na dooz 't aanlokken der leufheid /
 het zebende jaar ook aan hunne traag-
 heid is gegeven. Andere willen ; dat
 die

* Dit is het
 algemeene
 pratje der
 Heidenen
 vooigevende
 dat de
 Joden een
 Ezels kop
 eerden.

die eer aan Saturnus word. bewezen: 't zy dat de Idëen hen de beginselen der godsdienst hebben overgelevert / welke wy verstaan hebben met Saturnus verzeben / en d' opbouwers van dit volk te zijn geweest: 't zy dat van de zeven gestarntens / dooz welke de menschen geregeert worden / de star van Saturnus in de hoogste kreits / en van voornamste kracht word gezegt / en dat de meeste der hemelsche wezens haren kracht en loop dooz 't getal van zeven volbrengen. Deze gewoontens / op wat wijze ook ingeboert / worden dooz de oudheid verbedigt. Hunne oberige inzettingen / aberichts / ende buil zijnde / hebben dooz smoodheid klem gekregen. Want alle boogwichten / hunnen vaderlijken godsdienst veracht hebbende / brachten schattinggelden en zamelpenningen derwaarts. Waar uit den staat der Joden aangegroeid is: ook om dat onder hen een hardnekkige trouw / en vaardige barmhartigheid / maar tegens alle anderen een doodelijken haat plaats heeft. Afgezonderd in maaltijden / en slaapplaatsen / onthoudt zig dit volk / zeer overgeven tot gellheid / van uitheemsche byslaap. Ouder hen is niets ongeoorloft. Zy hebben ingestelt het teellid te besnijden / opdat zy dooz de verandering zouden gekent worden. Die tot sinne zeden overtreden / onderhouden 't zelve. En hen word niets eer ingeplant / dan

168 Vermakelijkheden der
 de Goden te verachten / zig den Vader-
 lande te onttrekken ; ouders / kinde-
 ren / broeders niet te achten. Echter
 dzagen 3p 302g om de menigte te ver-
 meerderen. Want het is by hen een
 schennis / ymand der * kinderen te
 dooden. En 3p meenen dat de zieten
 der omgezachten in't veld / of dooz
 straffe / eeuwig zijn. Hier uit spzutt
 een liefde tot booztelen / en verachting
 van't sterben. De lichamen lieber te
 begraven / dan te verbanden hebben 3p
 van de manter der Egpptenaren. Ook
 de zelbe 302g en inbeelding der helsche
 dingen / maar van de hemelsche recht
 anders. d' Egpptenaars eeren zeer be-
 le dieren / ende t' zamengestante beel-
 den . De Joden kennen maar een Godheid,
 en alleen met het verstand. Heilloos [ach-
 ten zy] de genen , die de beeltenissen van
 goden uit sterffelijke stoffen na 's menschen
 gedaantens bootsen : [zy achten] dat dat
 allerhoogste en eeuwig, en onveranderlijk,
 en onvergankelijk is.

Daarom zijn in hunne Steden geen
 beelden ; 'k laat staan in de Tempelen.
 De koningen hebben deze vleyerp niet /
 nochte de Keizers deze eer. Maar om
 dat hunne Byesters op sleuiten en trom-
 mels speelden / met klimop gekransst
 wierden / en een gulde Wijnstok in den
 Tempel gebonden is / hebben sommige
 gemeent dat vader * Liber / de temmer
 van't Gosten/ daar geëert wierd / waar
 mede hunne instellingen geenstints ope-
 een-

* Ik leze al-
 hier met
 Lipsius : ex
 gnaris.

* Bacchus

eenkomen. Want Liber heeft feestelij-
en vzelijke zeden ingeboert: maar der
Joden manter is ongerijmt/ en berwer-
pelijk.

Dus verre spreekt Tacitus / na't
geboelen der meeste Heidenen / van den
opkomst / en zeden der Joden / welk
verhaal hy opvolgt met de beschrijbin-
ge van het land humer woonplaatse.
h Zal hier niet bpeenhalen alle de onge-
rijmtheden / die in de woorden dezès
schrijbers zouden kunnen aangewezèn
worden / maar alleenlijk drie zaken/
den Godsdienst rakende / aantekenen.

I. Als hy zegt dat de Joden het beeld
van't dier / [dat is / een Ezel] op wel-
kers aanwijzing zy hunne zwerping en
dozt geeindigt hadden/ in't geheim ber-
trek hunnes tempels hebben ingewijd.

II. Het loffelijk getuigenis / 't welk
hy geeft van het denkbeeld der Godheid/
dat de Joden hebben; zeggende dat zy
maar eene Godheid eeren / en die met
het verstand: dat zy den genen heilloos
achten / die de beeltenissen der Goden
uit sterffelijke stoffen na 's menschen ge-
daantens bootseren: en dat zy dat Aller-
hoogste eeuwig / onderanderlijk / en
onbergankelijk achten.

III. Daar hy ons zegt; dat'er een
gulde Wijnstok in den tempel gebonden
is. En hoe deze drie dingen te verstaan
zijn.

Onder zoo vele heidense schriften/ als
van den Godsdienst der Joden gewaag

200. Vermakelijkheden der
maken is 'er niet een / gelijk wy voren
gezejt hebben / of 't bebat een stapel leu-
genen / waar by wel nu en dan eenige
waarheid word geboegt / maar veeltijds
300 onetigentlyk bygebracht / dat ymand
lichtelijc kan bezeffen / hoe blind en on-
bedreven de Grieken en Romeinen in de
Joodse zaken geweest zijn : Want dit
praatje van den ezel hebben ook Plu-
tarchus / en anderen / of gelooft / of ge-
logen. En 't zoude noch eenigen glimp
konnen hebben / indien men niet bebond /
dat ook de Christenen met dien laster
zijn beklad geweest. Andere verhalen
wederom andere fabelen van de Joden.
Sommige zeiden dat de Wereld / an-
dere de Wolken / andere Bachus / an-
dere het Varken van hen als een God-
heid geëert wierd. Waar uit is dit an-
ders te begripen / dan uit de onbedre-
ventheit in 't gemeene best der Joden /
van 't welke zy 300 nu en dan iets ge-
hoozt hebbende / nieuwe en ongehoorde
berdichtfelen giften / of uitbonden ?
Dat de Joden den Ezel zouden geëert
hebben / kan niet dan vooz een tastelijke
leugen gehouden worden / en steunt al-
leenlijc op het zelbe berdichtfel / dat
Tacitus verhaalt van de Woudezels /
die Mozes en zijn volk der grazigen
grond / en waterbeken hebben gewezen.
Anderfints mocht men denken / dat
deze laster uit de Egypische afgodery
haren oorspronk nam : Maar dit kan
niet waar zijn / want geen gedierte was
by

hy de Egyptenaren zoo zeer gehaat als de Ezel. Van 't Darken moesten zy ook iets oprapen / om dat zy dooz 't gerucht verstaan hadden / dat hy hen geen Darkenblees gegeten wierd / en daarom dachten zy / dat de Joden daar in eenige heiligheid stelden. Dit meen ik is de reden geweest waarom de Ketzzer Hadrianus / vele jaren na Citus Vespasianus / op de oude grondvesten van den verwoesten Tempel te Hieruzalem / een andere ter eere van Jupiter Kapitolinus heeft laten bouwen / en aan de gevel van de poozt / waar uit men na Bethlehem ging / een Darken van marmersteen stellen / om alzo de Joden dooz 't gezigt van dit hy hen zoo zeer verfoeide dier / te meer te quellen.

Wat de Wereld / en de Wolken aangaat (top zullen het beide vooz eene dozing opnemen) dit geboelen van der Joden godsdienst wierd hy de verstandigste heidenen wel meest aangenomen. Maar hoe deerlijk die blinde afgodendienaars hier in bedrogen zijn geweest / kan lichtelyk bezest worden / als men zig erin nere de bovengemelde plaats uit Tacitus / alwaar hy hem zelven schandelyk ten toon stelt / dat hy / willende de Joden als afschuwelyke menschen afschilderen ; van hen een getuigenis geeft / dat in allen deele prijswaardig is ; als hy zegt / dat zy maar eene Godheid / en die met hen verstand eeren / belijdende / dat dat allerhoogste wezen eenwig /

202 Vermakelijkheden der
 onberanderlijk / en onbergantelijk is.
 Zp zagen dat geen Jood zijn knien boog
 booz beelden uit sterffelijken stoffe / maar
 alleen hemelwaarts staroogende de
 Godheid in 't wijd beslag der Wereld
 aanmerkten / en eerden: en dit diende
 hen tot stoffe van hunne lasterlijke uit-
 strooifels.

Ih kan hier niet nalaten met een
 woord in 't boozbpgaan aanteroeren /
 dat / al hadden de Joden Hemel / Mar-
 de en Zee / en met een woord het onme-
 telijk Heelal booz een Godheid erkent /
 't welk zp nu in 't tegendeel niet hebben
 gedaan / erkennende / volgens beschrij-
 ving van Mozes / eenen Maker / die
 alle de geschapene dingen uit niet heeft
 gemaakt / en dooz zijn almacht onder-
 houd; al hadden ze / zeg ik / in dat ge-
 boelen geweest / de heidenen zouden
 geen reden hebben omme dieswegen op
 de Joden te schempen / dewijl de ver-
 standigste onder hen zelf van deze mee-
 ning niet vzend geweest zijn. Om vele
 Orlaken en Tairnen niet te noemen /
 zullen wy eene plaats uit het begin van
 Plinius natuurlijke History aanhalen.

L. I. C. I.

*Mundum, & hoc quod nomine alio Cœlum
 appellare libuit, ejus circumflexu teguntur
 cuncta; numen esse credi par est, æternum,
 immensum, neque genitum, neque interiturum
 unquam. Hujus extera indagare, nec inte-
 rest hominum, nec capit humanæ conjectura
 mentis. Solus est, æternus, immensus, to-
 tus in toto, immo vero ipse totum.* Dat de
 wer.

wereld, zegt hy / en dat gene, 't welk men met anderen naam geluft Hemel te noemen, in wiens ommekring alles bedekt word, een Godheid is, die eeuwig, onmetelijk, ongeboren, en onvergankelijk is, mag men met recht gelooven. Te onderzoeken wat daar buiten is, is den menschen niet aangelegen, en de gissinge des menschelijken verstands bevat het niet. Hy is heilig, eeuwig, onmetelijk, alles in alles, ja het geheelal zelf, enz.

Men zoude boozwaar zulke gezellen als Plinius met meer recht konnen toeschrijven / dat zy den Hemel en Wolken booz een Godheid erkenden / dan de Joden. En nochtans spreekt de scherpe schimpdichter Jubenaal / hekelende de bygeloobigheid van Romeinen / en overtredende tot de Joden / als of hy van hunne heczeden wel onderrecht was / in zyn 14 schimpdicht van hen aldus:

*Quidam, sortiti metuentem sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cæli numen adorant;
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit, mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges
Iudaicum ediscunt, & servant ac metuent jus,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moy-
ses. &c.*

Ik zal deze woorden / om den naauwkeurigsten zin bet te toonen / in onrijm vertalen. Sommige kinderen, hebbende

de een vader die de Sabbathen viert [dat is een Jood] aanbidden niets dan de wolken, en de Godheid des Hemels: en zy meenen dat tusschen menschen-en varken vlees geen onderscheid is, van welk [laatste] de Vader zig gespeent heeft. Daar na laten zy hen ook besnijden. En gewoon zijnde de Roomsche wetten te versmaden, leeren, onderhouden, en vreezen zy de Joodse Wet, die Mozes hen in zijn verborgen boek heeft overgelevert. Jubenaal / die na de verwoesting van Hieruzalem onder den Keizer Domitian geleefd heeft / beeldt zig in / dat hy de Joodse zeden by wel verstaat / en volgt echter de gemeene straatpraat. 't Is aanmerkelijk / dat de * oude Aantekenaar / die tot verklaringe van Jubenaal geschreven heeft (den naam weet men niet / maar uit het volgende zal klaarlijk blyken / dat hy geen Christen geweest is) op deze plaats zijn Heidense onkunde toont: Want willende op het woord Mozes met zijn aantekeningen den lezer verklaren / wie deze Mozes is / stelt hy deze woorden in 't Latijn. Een Priester, of Koning van dat Volk, of wel de uitvinder van den Godsdienst zelf, van welke Kornelius Tacitus ook gewaagt. Jubenaal weet noch te zeggen dat Mozes der Joden Wetgever geweest is / maar deze blinde Aantekenaar / die den lezer wil onderrechten / en des Dichters woorden nader verklaren / weet niet zeker te zeggen wie deze Mozes was / niet te-
gen-

* vetus
Scholiafies.

genstaande hy Tacitus / die hem een der ballingen noemt / gelezen heeft. Om niet veel woorden te maken / hier blykt de waanwysheid der heidenen / die na hunne oorzoordeelen een zake / van welkers minste gedeelte zy somtyds naauwelijks verzekert waren / darden vergrooten / of verkleenen ; goedheeren / of misprijzen.

Du rest'er nog aan dat den Joden betoeten wierd Bachusdienaars te zijn / om dat in hunnen Tempel een gulde Wijnstok gebonden wierd / het welk Tacitus niet wil gelooven / dewijl hunne instellingen , zegt hy / daar mede geensints overeenkomen. Hy wil quansuits wijzer zijn als de gemeene man. Maar dat doet niets met al tot de zaak. Men vind Schijbers genoeg / die dat geloof hebben / en voorwaarachtig nabertelt.

Onder alle is'er niemand / die ons hier beter kan te pas komen als L. A. Florus / die ten tijde der Ketzeren Trajanus en Hadrianus geleefd hebbende / op een korte wijze de geschiedenissen der Romeinen heeft beschreven. Deze in 't 3. boek aan 't 5. Hoofddeel optellende de overwinningen van Pompejus / toege-naamt de Grootte / spreekt aldus: Hierosolymam defendere tentaverit Iudaei: verum hanc quoque intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum, patens sub aureo vitem Cælo. Dat is. De Joden poogden Hieruzalem wel te verdedigen, maar hier in

is

206 Vermakelijkheden der

is hy ook getreden, en heeft de verbor-
genheid des goddeloozen volks gezien,
een * Wijnstok onder een gouden Hemel.
Hier wil Florus zeggen / dat Pompe-
jus in den Tempel der Joden een
Wijnstok heeft gebonden / onder een
goud berdek / en roemt quansuis / als
of hy wist / welk dat groot geheim des
Joodsen Godsdiensts was. Dat Pom-
jus dien in den Tempel heeft gebonden
blijkt niet: Want de Joodse Histori-
schrijver Jozefus zegt / dat Aristobu-
lus die aan hem verkeert heeft. Ik zal
zijne eigene woorden uit het 14 boek der
Joodse Oudheden aan 't 5. Hoofddeel
alhier uit het Griex vertalen. Als
Pompejus te Damaskus gekomen was,
qua-

* Dus moet men lezen met Lipsius, die dit woord
VITEM in Florus heeft verbeterd in plaats van VII.
Een heerlijke giffing voorwaar, die van alle geleer-
den word aangenomen, en voor ontwijfelbaar ge-
houden, om dat andersints het woord VTI een be-
dorve plaats maakt, dewelke nu na 't schrander oor-
deel van Lipsius dus verbeterd zijnde in allen deele
waarschijnlijk word bevonden, dewijl de inhoud
met het zeggen van andere schrijvers overeenkomt.
Hoewel Salmazius in zyne aantekeningen hier te-
gens eenigints schijnt te sporelen, bekennende dat
de verbetering van Lipsius wel verstandig is, maar
aan de waarheid twijfelende. 't Welk my zekerlijk
een gezochte knibbeling schynt, want als men 't al
na Salmazius oordeel zoude veranderen, moest men
lezen in plaats van *patens sub aureo vitem caelo*. al-
dus: *patens sub aureo vitis Caelo*. 't Welk in
alle gevallen een enkele letterknabbelry is, en mo-
gelyk van Salmazius niet zonden hebben bedacht ge-
weest, ten zy hy alvorens die allerdoorluchtigste ver-
betering van Lipsius had geweten.

quamen tot hem gezanten uit geheel Syrien, Egypten, en Judea; en Aristobulus zond hem een groote schenkaadje; een gulden Wijnstok, waardig vijf hondert talenten. Van deze gift maakt ook Strabo de Kapadocier gewag, aldus sprekende: Ook kwam er een gezantschap uit Egypten, en een kroon van vierduizent goude kroonen. En uit Jodenland een Wijnstok, of Tuin. Dat stuk werks heeft den naam van TERPOLEE, dat is lustwerk. Deze schenkaadje hebben wy ook zien leggen te Roomen in den Tempel van Jupiter Kapitolinus, hebbende het opschrift van Alexander den Koning der Joden. Het wierd geschat op vijf hondert talenten.

Dit lijkt heel anders. Want het was een geschenk dat Aristobulus aan Pompejus vereert heeft. En dat hy dit uit den Tempel zoude hebben genomen / en aan Pompejus gegeven / zal ik noit gelooven. Zulks ik hier moet berispen het geboelen der genen / dewelke meenen gelooffelyk te zyn / dat in den Tempel een goude Wijnngaardrank zoude gestelt zyn geweest ter eere van die beroemde dzyventros / die naauwelijks op de schouderen van twee mannen gedragen wierd / van welke wy lezen Num. 13. v. 23. Want of schoon ook Tacitus zegt / dat ze in den Tempel der Joden gebonden is / 't is daarom niet meer geloofwaardig / als of 't Florus zeide. Daarenboven is 't geen

208 Vermakelijkheden der
geen enkele Wijngaardbrank of Wijn-
stok geweest / maar een groot konst-
werk / gesmeed na de gelijkenis van een
geheelen Wijnberg / met ranken /
trossen / en oader loofwerk meer. De
woorden van Strabo / die Jozefus te
berde brengt zeggen duidelijk *eite ampelos*,
eite kephos, of een Wijnstok, of een tuin.
Ja dat meer is / Lipsius meent / dat
deze wijnstok het zelve stuk werks is /
't welk Plinius verhaalt / dat Pompe-
jus in de Aziatische eriomf / onder
andere schenkaadjen / te Roomen inge-
bracht heeft / met deze woorden. *Mon-*
tem aureum quadratum, cum cervis & lebni-
bus, & pomis omnis generis, circumdata
vite aurea. Dat is: Een gulde vierkante
berg, met harten, leeuwen, en ooft van
allerley soort, omringt zijnde met een
gulden Wijnstok. En dit dunkt my zeer
waarachtig / en komt met het zeggen
van Strabo over een. 't Is dan zeker /
dat dit een bijzonder geschenk van Ari-
stobulus aan Pompejus geweest is.
En ik kan niet zien waar toe die boven-
gemelde giffinge van anderen noodig is /
dat deze Wijnstok ter gedachtenisse
van den Druiberos / die uit het beloof-
de land gebracht wierd / in den Tempel
zoude hebben gestaan; en dat de Heiden-
nen / geloovende dat de Joden / Bachus
bierende / den naam van hunnen Wijn-
god Bachus zouden hebben ontleent van
het Hebrzeuwse woord *Iah*, dat God
te zeggen is: Wijders dat het geroep
eleleu:

Mect. 1. 2.
cap. 5.

bleven: *elken*, dat in de Bachusfeesten
 gesproken werd / afkomstig zoude
 zijn uit het Hebzeuse woord *Halaljah!*
 want dergelyke giffingen schijnen nu
 spoosloos / en al te ver gezocht / 't zy
 wien dezelve ook mochten behagen.

Zeventiende Hoofddeel.

Onzekeren staat der Grooten., Overtreffe-
 lijk smeekgedigt van den Heere Niklaas
 Fouquet aan Maria in de gevankenis ge-
 maakt. Om dezelfs heerlijkheid in
 rijn verduist. Waar in 's mans ram-
 poed word vertoont.

Dat het geluk der Grooten menig-
 maal van het spits der ontsaggelij-
 heid afvalt / en de glans van hunnen
 eerrijdes aanzienlijken staat in een bui-
 stere nacht van rampspoed herschept
 word / leeren ons zoo vele oude en
 nieuwe geschiedemissen / dat h' over-
 tollig zoude zijn / enige voorbeelden te
 willen bybrengen. Heilige en wereld-
 lijke gedenkschrijven melden ontrallijke
 persoonsaadsen / die door Doofhengunst
 gebleid / en ten top van doozluchtige
 eerampren verheben / thans wederom
 ongelukkiglijch verstootten / en van al
 hun gezag berooft / tot een versoepelijch
 eind gekomen zijn.

't Zal den Lezer in dit Hoofddeel ber-
 toonen het smeekdicht van den ongeluk-
 ligen Heer Niklaas Fouquet, die voor
 rent

210 Vermakelijkheden der
 eenige jaren in Frankrijk de alleraan-
 zienlijkste gewoorden / dog daarna in 's
 Konings ongenade verballen zijnde in
 den herker zijne dagen gefleert / en al-
 daar zijne doobe zoo genaamde Godin
 Maeta vruchteloos met deze overtreffes-
 lijke heldenbaarzen gefmeekt heeft / de-
 welke / en om dat ze weinig Nederlan-
 deren bekend zijn / en om derzelver bijna
 onnabotgelyke heerlijkheid / my te recht
 waardig gefchenen hebben den bemin-
 naren der Poëzy / benebens mijne be-
 rijnde vertalinge / rustig mede te lees-
 len.

FUQUETUS in Vinculis

ad

DEI MATREM.

*S*ideræ Regina plage, qua vindice surgens
 Naufragus ignotus emerfit saluus ab undâ,
 Et laceram reficit peregrino in litore puppem;
 Numini intemerata parens, a numine summo
 Altera spes, hominumque salus; quæ vota ge-
 mentum
 Suspiciens, & fractis præstat solatia rebus,
 Da mihi te facilem, paulumque adverte precanti.
 Ille ego; qui quondam summa ad fastigia
 rectus
 Francigenum moderabar opes, quem longa clien-
 tum
 Plano saluabat spatiosa per atria turba:

Nunc

Ille ego, tot procerum socius, quem tota colebat
 Gallia, quem toties populi dixerunt beatum,
 Nunc miser indigno clausus sub carcere vitam
 In tenebris luctuque traho: nunc miles inermem
 Obsidet armatus, pilisque minacibus instat.
 Mens concussa malis, varisque agitata dolore
 Heret, & incerta est, quid primum desinat, uno
 Cuncta mihi sunt rapta die; dulcissima conjux,
 Pignora, chara, thori, libertas, census, honores,
 Prædia, rura, domus, & magni gratia Regni;
 Nec mihi de tantis superest nisi futilis umbra.
 Hæc equidem cruciant animum, tamen anxius
 illud

Pungit, & ardenti transfigit viscera telo;
 Quod regni pro laude labor susceptus, & ingens
 Curarum series patriæ consumpta tuendæ,
 Vana cadit, tristesque refert pro munere poenæ.
 Quin etiam illa fides, omni quæ charior auro,
 Quæque prior mihi luce fuit, vexata malignæ
 Vocibus invidiæ, mediâ mordetur in aula.
 Sic decus interit nostrum, sic fama tot annis
 Parta mihi, subita cecidit labefacta ruina.

Hinc novus exsurgit motor, graviusque re-
 cursat;

Quæsturae vix gesta meæ mandata libellis,
 Scriniaque & pluteos, digestaque computa fisci,
 Unde laboranti possem succurrere causæ,
 Accipio perisse mihi, casuque, dolore,
 Nosse tuum est, virgo, puris quæ cuncta pererras
 Luminibus, cæcique vides penetralia cordis.
 His tamen insisit rigidus quæsitore, & ansam
 Hinc rapit, unde reus capitali crimine dicar.
 Hæc inter latebras tanta in caligine rerum,
 Qui me consilii prudentique adjuvet arte,

212 Vermakelijkheden der

Nullus amicus adest. Horum (nisi rumor inanis
 Nuncia falsa tulit) pars nostro territa casu,
 Majorique inbiens fortuna, turpia veris
 Terga mihi; pars impositum mihi crimen acerbat,
 Insultaque matris; quæ pars mihi fida remansit,
 Arma per & latæ circumdata moria fossis,
 Hæc penetrare nequit; crebris stationibus omnes
 Quippe aditus tenet infansæ custodia turris.
 Sic premor assidue. Regis modo territat ira,
 Adversæque aures; modo qui mihi fronte procaci
 Improperat, qui nostra tulit stipendia, testis,
 Qui contra meæ consumpsit fercula mensæ.

Nunc mala me febris, nunc longi tædia tor-
 quent

Carceris. Ipse novos etiam mihi suscito luctus,
 Ingenio fingente; subit namque obvia mater
 Sæpe mihi largi perfundens flatibus ora;
 Extorresque domo fratres, prolesque parente
 Orba suo; & sponsæ non digna ferentis imago
 Tristior ire dies, nox longior esse videtur.
 Apparentque animo majora pericula veris.

Hæc est ista meæ spes; hæc ampla faventis
 Præmia fortunæ, sic me extulit illa per altum,
 Mox ut præcipitem rueres; sic dulcia fallax
 Pocula porrexit, quo me satiaret amaris.

Ast tu Diva potens; quassatæ firma carinæ
 Anchora: Christiadum columen: tutela reorum,
 Ipsa vides quanto assultu, quantisque petitis
 Criminibus, dubia cogor contendere forte.
 Suffice pugnantem vires, tantumque laborem
 Vincere da, Virgo, & crudelibus eripe fatis.
 Tu molem undarum, montano è vertice lapsam,
 Sternentem segetes, armenta que tota ruentem.
 Si prius emittat pastor tibi vosa, repente
 Sistis; & adverso rapis in contraria cursu;

Mor-

Mortua quin etiam revocas ad lupina vitæ
 Corpora ; Tu laxis effusa incendia franis
 Absumptura domos , totæque à sedibus urbe s ,
 Imperio reprimis , rapidamque intercipis ignem :
 Tu ventos , atque alta jubes compescere mox
 Equora : tu retines accensas Numinis iras ,
 Armataeque manum icælum tibi denique servit.

Cur ego , qui primis Tibi sum devotus ab
 annis ,

Talia non sperem? Tua magna potentia, Virgo ,
 Nota mihi. Tua, nec fallor, mihi certa voluntas.
 Sed neque te quemquam scimus frustrasse vo-
 cantem ,

Rebus in angustiis : sunt dona ingentia testes
 Delubris appensa Tuis : sunt structa per Orbem
 Templata tibi , semperque ardentes ignibus aræ.

Hinc tua servatae narrant miracula gentes ,
 Et pater & natus , tenera cum virgine mater ,
 Atroxque senex ; omnis Te concivis ætas .
 Non ego constituam solido Tibi marmore fanum ,
 Immanesque arcus , & abentis fulta columnis
 Arria , vel fulvo laquearia picta metallo.

Nunc tibi non ausim tenuem spondere lucernam ;
 Usque adeo nostras inimicis excita ventis
 Tempestas exhaustit opes ; sed nudus egenisque
 Aras ante Tuas supplex , Tibi , Diva , lirabo ,
 Solaque persolvam gratæ donaria mentis.

Siqua tamen quondam mutata sorte potestas
 Obligerit , seu Rege meam miserante dolores ,
 Sive meam agnoscente fidem ; cum damna la-
 bantis

Tu dederis sarcire domus , sparsasque meorum
 Reliquias legere , & fatis melioribus uti ;
 Quicquid erit , quodcumque dabis , Tibi , Virgo ,
 sacratum

214 Vermakelijkheden der
*Aeternumque feram. Tuus imo in pectore
semper*

*Vivet amor, legesque tuas, & jura verebor
Te moliri aliquid non auspice, Diva, putabo
Grande nefas, sequar ad nutum quocumque
movebis.*

*Tu mihi dux vitæ, Tu morum norma, memine
que*

*Dulce decus, Tu lumen eris. Si frigida noctis
Suaserit umbra mihi somnos, non ante quieti
Lumina permittam, curvius quam poplite festum
Exsequar ipse tibi carmen; si nocte fugata
Luxerit, hoc primos renovabo solis ad ortus,
Horaque nulla mihi Domine sine laude peribit.
Hoc quoque sollicitus nitur, modo cepta secun-
des,*

*Latius ut totum Tua crescat fusa per orbem
Gloria, & ignotæ celebrent. Tua Numina terræ.
Nec mihi, si quisquam violet. Tua sacra, pro-
fanus*

*Impune occurret, meme illo dolore frementem
Sentiet, & quantum vires animæque valent,
Vlciscar facinus, temerataque jura piabo.*

*Ergo age, rumpe moras, Virgo, mea vincula
rumpe,*

*Et promptam fer mitis. opem, si nostra retardant
Auxilium delicta Tuum, si segnis honores
Diva, tuos colui; si debita pensa remisi;
Si tua sæpe meis non fovi altaria flammis,
Ignosce, ô Virgo, nec jam quid nostra morentur
Crimina, sed lacrymas generosa respice matris;
Respice, ut illa meo penitus confossa dolore
Ante tuos effusa pedes, noctesque, diesque
Indefessa gemit, quantum discrimine nostro
Anxia, Te precibus, Divosque hominesque sati-
gat,*

Respi-

Respice, ut illa suas renovat pro paupere curas,

Vt. levat in morbis, ut dura compede vinculum

Afferit, ut miseris incumbit tota juvandis.

Nullaque non tentat, nato paritura salutem.

Nec te, Diva, latet, thalamis ut fidissima consors

Ipsa quoque assiduo pulsat sacraria planctu;

Meque sibi reddi querulis Te vocibus orat.

Si neque te matris, neque te suspiria tangunt

Conjugis, aut moveant, Tibi quos infantia fundit

Insontes gemitus: teneri mihi namque supersunt

Quinque domi foetus, uxor quos sedula nutrit,

Et monet esse pios, horum vox una per aedes;

Quo pater hinc abiit? quis patrem sustulit error?

Redde patrem Virgo, tristes sine patre perimus.

Vivimus, ô Virgo, si des patris ora videre.

Sic fore confido. Votis optata redibit

Libertas, dulces iterum complectar amicos:

Ipsaque mœsta diu nostro recreata resurget

Aspectu dilecta parens, charumque videbo

Connubii sociam tecti sub postibus ipsis

Brachia pandentem reduci; mox agmine facto

Ad mea certatim properantes oscula natos.

Sic erit hæc nostros componens gratia luctus,

Si modo, Diva, jubes nostram mitescere sortem,

Supremumque mihi placas cum Principe

Numen.

Dat is / aldus nagevolgt.

Fouquet in de gevankenisse

aan de

M O E D E R G O D S.

O Hemelkoningin ! op welkers toeverlaat

Een arm schipbreukeling het zeegevaar ontgaat.

En zijn gelchokte schip , aan 't vremde strand gestooten ,

Weer takelt tot de reis. Gy , boven alle grooten

Van God gekoren tot Gods Moeder ! hoop , en heil

Der stervelingen , die van boven , uit het steil

Des Hemels , 't zuchten hoort van die , die met gebeden

Zig wenden t' uwaarts in behaauwde zwarigheden ,

Hoor Gy ook eenmaal eens mijn smeeken , en gebeden !

Ik , die ten hoogsten trans van eer en staat voorheen

Gesteigert , al den schat van 't Fransoosrijk regeerde ,

Dien een geheele stoet van dienaars 's morgens eerde

Engroetede. Ik , wel eer het hoofd der Overheid ,

Die

Die van heel Frankrijk wierd geloofd, ge-
been, gevleid,

En van al 't volk geacht de zaligste van al-
len,

Leg nu ellendig in den kerker plots ver-
vallen,

En leef in zwaren souw, en droeve dui-
sternis,

Waar in mijn glorie al te diep verzonken
is.

'k Zit ongewapend by gewapende solda-
ten,

Van alle toeverlaat, en vrienden hulp ver-
laten.

Mijn geest geschokt door zoo veel rampen
staat vermant,

En 'k weet niet wat ik eerst beschrey in do-
zen stand.

Op eenen dag is my al wat ik had in han-
den

Ontnomen. 'k Misse nu mijn lieve vrouw,
en panden

Des huwelijks, mijn schar, mijn vrydom,
inkomst, eer,

Mijn trofse hoven, land, en huizen, en
dat meer,

Ja allermeeft is, 'k moet de gunst des Ke-
nings missen.

En van dit alles hebbe ik niet dan heuge-
nissen,

En schaduw over. Voorts is al de rest
voorby.

Terwijl mijn ziel dus word gepijnigt,
is het my

Noch 't allergrootste kruis, dat mijn be-
dreven' daden, En

218. Vermakelijkheden der
 En arbeid voor den roem des rijks op my
 geladen,
 En al mijn zorgen voor het Vaderland,
 en 't zweet,
 Zoo vele jaren lang met liefde en lust be-
 steed,
 Tot niet vervalt, en straf moet voor beloo-
 ning dragen.
 Jazelfs de Trouw, die my veel liever kon
 behagen
 Als alle schatten, ja als 't loven, word
 (ô spijt!)
 Te hoofdgelaakt, en thans bekaabbelt van
 de Nijd.
 Zoo is mijn glans gedaalt: Zoo is mijn
 faam, verkregen
 In zoo veel jaren, weer ten gronde neêr-
 gezegen.
 Hier komt my noch een plaag, en nieu-
 we droefheid voor,
 Die 't vorige bezwaart, en redd' loos maakt.
 Ik hoor
 Dat al mijn brieven, en bewijzen, versch-
 gefchreven,
 Van mijn Ontfaagerschap, en trouw, daar
 in bedreven,
 Mijn rekeningen, en mijn koffers, alte-
 maal,
 (Waar door mijn zaak kon zijn gewogen
 in de schaal
 Der billykheid) nu zijn verloren, 't zy uit
 loosheid
 Van mijn partyen, of door ongeluk, of
 boosheid,
 Dat weet gy Moedermaagd, die alle din-
 gen ziet, En't

En 't allerdiepst geheim van 't blinde hart
 verspied.

De strenge rechter trekt nochtans hier uit
 zijn voordeel,

En dagvaart my daarom als schuldig aan
 doodsoordeel.

In deze duisternis van mijne zaken
 staat

My niemand by met hulp van kunst, of
 raad, of daad.

Ik heb geen vrienden meer. Die zijn nu
 al vervlogen,

(Zoo 't waaria dat ik hoor) en zonder me-
 dedoogen.

d' Een is verschrikt door mijne rampspoed ;
 d' ander wend

My schandelijk den rug, en hoopt in mijn
 ellend

Op hooger staat, en eer ; daar zijd'er
 die my lasteren,

En van hun vriendschap door mijn ongeval
 verbasteren.

Die trouw gebleven zijn, vermogen niet
 tot my

Te komen, want ik zie omringt aan alle
 zy

Met muren, grachten, en met krijgsvolk
 om mijn ooren,

Besloten in den kuil van een gevank'nisto-
 ren.

Zoo word ik steeds verdrukt. Dan word
 ik weër verplet

Door 's Konings gramschap, die geen oo-
 ren openzet

Voor mijne klachten. 'k Word van an-
 d'ren weër beschuldigt. Die

226 **Vermakelijkheden der**

**Die zelf voorhenen in mijn dienst zijn in-
gehuldigt.**

**Ja die wel eer met my aan mijnen tafel-
zat**

**Genigt nu tegens my , en is de vriendschap
zat.**

**Dan trefte de bange koorts mijn afgematto
leden**

**Door lange zwaarigheid des kerkers afge-
streden.**

**Ik zelf verwek in my steeds nietwe en nieu-
we druk ,**

**En 't quynende verstand vermeerert mijn on-
geluk.**

**My dunkt ik zie somtijds mijn Moeder
voor my schreyen ,**

**Mijn Broers gebannen , en mijn Kind'ren
afgeschey'en**

**Van hunnen Vader , en mijn Vrouw met
smart belaën.**

**Nu schijnt my yder dag veel droever door
te gaan ,**

**En elke nacht te lang ; en al mijn groote
plagen ,**

**Hoe groot en zwaar die zijn , vergrooten
alle dagen.**

**Dit 's mijn gestalte. Dit 's de loon van 't
los geval ,**

**Dat my wel eer om hoog deed stijgen als
een bal ,**

**Om my daar na weer steil te werpen nabene-
neden.**

**Zoo schonk zy my het zoet , ontaart in
bitterheden.**

**Maar gy Godin van macht ! Gy vaste
steun, en stut. Van**

Van mijn gefolde kiel, die 't Chriftendom
 tot nut,
 Den zangeklaagden tot een trooft zijt in el-
 lenden,
 Gy ziet my radeloos, onwetend waar 'k
 my wenden,
 Of keeren zal, beticht met misdæten;
 geef, ey geef
 My kracht tot uitkomst, dat ik beter tijd
 beleef.
 Gy kuaat, ô Maagd, wanneer van heile
 bergen 't water
 Schijnt neer te storten met afgrijsfelijk ge-
 klater,
 Het koren neer te slaan, en 't weereflooze
 vee
 Met zig te slepen, op der hard'ren wens,
 en beë,
 Den forssen waterval strax op een sprong
 doen stil staan,
 En keeren flux den stroom, en doen die na
 uw' wil gaan.
 Gy zelf wekt dooden op. Gy leert den
 droeven brand,
 Die anders voortvliegt door de huizen,
 stad, en land,
 En stut den loop des viers. Gy dwingt de
 felle winden,
 Gy weet d' oplopendheid der zee strax in
 te binden.
 Gy wederhoud Gods toorn, en zijn ge-
 strengte kracht:
 In 't kort al 't Hemelrijk erkent uw' groote
 macht.

Waar:

222 Vermakelikheden der

Waarom zou ik dan, die van mijne kindse
jaren

U toegewijd ben, ook niet hopen, dat
de baren

Mijn's ongeluks eens zullen stil staan? ô
Godin!

Uw' magt is my bekend. Ik ken uw' goe-
den zin.

Ik weet dat niemand u vergeefs heeft aan-
gebeden,

In 'anxt, en nood, Hier van getuigen
noch op heden

Ontelb're giften, in de tempelen ge-
wijd.

Men vind altaren door de Wereld wijd en
zijd

Ten uwen dienst gebouwt, en hoogverhe-
ven' kerken.

Al't Aardrijk waagt van uw' beruchte
wonderwerken.

Elk kent uw' heerlijkheid; de vader, en
de zoon

De moeder, dochter, elk zingt op een
hoogen toon

Uw' groote daden. Ik alleen kan na mijn
plichten

Geen tempel, bogen, of pylaren voor u
stichten;

Geen eerkapel voorzien met goud; geen
enk'le zaal.

'k Zou zelf niet durven u een kaars tot eer
of praal

Beloven. 'k Heb ze niet. Zoo verre zijn
vervlogen

Mijn schatten, maar ik zal behoeftig voor
uw' oogen

En

En naakt en bloed-staan aan uw' altaar,
met gebeên,

En offeren mijn hart aan u, Godin, alleen.

Zoo evenwel ik eens den tijd noch
mocht beleven,

Dat zig de Koning tot meêdoogentheid
mocht geven,

Erkennende mijn trouw : wanneet gy eens
de schae

Mijn's huisgezins wêerom zult heelen uit
genâ,

En ik een beter lot genieten zal op aar-
den,

Dan zal ik, groote maagd, uw' zuiv're dienst
aanvaarden,

En alles wat ik heb zal u ten dienste staan.

Ik zal 't u heiligen. Uw liefde zal voor-
taan

Zijn in mijn hart geprent. Ik zal na uwe
wetten

Streeds leven, en op uw' geboden altijd
letten.

't Zal my een misdaad zijn, iets zonder
uwen wil

Ter hand te nemen. 'k Zal gehoorzaam,
zacht, en stil

Uw wenken volgen. Gy zult my al mij-
ne dagen

Ten Leidsvrouw zijn. Uw pad zal my
alleen behagen.

'k Zal niet ter rust gaan, als de schaduw
van den nacht

My raad te slâpen, voor al eer ik, om
uw' macht

't Erkennen, nedrig, met gebogen knied,
mijn plichten

Heb

224 **Vermakelijkheden der**
Heb afgelegd. Ik zal my niet ten bed
uitlichten,
Of's morgens zal ik met den dag aan uw
naam
Gedenken, en elk uur vermeerderen uw'
faam.
*** Zal zelf bezorgen, zoo gy my maar**
begenadigt.
Dat uwe naam en eer werd' overal ver-
oedigt,
En dat uw glory by uitheemschen werd'
bekend.
Ik zal hem straffen die uw' heiligdommen
schend:
En zulk een boostwigt zal de kracht mijn's
arms gevoelen.
Ik zal het wreken, en aan hem mijn gram-
schap koelen.
Wel aan dan, red my uit deez' banden,
grootte Maagd!
Begunstig my! of, zoo uw' hulpe word
vertraagd
Door myne zonden, dat ik niet na waar-
digheden
Heb u Godin geviert, of billijk aange-
beden,
Dat ik uw' altaar niet genoeg heb opge-
hult,
Vergeef het my ô Maagd! zie nu niet op
mijn schuld,
Maar op de tranen van mijn Moeder, die
bewogen
Door mijn verdriet staag weent met uitge-
ketene oogen,
En werpt zig neder voor uw' voeten, dag
en nacht, Of

Of zugt, en kermt, en stort voor u haar
droeve klagt,

Dat God en mensch erbarmt. Zie neder,
hoe bekommert

Zy d' armen helpt, en trooft de zieken;
die bescloemt

In boeyen zijn. Zie neêr, hoe dat zy, om
haar zoon

Te helpen, and'ren helpt, en zoekt uw
gunst tot loon.

Gy weet ook, ô Godin, dat mijn bedruk-
te Vrouwe

Klopt aan uw' heiligdom. en dagelijks vol
rouwe

U smeekt en bid, dat gy my wedergeve
aan haar.

Of zoo u niet beweegt het kermen en
misbaar

Van Vrouw, en Moeder; Ey laat u dan
eens bekoren

't Onnoozel zuchten dat u daag'lijks komt
te voren

Van mijn vijf kind'ren, die mijn Vrouw in
al haar kruis

Zorgvuldig hoed, en voed. Deez' roe-
pen door het huis,

„ Waar is onz' Vader? ach! waar is hy
„ heengetogen.

„ Wat doring heeft hem dus geflingert uit
„ onz' oogen?

„ Waar is onz' Vader? ach! geeft ons onz'
„ Vader weêr!

„ OMaagd wy leggen zonder Vader gansch
„ ter neêr.

„ Geef ons onz' Vader weêr! onz' Vader
„ is ons leven. **D** Dus

226 Vermakelijkheden der

Das hope ik, zult gy my mijn Vryheid
wedergeven.

Ik zal mijn' Vrienden blijde omhelzen keer
om keer,

En zien mijn Moeder, lang bedroeft, nu
vrolijk weêr.

Mijn lieve bedgenoot zal my van vet ont-
mbeten,

Met open' armen. Straks zal ik mijn kin-
d'ren groeten,

En kussen elk om strijd. Soo zal het zeker
zijn:

Indien gy eenmaal, ô Godin, my uit
deez' pijn

Wilt lichtnis geven, en bewogen met mijn
zaken

God en den Koning my weêrom tot vrin-
den maken.

Achtiende Hoofddeel.

Twistgierigheid der geletterde. Aardige
plaats uit Erasmus lof der Zotheid. De
schriften van Erasmus zijn van vele ge-
haat, en gehegelt. Quadaardige ge-
tuigenissen van Henp. Zijn gedenk-
waardige misflag in het vertalen van't
Griekse woord *Phoenix*, door Muretus
aangewezen. Horatius bygebragt. Lau-
rens Valla. En zijn grafschrift; ge-
maakt met gelijke laatdunkenheid, als
wel eer de oude Poët Nevius. Kaspar
Scioppius, die vele gehegelt heeft, word
zelf tot de plak veroordeelt.

Huma-

H*umanius est labi.* 't Is menschelyk
 te struikelen / zegt de spreek / die /
 hoewel ze alle menschen genoeg bekend
 is / echter van weinigen word gadege-
 slagen. 'k Zegge dit / om dat men on-
 der de geleerden zoo vele verscheidene
 oordeelen vind / die zy wel somtijds on-
 der verbetering / en byzheid van een 's
 anders meeninge / voozstellen / beken-
 nende dat hun verstand de menschelyke
 zwakheid en doling onderwoopen is /
 maar ook veeltijds (niettegenstaande zy
 hunne medemenschen gelijke byzheid
 van gevoelen behoorden te vergunnen /
 en derzelver dolingen met geen minder
 gunst in te schikken) zoo scherpelyk van
 anderen oordeelen / en hen wegens zoo
 vele misflagen weten te byandmerken /
 als of menigmaal mannen / voozhenen
 al de wereld dooz geacht / en aangebe-
 den / de verfoepelykste teekenen van
 hotheid / en onkunde hadden nagelaten.
 Zwaarlijk gaan vele zig hier in te buit-
 ten / en nergens vind men dusdanige
 strenge oordeelaars / dan onder de Let-
 terkundigen / die elkanderen niet zelden
 om een woord / of lettergreep / ja om
 een enkel letter zelf / byesselyk in 't
 haar zitten / en geen zaak zoo zeer be-
 hartigen / als de dolingen van andere
 schryveren ten grofste aan den dag te
 brengen. Hemel ! hoe hebben van ouds
 hier de geletterden elkander geroshamt /
 en gehekelt ! dikwils ook triomf gezon-
 gen /

228 Vermakelijkheden der
 gen / booz al eer zy de overhand bevocht-
 ten hadden. Erasmus / en Agrippa
 belachen aardiglyk dusdanige bitterg/
 en uitpluizerg / die / gelijk wanneer

*Parturinnt
 montes ,
 nateetur ri-
 diculus
 mus.

* De bergen baren , en een muis te voor-
 schijn komt ;

Van een bleg een Olifant maken.
 Onze Rotterdammer zegt in zijn ver-
 maakelijk boekje / De lof der Zotheid, ont-
 der anderen aldus.

'k Zal my (zegt de Zotheid) tot die ge-
 nen spoeden , die onder de menschen den
 schijn van wijsheid behouden , en den gul-
 den tak , gelijk men zegt , weten te pluk-
 ken , onder de welke de * Letterkonste-
 naars de voornaamste bazen zijn , welk
 soort van menschen , waarachtig , de el-
 lendigste , rampzaligste , en den Goden
 meest gehaat zoude zijn , ten zy ik de on-
 gemakken van hun deerlijk ploegen door
 een zekere manier van zotterny verzachtte.
En wat verder. Voeg hier ook dit ver-
 maak by ; zoo menigmaal iemand van hen
 den naam van de moeder van Anchises , of
 eenig woordeke , dat de gemeene man niet
 weet , ergens op een vuil papiertje gevon-
 den heeft , of indien iemand een brok van
 een oude steen , met oude letters gemerkt ,
 ergens heeft opgegraven : ô Heer ! wat
 is 'er dan een vreugd , wat een triomf , en
 loftuiting , even als of zy Afrika hadden
 gewonnen , of Babel ingenomen. *** By
 aldien iemand in een woordeke gemist , en
 by

* Gramma-
 tic.

by geval een ander, die wat scherper kan zien, hem daar op heeft betrapt, wel Jemy! wat rijzen daar terstond al treuripe- len! wat een gevecht! wat al scheldwoor- den, 'en geschreeuw! 'k moet alle de Let- terknabbelars tot vianden hebben, zoo ik eenigints liege. 't Is wijders be- laehelijc / dat hy in 't zelbe boekje ver- haast / een ouden Godsgelerde van tachtig jaren gehoozt te hebben / die de berbozgenheid van den naam Jezus zul- lende verklaren: met een wonderlijke spitsbindigheid de berbeelding der God- delijke drie-eenigheid in dat woord wist te binden / om dat de Latijnen het zel- ben alleen op drie wijze buigen / in Je- sus, Jesu, Jesun. En dat dat laatste Sun hy de Hebreen een letter was / die zy * Sun noemen / welk woord Sim * of Schin in de Schorsc taal Sonde beteekent / en dat hter uit klaarlijk bleek / dat het Ja- zus was, die de zonden der werrelt zoude wechdragen. Wie moet zulk een aperp niet hartelijc belachen?

Op deze wijze heeft Erasmus de buf- tensporigheden der Letterknabbelars wel weten dooztestrijken / maar zelfs niet byz geweest van vele scherpe bonnis- sen / die ober hem gebelt zijn. 't Zou- de te lang vallen alle zijne tegenpartijen op te halen. Heeft niet * Henrick Ste- fanus ontallijche mislagen / quade be- battingen / en verkeerde uitleggingen van hem in zjn boek der spreekwoorden gepoogt aan te wijzen? heeft niet de ber-

* vid. H. Stephani animadv: in Erasmi Adaga

230 Verniakelijkheden der
 maarde Julius Cesar Scaliger een ge-
 slagen haat / ende vondschap tegens
 hem geboert / die booz Crasmus
 dood niet geeindigt is? 't welk Sca-
 liger naderhand schijnt beklaagt te
 hebben / als hy over Crasmus dood uit-
 roept

*Tunc etiam moreris? ah quid me linquis Erasmus!
 Ante mens quam sit conciliatus amor?*

Dat is:

Sterft gy, Erasmus! en verlaat gy my nu?
 ach!
 Eer ik mijn vriendschap weêr met u verre-
 zen zag?

* Attica
 Bellaria
 mihi pag:
 205.

* De Jesuyt Pontanus belacht hem/
 om dat hy in een zekeren brief schrijft /
 dat hy wenschte den naam van Erasmus,
 dat is zoo veel als beminnelijk, aange-
 nomen te hebben. En zegt/dat iemand
 gelezen hebbende Crasmus handboekje
 van den Christelijken Krijgsmann, oorz-
 deelde / dat in dat boekje meer heilig-
 heid als in den schrijver was.

'k Zal met boozdagt vele andere gees-
 selaars van Crasmus boozbypgaan. Ik
 moet evenwel bekennen / dat ik onder
 dezelve boozgagns niet weinigen / die
 in hunne schriften betoonen de leere
 van Luther toegedaan te zijn / hebbe
 bevonden uittemuntten. Niet / dat ik
 zeggen wil / dat sp's mans saam niet
 zeer genegen zijn / om dat hy hen in zij-
 ne

ne samenpraak Cyclops of Evagelydrager niet zagtelyk doorgestreken heeft: want Erasmus misgrypingen zoude iemand anders lichtelyk kunnen roonen / (en wie doch is by van dolingen?) maar my dunkt / dat zoo vele heerelyke schriften / als van hem ter onsterfelykheid ingewyjd zijn / alle bitse berisppers eenigen indruk en ontzag behoorden in te hoerzemen / om hunnescheryp-gewette blymen niet al te diep in des grooten Rotterdammers naam te zetten. Zeker schryber van onze eeuw / Philippus Karolus, heeft in zijne letterkundige aantmerkingen over N. Bellius en Curtius (een boek van geleerde oeffeningen). Erasmus niet gespaart / maar overal waargenomen / waar 't pas geeft / hem met zyn pen te quetsen. 't Heeft my des mans gedeert / als ik hem zoo fel gehakelt zag. Meest heeft hy 't op zyn boek der spreekwoorden geladen / van welk stuk werks hy zegt / zeker achtbaar men getuigt te hebben / dat hy nooit eenig boek gezien had, 't gene meer bevestigde die oude spreuk: een groot boek, een groot quaad. Op een anders plaats berispt hy Erasmus / dat hy zekere sehempreden / op Demosthenes alleen passende / tot een gemeen spreekwoord had gemaakt / en püist het zeggen van Muretus: Dat, gelijk sommigen menschen, niet wel te pas zijnde, alles wat zy eten tot gal of sluimen verandert; alzoo Erasmus, alles wat hy gelezen heeft tot

Animadv.
pag. 32.

Ibid. pag.
49.

232 Vermakelijkheden der

spreekwoorden verdraait. **Wederom** noemt hy hem elbers den geneusden Erasmus, die, gelijk de grieken zeggen, van twee drie konde zien, omdat hy't booz quaad Latijn rekende dat men pmand in 't * beelvboudig getal aanspreekt / VOS [ul:] in plaats van TU [gy], 't welk nochtans by de beste schrybers gebonden word: en voegt'er by / dat die moedige Soldaat een wakkeren, tegen strijder Julius Scaliger gevonden heeft; die hem de vleugels mannelijk heeft gekort. **Hy** belacht hem berders als een / die van de allergemeenste dingen tot walgens toe geschreeuwt heeft. **En** vertoijt hem / dat'er onder gewijde en ongewijde schrijvers weinige geweest zijn, van welke Erasmus zijn hand en vergiftige berisping heeft afgehouden. **Met** diergelijke uitdrukkingen meer.

Nochtans verdient het opmerking / dat dezelfde Manteekenaar tot laster van Erasmus een aardig gebal uit Muretus verscheide lessen verhaalt / 't welk ik den Nederduitsen lezer niet kan wegieren. **Ik** hadde het bequamenlyk booz af konnen stellen / om dat het in een reden booz des schrybers aanmerkingen staat / maar wy zullen hier mede Erasmus laten rusten / zonder iets tot 's mans nadeel uit eigen hoofde gezegt te hebben. **De** zaak is deze.

Als de gemelde Muretus op zekeren tyd / in't openbaar / booz vele geleerden / een reden geboert had ober den

ober

pag. 60. 61.

* in Plurali numero.

Ibid:

pag. 232.

pag. 378.

overdaad en wellust der oude Romei-
 nen / en in dezelve uit te beziden bele-
 soozten van bezemde vogelen had opge-
 stelt / die zy uit de vergelegenste gewes-
 ten des werrelts gewoon waren te la-
 ten opzoeken / en op hunne tafelen booz
 difsen ; gebeurde het / dat eenige dagen
 daar na temant der toehoorders tot
 hem quam / zeggende wel te wenschen /
 dat hy onlangs in zijne redenboering
 niet had vergeten gewag te maken van
 een vogel / waar uit men een onberza-
 delijke / ende hy na ongelooffelijke over-
 daad der Ouden konde bespeuren / na-
 mentlijk den verwonderlijken Fenix.
 Waar op Mauretus zeide ; Ja zeker !
 aten de Romeinen ook den vogel Fenix !
 die men tot nog toe geloofd heeft alle zes-
 hondert jaren , maar eens geboren te wor-
 den : d'Wander strax booz den dag halen-
 de het boekje / dat Plutarchus over 't
 bezorgen der gezondheid heeft geschre-
 ven / begon alwaar deze woorden te le-
 zen / die van Erasmus uit het Grieks
 in 't Latijn in dezen zin waren vertaalt :
 Het brein van den Fenix , hoewel het
 zeer zoet is , word nochtans gezegt pijn-
 des hoofds te veroorzaken. Mauretus /
 den oorspronkelijken text wat naauw-
 keuriger ingezien hebbende / zeide tot
 de omstanders ; zie daar ; een enkeld
 griex woord al te onbedachtelijk verklaart
 zijnde , brengt dezen onzen vriend in zoq
 grooten doling , en heeft mogelijk ande-
 ren meer verleid. Want het woord *phoenix*

234. Vermakelijkheden der
beduid in 't grieks een Palmboom, wel-
kers vruchten men niet alleen eet, maar
ook het pit, gelijk Theophrastus in het
tweede boek der planten bevestigt. Dus
had Erasmus moeten vertalen. *Het pit van
een Palmboom, en niet het brein van een Fe-
nix.* Ten 3° misfchieten (dit zijn des Aan-
teekenaars eigene woorden) zijn hzein toen
ter tijd met Bachusnat is bespzoekt ge-
weest.

* Oordee-
laars.
Letterplui-
zers.

Dit strekke voor een staaltje / hoe
fraapelijk de Critici elkhanderens gebze-
ken weten aan te wijzen / de berispsers
wedecom in dergelyke hoorballen geen
minder berispingen onderwerpen zyn-
de: waaromme het hen somtijds rupn
300 wel zoude passen / dat 3° de hebig-
heid hunner gedagten niet plings op 't
bespeuren van een's anders misflag den
lossen room gaven / en het papier niet
300 zeer met inkt / als galle beschreven.

Safr. l. 1. 7.]

De Poet Horatius bestraf in zijn derde
schimpdigt dusdanige menschen / die
meer gewoon zijn / op een 's anders dan
op hunne eigene dolingen acht te nemen.

Quum tua pervideas oculis mala lippus inun-
ctis,

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?
at tibi contra

Evenit, inquirunt vitia ut tua rursus & illi.

Dat is:

Als gy uw' eigene misdaden overziet,
Met leep gezigt, en ziet quansuis, of ziet
ze niet, Waar.

Waarom ziet gy zoo scherp de fouten van uw' vrienden

Gelijk een Arent, of een Slang? Gy zult bevinden

Dat zelve 't geen gy doet aan anderen.

Want nu

Gelijk gy hen berispt, berispen zy ook u.

* Laurens Valla / die groote uitpluizer der beschaafde Latijnsche spraak / zegt men van zoo groot een nieuwsgierigheid en berispsucht gewest te zijn / dat hy niemand spaarde. Hem word te last gelegd openlijk geroemt te hebben

* dat hy ook pijlen tegen Christus had. 't Is zeker / dat hy d'oude Rechtsgeleerden en andere vermaarde schryvers met zyn pen gegeefft heeft / waar door hy ook ontalliche geleerden aan zyn hals kreeg. Andere willen ook zyn hoobaardig aantoonen uit het graf-dichtje / dat hy op hem zelven / zoo men zegt / gemaakt heeft / en aldus luid.

* vide Val- lam de ele- gantiis.

* vide B. Bonifacii hist. Ludic. lib. 15. c. 6. ex Pontan. de Serm. l. 11

* *Nunc, postquam Manes defunctus Valla petiit,*

*Non audeo Pluto verba Latina loqui,
Iupiter hunc Coeli dignatus parte fuisset,
Censorem linguae sed timet ille suae.*

* Ibid. ex Ant. Verd. in autorum censura non longe a princ. pag. 27

Dat is:

Na dat nu Valla wechgerukt is na beneden, Durft Pluto niet een woord Latijnsche taal meer spreken,

En

236 **Vermakelijkheden der**
En Jupiter heeft hem daar boven niet ge-
leên,

Om dat hy vreesde, dat hy op sijn taal
zou steken.

Maar in hy quansuis nabolde het
graffschift dat hy * N. Bellius van den
Poët Nevius verhaalt word op hem zel-
ven gemaakt te zijn.

* Lib. I,
cap. 24.

*Immortales mortales si foret fas flere,
Flerent Divæ Camœnæ Nævium Poetam:
Itaque, postquam est Orchio traditus thesauro
Obliti sunt Romæ Lingua Latina loquier.*

* Welk in duitse woorden dit beteekent

Indien 't billijk was dat onsterfelijke
sterfelijke beweenden, de Goddelijke
Zanggodinnen zouden den Poët Nevius
betreuren. Want na dat hy ter aarde be-
slelt is, heeft men te Roomen vergeten de
Latijnsche tale te spreken.

Maar ik bevind dat Petrus Egi-
dius van Antwerpen / een Man van
letteren / en beleefdheid / zoo als uit
Erasmus * schriften blijkt / op den zel-
ven Dalla heel anders gespeelt heeft.

* Vide in
Colloq.
Epithala-
mijm
Petri Egi-
dii.

* Zoo staat
gedrukt
voer mijn
boek van
Valla de
Elegan-
tias,

** Fatales postquam solvit Laurentius annos,
Extimuit tantum Rhetora Pluto nocens.
Jupiter hunc sacro non dedignatus Olympo
Facundo Majâ præposuit genito.*

Lufz

uitgegeven te Straatsburg, by H. Mochard, in 't jaar 1521.

Luidende in dezen 3tn.

Na dat Laurens [Valla] zijn noodlottelijke jaren had afgeleefd, was de schendige Pluto voor zoo groot een redenaar bevreesd. Maar Jupiter hem den gewijden Hemel niet onwaardig achtende, heeft hem tot opziender over den welsprekenden * Merkuur aangesteld.

* In't Latijn staat, de Zoon van Maja, dat is, Merkuur

Kaspar Scoppius / die Valla in zijne keurlijkheid niet alleen gelijk is / maar ook in belen obertrefst / die man / die Scaliger / Casaubonus / en andere lichten van geleerdheid heeft durven aantasten / en hekelen * Op / die van den vermaarden Joan Barclap darde zeggen / dat de man zelve dikwils scheen niet verstaan te hebben 't gene hy schreef. Hoewel de Fenix der geleerdheid uitg de Groot van denzelven Barclap getuigde / dat hy de man was

* Zie Pascasii Grosippi de Rhetoricarum exercitationum generibus &c.

Romam Romano qui docet ore loqui.

Dat is:

Die Roomen zelfs Romeins kon leeren spreken.

Op / die niet alleen geheele hekelboeken tegen Schryvers van zijnen tijd heeft uitgegeven / ja ook verscheide plaatsen in oude Letterhelden berispt / en na zijn zinnelijkheid heeft willen veranderen; Deze zoo groote baas Scoppius / zeg ik / word in verscheide booz

Vide in primis Fabri Notas in Phœdrum &c

boozballen van *Tanaquillus Faber* van meer dan kindertijde dolingen overtuigt / en tot de plak veroorzaekt.

Gelijc de gemelde *Faber* met groote reden tegen *Scioptius* staande houd / dat de boozden van *Fedrus* * *defectus annis* in goed *Latijn* gesproken zijn / en met plaatsen uit *Kolumella* , *Apulejus* , en *Tacitus* bevestigt. 'k Laat staan andere bewijzen / dat *Scioptius* t'onrecht / in *Fedrus* vele dingen heeft durben berispen / die rechtschapeu zijn. Maar zoude het niet geraden zijn op te houden / om de haestige schimmen dezer scherpe oorzbeelaars niet gaande te maken ?

• Dat is, afgemat van jaren, of stokoud.

Negentiende Hoofddeel.

Noch iets nader van't Griekse woord *Phoenix* , dat een vogel *Fenix* , en een Palmboom beduid. Gedenkwaardige plaats uit *Job*. Griekse , Latijnsche , Nederduitsche , Hoogduitsche en Fransche overzetting , en derzelve verschil. *Tertulliaan* van den *Fenix*. Plaats uit den 91 *Psal*m. Wijdloopiger verhaal van den vogel *Fenix* uit *Herodoot* , *Plinius* , en *Tacitus*. 't Zelve verhaal , van vele Vaders der Christenkerke bygebracht , is niets dan een enkele fabel.

Hebbende in het boozgaande hoofddeel gesproken van 't griekse woord *Phoenix* , 't welk zoo wel een Palmboom , als een vogel *Fenix* beteekent / komt my te

te rechter tijd in den zjn zekere plaats uit het boek van * Job/alsoort dat woordbeeld der Ijdzaamheid / oprellende den zegen / en boozspied / dien hy boozdezen zjnen ellendigen staat had genoten / onder anderen aldus spreekt. Ende ik zeide ; Ik zal in mijnen nest den geest geven : en ik zal de dagen vermenigvuldigen als het zand. 't Zjn de woorden van onze nieuwde overzetting. In de vertalinge van Junius / en Tremellius vinde ik : *Et sicut arena. multis diebus ita.* dat is : En gelijk het zand , zal ik vele dagen gebruiken. De Franse overzetting van Geneven spreekt desgelijks : *Et multiplierai mes jours , comme le gravier.* En ik zal mijne dagen vermeerderen , gelijk het zand. En Martinus Luther vertaalt het op dezelfde wijze : und meiner tage viel machen / wie sand. En ik zal mijne dagen veel maken , als zand. Alle welke vertalingen ik waarlijk niet kan obereenzenggen nochte met de overzetting van de 70 Overzetterg / dewelke aldaar 't zelve woord *Phoenix* gebruiken / nochte met de gemeene vertaling van Hieronimus / die het woord Palmboom vertaalt / zeggende *Et sicut palma multiplicabo dies.* En ik zal mijne dagen gelijk de palmboom vermenigvuldigen. Het woord *Chol* , in 't Hebzeutog zand berekenende / woord (gelijk Burtoz en Datablus aanmerken) van sommige oude Hebzeen wel genomen booz een Vogel Fenix , die gezegt woord van een lang leven te zjn /

maar

* Cap. 29.
v. 18.

240 Vermakelijkheden der
 maar noot booz een palmboom. Hoe
 heeft het dan den 70 Overzetteren in den
 zin kunnen komen / aldaar te zeggen ;
hoosfer stelechos phoinikos , dat is : gelijk de
 stam van een palmboom : Indien er stond
hoosfer phoinix , men zoude kunnen lezen
 gelijk een Fenix : maar om dat 'er by
 staat / gelijk een stam van Ec. Is 't
 klaar / dat zy daar booz een palmboom
 berstaan. Hoewel Job / van een nest
 sprekende / ook niet ongehoegelyk kan
 schynen op een langlebenden vogel 't oo-
 ge te hebben. Maar dit zy tussen beide
 gezegt. 't Is zeker / dat het Griekse
 woord *Phoinix* niets anders dan een Palm-
 boom of een Vogel Fenix beduidt / en
 dienvolgens heeft Hieronimus / op 't
 Grieks doelende / niet zonder eenige re-
 den een Palmboom vertaalt. Want
 zoo leest men by den Koning * Da-
 vid ; De rechtvaardige zal als een Palm-
 boom groeyen. Alwaar de griekse
 woorden zijn *dikaïos hoos Phoinix anthe seei*.
 't Woord *Phoinix* , zegge ik / kan niets
 anders dan een boom , of een Vogel
 zijn ; en dat 'er ook onder de Vaderen
 der eerste Christenkerke geweest zijn /
 die dit woord *Phoinix* , zelf in de Heilige
 Schriften / niet altijd booz een palm-
 boom / maar ook booz dien beruchten
 vogel Fenix (waar van zy zoo veel ge-
 lezen / ende gehoozt hadden) hebben op-
 genomen / blykt uit een opmerkelijke
 plaats van Tertulliaan / dewelke in zijn
 boek van de opstanding onder anderen
 als

* Psal. 91.
 v. 13.

aldus zegt: Ik spreke van dien Vogel van 't Oosten, om zijn byzonderheid berucht, en om zijn nakomelingschap verwonderlijk zijnde, die hem zelven, gewillig begravende, vernieuwt; de Fenix, stervende op zijn laaften dag, die wederom zijn geboortedag is. Wat is uitdrukkelijker tot deze zake der Opstandinge? of tot wat andere zaak is zoodanig een bewijs? en herder. God zegt ook in zijne Schriften: en gy zult bloeyen als de Fenix, dat is, na de dood, en na het lijk, op dat gy ook moogt gelooven, dat de zelfstandigheid des lichaams uit het vier kan gehaalt worden. enz.

't Is dan Crasmus alleen niet / die (gelijk wy in 't voorgaande hoofddeel hebben aangetoont) het woord *Phoenix* verkeerdelijk voor een Vogel heeft genomen. Want dat Tertulliaan dit quajlijkh uit den gemelden Psalm voor den Vogel Fenix bybrengt / kan men klaarlijkh zien uit de volgende woorden / in welke David voortgaat met de gelijkenis van boomen: Hy zal wassen als een Cederboom op Libanon. 't Zoude nog / zegge ik / beter geboegelijkhheid hebben / dat men in de vooraangeroerde plaats van Job gedachten van een Vogel had / om dat aldaar van een nest gesproken wordt / en eenige oude Hebreen gezegt worden / het woord *Chol*, ook te nemen voor eenen langlebenden vogel / naderhand voor fabelschrybers vermaard gemaakt. Nog op wat wijze de vertalinge

Q

248. Vermakelijkheden der
Ingetuer zedentig Overzetter's kan her-
debtigt worden / zo den scherpsinnige
Gedagterden bevolen. 't Is my ge-
noog dit te hebben aangetroffen.

Het tegenwoordig woortwerp schijnt
my te bereiffen iets widdloopiger dan
den vogel Fenix zelf te hebben / de
welke / hoe ongelooftwaardig en on-
waarschijnelyk hy ook beschreeven woort /
echter de pen van vele schryveren heeft
gaande gemaakt / om zoo een wonderbaar-
lyke geboorte / en dood / als van hem
verhaalt woort / op 't tierelijcke woort te
stellen. 't Zo dat de menschen / gene-
gen tot iets zeldsaams te hooren / oog-
gaans sijn niet de verhaalingen der andren
crachten te behelpen / of dat het verzier-
fel van zoo wonderbaarlyk een Vogel
den Dichteren / Eedenaten / en Wys-
geren altyd een roepaffelike stoffe heeft
gescheyen / waer mede zo hunne schrif-
ten worden verrijken / ende oproepen /
hoedanig waarlyk vele andere dergely-
ke fabelen zyn.

Onder de hedense schryveren / die
daer van getoagen / komt my voort alle
andere te voren de vnde Griek Heco-
doot / de Dader der Historien / gelyk
Cicero hem noemt / bewolke hoewel hy
hier en daer verseyde ongelooftelyke
verrichtelen in zyne geschiedemissen in-
last / nochtans gemeenlyk die woortsch-
ryfheid gebruikt / dat hy zegt dezelve
afkeentlyk van anderen gehoort te heb-
ben.

Daar

* Daar is ook (zegt hy van Egypten) een andere gewijde Vogel met name Fenix, dewelke ik voorwaar nooit hebbe gezien, als in schildery. Want hy komt zeer zelden tot hen, namentlijk niet dan alle vijf-hondert jaren, gelijk die van de Stad * He-liopolis zeggen, en dan noch maar als zijn Vader gestorven is. Indien hy de schildery gelijk is, is hy dusdanig. Van vederen is hy ten deele roodachtig, ten deele, zoo in gestalte als grootte, gelijk een Arend. Zy zeggen (*t welk my niet waarischijnlijk dunkt) dat hy dit doet. Dat hy uit Ara-bien komt reizen na den tempel van de Zon, dragende zijn Vader om wonden in Myrrhe; en dat op deze wijze. Dat hy eerst een stuk Myrrhe als een ey byeenkneede, zoo groot als hy kan dragen, en dat hy alsdan beproeft of hy het dragen kan. Als hy dit bezoge heeft, dat hy dan die klomp uitholt, en zijn Vader daar in steekt. Dat hy voorts die zijde van 't ey, dat hy uitgeholt, en waar in hy zijn Vader heeft gesteken, met andere Myrrhe toefloopt. Als dan, zijn Vader daar ingelegt zijnde, de klomp we-der evenzwaari gemaakt is, dat hy dan we-derom het gat toefloopt, en denzelven na den Zonnentempel draagt. Dit vertellen zy dat deze Vogel doet.

* Herodoors Euterpe of 2 boek.

* Zonne- stad.

Plinius / in het tiende boek zijner L. 10, c. 21
Natuurlijke geschiedemissen handelende
van de natuur der Vogelen / schrijft
van dezen Fenix aldus.

„ De Moeren en Indianen hebben
 „ het meest beelhartige / en onbeschrijf-
 „ selijz

244 Vermakelijkheden der

„ selijke Vogels / en vooz al Arabie den
 „ Fenix / die ik niet wete of hy niet sa-
 „ belachtrig gezegt woord maar een eenige
 „ in de geheele werreld te zyn / en niet
 „ veel gezien te worden. Men vertelt /
 „ dat hy van grootte is als eenen Arend /
 „ met een glans van goud rondom den
 „ hals / voozts puserberwoig / hebben-
 „ de een hemelsblaauwe staart met roos-
 „ berwoige vederen / het aangezigt met
 „ een ham onderscheiden / en t'hoofd
 „ met een kuff van pluimen bedekt.
 „ De vooznaamste / en naarstigste der
 „ Raadsheeren / Manilius / vermaard
 „ vooz zijne groote geleerdheid / die hy
 „ zonder eenig meester bekomen heeft /
 „ verhaalt / dat 'er niemand geweest
 „ is / die hem ooit heeft zien eten. Dat
 „ hy in Arabie de Zon toegewijd is / en
 „ 660 jaren leeft. Dat hy oudwozden-
 „ de een nest van kameel / en wierook-
 „ spzuiten maakt / het zelve met reuk-
 „ werken verbult / en daar op sterft.
 „ Dat daar na uit zyn beenen en merg
 „ eerst een wozmijtje groeft / 'twelk voozts
 „ een jonge vogel word : maar dat die
 „ vooz af de lijkstaart van 't eerste lijk
 „ volbrengt / en het geheele nest dicht hy
 „ Panchase in de * Sonnestad brengt /
 „ en aldaar op den altaar nederlegt. enz.
 „ Dezelve Plinius boegt 'er verder hy /
 „ dat Kornelius Valerianus verhaalt : dat de
 „ Fenix , ten tijde als Q. Plautius , en Sex-
 „ tus Papinius Burgermeesters waren , in
 „ Egypten was komen vlieden , en onder den
 Kei-

* Helio-
107

Keizer Klaudius in de Stad gebragt. Waer
 hy zegt daar nebens / dat niemand twij-
 felde, of dat was onwaarachtig. 't Zelve
 dat Plinius te horen verhaalt / word ook
 van Solinus / in zijn veelbuldige hista-
 rien / en andere schryberen opna op de-
 zelfve wijze nagevolgt.

* Polyhis-
 tor. C. 46.

Cicero doet ons een verhaal in 't
 6 zjner jaarboeken / dat ik aldus ver-
 tale.

„ Als Paulus Fabius / en Lucius
 „ Vitellius Burgermeesteren waren / is
 „ na langen omloop van eeuwen de Vo-
 „ gel Fenix in Egypten gekomen / en
 „ heeft den geleerdsten der inboozlingen
 „ en Grieken stoffe verschaft om ober
 „ dat wonderwerk veel te spreken. Hy
 „ lust het gene / waar in zy overeenko-
 „ men / en meer twijfelachtige dingen /
 „ die nochtans niet ongerijmt zijn te we-
 „ ten / te melden. Dat dit dier de Zon
 „ toegewijd / en van wezen en onder-
 „ scheid der heeren van andere vogelen
 „ verschild / daar in stemmen zy ober
 „ een / die zijn gedaante beschreven heb-
 „ ben. Van 't getal der jaren word ver-
 „ scheidentlijk gezegt. De tijd van
 „ vyfshondert jaren is de meestberucht-
 „ ste. Daar zijn d'er die staande hou-
 „ den / dat'er duizent viershondert een-
 „ en-zestig jaren tusschenbeiden loopen / en
 „ dat de vorige vogels eerst onder Seso-
 „ stris / daar na onder de regering van
 „ Amasis / en eindelijk onder Ptole-
 „ meus

246 Vermakelijkheden der

* dat is
Zonnestad.

„ meus / die uit de Macedoniens de der-
 „ de geregeert heeft / in de Stad / die
 „ * Heliopolis genaamt word / is ho-
 „ men vliegen / met een grooten sloop
 „ van andere vogelen / zig ober 't nieu-
 „ we aangezigt verwonderende. Daar
 „ d' Oudheid is boozwaar duister. Tuf-
 „ sen Ptolomeus en Tiberius zijn min
 „ dan tweehondert en vijftig jaren ge-
 „ weest. Daar uit sommige geloof
 „ hebben / dat dit een balsche Fenix / en
 „ niet uit het Land der Arabieren ge-
 „ weest is / nochte iets gepleegt heeft
 „ van die dingen / die d' oude gehege-
 „ nisse bevestigt heeft. Te weten dat
 „ hy / 't getal zijner jaren verbukt zijn-
 „ de / als de dood naakt / in zijn land
 „ een nest maakt / en daar in een boort-
 „ telende krocht stopt / waar uit het
 „ jong spruit / 't welk / als 't groot ge-
 „ worden is / allereerst zorg draagt om
 „ zijn Vader te begraven / en dat niet
 „ lichtvaardiglijk / maar dat het [een
 „ zekere] gewicht van Maperheopenmen-
 „ de / en hebbende op een lange reis be-
 „ praest / of het magtig is den last te
 „ dragen / en de reis te volvoeren / zijn's
 „ Vaders lichaam op zig neemt / en 't
 „ selve op den altaar der Sonne brengt /
 „ en opoffert. Deze dingen zijn on-
 „ zekere / en met fabelen bergroot. Maar
 „ dat die Vogel somtijds in Egypten ge-
 „ zien word / word men buiten twiffel.
 „ Dit praetje word van vele oude / zoo
 „ Griekse als Latijne Poëten / redena-
 „ ren /

ren / en Wijsgeren / op dergelijke wijze verhaalt / of bygedragt. Antiphanes by Athenens / Obidius / onder den persoon van Pythagoras / Lukanus / Papinius Statius / Ausonius / Klandianus / en andere. Zelf hebben vele der Christen Oudbadens deze fabel van den vogel Fenix of nabertelt / of diltails der Heidenen tot gelijkentis / ende bewijs aangetoont. (a.) Klemens Romanus / (b.) Tertulliaan / (c.) Cyrillian in 't verklaren van de hoofdpunten des Christelijken geloofs / (d.) Eusebius / (e.) Cyrillus / (f.) Gregorius Nazianzenus / (g.) Hieronimus / (h.) Ambrosius / (i.) Augustinus / (dog deze met eenige twyffeling) en zeer wydloopig (k.) Epiphanius. Dog dat alles wat van dezen vogel Fenix word beschreven leugenachtig is / zal men slychelyk kunnen bespreuen / als men overwege de herscheidenheid der verhalingen / en dat de heidense schryveren zelf het meeste bal bezettingen houden / dewyl ze wel konden zien / dat alles wat van deszelfs gerat van jaren / want hoe hebben dit de schryvers weten na te spreken 1) alleeneenigheid / geboorte / en dood verziert word / handrastelyk tegen de gezonde reden / en Natuurtwande strepdig bebonden word. Daar by komt dat Aristoteles / die / na Herodoote geleest hebbende / het pzaatje van den Fenix wel geweten heeft / in zijn boek van de dieren niet een woord van desen vogel

- (a.) Apostolic. onst. L. 5. c. 6.
- (b.) Tertul. Lib. de re-tur.
- (c.) Cypr. in expoht: Symb.
- (d.) Euseb. de Vir. Con-stant.
- (e.) Cyr. de resur:
- (f.) Nazianz. Orat. de Spirit. S.
- (g.) Hier. T. 4. ep. 19.
- (h.) Ambros. de fid. & resur. & in Pf. 118.
- (i.) August: de anima &c. ad Vin-cent: L. 4. c. 20.
- (k.) Epiphani: in Anc: & ad Physiol. c. 11.

248 Vermakelijkheden der
 meld. Ook vind men daar van geene
 het minste gewag by Theodoros Siku-
 lus / en Strabo / die nochtans beide
 van Arabien / Egypten / Indien / en
 van de dieren derzelver landen zeer
 breed geschreeven hebben.

Wil nu iemand daar tegen staande
 houden / dat 'er boozhenen een vogel /
 Fenix genaamt / is geweest / ik wil 't
 niet ontkennen ; als men my alleenlijk
 toestaat / dat de bobematuurlijke ver-
 haalde eigenschappen van denzelve ver-
 zierselen zijn. Die het beide beweert /
 dien antwoorde ik met de waarachtige
 spreek van zekeren Syek. *To pseudos en
 prootors lechtben pleiona pistin echel para teen
 en deusteroo logoo deiknumeneen aleethian.*
 Dat is: Een leugen, in 't begin gezegt,
 heeft meer geloof als de waarheid, die
 daar na aangetoond is.

Op wat wijze de gemelde Vadersen
 van desen Vogel hunne betoogingen der
 onsterffelijkheid en wederopstandinge
 ontleent hebben / is te zien by F. Fernan-
 dius de Cordoua in zijn boek genaamt

* Dat is. * *didascalia multiplex.*

Veelvul-
 dig onder-
 wys.

Het gedicht op den Fenix / dat ge-
 meenlijk Laktantius word toegeschree-
 ven / hebbe ik willens niet aangeroert /
 om dat het / niet zonder reden / vele
 schijnt een anderen maker te hebben.

Twia-

XX. Hoofddeel.

Wederom iets van Diagoras, en anderen, die den naam van *Atheoi* hebben gehad. Wichtige plaats uit Klemens Alexandryner by Muretus. Dezelve uit het Griek vertaalt. Byvoegfel van Muretus.

Onlangs dooz oeffeningen van eenig gewoefcht afgemat / en tot verquifking der zinnen my in 't lezen van Muretus verſcheidene leſſen verluſtigende / bond ik my nſer zoo zeer verbzolykt dooz 's mans geleerde ſtyl / als wel dooz eene plaats / die my bczonderlyk beviel. Hy handelt aldaar met opzet van ſommige mannen / vermaard dooz algemeene getuigeniſſen der ouden / en beeltijds *Atheoi* / of Godloozen genoemd / gelijk als Diagoras Meliſus / Theodooz de Cyrener / en meer anderen. Van Diagoras hebben wy geſproken hter borens in 't 3 Hoofddeel / en aldaar berhaalt de hiſtorie / waar van daan hy den naam van *Theomachos* of Godenbevechter gekregen heeft; Maar op dat het niemand vzeemd dunkey dat ik ter gezeider plaatze met een woord gezezt hebbe / dat deze heiden heidenscher wiſze wel geredenkabelt heeft / indien hy onderſtellende dat de Goden een afkeer van meinedigheid hadden / en ztende / dat pmand onſtraffelyk dooz een valſen red hem het zyne had ontſtolen / met

Var. Lect.
L. 10. c. 17.

250 Vermakelijheden der
Jupiter / Herkules / ende andere het-
denfe Goden den spot dreef. Zie daar ;
ik binde hier by Muretus de eigene
woorden van den goddzuchtigen Chri-
ften fchryver / en Oudvader Klemens
Alexandryner / mijn zeggen met goede
reden versterkende / welke my , waar 'ig
duncken alhier uit het Grieks te verduit-
fen.

„ h Moet my verwonderen / zegt hy,
„ waarom [de Gude] Cramerus den
„ Agrigentiner / en Bithanor van Cy-
„ pzen / en Diagoras / en Hippo den
„ Metier / en den Cypreer / Theodooz
„ genaamt / en vele anderen / die ma-
„ tiglijk geleest / en fcherper als de ge-
„ meene hoop der menfchen de bedrie-
„ gerpen ontrent de Goden doorgezien
„ hebben / hoor Atheiften hebben uitge-
„ maakt ; Want hoewel zy de waarheid
„ niet wiften / zy hebben nochtans de
„ bedriegerij verdragt gehouden / 't welk
„ NB. niet wefnig het bedolven zaad
„ tot kermiffe der Waarheid doet oprij-
„ zen.

Waar op dan Muretus met reden al-
dus zegt.

*Constat igitur novum non esse, sed
illis etiam temporibus in usu positum
fuisse, ut illi ipsi, qui in ratione di-
vini numinis colendi fœdissimis im-
plicati erroribus tenebantur, homi-
nibus eruditis, quibus intelligerent
fid.*

stultitiam suam non probari, impietatis, kai atheoteetos maculam aspergere conarentur.

Dat is:

't Blijkt dan, dat het niet nieuw, maar zelf in die tijden al gebruikelijk is geweest, dat die gene, die in de wijze der Godheid te eeren in schandelijke dolingen verward waren, zig niet ontzagen geleerde Mannen, by welke zy wisten, dat hunne zotheid niet goedgekeurt wierd, met den schandvlek van godloosheid, en *Atheistery* te bekladden. Dus verre *Muretus*.

XXI. Hoofddeel.

Iets over het woord Engel. En hoe 't zelf te verstaan zy. Plaats uit de handelingen der Apostelen, van den Engel van Petrus. Wat de Engel van Petrus aldaar zeggen wil. Engelen by de heidenen in dezelve beteekenis genomen, als by de Joden en Christenen. Word bewezen uit Griekse Schrijvers. Ja zelf uit het oude Verbond. Paulus woorden in den brief aan de Korinthers,

252 Vermakelijkheden der
thers. Bezaas aantekening. Dwaaze
meening van Tertulliaan. Ongegronde
verbetering van Jakob Godofredus.

Sta af ongetwijden! dit hoofddeel zal
van Engelen handelen / en verklar-
ren / wat by Grieken / Latijnen / en
Hollanders het woord *angelos*, *Angelus*,
Engel beteekent. 'k Wil niet / dat pe-
mand hier van my verwachtte een
* wijsgerige of Godgeleerde betof-
ting over de Engelen; namentlijk;
hoedanig hunne natuur is / of welke
hunne eigenschappen / en handelingen
zijn / want dit zal ik den Schryfteleer-
den / en * bodennatuurkundigen over-
laten. 'k Zal hier ook niet spreken van
het onderscheid en soorten der Engelen,
die van sommige (zoo net weten zy 't)
in negen * choren of reyen verdeelt wor-
den / onder den naam van Serafijnen,
Cherubinen, Troonen, Heerschappyen,
Vorstendommen, Machten, Krachten,
Archangelen, en Engelen, hoedanige
verdictfels (niet ongelijk het heidens-
sche praatsje van de negen Zanggodin-
nen) men by den valseh Dionijs Areopa-
giten, en anderen kan lezen: maar ik
zal hier alleenlijk een weinig over 't
woord *Engel* zelf op 't papier zetten.

Dat het Griekse naamwoord *angelos*
afkomstig is van 't werkwoord *angellein*
hoedichappen, is den genen / die ooit
iets van 't griex verstaan heeft / bekend.
Hier van daan komt ook *angelia* een bood-
schap.

* Philoso-
phica, aut
Theologi-
ca disputa-
tio.

* Metaphy-
fici.

* zie mijne
aanteeke-
ningen op
mijnen ver-
maelden
Krafnus.

ſchap; *euangelion* een blijde boodſchap, of tijdinge, en *euangelos* een blijde bode, of tijding-bienger, anders Engel, Euangelij, Euangelift. In de *H. ſchrift* kommen de Engelen ons booz / of als dienars en herauten van menſchen / gezondend zijnde omme de bevelen van hunne heeren uit te voeren / en te beſchikken / of ook booz Hemelſche geeſten / dienars van God. De overbloedige plaatsen uit het Oude en Nieuwe Verbond tot bewijs op te halen / dunkt mij onnoodig / als een pder genese kennelijk zijnde. De ſchriftgegewagen ook van quade geeſten, die den naam van Engelen dragen. Wederom worden elders de opzienders en leeraars der gemeentens Engelen geheten. Al'twelke te kennen geeft / dat het woord Engel van ouds her zoo wel ter beduidenis van menſchen als Geeſten in gebruik is geweest.

De lezen in de Handelingen der Apostelen / dat een Engel des Heeren by nacht in de gevangenis tot Petrus quam / dewelke / hem op een wondere wijze daartuit geleid hebbende / vertrok : Waar na Petrus / komende aan't huis van Maria / de Moeder van Joannes / die Markus genaamt wierd / en aan de deur kloppende bleef staan ; tot dat de dienſtmaagd Rhode / boozkomende / en Petrus ſtern kennende / den bynden / aldaar vergadert / boodſchapte / dat Petrus booz de deur ſtond ; 't welk d'andere

254 Vermakelijheden der
dore (debyl zj zekerlyk meenden te we-
sen dat Petrus in den kerker was) niet
honden gelooven / zeggende; Gy raas-
kalt, en berber / als het de meid an-
dermaal herhaalt / antwoordden. Het
is zijn Engel.

Bele oordeelen / dat men hier het
woord *angelos* bequamelyk zoude konnen
vertalen bode of afgezondene; als of zj
wilden zeggen het is een bode die van Pe-
trus gezonden word. Maar dit dunkt
my gansch onmaatschijnelijk; want de
meid hende de stem van Petrus zelf / en
dit was de kracht van hare booschap /
haar op de bynden / die in huis waren /
antwoordden het is zijn engel, dat is /
zijn Bescherm-Engel, niet zijn bode, want
die hende dezelfde stem van Petrus niet
soeken. Zulz hier dient aangemerkt
te worden / dat de Joden door het woord
Engel veeltijds verstonden zekeren geley-
geest of bescherm-engel / die zj meen-
den over mensch van zjn geboorte af ga-
de te slaan en bezorgen. Dit hebben
ook vele heidenenen geloof / en nader-
hand de Christenen / dewelk zelf ver-
schil hebben gehad / of deze Engelen
den menschen bygezet wierden op de uur
van hun geboorte / of na dat zj gedoopt
waren. Wondere spitsbindigheden
hoorbaar! Wat my aangaat / 'k zal
hier niet zeggen wat ik van deze zaak ge-
loof / maar alleenlyk voortgaan om te
bewyzen / dat de heidenen het woord
Engel ook hebben genomen door sulc een
geest /

geest / als op de Christenen en Joden
 daar door verstaen wordt. Het naan-
 mer nood zal iemand willen geloven
 dat dit te bewijzen is / en my dunkt /
 dat ik my reeds van sommigen hoort
 tegen hooren ; hoe is het te begrijpen
 dat de heidenen het woord engel in den
 zelven zin verstaan hebben als op Chri-
 stenen plegen / daar op alleenlijk uit de
 h. Schriften geleeraart worden / dat'er
 Engelen zijn. Maar 't is echter zoo
 als ik zegge / en de schrydende Tana-
 quillus Faber (ik moet dezen man meer-
 malen tot een schuld gedruiken) heeft dit
 al door my bekeert in zijnen 63 brief
 aan den Heere Chouard geschreven /
 waar in hy verklaart zekere plaats uit
 Seneca / die hem zelven den Engel van
 Epikaur noemt. Alwaar / zeg ik / toont
 de gemelde Faber / dat Seneca het oog
 gehad heeft op de Coen- en Blyspelen
 der ouden / in welke gemeenelyk een
 Engel onder de personadjen is / die
 door de afwezende sprekent / welke over-
 gebracht wyze van sprekem Seneca ge-
 bruykt.

Lucianus maakt ook gebruik van een
angelos tragikos, dat is : een treurspelen-
 den Engel in zijn samenpraak / dien hy
 Nigrinus noemt.

Vernieuw / die zig afzet over het den Go-
 den afkeer van aangezichten aan te
 doen / vertroont ons in verscheide plaat-
 sen Iris als de Romeinsche speculacime
 van Jupiter / of Juno gehand / en
 geest

256 Vermakelijkheden der
geeft haar dezen naam van Engel. In't
18 boek van zijnen Ilias luden zijne ei-
gene woorden aldus.

*Ei mee Peleiooni podeenemos, ookea Iris
Angelos eelthe theous' ap' olumpou. Oc.*

Dat is:

Had Iris niet met haar gezwinde voeten,
Die schichtige Engelin,
Uit 's hemels hofgezin
Gevlogen, inder yl Achilles wezen groeten!

Noch meer. Plato zegt in 't 4. boek
van de Wetten *kuphoon kai ptenoon logoon
barutatee zeehma. Pasi gar episkopos tois peri
ta toiauta etachtbee dikees Nemesis angelos.*
Over lichtvaardige en losse woorden (zegt
hp) hangt een zeer zware straf, want dies-
wegen is over alle menschen gestelt de
Wraakgodin, de Engelin der rechtvaardig-
heid.

Embelyk zijn de woorden / die wel-
gemelde Faber uit Aristides redenboe-
ringe over Pallas byzengt / onweder-
spreekelyk. De Gzyekse woorden zijn
aldus te vertalen. Pindarus zegt, dat
Minerva aan de rechterhand hares Vaders
zit, om deszelfs bevelen aan de Goden te
ontfangen. Want zy is grooter NB. dan
eenig Engel om dat zy andere Engelen be-
veelt, 't gene zy eerst van haar Vader ont-
fangen heeft.

Als ik dus verre geschreeven hadde /
wonderende dat hier toe niets berder be-
hoef.

hoefde gezegt te worden / quam my te binnen een plaats uit het eerste boek Samuels aan het negen-en-twintigste hoofddeel / die my schijnt de meeste klem te hebben. * Een weinig daar voren leest men / dat Dabid / vooz Saul be-
 hzeest / met zeshondert mannen tot Achis / den Koning der Filistijnen / zijn toeblycht nam ; en / na dat hy een-
 ge maanden en dagen in de Stad Zi-
 klag gewoont had / den zelven koning / die hem verblyfplaats vergunde / jam-
 merlijk bedzoog / oberballende de Ge-
 furiten / Girziten / en Amalekiten / zonder een eenig man of wijf in 't leven te laten / en Achis met dubbelzinnige streken paajende. Daar aan leeraart ons de historie in 't acht-en-twintigste hoofddeel / hoe Achis / tegen de Israë-
 litten zullende te veldetrekken / zig vas-
 telijh op Dabid betrouwde ; 't welk ver-
 volgt word met het berhaal van dat wondere wijf te Endoz. En eindelijh in 't negen-en-twintigste hoofddeel wil-
 len de Filistijnsche Obersten zulk eenen Dabid / van wien zy geen goed ge-
 hoelen hadden / in 't leger niet lijden / om met hen tegen Saul op te trekken / breezende dat hy tot zijnen ouden heer Saul weer mogt oberloopen : Want /
 zeiden ze / * waar mede zoude deze zig
 by zijn heer aangenaam maken ? Is 't niet met de hoppen dezer mannen ? / zoe dat ze met dergelijke redenen Achis be-
 praaten / dat hy een besluit neemt Da-
 id

* Cap. 27.

* vers 4.

258 Verinakelijkheden der
 bid te doen vertrekken. 't Welk hem
 beiden tegen de boosheit was: want Achis/
 boosheit Dabid misleid / wilde hem wel
 houden / en Dabid wilde wel blijven:
 maar echter hy moest boosheit. Dus
 zwoert dan de Koning Achis boosheit
 Dabid / dat hy hem wel mocht zetten /
 en zoo boosheit (waar in aanmerkelijk is/
 dat de Spel alhier inboert dezen he-
 den / zwerende hy Jehovah) dog dat de
 oberste der Filistijnen hem niet wilden
 dulden. Dabid vraagt / wat hy ge-
 daan heeft / dat hy moet vertrekken?
 (hoewel hy 't selve best wilft) en Achis
 antwoordt daar op ten tweeden male / dat
 hy hem wel aangenaam was in zijne oo-
 gen / ja als een engel Gods, maar dat
 de Filistijnen met hem niet wilden ten
 strijde trekken. Hier blijkt immers
 dat een afgodenbienaar wijs te spreken
 kan engelen Gods.

Maar laet ons wederkeeren tot de
 Engelen / zoo als die boosheit by de
 Christenen boosheit dienstbare geesten gend-
 men en verstaen boosheit / waar aan nie-
 mand twijfelt.

Eene plaats komt my boosheit in den
 eersten brief van den H. Paulus aan de
 Korinthers / dewelke in 't elfde hoofd-
 deel den mannen berispende / dat zy in
 de vergaderingen niet gedekte hoofden /
 en de vrouwen met ongedekte hoofden
 haben / tot een besluit op het tiende vaars
 zegt; Daarom moet de Vrouw macht
 hebben op haar hoofd, om der Engelen
 wille.

Op

Op dit woord Engelen heeft de ver-
 maarde Beza aldus aangeroken * *quid* * zie de
hoc sit nondum mihi liquet, dat is: Wat die Griekse en-
 zeggen wil, blijkt my tot noch toe niet. de Latijn-
 Maar over ik my doopwaar, niet zelden sche druk
 verwandert hebbe: want wat is klaar van den jare
 blykelyker / als dat de H. Paulus hier 1590.
 doop verstaat / of / de Leeraars / el-
 ders in de Schryfsuur meer dien naam
 dragende / of de Hemelsche Geesten
 zelf / die onderselt worden altijd in de
 vergaderingen der rechtgeloovigen te-
 genwoordig te zyn: gelijk de kantee-
 keningen van de Dooprechtte overzet-
 tinge geboegelyk uitzukken.

En dus is hoer al het geboelen van
 * Tertulliaan verwerpelij / de welke * Tertull.
 meent / dat de aangezichten der vrou- de habitu
 wen geaarschelden moeten betwimpelt mulier. &
 worden / op dat haar schoonheid de En de Veland.
 gelen niet betoelke tot quade lusten: en Virginib.
 daar by de onnodige verhoeringe (laet
 ik liever verargering zeggen) van Ja-
 kob Godofordus / die op deze plaats
 niet leest / gelijk 'er staat / in 't Grieks
dia tou angelous / [om der Engelen wil-
 le] maar *dia tou agelaiou*, als of 'er
 stond / [om de hopenbergaderde jonge-
 lingen] hetwel dat zelf qualyk uit die
 woorden te halen is.

XXII. Hoofddeel.

Deud en ondeugd der Monnikken, in 't overleveren van vele gedenkwaardige schriften der Ouden. Valse Evangelien, en Apostelbrieven. Leugeboek, behelzende de wonderwerken, die Christus nog een klein kind zijnde gedaan heeft. Word van Chrisostomus gewraakt. Verhaal van een valsch geschrift onder den naam van 't Voorevangelij, of wegens de geboorte van Jezus Christus, en deszelfs Moeder de Maagd Maria beschreven door den H. Jacobus de Jonge &c. Word alhier van woord tot woord vertaalt.

Gelijk het ledige leven der Monnikken / van den tijd af / dat het in zwang heeft begonnen te gaan / noorzaak heeft gegeven tot het uitschrijven van vele oude gedenkschriften / welker behoudenis wy voer een gedeelte aan hen schuldig zijn / alzo is daar uit ook in tegendeel gesproten een oneindige reeks van bedragerpen / die de Christenwereld al voer vele eeuwen heeft in roeren gestelt. / en noch bedwelmt houdt / niet alleen bestaande in 't bederven en beranderen der allerdoozlichtigste Schryveren / zoo van kerkelijke / als werreltlijke geschiedenssen / en snoodbedachte inlassingen in d' allerwaardigste schriften / maar ook in 't verdichten van

van ontfallijke boeken / die zoodanige
 quanten naar hunne zucht beschreven /
 en onder eenen aanzienelijken naam den
 onkundigen volke vertoonden / als of
 dergelijke handschryften dooz een byzon-
 der geluk en gunst des hemels in hunne
 handen waren geraakt ; welker lezinge
 zy booz eerst (de gemoederen der eenbou-
 digen verleid hebbende) hoogelijk aan-
 bebolen / daar na ten hemel toe verhe-
 ben / en / met goedkeuringe der Ober-
 heden / booz boeken van oozspjonkelijke
 heiligheid wisten gangbaar te maken.
 De waarheid van mijn zeggen blijkt
 uit een zeer groot getal van boeken /
 die de Monnikken hebben beschreven /
 als waarachtige geschiedenissen / en
 levensberhaltingen van deze of gene
 mannen / waar in ik twijfele of een en-
 keld geloofwaardig verhaal zoude te
 vinden zijn / gelijk rechtzinnige boek-
 oeffenaars bekend is. Ook moet het
 niemand vremd dunken / dat de Mon-
 nikken zoo groot een lust zouden gehad
 hebben om geheele stapels boeken te
 schryven / en de werreld met een smook
 van fabelen / en verdicte grollen d' oo-
 gen te verblinden. 't Was hun eene
 boozdeel / het domme graauw of dooz
 vermakelijke geschiedens verzieringen
 by d' ooren te vangen / of dooz vertoo-
 ningen van afsgrjjzelijke en ongehoozde
 treurgeballen in vzeze / en aan de hand
 te houden ; 't zy dat zy pder een booz oo-
 gen stelden / hoe dat sommige / dooz

262 Vermakelijheden der
beachtinge van geestelijke waerhe-
ten / ellendiglyk geplaagt / en ter hel-
scher pijn waren overgelevert ; of hoe
dat andre / door kracht van die of dat
gebede / in zekere woorden begrepen
zinde / verzoeking met God / en hoop-
spoed in 't leven hadden verkregen : daer
by geboogs hebbende uit de duist' verzon-
ne lengens van nachtgezichten / her-
schijningen van Engelen / Puurbeelen /
Geesten / Zamen / ende Sanctinnen /
welke de kinderen al byna van de ge-
hoorte of met de pap worden ingege-
ben / en het naderhand tot rijper ouder-
dom gekomen zinde hoe langer hoe
meer lichtgelooflyk machten. Om hoer
te gaan / dezer bedrageren byzonder in-
zicht was / den gemeenen man af te hou-
den van 't recht doozgronden / en na-
dofschen der zaken / en 't lezen der woer-
derbonden / welke zy / vermits de
Wylkhunft noch niet bekend was / dooz
weinigens bloed leiden / maar alleenlyk
na hun welgeballen verduisterden / of
verklaarden / den genen dooz letteren
verbloekende / die wat verder trachten
te zien / dan hun van de Papen wierd
hooggepraat / waar dooz yder in schroom
leefde / de verstandige zig bot beyniden /
en de meeste waerlyk bot lieben / en
sterven. Hier van daan komt het / dat
niet weinige verzeziende letterkenners
300 mensmalen tegen de valsheid der
manniken hebben geschreven / en ge-
schreef bot / betoonende uit ouder hand-
schrif

schyften / dat zy de gedenkwaardigste zaken met hunne snoode trekken hebben berargert / en de werreld schuim boozgoud berhoft. Eindelikh dit 's de oorzak / dat wy noch als blinde molten in vele gewichtige dingen woeten / bebleht zijnde niet het oberblyffel van die berderffelyke maat / die de menschen woerthond de boozoordeelen wech te werpen / en oneenzydig te oordeelen. Nog was 'er een andere reden / die ik booz al behoorde gezegt te hebben / waarom dusdanige schrybers de hand aan 't schryven sloegen ; namentlyk het gebrek van oordeel : Want zy zelve / aan boozoordeelen gewent / konden vele oorzpronkelyke / en na waarheid beschebene zaken niet berstaan / veel min den volke leeren / waaromme zy / schubwende den moepelyken arbeid der boekoeffeningen / lieber wilden hun vermakelyk en boozdeelig ambacht van leugenschryben in 't werk stellen / waar mede zy hen zelven en anderen de hap vilden. Dit ging zoo verre / dat zy zig niet ontzagen werreldlyke en herkelyke Schryberen te verbaiffen met inlaffingen / die naderhand haar zelven berrieden / niet ongelikh het vals gemunte geld / dat booz een tyd glans en waardp heeft / maar naderhand beide verliest. Ja zelf bestonden zy de heiltge schyften te ontwijden / met byboegingen van andere by hun berdichte boeken / die zy den gemeenen man booz wettige / en als van

264 Vermakelikheden der
heilige mannen door Gods geest geschre-
bene letteren / in 't licht gaben. 't Was
hen niet genoeg / dat de vier Ewange-
lien van Matheus / Markus / Lukas /
en Joannes de waarheid verhaalden ;
zp moesten ook nieuwe Evangelien berzie-
ren / die zp onder den naam van Bar-
tholomeus, Nikodemus, Thaddeus, Tho-
mas, Barnabas, Filippus, en Jacobus &c.
in 't licht gaben / booznamentlijk het

* Dat is,
het Voor-
Evangely.

* Proteuangelium van Jacobus. By de han-
delingen der Apostelen / door Lukas be-
schreben / boegden zp andere Leugen-
achtige handelingen der bovengenoemde
Apostelen. En als of de goddelijke brie-
ven van Paulus / en andere Apostelen /
hen niet genoeg ter zaligheid dsenden /
wisten zp valse brieven onder den naam
van Paulus met Thekla, van Philippus,
en Thomas boort te bzingen. Men las
in dien tijd brieven / die Paulus quansuis
tot Seneka had geschreben / en noch an-
dere meer / die zelf al in den tijd van
Certulliaan van valsheid overtuigt / en
bertworpen zijn. Men vond een boek
genaamt het Testament van Mozes, een
ander / Regelen, en inzettingen der Apo-
sten : een ander / de Profetye van Enoch :
een ander / de Profetye van Zacharias de
Vader van Joannes : noch andere / behel-
zende de reis van Petrus, Johannes, en
Thomas ; gelijk ook het opgesmukte
werk van Dionijs Areopagita ('t welk ik
in 't voorgeaande hoofddeel hebbe aange-
roert) een boek vol tastelijke papegrol-
len /

ten / waar van de Kardinaal Barontus nochtans schrijft ; dat niemand der Katholijke leeraars twijfelt / of dat het van Dionijs d' Areopagiter is geschreven / en die dat loochenen / dat die geene andere dan eenige Lutheranen / en Weetallen zijn / enz. en meer andere / te lang omme hter te verhalen / welker valscheden van vele geleerden zijn aange-
toond.

't Schijnt ook dat 'er een leugenboek geweest is / waar in verhaalt wierden de wonderwerken die Christus noch een kind zijnde zoude gedaan hebben / want dit betuigt Chrysostomus met deze trefselijke woorden in zijn 18 reden over Joh. 2. *Enteuthen heemin loipon deilon &c.* dat is : En hier uit kan het ons daar na klaar blijken , dat die teekenen , welke zy zeggen van Christus in zijn kindsheid gedaan te wezen , van sommige , die dezelve beschreven hebben , verzierd , en valsck zijn.

Maar omme den Nederduitsen lezer eens een aanmerkenwaardig staatje van dergelijke valsche schriften te vertoonen / zal ik hem ten dienste alhier vertalen zeker geschrijft / dat oer ontrent anderhalf eeuw noch werd booz wettig uitgegeven / en / eerst dooz zekeren Guilielmus Postellus uit Oosten medegebragt / naderhand booz Theodorus Bibliander in het Latijn vertaalt / en te Bazel uitgegeven is ; van beide zoo hoog gewaardeert zijnde / dat zy zig niet
R 5 schaame

266 Vermakelijkheden der
 schaamden dat grofwerk te noemen de
 grond, en steun van de geheele Euangeli-
 sche geschiedenissen, waar in met de groot-
 ste getrouwheid vervult wierd, 't gene te
 wenschen was. De Tittel van dit geschrift
 was.

* Vide
 Boxh: hist:
 Sacr: &
 Prof:

* *Proteuangelium, sive de nati-
 libus Jesu Christi, & ipsius Matris
 Virginis Mariae, Divi Jacobi Mi-
 neris, consobrini & fratris Jesu,
 Apostoli, & Episcopi Christiano-
 rum primi Hierosolymis.*

Dat is:

Voor-Euangely, of wegens
 de geboorte van Jesus Christus,
 en deszels moeder de Maagd
 Maria, van den H. Jacobus de
 jonge, zusterling en broeder
 van Jezus, Apostel, en eerste
 Bisschop der Christenen te Je-
 ruzalem.

Het Voor-Euangely luid aldus.

„ In de geschiedenissen der twaalf
 „ stammen Israels; Daar was eenen
 „ Joachim / een zeer rijk man: en hy
 „ offerde God dubbele giften. En de
 „ groote

groots dag des Heeren was genadert / en de zonen Israëls offerden hunne gaben / en tegen hem over stond Reuben / zeggende : het is u niet geozloft uwre gabe te offeren / om dat gij geen zaad in Israëel gemaakt hebt. Ende Joachim is zeer bedroeft geworden / en is getreden tot de geslagtrekening der twaalf stammen. En hebbende die doozogt / heeft hy gezien / dat alle de rechtvaardigen zaad hadden gehad. Verhalven Joachim bedroeft geworden zijnde / wierd van zijn huis-
 vrouwe niet gezien / maar is na een eenzame plaats henengegaan / en heeft aldaar tenten opgerecht / en heeft veertig nachten gebast. Ende zijn huis-
 vrouwe Anna droeg dubbele rouw / en over haar weduwfchap / en over hare onvruchtbaarheid. En de groote dag des Heeren quam / en Judith hare dienst-
 maagd zeide ; hoe lang zult gij uwre ziele quellen ? Het is nu niet geozloft te treuren / om dat het de groote dag des Heeren is. Derna verhalven deze sleuper / en vertier uw' hoofd. Want gelijk ik uwre dienstmaagd ben / alzo hebt gij een koninglijke schoonheid. En Anna zeide ; ga van my af / want ik zal dat niet doen. Want God heeft my zeer vernedert. Judith de dienst-
 maagd antwoordde : voozwaar God heeft met regt uw' baarmoeder toegesloten / op dat hy u geen zoon zoude geven in Israëel. En Anna is zeer be-

268 Vermakelijkheden der
bedroeft geworden. En zy leide hare
rouw-kleederen af / en berclerde haar
hoofd / en trok hare byds-kleederen
aan. En ontrent de negende uer is zy
in den tuin gegaan om te wandelen ;
en ziende een Lauwerboom / is zy
daar onder gaan zitten / en heeft haar
gebeden hoor God den Heere gestoort.
En ziende na den Hemel / zag zy in
den Lauwerboom een mussenest / en
weende in haar zelven / en zeide : Och
my ! waar by kan ik vergeleken wor-
den ? Ik kan niet vergeleken worden
by de vogelen des Hemels / om dat de
vogelen bychtbaar zijn hoor uw' aan-
gezicht / Heere ! En zie / een Engel
des Heeren is tot haar geblogen / zeg-
gende tot haar ; Anna / Anna / God
heeft uw' gebed verhooft ; gy zult ont-
fangen / en baren / en uw' naam zal
vermaard gemaakt worden in de gan-
sche wereld. En Anna zeide ; de
Heere mijne God leeft / 't zy dat ik een
knechtje / of een meisje zal gebaart
hebben / ik zal dat opofferen aan den
Heere / onzen God / en het zal hem
in heilige zaken dienen. En zie / daar
quamen twee Engelen zeggende tot
haar ; Joachim uwen man komt
daar met zijne kudden : want een En-
gel des Heeren is tot hem nederge-
daalt / zeggende ; Joachim / Joa-
chim / de Heere heeft uw' gebed ver-
hooft. Ga hier van daan. Zie uw'
huisvrouw Anna zal in den buik ont-
fan :

fangen. En zie Joachim quam / en Anna stond in de poozt / aanloopen-
de / en zeggende ; nu bekenne ik / dat
de Heere God my zeer gezegent heeft.
Want zie / ik / die weduwe was / ben
niet meer weduwe / en ik die onbycht-
baar was / zal zwanger zijn. Anna
dan heeft ontfangen / en daar zijn zes
maanden verbult. Nog op den ne-
gende maand haarde Anna / en zeide
tot de Woedbrontwe ; wat hebbe ik ge-
baart ? en ze zeide een dochterke. En
Anna zeide ; mijn ziels is verheerlijkt
in dat uur. En ze heeft het nederge-
legt / en deszelfs naam genoemt Ma-
ria. En het meisje wierd kloeker
van dag tot dag. En als het zes
maanden oud geworden was / heeft
de moeder het op de aarde gezet / om
te beproeven of het recht zoude staan.
Ende het maakte niet wandelen zeven
treden / en quam in de schoot van haar
moeder. Ende Anna zeide ; de Heere
mijne God leeft / om dat gy niet zult
wandelen op de aarde / tot dat ik u zal
opgedragen hebben in den tempel des
Heeren ; en het meisje wierd een jaar
oud. Ende Joachim maakte een
grootte maaltind / en riep by een de
obersten der Pleesteren / en Schrif-
geleerden / en den geheelen raad / en
alle het volk van Israël. En ze heb-
ben hem gezegent / zeggende ; o God
onzer vaderen zegen' dit meisje / en
geef haar een eeuwige verheben naam
in

270 Vermakelijkheden der
in alle geslachten. En alle het volk
zeide. Amen! het geschiede zoo! En
zj hebben het aan de Priesters opge-
dragen. En de moeder nam het op /
en gaf het de doopst. Ende Anna maak-
te een Lofzang door den Heere God.
En zj heeft het nedergelegd in de
plaats van hare heiligmakinge / en
is uitgegaan / en diende hen. En het
gastmaal geetridigt zijnde / zijn zj bly-
de betrokken / en hebben haar opge-
legt den naam Maria. En als het
een meisje van twee jaren geworden
was / heeft Joachim tot zijn huis-
vrouw Anna gezegt. Laten wy haar
inleiden in den tempel Gods / op dat
wy voldoen onze belofte / die wy be-
looft hebben / op dat God haar ons
mogelijk niet ontneme / of zig vertoo-
de tegen ons. En het meisje is dyle
jaren oud geworden. Ende Joachim
zeide: roept de onbelebte dochters
der Heere / en laaten zj een doopst een
lampen nemen / en laat het meisje
niet achterwaarts keeren / nocht ha-
re zielen uit den tempel Gods afge-
leid worden. En zj hebben zoo ge-
daan / tot dat zj in den tempel gegaan
zijn. En de oberste der Priesteren
heeft haar ontfangen / en gekust /
zeggende: Maria! de Heere heeft
uwen naam verheerlijkt in alle geslag-
ten: en in de laatste dagen zal de Hee-
re in uwe openbaren den prijs van zijne
verloffings door de zonen Israels.
En

En het geboete huis Simeon heeft haer lief gehad. Ende Maria was gelijk een buibe opgeboed in den tempel des Heeren / en kreeg spijsz uit de hand van een Engel. En als zy nu twaalf jaren oud geworden was / zyn in den tempel des Heeren de Priesters vergaderd / zeggende: Zie / Maria is tien jaren oud geworden in den tempel des Heeren: wat zullen wy met haer doen / op dat het heiligdom van den Heere onzen God niet misfchten beblekt werde? En de Priesters zeden tot den obersten der Priesteren; Sta op aan den altaar des Heeren / en bid voor haer / en al wat God geopenbaart zal hebben / dat zullen wy doen. En de oberste der Priesteren is ingetreden (na dat hy gekleed met twaalf bellessens aangedaan had) in 't heilig der heiligen / en heeft voor haer gebeden. En een Engel des Heeren stond daar by / zeggende tot Zacharias zelf; Zacharias ga nu / en roep by een de * ongetrouwen van den volke / en laten zy yder een roede medezingen: en aan wien God een teken zal geioond hebben / aan dien zal zy tot een huisvrouw in bewaringe gebeden worden. En daar gingen uitroepers door 't gansche Jodenland / en de bazuine des Heeren blies / en zy quammen al te zamen aanloopen. Ende Jozef zyn byl daar henen gewoopen hebbende / ging hen te gemoed. En
als

* *Viduos.*
anders
Weduwe-
naars.

als zy vergadert waren / gingen zy tot den Hoogenpriester / de toeden genomen hebbende : dewelke de roeden van hen genomen hebbende / is in den Tempel gegaan / en heeft gebeden. En het gebed geeindigt zijnde heeft hy de roeden aangenomen / en is uitgegaan. Des heeft hy die aan pder van hen wedergegeven / en daar bleek geen teeken aan. Maar Jozef kreeg de laatste roede ; en zle / daar bloog een duiff uit de roede / en ging zitten op 't hoofd van Jozef. En de Priester zeide tot Jozef : Gy zijt dooz een goddelijk lot verkoren / dat gy de Maagd ontfangt / tot een bewaringe des Heeren by u. En Jozef sprek daer tegen / zeggende ; Ik hebbe zonen / en ik ben een oud man ; daar zy maar een jong meisje is. Ende de Opperpriester zeide tot Jozef : Dreeft den Heere uwen God / en gedenk hoe groote dingen God gedaan heeft. Jozef verbaast geworzen zijnde heeft haar aangenomen / en tot haar gezegt ; Maria / zle ik neme u aan uit den Tempel des Heeren / en ik zal u t' huys laten / en ik zal hen en gaan omme mijn huyszaken ofte timmermans hantering waartenemen / en ik zal dan wederkeeren tot u. Ende daar geschiede een vergadering van Priesteren zeggende / laten wy maken een dekfel ofte boozhangfel booz den Tempel des Heeren. En de opperste der Priesteren

feren zeide / roept my de onbeblekte
 maagden van de Stamme Davids.
 Zp dan weggaande hebben gebonden
 zeven maagden: en de Opperpriester
 dacht aan Maria / dat zp ook was uit
 de stam van David. En de Opper-
 priester zeide; Laat my / welke
 [maagd] spinnen zal een gouden
 draad / en Amiant / en sijn spwaad /
 en zijde / en hemelsblauw / en schaz-
 laken / en oprecht purper. Maria
 het purper en scharlaken gehregen
 hebbende / heeft den draad gemaakt.
 En zie / een stemme tot haar zeggende
 zijt gegroet / gp die vol bevalligheid
 zijt; de Heere is met u. Gezegent
 zijt gp onder de vrouwen. En het
 purper genomen hebbende / is zp op
 haar stoel gaan zitten / om te werken.
 En zie / een Engel des Heeren stond
 by haar / zeggende / vrees niet / Ma-
 ria / gp hebt genade gebonden by den
 Heere van alles / en gp zult uit het
 heilige woord zelf ontfangen. En
 Maria heeft gezegt zie de Dienst-
 maagd des Heeren; laat my geschie-
 den / na uw woord. En hebbende
 het purper en scharlaken gemaakt /
 heeft zp het by den Priester gebracht /
 en hp heeft haar gezegent / en gezegt.
 O Maria uw naam is verheerlijkt /
 en gp zult gezegent zijn op de geheele
 aarde. En haar buik zwol van dag
 tot dag. Zp nu was zestien jaren oud /
 als dit geschiede. En als haar nu de

274. Vermakelijkheden der
zesde maand aangekomen was / zte /
Jozef is van zijn timmeren gekomen /
en tredende in zijn huis heeft hy haar
zwanger gezien. En zijn aangezigt
nederwaarts slaande / heeft hy hem
zelven ter aarde gewoopen / en groot
misbaar gemaakt. En Jozef was
ontzet / en stond denkende ; Wat zal ik
met haar doen ? en Jozef heeft gezegt ;
Indien ik haar misdaad verberge / ik
zal schuldig behouden worden aan de
Wet des Heeren : of indien ik haar
overgebe / en ten toon stelle aan de
Zonen van Israël / ik breeze dat zult
niet rechtvaardig is / en dat ik moge
behouden werden overleberende on-
noozel bloed ter doodvornisse. Wat
zal ik dan met haar doen ? Ik zal
haar boozwaar heimelyk declaten.
En de nacht overbiel hem. En zte /
een Engel des Heeren verscheen hem
in den slaap / zeggende : Breeft niet dooz
dit meisje. Want dat in haar gebo-
ren is / is uit den H. Geest ; en gy
zult dezelfs naam noemen Jezus /
want hy zal zijn Volk zalig maken
van hunne zonden. Jozef dan is uit
den slaap opgestaan / en heeft den God
Israëls verheerlijkt / dewelke hem
genade had gegeven / en hy heeft haar
betwaart. En Anias de Schryfste-
leerde quam hy Jozef / en zeide toe
hem : waarom zyt gy niet by de ver-
gadering geweest ? en Jozef zeide toe
hem : Ik was vermoett van den weg /
en

en ik hebbe den eersten dag gerust.
 En de Schriftgeleerde hem omke-
 rende zag dat Maria zwanger was/
 en hy is heengelopen na den Priester/
 en heeft hem gezeg. Jozef / van
 wien gy goede geminigenisse geeft / heeft
 geweldig gezandigt. En de Priester
 zeide / wat is dat. En hy zeide tot
 hem / hy heeft de Maagd / die hy uit
 den Tempel des Heeren gekregen had /
 te schande gemaakt / en haar hut-
 telyk gestolen / en hy heeft het den zonen
 Israëls niet bekend gemaakt. En de
 Oberste der Priesteren antwoordende
 zeide ; heeft Jozef dat gedaan. En
 Annas de Schriftgeleerde zeide ; zent
 dienaren / en zy zullen haar bezwan-
 gert binden. En de dienaren zijn
 heengegaan / en zy hebben haar ge-
 bonden / gelijk hy haar gezegt had /
 en zy hebben haar / en Jozef door t
 recht gebracht / en de Priester zeide ;
 Maria ! waarom hebt gy dat gedaan
 waarom hebt gy uwe stel ter nederge-
 wopen / gy die in t heilig der heil-
 gen zyt opgeboed / die de spijze hebt
 gesoten uit de hand eines Engels / die
 de woedogentheden deszelfs gehoort
 hebt / en door zyn aangezichte verblid
 zyt geweest ! waarom hebt gy dat ge-
 daan. En zy wæende bitterlyk / zeg-
 gende ; de Heere mijne God leeft / wirt
 dat ik rein ben door t aangezichte des
 Heeren / en ik hadde geen min. En
 de Priester zeide tot Jozef ; waarom
 hebt

hebt gij dat gedaan? En Jozef zeide;
 De Heere God leeft / en haar Chri-
 stus leeft / om dat ik zulver ben van
 haar. En de Priester zeide: zegt geen
 valsche getuigenis / maar zegt de
 waarheid. Op hebt haar ter gesto-
 len / en gij hebt het den kinderen
 Israëls niet geopenbaart / en gij hebt
 uw' hoofd niet gebogen onder de hand
 des Almachtigen / op dat uw' Zaad
 zoude gezegent worden. En de Prie-
 ster zeide wederom: herstelt de
 Maagd / die gij uit den Tempel des
 Heeren gekregen hebt. En Jozef
 wterd overstopt met tranen: en de
 Priester zeide. Ik zal u denken met
 water van de beschuldiging des Hee-
 ren / en uw' misdaad zal geopenbaart
 worden in uw' ogen! En het water
 genomen hebbende heeft de Priester
 Jozef gedzenkt / en heeft hem na't
 gebergte gezonden; maar hy is ge-
 zond wedergekomen. Ook heeft hy
 Maria gedzenkt / en heeft haar na't
 gebergte gezonden / maar zy is behou-
 den wedergekomen. En het gansche
 volk heeft zig verwondert / om dat de
 misdaad in haar niet geopenbaart is.
 En de Priester zeide: God heeft uw
 misdaad niet geopenbaart / des ooz-
 deele ik H. ook niet. En hy heeft
 haar bygesproken. Ende daar is een
 besluit gemaakt van Augustus*****
 dewelke waren in Bethlem. Ende
 Jozef zeide: ik zal mijne zonen laten
 op

* alhier
 schijnt de
 zin afge-
 broken, en
 niet wel
 aan een te
 hangen.

opſchryben. Maar wat zal ik met deze jonge dochter doen? hoe zal ik haar laten opſchryben? zal ik haar mijn huisvrouw heten? zy is dog mijn huisvrouw niet. Want ik hebbe haar te bewaren aangenomen uit den Tempel des Heeren. Wat zal ik met haar doen? voorwaar ik zal op den dag des Heeren zelf doen / gelijk als de Heere zal willen. Ende Jozef heeft een ezeltinne overdekt / en hy heeft haar doen klimmen op de ezeltinne. Ende Jozef hem omkeerende zag haar droevig. Ende Jozef zig andermaal omkeerende zag haar lachende / en zeide tot haar. O Maria / wat is dat met u te zeggen / dat ik uw aangezicht dan eens vrylyk / dan eens droevig zie? ende Maria zeide tot Jozef: Om dat ik twee volkeren zie in mijne oogen / het eene ſchrypende / en zuchtende / maar het andere lachende / en zig verheugende. Ende hy quam midden op den weg / ende Maria zeide tot hem: zet my af van de ezeltinne / om dat het gene / dat in my is / my dzingt / om vordien dag te komen. Ende hy zette haar af van de ezeltinne / en zeide tot haar: waar zal ik u inleiden / en uwe ſchaamte dekken? om dat de plaats woest is. En bindende aldaar een ſpelonk / heeft hy haar daar in geleid / en heeft zyn zoon by haar geſtelt. En uitgaande zocht hy een Droevdrouwe

in de landstrecke van Bethlehém. En als Jozef antwoorde / zag hy de Pool / of den Hemel stil staan / en de lucht verschrikkende / en het gebogelte midden in haren loop ophouden / en ziende op de aarde zag hy een spijshoepje nedergezet / en werkheden nederleggende / welker handen in de hoef waren ; en ziende aten zy niets / en die de handen ophielden / bacesden niets / en die hunnen mond iets aanboden / brachten niets toe : maar de aanzichten van hen allen waren uitgestreckt naar omhoog. En zis de schapen waren verstrooit / en gingen niet voort / maar bleven staan. En als de hardere zyn hand ophiefte / om haar met zyn roede te slaan / stond zyn hand omhoog : en ziende in den loopende beek / zag hy de monden der bokken wel dicht ober 't water hangen / maar niet drinken. Maar alles was op dat oogenblik door den zelven loop voortgedreven. En zis een vrouwe van 't gebergte komende zeide tot hem : Ik zegge u / O mensch / maar heven gaat gy ? Ende hy zeide ; ik soeke een Heereuwsche woedvrouwe. Ende zy zeide tot hem : zyt gy uit Israëel ? ende hy zeide tot haar : Ja. Ende zy zeide : Wie dog is zy / die in de spelonk in haren wood is ? ende hy zeide tot haar : eene / die aan my ongetrouwt is. Ende zy zeide tot hem : Is het waer Huisvrouwe niet ? maar

Jozef zeide: het is mijn **Dutshvont**
 niet/ maar **z**p is **Maria**/ opgeboed in
 den **Tempel** des **Heeren**: en **z**p heeft
 ontfangen uit den **H. Geest**/ endede
Woedbvouwe zeide: **I**s dat waar?
hp zeide tot haat: kom/ en zie. En-
 de de **W**oedbvouwe is wechgegaan
 met hen. Ende **h**p stond in 't gezicht
 der spelonke: en zie/ een lichtschij-
 nende wolke beschaduwde de spelonke.
 En de **W**oedbvouwe zeide: heben is
 mijn ziele verheerlijkt/ om dat mijne
 oogen verwonderlyke dingen hebben
 gezien. En terstond was de wolke in
 de spelonk/ en een groot licht/ zulke
 onze oogen niet zouden kunnen ver-
 dzagen. En het licht is allenhskens
 verschoben/ tot dat het kind gezien
 wierd/ en het kreeg de borst van zyn
 moeder **Maria**. En de **W**oedbvou-
 we riep/ en zeide. Heben is 't my
 een groote dag/ om dat ik dit groote
 schouwspel gezien hebbe. Ende de
Woedbvouwe is uit de spelonk ge-
 gaan/ en **Salome** is haar te gemoet
 gekomen; en de **W**oedbvouwe zeide
 tot **Salome**: ik hebbe u een groot
 schouwspel te verhalen. Een maagd
 heeft gebaart zulk een/ welken haar
 natuur niet bebat. En de **Maagd**
 blijft **Maagd**. **Salome** zeide: de **Hee-**
 re mijne **God** leeft. En **z**p ik haar
 natuur zal ondersocht hebben/ ik zal
 niet gelooven/ dat **z**p gebaart heeft.
 En de **W**oedbvouwe intredende/ zeide

tot Maria zelf: buig u zelven: want u is een groote strijd boozhanden. Ende als Salome haar op de rechte plaats getast hadde / is zp uitgedaan / zeggende: Wee my goddeloos / en wantrouwsge: om dat ik den lebendigen God verzogt hebbe. En zie / mijn hand vrandende van vier / halt van my. En zp heeft hare knien gebogen tot God / en zeide: God onzer Vadersen / gedenk mijner / om dat ik van den zaden Abrahams / Ysaaks / en Jakobs ben. En vring my niet te schande by de zonen Israels / maar geef my weder aan den armen. Want gp weet Heere / dat ik in uwten name alle mijne zorgen / en werken volboerde / en loon van u kreeg. Ende een Engel des Heeren stond by haar / zeggende Salome / Salome / de Heere heeft u gehoozt: bled het kind uw' hand aan / en vzaag het. Want gp zult heil en vzeugde hebben. Ende Salome is aangekomen / en heeft het ge-vzagen / zeggende: Ik zal hem aanbidders / om dat'er een groote Koning in Israël geboren is. En als zp het kind ge-vzagen had / is Salome terstond genezen / en zp is gerechtvaardigt uit de spelonke gegaan. En zie / een stemme tot haar / zeggende: verkondig niet de groote dingen / die gp gezien hebt / tot dat het kind binnen Jeruzalem inga: en zie / Jozef is bereid uit te gaan na Judea. En daar is

is een groote oproer in Bethlehem ontstaan. Want daar van daan zijn gekomen de wijze / zeggende: waar is de Koning der Joden / die geboren is?

Ende ik Jakobus / die de geschiedenis hebbe beschreven / als te Jeruzalem den oproer geschiedde / dewelke Herodes verwekte / hebbe myselfe in de woestijne begehen / tot dat den oproer in Jeruzalem gestilt is. Ende ik verheerlijke God / die my deze gabe gegeven heeft / dat ik deze historie zoude schrijven. Genade zij my / met die genen / dewelke breezen onzen Heere Jezus Christus.

Einde van 't Voor-Euangely van Jacobus.

Ik geve den rechtzinnigen lezer in bedenken / waar ober men zig meer hebbe te verwonderen / of ober den verkeerden pber der schrybers van dusdanige uit de huist verzonnen geschiedenissen / of ober de afgrijselijke onbeschaamtheid der gener. / die den later nakomelingen deze grollen booz goddelijke schriften hebben vrachten in de handen te steken.

Maar 'k walge alreeds van deze vuiligheden:

My lust tot stof van beter smaak te treden.

XXIII. Hoofddeel.

Gedicht, door my opgedragen aan zeker Vriend, onder den naam van Erasmiaan. d' inhoud deszelfs is een Speelreisje na Noordholland over Amsterdam. Waar in het vermaak van eenige Sreden word beschreven.

Mij dacht daar te geboeten / dat mijn pen tot cijn schryben genegen was / welken d'zift ik, door my nochte den lezer verbergen kan. Zie daar dan: ik d'isse hier een hersch gedicht op / die lust heeft mag toetasten.

SPEELREISJE

na

NOORD-HOLLAND

over

AMSTERDAM.

Opgedragen aan den Heere D. v. H. onder den naam van Erasmiaan.

Hæc meminisse juvat.

NA dat ik, wederom, tot stille rust genegen,
Gekomen ben, langs veel vermakelijke wegen,

In mijn geboorte Stad, het scheeprijk Rotterdam,

(Die Stad, daar * Dezideer eertijds te * Erasmus, voorfchijn quam,

En die hy waardig achtte, om eeuwiglijks te roemen,

Hem zelven willende den Rotterdammer noemen)

Scheen mijn gemoed, als door een zachten drift, verplicht,

U deze regels op te dragen in gedicht, Beminde Erasmus; gy weet, om welke reden

Ik steeds gewoon ben u met dezen naam te kleeden,

En 'k twijfel' niet, of 't kan weêrzijs in ons bestaan,

Dat ik ben d'uwe, en gy de mijne Erasmus.

Maar 'k voel my zeker door een innig leed beroeren,

Wanneer ik denk', wat lot my quam van u te voeren,

Daar onze vriendschap, op onfeil'ren voet gezet,

Niet kon gedoogen zulk een naauwbepaalden wet.

'k Moest echter voort, en schoon me uw' liefde scheen te trakken,

Een nader band kon mijn gedult niet langer rekken.

Het machtig Amsterdam (een werreld in mijn oog)

Houd nog mijn zinnen strak, en wekt mijn geest om hoog:

't Zy

284 Vermakelikheden der

't Zy dat ik my verbeeldde een langen reex
van huizen,

Burgwallen, grachten, en ontzachelijke
sluizen,

Ontelb're straten, als eilanden gescha-
keert,

Verheven' daken, trots met rijk cieraad
vereert,

* 't Stads-
huis van
Amster-
dam.

Of dat het * Kapitoel my nog houd opge-
togen,

Of 't graf van * Michaël nog schittert voor
mijne oogen.

* de Tom-
be van den
Heer Ad-
miraal
Michiel de
Ruyter.

Ik zwerf nog midden in den dikken drang
van 't volk,

En waar 'k my keere, ik ben rondom als in
een wolk

Van gangers, die om strijd niet durven
gaan, maar rennen

Te post, met armgezwaay, als vogels op
haar pennen.

Hier praat een Godshuis, daar gerake ik
in 't quartier

Der joden, ruim zoo weits als and'ren in
hun zwier.

Dan schijnt my wederom de Schouburg te
bekoren,

Waar in ik Konradijn kon levend zien, en
hooren.

Strax treurde ik om 't geklag, nu lache ik
om de klugt,

Wanneer de speelder lacht, lach' ik, zegt
hy, ik zegt.

Dog boven al lokt my het aangenaam
herdenken

Van 't rond onthaal, dat gy gulhartig
quaamt te schenken. Het

Het zoet, en nut vermaak van ons voorle-
den praat,
En 't graag banket der tale, op maat, of
zonder maat,
Schijnt nog mijn geesten te verquikken,
daar mijn zaken
Ons echter dwongen al-deer' zoetigheden te
staken.

Ik schey dan: maar op 't woord, van u
weêrom te zien,
En op mijn weêrkomst u mijn diensten aan
te biên,
Zoo haast Noordholland my genoeg
hebb' gegeven,
En 't hart verlange, om weêr naar Am-
sterdam te streven.

Bedriege ik my? of hebbe ik reeds een
uur gedwaalt,
Eer dat ik d'Ykant zie? de Stad schijnt
onbepaalt.

't Verdriet my langer dus te rekken, en
mijn lusten
Vergingen, zoo ik t'scheep niet hoopte
wat te rusten.

Geen nood. Daar stroomt het Y, gebal-
last op den rug

Met duizenden van zeekasteelen, die zoo
vlug,

Als Dedalus wel eer, op zijn gemaakte
wieken,

Nu daar de Zon in 't West verzinkt, nu daer
het krieken

Des dageraads in 't Oost verrijft, al 's wer-
relds schat

Opzoeken, tot bewijs, dat Neêrlands heil
in 't nat

Der

286 **Vermakelijkheden der
Der vrye Zee befaat, en niemand kon ver-
hind'ren.**

**Maar zegt 3 terwyl ik pas mijn matheid
voel' vermind'ren,**

**Befpeure ik teffens dat het jacht voor wind
en ty**

**My anftonds vetten zal aan d' overkant
van 't Y,**

**Zoo is 't. Hiet trede ik in de trekfchuit,
om, aan 't ende**

**Des Purmers, voort te gaan door 't Steed-
je Purmerende,**

**Dat zijn benaming uit dit koppelwoord
verkeeg,**

**Toch 't eerste als een vlek flecht opge-
bouwt, en leeg**

**Wierd van * Graaf Willem als een heerlijk-
heid gefchonken**

**Aan eenen Eggert; die het weidier op liet
pronken,**

**Tot dat het naderhand een Stedenaam be-
quam.**

**Vaar wel nu Purmerend ! Vaar wel nu
Amsterdam !**

**Verte uit mijn oog ! nu ben ik wederom
aan 't varen,**

**En loez' wat onderweeg in lekk're Plau-
tus blaëren,**

**Op dat de tijd my niet te lang valle, eet ik
aan.**

**De Zeeftad Hoom gerake, alwaar ik ftill
zal ftaan.**

**'t Gaat wel: We varen vast, fchoon 't land
fchijnt weg te wijken,**

**En niet de fchuit. Dien 't leest dit nader te
bekijken, Her**

* de VL.
van dien
naam.

Het staat hem vry: my smaakt het aangenaam Latijn

Des Blijspeldichters, die my velerhande schijn

Ven's Werelds handeling zoo levend prent voor d' oogen

Als ware ik zelfs te Roome, en in de schouwburgsbogen.

* Jupijn, de Donderaar, verliest op Alkumeen,

De Gemalinne van Amfitruo, verlicheen Nooit snaakfer op 't rooneef, als toen het hem gelufte,

Dat zy, bedrogen, hem voor den Thebaner kufte.

Terwijl Merkuur, hervormt in 't beeld van Sofia,

Geen mind're parten speelt, en volgt zijn vader na.

Daar breekt de bom met nit. Ik zie d' aanschouwers sehatteren

Van lachen, en ik hoor 't geklap der handen klateren;

Nu 't koddig spel met zuik een zwier geëindigt word.

En zie, met eenen valt my 't lange yaren kort.

Daar zien wy Hoorn, bespoeft van Zuiderezeef baren.

Sta vast. Nu schijnt mijn moed en yver op te klaren.

Ik Wil

* Het Blijspel van Plautus, genaamt Amfitruo, wens hater van Alkumeen van Jupijn (die zig in de gedaante van haar man hervormt had) wierd bezwangert.

288 Vermakelikheden der

'k wil deze Zeeftad wat doorkruiffen. Maar
hoe dus?

Wat voel ik? jankt mijn maag, 't is tijd
dat ik hem fuff,

Eer dat hy feller baf. Sa, fchaf nu ver-
fche fpijze,

En friffen wijn, op dat mijn Dichtgeest
weêr verrijze,

Die fchier bezweem. Hier is een Hoorn
van overvloed.

Braaf vlees, en vis. Dat fmaakt. Dat
voel ik dat my voed.

Nu eens gedronken, en dat noopt mijn luft
met sporen.

Of zou miffchien een vriend begerig zijn te
hooren.

Wat nieuws ik meêbreng' uit Zuidholland!
't is voortaan

Geen tijd. Maar zoo d'er zijn die praten,
'k hoor het aan.

Wel aan, hier wil my d' een en d' ander
ftax vertellen,

Hoe fchielijk onlangs t' Zuiderzeenat quam
te zwellen.

Door ongefthuime wind, die hevig aange-
perft,

Maakt dat 'er menigmaal een Zeedijk
kraakt, en knerft.

Een ander meld my, dat weftvrieflands
landeryen,

In dit begin der lente, elks oogen reeds
verbly'en

Met gras, en loover. Hoe gelukkig
overal

Het vee gaat grazen in het heerlijk Beem-
fterdal. En

En hoe de Landheer, en de Boer om strijd
braveren,

Op zulk een hope, hier wil my een ander
leeren,

Waar in 't vermaak van Hoorn in 's vrem-
d'lings oog bestaat,

wat al verscheidenheid van zeden, en ge-
waad,

Men hier om streeks bespeurt, in dorpen,
en in steden.

Zoo worde ik vast verzaad met spijs en ta-
felreden.

Wat dunkt u, die dit leest, is Hoorn geet
intrée waard?

O ja. We zullen hier niet blijven by den
haart,

Maar 't lust my d' eene straat na d' ander te
bekijken.

Daar s nog wat meer te zien als havenen,
en dijken.

Deez' Zeeftad roemt met regt op haar
manhaftigheid,

Zy toonde eertijds 't bewijs van moed, en
zeebeleid,

Toen Graaf Bossu wierd na een zwaren slag
gevangen,

Waar van men nog de vlag en wimpel kan
zien hangen.

Te Horen waren ze, die Spanjens dwin-
g'landy

Stout weêrstand boden, - en het juk der sla-
verny

Afwierpen van den nek, gewoon den naam
te houden

Van vrye Friezen, daar zy hun gezag op-
bouwden, Vele

290 Vermakelijkheden der
 Vele eeuwen lang, en tot een klare proef,
 dat zy
 Nog vrye luiden zijn, staat eik het jagen
 vry.
 Dê's 't nog alleen niet, daar de Horenars
 meê pralen.
 O neen, wy willen ook hun lof hier niet
 bepalen.
 Zy leverden voorheen geen minder schepen
 uit
 Als gansch Noordholland. Dog dit schijnt
 nu wat gesteuit.
 Maar boven alle is deez' vermaarde stad te
 prijzen,
 Om dat ze magtig is heel Nederland te
 spijzen
 Met Kazen, puik van smaak, en tot des
 drank bequaam:
 Hier is de stapel, schoon d'Edammer heeft
 den naam.
 Denk' niet, ô Vremd'ling, dat dit zuivel
 te gering is
 Tot glory, of dat Kaas een al te slechten
 ding is
 Voor uwen vijzen tong. Wy lachen mee
 al 't geen
 Uwe overdadigheid vereist, en zijn te
 vreên
 Met dit gerecht, by ons veel waarder, als
 al 't eten
 Dat ooit * Apitius, die lekkerbek, kon
 weten. Noch

* Datz Apitius is verrijde by de Romeinen zoo
 groot een lekkerbek geweest, dat hy een geheel boek
 van 't vreten en zuipen schreef, en daar na alle zijn
 middelen verstempt hebbende, hem zelve eindelijk
 om het bragt.

Noch roemt de Zeeftad Hoorn, om dat uit
 haren fchoot,
 Schier voor twee eeuwen, die geterde 1511.
 Schrijver fproot,
 Die brave Junius, vermaard door zijne
 boeken,
 En brieven, by elk een, die 't pit der ta-
 len zoeken:
 Waarom zijn beeltenis nog in de gevel
 staat.

Maar fchijnt mijn dichten aiet te ftei-
 g'ren boven maat?
 En loope ik niet te ver? Geen nood wy zul-
 len morgen
 Ons van heel and're stof, en dichtvermaak
 verzorgen.
 Al lang genoeg te Hoorn geworven,
 't word eens tijd
 Dat ons gezelfchap langs d' Enkhuizer
 ftraatweg rijd.
 En ook deez' ftad bezie, zoo net in alle
 deelen:
 Sla voort, het zal ons niet zoo veel als 't
 paard vervelen.
 Daar zien w' Enkhuize, en 'k ga 't om
 kortheids wil voorby.
 Het cierlijk Alkmaar geld voorwaar veel
 meer by my,
 Om dat het tweemaal 's weeks met nering-
 rijkemarten.
 Alle and're fteden van Noordholland vry
 kan tarten.
 *k Rep niet van Medenblik, Edam, en *
 d' and're plaats

* Monnik-
 kendam.
 welk woord
 in 't riimen
 al te hard is.

292 Vermakelijkheden der
Die na den Monnik heet, voor 't rijmen
al te vaats.

'k Begeef my liever op de wagen, om de
landen,

En akkers, rijk van vee, en beemden, en
waranden,

't Aanschouwen met vermaak, en als we
een boerse vrouw

Met een tabakspijp in den mond zien, wel
wie zou

Niet lachen, dat die smook de wijven kan
behagen,

Die menig man, niet als met weêrzin, kan
verdragen.

Zoo veel verandering, zoo veel ver-
maak'lijkheên,

Zoo vriendelijk onthaal, op 't land of in de
steên,

Kan echter nog mijn hart geen volle vreug-
de geven,

Om dat het u niet mag gebeuren hier te
streven

Met uwen medgenood, Erasmiaan! dit
een'

Ontbreekt aan 't ruim genot van onze zoe-
tigheên.

Gy ('t spijt my zeker) moet in 't letterstof
nu zwoegen.

En uwe gedachten tot het lastig leerampe
voegen,

Ons beider noodlot; schoon gy duizend-
duizendmaal

Mijn byzijn wenst, om met een minnetlijk
onthaal

My weêr te groeten, en nieuwsgieriglijk
te hooren.

Wat

Wat ons hier in de ftreek van Vriefland
quam te voren.

Terwijl ik zelve ('t is miſſchien een groot
gebrek

Van haaltigheid) begin te jooke na 't ver-
trek,

In onwil van elk een, die my in deze
dagen

Tracht zijn genegentheid en vrindſchap op
te dragen.

Maar 'k ruſt my toe. Mijn luſt, dus een-
maal vaſt gezet,

Word nooit, of zelden door afradingen
belet.

Gy Vrinden, die aan my tw' vrindſchap
quaaſt betoonen,

Vaar wel. Mijn ſpoed zy van u allen te
verſchoonen,

Een ander voorwerp heeft reeds mijn ge-
dachten in:

* Ik weet niet welk een ſmaak trekt yders
hart en zin

Na zijn geboorte Stad. Nog luſt my wat te
ruſten

In 't prachtig Amſterdam. Hoe voele ik
mijne luſten

Aan 't gaan! terwijl ik vaſt, eer dat ik 't
denk, of weet,

Het laſtig varen in zoo langen tijd vergeer.
O Steden, Landen, en vermakelijke we-
gen,

Uitmundende in cieraad, en ongemeene
zegen!

O gy ontelbare gehuchten, groot, en
kleen,

* Nescio
qua natale
ſolum &c.
Ovid.

294 Vermakelijkheden der

Van my te post doorend, of met gewrak
betreên !

Hoewel ik lijffelijk uw' lief gezigt moet
missen,

Gy gaat my nimmermeer uit mijn geheu-
genissen.

En gy, ô Amsterdam (alwaar ik weder-
om

Door u, Erasmus, onthaalt word') zult
alom

My doen gedenken aan ontelb're wisselin-
gen

Van zoet vermaak, wel waard in vaarzen
op te zingen.

Nu leven wy wederom van harten eensge-
zind,

En voelen beide, welk een vriendeband ons
bind.

Eenband van ommeegang, en langbekende
zedes,

Van kindsbeen aangequeekt in alle min-
zaamheden,

Eenparige beffening, en lust tot Poë-
zy,

Malkander voedende met letterlekker-
ny.

O wat Fortuin zoo mild, dat ze ons deed
zamenvoegen

In eene woonplaats ! wat een onderling
genoegen

Zoude ons vervrolijken ! Nu is 't een kort-
te tijd

Dat wy by een zijn : En, zie daar, gy zijt
my quyt,

Dit

Dit zong ik, toen het lot my quam van
u te scheiden,

Erasmiaan, tot een ververfing voor ons
beiden.

Tot dat ik, na verloop van eene nagt, weer
quam

In mijn geboorte stad, het ſcheeprijk Rot-
terdam.

XXIV. Hoofddeel.

Vertaling van Iſaaks Voſſius beſchrijvinge
der Sineſche ſteden, zijnde het dertien-
de hoofddeel zijner verſcheidene opmer-
kingen, uitgegeven te Londen in den
jare 1685. Waar in gehandelt word van
den gelukkigen ſtaat der oude Sinezen.
Grootte macht van Volk in Sina. Groot-
heid van de ſtad Nanquin. Verwonder-
lijke grootte van de ſtad Hanchen. Die
de grootſte is van alle ſteden die ooit in
de wereld geweest zijn. Word niet al-
leen bevestigt door Markus Paulus Ve-
netiaan, maar ook door het handschrift
van den Mornik-Edorikus, beide oog-
getuigen. Geen gedeelte van Europe
is meer bewoont als Holland. Hoe veel
mensen daar in zijn? Getal van de in-
woonderen te Parijs. En te Londen.
Hoe groot het getal der mensen in ge-
heel Europa is? Volkrijkdom van Aſia.
Oprekening van't getal des geheelen
menſchelijken geſlachts. In hoe klee-
nen ruimte alle de inwoonderen der aarde
zouden kunnen overend ſtaan?

De doorgeleerde **I**saak
Vossius / schryvende in
 het boek zijner verscheidene
 opmerkingen van de groot-
 heid van oud Roome / 't Egipt-
 tische Thebe / Alexandrie /
 Carthago / Kairo / en Babylon
 in Egypten / spreekt in het der-
 tiende hoofddeel van de groote
 Steden der Sinezen zoo ver-
 makelijk / dat het den Hollan-
 deren niet onaangenaam kan
 zijn / 's mans woorden in hun-
 ne moedertaal te mogen lezen.
 Ik Zal my niet al te stry aan
 yder woord binden / maar de
 zaken rondelijk en getrouw-
 lijk uit drukken.

Hy begint aldus.

Dewijl 'er geen zekerder teken is
 van goede regeringe / als de overvloed
 en volkrijkheid van groote steden / be-
 hoeven wy ons niet te verwonderen over
 de wijde steden der Sinezen / welke wy
 zullen bevinden de steden van andere
 vol-

volkeren zoo verre in grootte overtroffen te hebben / als zy zelve in de konst van regeren altijd beter als alle andere menschen zijn geweest. Ik sprekke nu niet van den tegenwoordigen staat der Sinezen / na dat hun gemeenebest / bezoozen door de schuld der quade bozzen en overheden der Barbaren tot een zooo is gewozen ; maar van dien gelukkigster tyd / toen zy alleen onder bozzen van hunnen stamme stonden / die niet wel altijd zooom waren / maar echter zelden zoo quaad / dat zy alle zoog van regeringe lieten varen / en de ondeugden alleen dienden. Doch die onder hen goed waren (en daar zijn d' er zeer vele geweest) zouden Plato zelf in het beschikken van een gemeenebest tot een boozebeeld hebben kunnen zijn / beter als dat hy gevolgt heeft.

Men vind onder hen geen Cefars / Alexanders / of dergelyke pesten / die in nederlagen en verderf des menschelijken geslachts vermaak scheppen. Zy handhaafden Orde / rust / konsten en wetenschappen / en wat des meer is / waar in 't geluk des levens bestaat. En daar door alleen / zelfs zonder krijgstoerusting / hebben zy grooter gebied verkregen / als ooit eenig Monarch / of republyk / door de wapenen / hoe overwinnende die mochten zijn geweest / bebochten heeft.

Dit is een genoeg krachtig bewijs van goede regeerkunde / dat zelf zeer

298 Vermakelijkheden der
begelegene volkeren hunne baderlijke
inzettingen ende manieren berlaten / en
hunne woestvaardig verfoert hebbende /
van zelfs zig onder 't gebied der Sinezzen
hebben begehen / en geboegt by die ge-
nen / die alleen wisten te leven / en zon-
der bloedstozzen te overwinnen. De Si-
nezzen hebben ook wel voortreffelijke
ooslogemannen gehad / maar zy pryzen
hunne dapperheid niet / dewijle de oos-
logen niet zonder veel bloedvergieten ge-
hoert worden / en andere dozzers daar-
om niet gelukkiger leven.

Die koningen alleen pryzen zy in
hunne historien / dewelke in rechtbaar-
dighed en zeden hebben uitgemunt / die
niet met geweld of wapenen / maar
dooz 't gerucht van deugd alleen hunne
heerschappij vergrootten / en dooz dat
middel allerley koningen en rijken tot
gedienstigheid aanlochten. Zy meen-
den / dat men den genen / die de Sinees-
sche wetten niet wilden gehoozamen /
nochtans niet met ooslog moest verhol-
gen / want dat het onrechtvaardig was
de zynen te verderben / om anderen on-
derdanig te maken / dewyl men meer
beminnen moet de genen die van zelf /
als die gedwongen dienst doen. Dat
het hen niet raakte / indien andere niet
deelachtig wierden aan 't geluk / dat zy
genoten / want dat de heerschappij der
Sinezzen genoeg verbeid / en hun geluk
groot genoeg was.

De menigbaldigheid der menschen in dit koninkrijk kan men daar uit afnemen / om dat het blijkt / dat booz dezen laastten oorlog / die 3p met de Tartaren geboert hebben / daar in getelt zijn geweest hondert en zestig / of / gelijk andere willen / zeventig millioenen / van welk getal men naauwelijks een zesde gedeelte in geheel Europe zoude kunnen binden.

Om 300 groot een meenigte te boeden hebben 3p overbloed van landerpen / van zelf wel vruchtbaar zijnde / maar daar by 4002 menschelijke naarctigheid overal 300 bebouwt / dat nergens eenig stukje lands / hoe klein het is / ledig gelaten wordt / en nergens 300 een onvruchtbare grond is / dat het verstand der Sinesen geen raad weet / om die te bouwen. Ook komt'er veel woedsel uit de ribieren / die aldaar zeer vlijtich / en waar van sommige wel acht of tienduzent schreden wijd zijn / 300 dat somtijds de oevers van wederzijden niet kunnen gezien worden / van de genen die daar in varen : en in dezelve is 300 groot een getal van schepen / als in de geheele overige wereld niet te vinden is. 't Is zeker / dat booz de stad Hanchou eens op een tijd dertig duizend hoopbaardyschepen getelt zijn. De Portugijs P. Samedus van de Stad Panguin afvarende / om eeniger wijze het getal der schepen op te rekenen / verzekert / dat hy in den tijd van een uur getelt heeft dater

hon.

300 Vermakelijkheden der
hondert schepen / die hem maar van
d'eene kant van de rivier te gemoed qua-
men / alle overdekt / en kostelijk ge-
schildert; en toegetakelt / als of ze niet
om waren te laden / maar tot wellust en
hoogstbijstering gemaakt waren.

Deze dingen zouden ongelooflijk
konnen schijnen den genen / die niet we-
ten / dat by de Sinezen altijd een Pla-
tonische republijk gebloeit heeft / en
dat 'er nu 300 vele duizende jaren alleen
geregeert hebben Filozofen / of liefheb-
bers der Filozofie. Dusdanige zijn
gewees de byzitters der Koningen ;
hunne raadsmanen / en lijstrawan-
ten. Aldaar is geen erfelijke adel. De
geleerde zijn by de Sinezen alleen edel /
en derzelver nakomelingen / indien ze
ongeleerd en leug zijn / vervallen we-
derom tot hunnen ouden staat / en wor-
den onder den gemeenen hoop getelt.
De regeerkundige kunstenaeren / wel-
ke Plato zegt geen deugden / maar scha-
daken der deugden te zijn / worden van
hen niet gepezen / ten zy die niet recht-
vaardigheid en billijkheid zijn beree-
nigt. En hoewel al 't volk eben zeer de
wetten onderwoezen is / nochtans wor-
den de gene / die dezelve overtreden /
niet op eene wijze gestraft : want hoe dat
 iemand / die misdoet / grooter is / zoo
veel te zwaarder straffe lijd hy. Op
geene word strenger acht genomen / als
op de Filozofen zelbe / dat is / de booz-
naamste / en overheden des volks / wel
we.

Wetende / dat alles wel gaat / indien zy / die met rechtvaardigheid en goede zeden / anderen tot een boozbeeld moeten zijn / hen zelven byp van alle schuld en misdadigheid houden.

By aldien de koningen iets misdryven / de Filozofen hebben zoo groot een bypheid in hen te vermanen / als naauwelijks de Profeten eertijds by de Israëlpden gebzuikten : En de gemeene man heeft dezelve bypheid in de Filozofen te vermanen / indien zy ook hunnen plicht niet wel waarnemen. Want * Confucius zelf (toen hy met andere Filozofen wilde vluchten uit het hof / dat van quade en oneenige opperhoofden ingenomen was) heeft niet ongestraft zyn post verlaten ; en daar ontbraken geene uit het slechste graanb / die hen

* Deze CONFUCIUS , die meer dan 500 jaren voor onzen Heere Christus geleefd heeft , is geweest de grootste Filozoof , voor , of na dien tijd , onder alle de Sinezen . Hy hadde meer dan drieduizent leerlingen , en is na zyn dood met goddelijke eerbewijzingen geviert . Zyn leven en leere kan van de genen , die de Latijnsche tale verstaan , worden gelezen in het nu nieuwelijks uitgekomen boek , genaamt *Confucium Sinarum Philosophus , sive scientia Sinensis Latino exposita , studio & opera Patrum Societatis Iesu , & jussu Ludovici Magni &c.* [dat is] Confucius , de Filozoof der Sinezen , ofte de Sineesche Wetenschap in 't Latijn verklaart door d' oeffening en arbeid der Vaderen van de maatschappy van Jezus , ten bevel van Louis de Grootte &c. gedrukt te Parijs 1687.

302 Vermakelijkheden der
het wel hadden in den haard boeren / dat
ze geen filosofen nochte brave mannen
waren / die / als 't gemeene besse in nood
was / hunne slezen paktten / en de al-
gemeene rust met een schandelijke blucht
verradende het byzonder voospeel boben
't gemeene nut stelden. Want / seiden
ze / indien alleen de quade in 't hof blij-
ben / zoo is 't omgekeeren met alle de
kronen / en 't gansche gemeenebest.
Doch hoewel d'er ontallijke voospeel-
den sijn / waar uit kop het geluk van dit
volk konnen afmeten / echter meer daar
van te verhalen dient te dezer plaatze
niet. Ondertussen durve ik verzeke-
ren / behalven dat kop het konink / de
dunkunst / en vele andere vindingen
den Sinezen schuldig sijn / dat 'er noch
meer en beter dingen oberig sijn / die de
Europeërs van de Sinezen hebben te
leeren.

Maar om hoeder tot ons voornemen
te keeren : in 't rijk van Sina is zoo
groot een getal van groote steden / als
naauwelijks in de oberige geheele wer-
eld te vinden is. Eer de stad Bauguin
van de Tartaren verwoest werd / was
ze zoo groot als het oude Babylon.
Want ze was vierkant / gelijk de mee-
ste steden der Sinezen / om de welgestel-
heid / en besloeg zestig duizend schreden
in den onmetrek. Een huldigen dage
heeft ze naauwelijks het vierde deel van
die grootte / dewelke nochtans wel zes-
maal zoo groot als Parijs is. 't Zoude

te lang hallen / alhier op te halen de
overige steden van dit Koninkrijk / die
in heerlijkheid / grootte / en getal der
inwoonders allerley steden van Europa
herre te boven gaan.

'k Zal maar van een spreken / dewel-
ke nu al hoog bier eerloen / namentlijs
toen Marcus Paulus Venetiaan met
meer andere t' huys quam / de geheele
wereld met het gerucht van haren
naam verbult heeft. Deze stad wordt
gemeenelyk Quinzai genoemt / dooz een
mistag der boekverhoopers / die de boek-
schyften van M. Paulus Venetiaan
hebben uitgeschyben / dewyl de rechte
naam is Hanchou. Dat ze ook den la-
ter Gyziken bekend geweest is / besliste
ik uit de lijst van Chyphohoka van de
dooglichtige steden / waar in ze genaamt
wordt Chanshou, en gestelt op de lengte
van 162-30 / en op de breedte van 33-8
graden. En nademaal deze stad verre
de allergeoorste schijnt geweest te zijn
van zoo vele steden als 'er ooit geweest
zijn / zal het de moeite waardig zijn / eer-
lop eindigen / van deze stad ook iets by
te brengen.

De eerste Christen / die deze stad be-
zien heeft / is geweest Marcus Paulus
Venetiaan / die hoog bierhondert en
meer jaren onder de Sinezzen verheerde.
Want hy is na de Oostersche landen ge-
togen in 't jaar 1250 / van waar hy weder
t' huys gekomen / en gebangen zijnde in
den oorlog / die de Venetianen met de

Ge-

304 Vermakelijkheden der

Gemezen hebben geboert / heeft hy uit-
 gegeven zijne aantekeningen over de
 wonderen / die hy gezien had / in den ja-
 re 1298. Dit boek is uitgekomen in 't
 Latijn / en dikwils in het Italiaans /
 maar daar is zoo groot een verschil van
 naschrijftten / dat indien men de Latijn-
 sche met de Latijnsche / en de Italiaan-
 sche met de Italiaansche vergelijkt / de-
 zelfde boeken naauwelijks van een en de-
 zelfde schrijver beschreven schijnen. De
 laarste Italiaansche drukken / die te
 Venetien uitgegeven zijn / in 't jaar 1626 /
 en daar na in 't jaar 1640 / beloven wel
 den rechten Paulus Venetiaan / en
 schijnen na 't oprechte booschrijft ge-
 dukt / maar vertoonen alleenlijk een
 hoort begrip ; overmits de druk / die
 Baptista Ramusius heeft uit laten
 gaan / ten minsten driemaal grooter is.
 Ook behelzen de drukken / die in 't La-
 tijnsch uitgegeven zijn / niets anders / als
 een hoort beyp / niet alleen verminkt /
 maar ook met vele fouten besmet / als
 zijnde overgezet door een onbeguaam
 man / en die den zin des schrijvers niet
 getroffen heeft. Maar in vele boekha-
 meren is noch boozhanden een andere
 vertalinge / die zeer goed / en oprecht
 is / en / zoo ik 't wel hebbe / van Mar-
 kus Venetiaan zelf opgesteld is / waar-
 dig zijnde door waar dat ze t eentger tijd
 in 't licht gegeven werde. Ik zelf heb-
 be ook zulke een naschrijft gehad / 't welk
 door ik weet niet wat gebal verloren is.

Doch

Doch alle de naschrijften komen in de maat en grootte van deze stad over een / want ze beschrijven die in den ommetrek groot te zijn hondert duizend schreden. De meenigte der inwoonderen rekent **Markus Paulus** op uit het getal der haardsteden op deze wijze. Hy zegt dat daar in waren hondert en zestig Thuman haardsteden. Ider Thuman begrijpt tienduizend haarden. Op aldien men pder huisgezin toeschrijft een huis / 't getal der huizen of huisgezinnen zal zijn 1600000. De **Monnik Odorikus** / die eenigen tijd na dien Venetiaan geschreven heeft / toen een gedeelte dezer stad van de **Carraren** berband of berwoest was / telde maar negen-en-tachtig Thuman. Maar / om dat in dien tijd de huizen zeer hoog waren / en vele huisgezinnen begrepen / rekent hy veel grooter getal van inwoonders. 't Zal my niet verbazeten deszeifs woorden hier by te schrijven / na de geloofwaardigheid van mijn boek / en noch een ander / dat ik van den zeer geachten heer **J. Cotton** gekregen hebbe.

„ Hier van daan trekkende ben ik ge-
 „ komen by een stad genaamt **Chanfave** ,
 „ dewelke zoo veel beduidt als de stad des
 „ Hemels. Deze stad is grooter als
 „ eenige andere die hedensdaags in de
 „ wetreld is / want ze beslaat in den om-
 „ metrek hondert mijlen. In dezelve
 „ is geen grond / die niet wel betwoont
 „ word / ja daar is dikwils een huis /
 „ 't welk

D

306 Vermakelijkheden der

„ t welk tien of twaalf huishoudens be-
 „ griipt. Want deze stad heeft zeer
 „ groote wijken / waar in meer volk is
 „ als in een stad. Ze heeft twaalf dooz-
 „ name poozten / en by pder van deze
 „ poozten bykans in de ruimte van acht
 „ mijlen / zijn grooter steden / als de
 „ stad Venetien / en Padua. Daarom
 „ gaat men wel zes of zeven dagen dooz
 „ een van die wijken / en men schijnt
 „ noch maar matiglijk gebozvert te zijn.
 „ Deze stad is gelegen in 't water / gelijk
 „ de stad Venetie. Ze heeft meer als
 „ twaalfduizend byuggen / en op pder
 „ banden is wacht gestelt / bewakende
 „ deze stad tegen den grooten Hond.
 „ Terzijde deze stad loopt een zeker ri-
 „ vier / nebens welke deze stad gelegen
 „ is / gelijk Ferrara nebens de Po.
 „ Ik hebbe naauwkeurig onderzoek ge-
 „ daan by Chyistenen / Saracenen / en
 „ Afgodendienaars / dewelke alle uit
 „ eene mond sprekten / zeggende dat de
 „ stad in 't rond hondert mijlen bestaat.
 „ d' Inwoonders zeggen dat ze van
 „ hunnen heer op eene kam geschoren
 „ worden ; want elke haard betaalt eene
 „ bali en vier kartas , 't welk uitmaakt
 „ eene gulden / en een halbe. Dit is
 „ hunne manier : tien of twaalf huis-
 „ gezinnen maken eenen haard / en af-
 „ 300 betalen 3p maar dooz eenen haard.
 „ Deze haarden beloopden 85 Thuman ,
 „ met vier andere der Saracenen / be-
 „ dragende 89 Thuman. Alder Thuman
 „ be-

„ bedraagt 10000 haarden. Van de rest
 „ zijn sommige Christenen / kooplie-
 „ den / of Passagiers: 300 dat ik my
 „ dikwils hebbe verwondert hoe dat 300
 „ vele menschelijke lichamen by een kon-
 „ den wonen.

Deze woorden hoewel * louter krom-
 taal zijnde / verklaren nochtans genoeg
 den zin des Schryvers / en hier uit is
 lichtelyk af te merken / dat Marcus
 Paulus al by schaars en matiglyk
 heeft gesproken / als hy na't getal der
 huizen zestienhonderd duizent huysge-
 zinnen in die stad telt.

* De taal
 van den
 Monnik,
 hoewel ver-
 staanlyk ge-
 noeg, is
 echter zeer
 slordig La-
 tijns.

Evenwel / om dat deze andere zegt /
 dat de huizen 30 hoog / en van 300 vele
 huysgezinnen bewoond waren / zal't
 niet veel ontschieten / meen ik / indien
 men / gelijk als te Parijs / en in ande-
 re dichtbewoonde steden / ten minsten
 twaalf menschen booz pder huys rekent.
 't Welk doende / 300 zal het uit maken
 een getal van 1920000 inwoonders /
 dat is / meer als negensten millioenen.
 Wilt gy nu hier noch byvoegen de booz-
 steden / en die byzonderlyk daar by re-
 kenen / 300 mderen in die stad meer in-
 woonders geweest zijn / als geheel Eu-
 rope bebat.

Marcus Paulus verklaart ons /
 dat'er twaalfduizend steene bruggen in
 die stad geweest zijn. Hy telt ook vele
 andere / maar byzonderlyk tien groote
 koopmarkten / alle vierkant / en twee-
 duizend schyden in't rond bestaande.

308 Vermakelijkheden

Daarenboven beschrijft hy het **Palais** van den Koning **Fanfur** / in den omring tienduizend schreden groot / en een gracht die de stad van d' eene zijde omringt / lang zijnde veertig duizend schreden. Alle 't welke een pder overwegen de lichtelijk zal verstaan / dat 'er nooit dergelijk een stad geweest is.

En om te gelooven dat **Markus Paulus** in het oprekenen der gemelde getalen geen misflag heeft / moet men zien op de gewoonte / die de **Sinezen** van alle eeuwen hebben onderhouden / dat is / dat pder gehouden is te stellen vooz zijn huis een steene pilaar / waar op geschreven worden de tijtels en namen der gener / die in elk huis leven / of ter herberge zijn. Als 'er geboren worden / of sterben / strax worden derzelver namen of aangeteken / of uitgeschrap: en ze durben zelfs geenen vromdeling innemen / als op die voozwaarde. Hunne namen worden op pders poozt / of pilaar / gelijk ik gezegt hebbe / opgeteekent / en die worden aanstonds in schrift na de **Wijkmeesters** / en daar na tot de **stadshebelhebers** gebracht. Zoo dat in dit gansche **Koninkrijk** / zoo wel op 't land als in de steden 't getal der menschen bekend is / niet alleen aan de overheden / maar ook aan den volke / 't welk daar uit van haar gemeenebeste oordeelt: want zy achten dat de overbloed van menschen het voornaamste teken van een goede regeringe is.

¶

Ook moet de geloofwaardigheid van **Markus Paulus** geensints verdacht zijn / nademaal de hedendaagsche erbarendheid geleeraart heeft / dat zelf die dingen / die in dezen **Schryver** allebeuzelachtigst schenen / zeer waarachtig zijn. En hier strijd niet tegen / dat deze stad / noch op dezen tijd behoudende den naam van **Hancheu**, nu naauwelijks gezien word in het twintigste deel van hare vorige grootte / dewijl bekend is / dat ze eertijds / van de **Tartaren** is uitgeroeft / en daar na uitgeput door **Nanquin**, wertwaarts de koninglijke stoel der **Sinzen** obergerhaecht is geweest / hoewel die nu zelf / door het grootste gedeelte / van dezelve barbaren verwoest is.

Is 'er dan iemand te gelooven / 't is **Markus Paulus Venetiaan** / een ooggetuige / wiens geloofwaardigheid by onerbarene / en die der zaken onkundig zijn / door de waarheid gestaast word. Moet men niemand gelooven / desgeijks dan ook niet den genen / die alles ontkennen / dat zy zelve niet gezien hebben. 'k Wete wel / dat **stehtgeloobigheid** dwaling onderwozen is ; maar ik wete daar by / dat zulke menschen verre meermaals bedrogen worden / die anderen mistrouwende / alles na hunne oogen afmeten / en al wat die niet te boten komt / loochenen elders te zijn / of immermeer geweest te zijn. Wat zal 'er dan eindelijk van de wetenschappen oer-

310 Vermakelijkheden der
rig blijven / indien wy die binnen onze
zinnen en oogen besluten / en achten /
dat al waar die te hoort komen / alles be-
paalt word ?

Doorts blijft het uit het gene wy ge-
zegt hebben / dat deze Sineefche stad /
zelf zonder de voorsteden / ten minsten
de helft grooter is geweest als Babylon /
ja ook grooter als Rome / met alle ha-
re voorsteden / eindelijk ook grooter of
ten minsten zoo groot / als de oude stad
Pirus. En deze niet alleen / maar
noch zeer vele andere steden van verwon-
derlijke grootte zijn d'er by de Sinezen
gewest : zoo dat hier uit iemand genoeg
kan bespeuren / hoe veel eene byna ge-
durige byede / nooit verflapte landbou-
werp / en eindelijk de zorg van een goe-
de regeringe kan helpen tot het voort-
planten van menschen. Ja men moet
niet twijffelen / of door dezelve oorzaken
zijn in den beginne der heerschappien
veel grooter en volkrijker steden gebou-
den / als in dezen onzen tijd ergens ge-
zien worden. Nammentlijk de oude ko-
ningen waren byzabe huysvaders / en
geen eertijtel behaagde hen meer / als
die van een goeden harder. Ook is die
gewoonte lang by de oude Grieken ge-
bleven. En byna met geenen anderen
naam als van harders worden by Ro-
meer genoemd de vorsten van Grieken-
land / en zelf Agamemnon / de koning
der koningen. Zy hielden geene knech-
ten / zelf geene hofs ; en 't is aanmer-
kens-

kenstwaardig dat alle die helden by ho-
meer hun zelven dienen / spijze schaffen/
en in alles behelpen. Hoe gemeenzaam
zj met den volke omgingen kan men
leeren uit Euripides / en de oude Creu-
pelers / als zj hen doen boorzakomen
alleen dooz de stad wandelende / op de
deuren kloppende / en dezelve openen-
de.

De Dozsten onzer reutwe belochten
dergelijke koningen / en d'er ontbreken
geene / dewelke utroepen: o ellendige
mensch! Hoe konden zulke mannen
heerschen / dewelke zelf niet wisten te
leven? Maar zj wisten wel hunne scha-
pen te weiden / en te vermenigvuldigen:
zj wisten wel boorzpoedige en zegenrijke
republiken te stichten / welker bozge-
ren hannen staat zelf niet met de konin-
gen der Perzianen zouden hebben willen
verreullen. Zj zijn die gene geweest /
dewelke met het vertrekken van verhe-
dene verstanden booz hun / en de hunne
eenen reutwigen saam hebben vertwoz-
ven. Ja zj zijn die gene / die ons ook
gelukkig hebben gemaakt. Want wy
zouden Barbaren zijn / ten zj hunne
gedenkteekenen overig waren / in wel-
ke en een geregelder leven / en de meeste
konsten en wetenschappen begrepen zijn;
dooz hen tot zulk eenen top gelieven /
dat 'er naauwelijks iets kan bygeboegt
worden / of zoo d'er iets bykomt / het
steunt alles op den grondbest / die zj ge-
legt hebben / en is gelijk als een boorz-
plan-

312 Vermakelijkheden der
planting en opvoegfel van den zeibett
wortel.

Koome alleen had booz de dwingelant-
de van Spila zoo groot een menigte van
inwoonders / als men naauwelijks
thang ter yd in half Europe zoude bin-
den.

Hier tuffen kan ik niet nala-
ten den lezer te berichten , dat
ik het volgende wel met ver-
maak vertaalt hebbe , maar ech-
ter verfchille van't gevoelen des
Heeren Voffius , dewijl hy de
oprekeninge der inwoonderen
van Holland , en fommige an-
dere plaatsfen , waar over hy
hier na handelt , mijns bedun-
kens, al te kleen opgeftelt heeft.
Doch een yder fta zijne giffinge
vry.

Want dat fommige meenen dat'er
niet veel minder als hondert millioenen
menfchen gebonden worden / dat is zoo
verre van de waarheid / dat ik durve
berzekeren / dat alle de Europeers het
derde deel van dat getal fiet uitmaken.
Men mist byna nergens meer in / dan
in't optellen van't getal der inwoonders
in pder ftad en land / dewijl elke landaart
hare

hare zaken op 't hogste verheft. Geen gedeelte des aardrijks in geheel Europe is zoo bewoont als Holland. 't Gemeen gevoelen is / dat daar in gebonden worden twintigmaal hondert duizend menschen: maar zoo iemand goede rekening maakt / daar zullen geen zesmaal hondert duizend gebonden worden. Die in de grootste en kleinste steden wonen maken t'zamen geen viermaal hondert en vijftig duizend uit. En die zig in de dorpen / en ten platten lande onthouden / gaan het getal van hondert duizend niet te boven. Op dezelve wijze is 't in andere landen gelegen / in welke de onbedeyene verziereu d'zemaal of viermaal ja wel tienmaal grooter getal van menschen te zijn / als de reden of waarheid berest / of de erbarenheid toont.

Hoewel een naaukeurige oprekening der inwoonderen in pder land niet wel kan gemaakt worden / ebenwel om die eeniger wijze redelijk te doen zijn / zoude het veiligste wezen in pder stad op te tellen de huizen / en na dat die wel / of qualijk / bewoont worden / en of hoog / of laag zijn / ook rekening te maken; waar uit men dan eindelijk iets zekerder als uit de geruchten des gemeenen volks kan giffen.

Verhalven indien iemand wiff weten of het waar is / dat sommige durben zeggen / dat de stad Parijs van twintigmaal hondert duizend menschen bewoont word: zal lichtelijk begrijpen / dat dat

314. Vermakelijkheden der
 onmogelijk is / indien iemand de hui-
 zen oprekent / dewelke het getal van
 vijfen twintig duizend niet overtreffen.
 Want op die wijze zoude men pder huys
 moeten toeschrijven tachtig menschen.
 Maar gy zult beter doen / en niet veel
 buiten 't spoor treden / indien ge in pder
 wooning stelt twaalf menschen : als
 wanneer gy in deze Stad zult hebben
 driehondert duizend menschen.

Vedensdaags gaat Londen in menig-
 te van huizen Parijs te hoben : want in
 deze stad worden getelt ontrent vijftig dui-
 zend huizen ; evenwel vooz 't meeste ge-
 deelte lager / en min bewoont als te Pa-
 rijs. Laten wy dan in pder woonhuys
 maar rekenen zes menschen / zoo zil-
 len wy te Londen hebben niet veel min-
 der als een getal van driemaal honderd
 duizend. Maar onder onzen zeer bra-
 ven en gelukkigen Wyft * groeit deze
 stad dagelyks zoo aan / datze in korten
 tyd verre zal voozpstreven alle de steden
 der Christenwerteld / dewelke ze nu in
 meenigte van huizen / overbloed van
 allerhande zaken / en voozspoed der bur-
 geren grootelyks te hoben gaat.

Wonder is 't / het gene van de me-
 nfgbuldigheid der inwoonderen in de
 stad Napels verhaalt word. Wy heb-
 ben ook dis heerlyke stad gezien / en die
 zoo groot niet bebonden als gemeenelyk
 gestoft word / want ze kan in den tyd
 van anderhalfuur gemakelyk rond ge-
 gaan worden. Ze heeft wel zeer hoo-
 ge

* Hy vleid
 Karel de
 tweede,
 toen noch
 in 't leven
 zijnde, aan
 wien hy
 ook het
 boek zynet
 opmerkin-
 gen heeft
 opgedra-
 gen.

ge huizen / en van vele berdftepingen :
 maar zoo iemand derzelver getal opre-
 kent / al stelde hy in pder huis twaalf of
 meer menschen / 't zal evenwel nooit op
 tweehondert duizend menschen uitko-
 men.

In min bewoonde steden is 't genoeg
 in pder huis te rekenen byf of zes men-
 schen. 't Getal der steden moet niemand
 bedriegen. In hondert steden worden
 somtijds geen vijftig duizend menschen
 gebonden / en dat niet alleenlijk in de
 Noozosche / maar ook in de landen die
 meer bebouwt zijn / 't welk ik dikwijls
 niet zonder verwouderinge hebbe aan-
 gemerkt. 't Getal der gener die ten
 Platten lande woonen / is niet groot /
 indien zy met de inwoonders der steden
 vergeleken worden. Echter is 't in de
 Noozdoostersche landen anders gele-
 gen / want aldaar is veel grooter getal
 van landsieden / als stedelingen. In
 Sweden en Finland komen byna hon-
 dert duizend boerehuizen voor / daar
 nochtans in hondert en veertig steden
 geen sevenzig duizend menschen gebon-
 den worden. Derhalven keure ik niet
 voor goed die ongemete menigte men-
 schen / die sommige meenen in Europe
 te zijn. En hoewel men geen zeker ge-
 tal / gelijk ik gezegt hebbe / kan stellen /
 ik meene nochtans / dat wy niet verre
 van de waarheid zullen afzijn / indien
 wy aldus de optellinge maken.

In

316 Vermakelijkheden der

In Spanje twee millioenen menschen	2000000
In D'ankrijk bijf millioenen	5000000
In Italle / Sicille / Kozfika en Sardnie dize millioenen	3000000
In Engeland / Schotland en Verland twee millioenen	2000000
In Nederland 2 millioenen	2000000
In Hoogduitsland / Bohemen en Hongarie bijf millioenen	5000000
In Denemarken / Holstern / en het geheele daar aampalende land / dat men 't Cymbzische Chersomnesus noemt / vier hondert duizend	400000
In Sueden / Finland / Noozwegen / en Lapland zeshondert duizend	600000
In Polen / Lijfland en Lithaun twee millioenen en een half	2500000
Noozts in alle de landen van Hongarpe af / tot den Pontus Eurinus toe / en Thracie daar by gebogt / twee millioenen en een half	2500000
In Dalmatie / Illyricum / Macedonite / geheel Griekenland / Kreten / en andere Griekse Eilanden dize millioenen	3000000

27000000

Wier hebt gy zeven en twintig millioenen booz 't geheele getal van alle menschen / die in Europe leven.

By aldien gy ook de woeste landen der Ruskhofers by Europe wilt boegen / hoewel het grootste deel derzelver aan Afte

Wife behoort / boeg'er dan noch by drie millioenen. 't Zoude belacchelyk zijn van Island te spreken / zynde wel het grootste der Eilanden van Europe naast Brittanje, maar in het welke geen vier duizend menschen gebonden worden / zoo als de Islanders zelvs bekennen. Verhalben Europe ten byzeden uit gerekent zynde / zal men in 't geheel hebben dertig millioenen menschen. De woestheid der landen in dezen tijd doet my ebenwel gelooven dat het getal zoo groot noch niet is / als ik terstond hebbe opgerekent.

Wie moet zig niet verwonderen dat in oude tijden meer inwoonderen in Sicilien alleen geweest zijn / als nu in geheel Itale en Sicilie te zamen? En dat de Stad Athenen alleen eertijds van meer menschen bewoont is geweest / als in dezen tijd geheel Griekenland met Peloponnesus daar by geboegt zynde bewoont word.

Wat dan Europe alleen hondert millioenen van menschen zoude konnen opbrengen / is'er zoo verre van daen / dat het zoo groot een somme niet soude uitmaken / al boegde men geheel Afrika en Amerika daer by.

Wat Asia is het geheel anders gelegen / in 't welke (de eilanden daar by geboegt zynde) ten minsten bytemaal zoo veel menschen wonen / als in de geheele oberige werrelt. Nochtans is het Sineesche gebied in den Carttaarschen oorlog

318 **Vermakelijheden der**
 zag wel hondert millioenen van menschen
 vermindert. En niettemin 't getal der
 menschen die in Asia overig zijn / be-
 draagt meer als driehondert millioenen.
 't uiterste gedeelte van Asia zal verre het
 grootste deel van deze somme uitmaken /
 gelijk als 't gebied der Sinezzen / ver-
 scheide koninkrijken der Indianen /
 Japan / en meer welbewoonde eilan-
 den. Want wat aangaat de rijken der
 Perzianen / en Turken in Asia / die
 maken het minste gedeelte dier somme /
 als zijnde toegens gebrek van water in
 vele plaatsen slechter bebouwt / en niet
 voorzien van groote steden / uit welke
 nochtans de menigvuldigheid van men-
 schen is te rekenen. Hoe vele en hoe
 groote volkeren in de woeste landen zijn /
 die zuidwaarts tegen Java en de eilan-
 den der Molukken leggen / misschien
 tweemaal en driemaal grooter zijnde als
 Europe / is tot noch toe onbekend.
 't Overige Zuidland is om de strenge
 koude naastwelijks bewoonbaar. In-
 dien men dan 't gros van 't geheele men-
 schelijke geslacht wilde oprekenen / 't ge-
 tal / meene ik / zal niet zijn verre boven
 de vijfhondert millioenen.

Wil men ze niet in getal maar in
 plaatsbeslag meten / gelijk eerrinds
 Ferrus deed : zoo zal eene hoogduitsse
 mijl genoeg kunnen bebatten al wat
 menschen op de aarde zijn. Want de-
 wijl een mensch bequamelijk kan staan /
 of opgerecht worden op de plaats van
 een

een voet in 't vierkant / en een mijl uit-
 gebreid worden tot 24000 / of ten min-
 sten 23640 voeten / 300 zult gij hebben
 een vierkant van 576000000 of ten
 minsten 558849600 voeten / welke ge-
 rasen de somme / die we gezegt hebben /
 verre overtreffen. Daar uit blijkt dat
 Luhaan niet miszegt heeft / als hij van
 Roomen aldus schrijft.

*Urbem populi vicique frequentem
 Gentibus, & generis, coeas si turba, capacem
 Humani*

Dat is :

Een stad daar Landsluy, en verwonne vol-
 ken komen
 Van allerley geslacht: en dien ik niet zou
 schromen
 Zoo groot te noemen, dat al 't mensche-
 lijk geslacht
 Daar in zou kunnen staan.

Want het vlak der Stad Roome /
 met alle hare woesteden / was ten min-
 sten / * gesijth wy bovrens getoont heb-
 ben / twintig vierkante hoogduitsche mij-
 len groot. Zoo dat aldaar in de vlakke
 meer dan twintig voeten vierkant booz-
 pder mensch overgelaten worden / zon-
 der dat daar noch bygerekent zijn de
 ruimtens in de hoogte / dewelke in de
 Quizen tot vele verdieptingen toe oprij-
 zende dertemaal of viermaal ruimer wo-
 ninge zouden hebben kunnen opleveren.

* Natmen-
 lijk in de 5
 eerste
 Hoofdde-
 len van zij-
 ne aanmer-
 kingen, vo-
 rens ge-
 meld.

XXV. Hoofd-

XXV. Hoofddeel.

Vervolg uit den hiervorens gemelden schrijver van de konsten en wetenschappen der Sinezen, zijnde het veertiende hoofddeel zijner verscheidene opmerkingen. Hoe veel een duurzame letterkunde vermag. Lf en nutheid der Sineesche spraak. Uitmuntende kennis der Sinezen in de geneeskunst, boven de Christenen. Ongelooffelijke ervarentheid in 't betasten, en bevoelen der polskloppingen. De kennisse derzelve is den Europeërs niet bekend. De Sinezen hebben de kennisse van den omloop des bloeds al voor vierduizend jaren verstaan. Hunne naaukeurige en ongehoorde wetenschap van die zaak, waar uit zy de oorzaak van alle ziekten strax kennen. En of 't lichaam wel of qualijk gesteld is ja zelf op wat dag en jaar iemand sterven zal. Wonderbaarlijke schranderheid van dat volk. Wanneer de konsten, die wy meenen in deze later tijden uitgevonden te zijn, by de Sinezen al bekend zijn geweest? Hunne bedreventheid in 't wondheelen. In de Stoffscheiding. In 't gebruik der konstige beweegtuigen. In de Bouwkunde. Muur van duizend mijlen. Porceleine torens. Marmersteene brug van vier mijlen. Noch een andere verwonderlijke brug. Hoe verre zy in de Zangkunst de Europeërs overtreffen? Ook in de Schilderkunst. En

Beelde

Beeldhouwery. Ambachten en Handwerken. Toonneelspelen, en Bootlemakeryen. Hoe lang dit volk 't gebruik van den Zeilsteen voor alle anderen gehad heeft. De Sinezen hebben de Druk-kunst vijftienhondert jaren eerder als de Christenen geoeffent. Op wat wijze zy daar in te werk gaan? Echter zijn de Christenen meer bedreven in de wiskunde, en starrekunde. En door wat reden? De konst van buskruid, en geschut te maken heeft in Sina byna voor zeffienhondert jaren al bekend geweest. Aldaar word met spelen meer buskruid verquist, als in Europe met oorlogen. Geen volk afkeeriger van den krijg als Sinezen. Wanneer de Tartaren dit machtig rijk hebben ingenomen?

Indien / nieuwsgierige lezer /
 De voorgeaende historie van
 de groote steden der Sinezen u
 aangenaam is geweest / onge-
 twijfelt zal des voornemden
 heeren **Vossius** hieraanvol-
 gend verhaal van de konsten
 en wetenschappen derzelver
 volkeren u niet min smakelyk
 vallen: 't welk of schoon tegen
 mijn meining uitviel / 'k zal
 echter mijnen arbeid van't ver-
 talen

322 Vermakelijkheden der
talen niet vruchteloos befteed
achten / als gedaan zijnde ten
verzoeke van iemand / in de
Latijne tale niet bedreben / die
dit / en noch meer aan my ver-
dient heeft. Op hebt uw' oorz-
deel by over de zeldzaamhe-
den / die verhaalt zullen wor-
den.

Van de konften en wetenschap- pen der Sinezen.

Indien iemand de treffelijke uitvyn-
dingen van alle volkeren / die eertijds
gewoest zijn / of noch zijn / byeen hale /
hoe veel en hoe gedenkwaardig die mo-
gen geacht werden / echter zullen ze zoo
groot en zoodanig niet zijn / of men zal
getwaar worden / dat 'er veel meer en
beter zaken zijn uitgebonden van de
Seres alleen / welken de Portugijzen
verkeerdelyk Sinezen hebben genoemd.

Op dat konften en wetenschappen ten-
top geheben werden / is 'er van nooden
een lange erbarendheid / en letterkunde
van vele eeuwen. Die Letterkunde
kan niet bestendig zijn / indien de taal
niet duurzaam is ; dewyl men ziet dat
geen volken zelfs in hunne eigen zaken
bedreben zijn / ja ook niet weten / wat 'er
booz

booz twee of drie eeuwen bedreuen is /
 of zoo zp 't weten / zp weten 't niet dooz
 hulpe der moedertaal (want die verstaan
 ze niet) maar dooz de Latijnsche taal.
 Welke wechgenomen zijnde / zal alles
 een loutere bastaardp zijn / deofst top
 alles wat we weten t' eenemaal of aan de
 Griekse of aan de Latijnsche taal schuldig
 zijn / zonder welke niemand nochte de
 overblijffelen der Hebreeuwse / nochte
 van andere talen / zoo d'er noch eenige
 overig zijn / kan verstaan.

't Is niet alleen zoo gelegen met de
 Europeesche landaarden: want inwien
 iemand eens tot de Aziatische en aller
 landen volkeren overtreed / hy zal 't zel-
 ve konnen opmerken. Perſianen / In-
 dianen / en Arabiers konnen niet lan-
 ger hunne oude gedenkteekenen lezen /
 'k laat staan verstaan: En hoewel deze
 laatste (om dat ze altijd van de bermen-
 ging van andere volken bzp geweest zijn)
 booz een geduurig lezen des Alkorans
 hunne taal langer als andere landaarden
 behouden hebben; echter weten zp niets
 van 't gene booz Mahomet's geschied is /
 en zoo ze wat weten / dat hebben ze al-
 les uit de Griekse Schrybers getrok-
 ken.

De * Sinesen alleen in deze onze wer-
 reld hebben nu al booz vyfduizend jaren
 behouden een duurzame en nooit verbro-
 kene letterkunde / die wel moepelijc is /
 maar welkers bzuucht zoo groot een ar-
 beid verzoet / nademaal iemand / die

* verstaat
 doorgaans
 de Sinesen.

324 Vernakelijkheden der

* Characte-
res.

maar alleen hunne * merkletters ge-
leert heeft / kan schijnen meer gebozbert
te hebben / dan of iemand d'er barent-
heid in alle talen die 'er ooit geweest zijn /
of noch zijn / verkregen had.

Dit 's de reden alleen / waarom alle
konsten en wetenschappen by hen tot een
beel hooger top als by eenige andere
volkeren gestegen zijn. En zoo iemand
daar aan twijfelt / die kan door de ge-
tuigenisse van duizenden uit die gewes-
ten komende / en ook door hunne wer-
ken / die tot ons overgebracht worden /
uit alle twijffeling geraken.

* Medicina.

* Pulsus.

Doe verre zy in de * Geneeskunde de
Christenen overtreffen / kan alleen hun-
ne kennisse van de * Polskloppingen
betwijzen. Van de tijden van Galenus
af heeft deze wetenschap niet toegena-
men / of om liever de waarheid te zeg-
gen / zy is zoo vermindert / dat 'er in
deze eeuw naauwelijks een Geneesmee-
ster te vinden is / die de opmerkingen
van Galenus of verstaat / of zig daar
aan laat gelegen leggen. Zy meenen
dat het moepelijc en verward is 't gene
Galenus in zestien boeken van de na-
tuur der polskloppingen heeft geschre-
ven. Maar al stonden wy dat toe / hy
heeft nochtans den weg gebaant om de
soorten der polskloppingen te kennen in
allerley ziekten. Hy zelf heeft daar na
by alle zijne boeken der polskloppingen
een kort begrip geboegt / waar inne hy
onderscheidelijc / en korter getracht
heeft

heeft zijn meening te verklaren. Enge-
 lijk konsten en onderbindingen niet in 't
 geheel teffens worden geopenbaart / zoo
 is daat na eene Theophilus gevolgt /
 die de * gedaantens / en * verbeeldingen
 der kloppingen in allerhande ziekten
 gepoogt heeft te beschrijven. By de
 Grieken is de kennisse der polskloppin-
 gen niet verder gegaan / als dat onrent
 booz hier of vijf eeuwen hen ter hande
 gekomen is een zeker geschzift van
 Abensina / dien ze gemeenlijk Abicen-
 na noemen / dewelke onderwoezen zijn-
 de van de nieuwoegeplante volkeren der
 Seres / die in Kathaia Nigra wonen /
 een naautokeuriger middel om de pols-
 kloppingen in alle ziekten te kennen na-
 gelaten heeft.

* Forma.
 * Figura.

Dit geschzift wierd van de Grieken
 met groote toewijching aangenomen /
 maar om de moepelijheid is 'er geen
 gehoopt gebolg geweest / dewijl 'er zeer
 weinige gebonden werden / die zoo wel
 geoeffende vingeren hadden / dat ze zoo
 vele onderschelden en gedaantens der
 polskloppingen konden begrijpen en
 uitleggen. By de Latijnen / en ande-
 re Europeesche volkeren wierd deze lee-
 re bespot / gelijk de meeste dingen ple-
 gen die men niet verstaat / of die iemand
 wanhoopt te kunnen verkrijgen. Maar
 by de Sinezen word hy booz geen be-
 quaam geneesmeester gehouden / die
 een arm op vele plaatsen geboelt en be-
 past hebbende / zonder dat de ziekte een

326 Vermakelijkheden der
woord spreken / niet weet te zeggen uit
wat deel des lichaams de pijn komt / of
wat ziekte zy hebben. Ook is deze we-
tenschap van de Sinezen overgegaan
tot hunne nageburen / die van Tunchin/
welke deze konst ook verstaan / en zeer
gelukkiglijk oefenen tot groote verwon-
dering der Christenen.

Dat ook de omloop des bloeds / die
gemeenlijk Circulatio genoemd wordt /
nu al voor vierduizend en meer jaren den
Sinezen bekend geweest is / getuigen
hunne boeken: en overmits een geschrift
van de polskloppingen en omloop des
bloeds in de menschelijke lichamen uit
de Sineesche spraak vertaalt in 't licht
gekomen is / behoeven wy daar aan niet
meer te twijfelen. De Venetiaanse
Kooplieden / die te land na Sina reis-
den / en naderhand de Vaders Jezuïten
hebben zelfs nog in de voorgaande eeuw
ruchtbaar gemaakt de erbarendheid
van dit volk in de polskloppingen te
voelen / en in den omloop des bloeds.

D' Eerste / die van den omloop des
bloeds in schrift gewag gemaakt heeft /
is / meen ik / eene Andreas Cesalpi-
nus. Dit gevoelen behaagde tyrou-
derlijk Paulus Sarpius Venetiaan /
van wien zeker Engelsman het hoorde /
dewelke een boek van den omloop des
bloeds beschreef / maar / om dat hy niet
een mensch vond die het goedkeurde /
zijn eigen boek weer verduisterde. Welc
jaren daar na is 't selve voorwerp on-
der-

bennomen van den zeer vermaarde Hart-
 bejus / en wel met geluktiger voort-
 gang: en nochtans is 't zoo weinig 't
 gewone den Christenen tot noch toe bekend
 is geworden / dat het niet veel schijnt te
 beduiden / indien 't met de opmerkin-
 gen der Sinezzen vergeleken word. Zp
 hebben nu al vooz 300 vele duizend jaren
 geweten wat het bloed beweegt / en
 langs welke weg / met wat maat / met
 hoe groote tusschenpozingen / en in hoe
 veel tijds elke omloop en wederloop
 voortgaat / en volbragt word. Zp heb-
 ben vooz zeer gewisse kenteehenen / en
 waerlinge bespeurt dat in lichamen van
 behoorzijke gestalte en goede gezondheid /
 den omloop des bloeds in den tijd van
 vierentwintig uren / of in een dag en
 nacht vijftig maal rond gaat; en zoo
 d'er in dien tijd meer of minder omloo-
 pen geschieden / dan zeggen ze dat zulke
 een lichaam niet wel gestelt is. Elken
 omloop meren zp af met twee hondert en
 zeventig adembalingen: want zoo dik-
 wils gaarden adem in en uit / eer dat
 de beweging des bloeds zijn ronde of
 hring volbringt. Op elke adembaling
 word het bloed voortgezet onrent zes
 Sineesche duimen die een weinig meer
 zijn als 30 den duim. n van een roomsche
 voet; zoo dat het bloed in den tijd van
 een nacht en dag een loep volbringt van
 duizend vijfhondert en vijf en zeventig
 schreden. In pder omtrenteling loopt
 het bloed een weg van hondert zeben en

328 Vermakelijkheden der

bijftig boeten en een half; en de wyl op pder ademhaling vijf / of ten minften vier polsflagen gefchieden / is 't klaar / dat het bloed op elke polsflag meer als anderhalbe doet voortgaat.

Zoodanig is des: bloeds omloop in menschen van behoorzijke gestalte en volkomene gezondheid / na welker richtsnoet de Sineefche geneesheeren menen dat alles moet afgemeten worden. Want zoo d' er van langer of korter gestalte zijn / dan verandert ook / na de maat en houding des lichaams / de manier van polskloppingen / en ademhalingen / nadien de geduerige en stantvastige wet der natuur leeraart / dat in kleene dieren alles raffer omgaat als in groote / en de klopping van hunderen wel tweemaal sneller is als van mannen / en een olifant / terwijl de menschen viermaal adembalen / zulx maar eens doet.

Hoewel de vertaaler zelf bekenb / dat hy veel obergeslagen heeft / enden zin en maniere van spreken der Sinezen overal niet heeft konnen verstaan / dit 's nochtans genoeg om daar uit te kennen / hoe verre zy in de geneeskunde alle andere volkeren overtreffen: weshalven / indien onze geneesmeester's hunne kunst gelukkiglijk willen oeffenen / het noodzakelijk is / dat zy leerlingen van de Sineefche geneesheeren worden / of / om zachter te spreken / dat zy hunne kunst

kunst van polskloppingen te boeten aan-
nemen / en tot hen overbzingen.

Al is het schoon / dat 'er geen ziekte /
geen ongetempertheid / nochte geen ver-
anderingen den menschelijken lichamen
overkomen / dewelke ook niet byzon-
dere gedaantens van polskloppingen
aanbzingen: nochtans is onder de Chri-
stenen nauwelijks een Geneesmeester
te vinden / die hoedanig de polsklop-
ping van eenige ziekte zy / nauwelijks
kan ontbouwen: daar in 't tegen-
deel die gene / die by de Sinezzen de ge-
neeskunst handhaben / niet lichtelijk
aangenomen worden / ten zy ze alle ge-
daantens en verbeeldingen van alle
polskloppingen onderzocht hebben.

In hinderen / in volwassene / en
stokouden weten zy te zeggen hoedanig
op ieder poos van 't jaar de polskloppin-
gen moeten zijn / en hoe vele slagen in
welgestelde lichamen op yder ademha-
linge geschieden. Indien op elke adem-
halinge vier of vijf / of ten meesten in
negen ademhalingen negen en veertig of
vijftig polsflagen getelt worden / dat
zeggen zy / dat zulk een lichaam welge-
stelt is. En 300 d' er op elke ademha-
ling meer slagen geweest zijn / neem eens
zes / of zeven / dat beteekent overrollig-
heid van warmte. Zoo d' er in den tijd
van eene ademhalig negen kloppen ge-
daan worden / dat 's een teken dat die
man sterben zal / en 300 d' er tien ge-
schieden / dat hy al sterft. Elf of twaalf

330 Ver makelijheden der
 slagen worden gegeven als iemand den
 geest geeft. En gelijk veelbuldige sla-
 gen een betoys van hitte en warmte zijn/
 al zoo zijn de trage een betoys van k. uoe/
 en al te veel docht. Een eenige / of
 twee slagen op pder ademhaling betee-
 kent een vernieling. En by aldien in
 den tijd van twee ademhalingen maar
 ene slag gaat / dat s een zeer gewis
 teken van een sterbende.

Dooyis om te weten welk gedeelte des
 lichaams qualijk gestelt is / en waar de
 ziekte van daan komt / onderzoeken zy
 de polskloppi: gen op drie plaatsen in
 de rechte en op eben zoo veel plaatsen
 in de sinkehand. In de drie plaatsen
 van de sinkehand worden van hen
 waargenomen de kloppingen van 't
 hart / en kiere darmen / en daarenbo-
 ven van de leber en gal. In de drie
 plaatsen van de rechte hand worden be-
 grepen de kloppingen der tonge en
 groote darmen / ook van de maag / en
 huilt / de pooze des ebens / en het der-
 de deel des lichaams. In de zes eerste
 boelingen schjappen zy zachelijck de
 huilt / om te weten of wegens eenige
 uiterlijke oorzaak de huilt of 't bles qua-
 lijk gestelt is. In de tweede zes boelin-
 gen zetten zy de vingers wat haster om
 te weten / of 't gebrek in de zenuwen en 't
 bloed zy. En noch harder drukken zy/
 als zy de woztel van de klopping naspo-
 ren tot zelf aan 't gebeeme / omme de
 onderzoeken hoe 't in 't allerdiepste gele-
 gen

gen is: Want by aldien daar geen beweginge geschied / en de klopping geen woxtel heeft / zoo is 't met het leven gedaan. Verhalben op zes verschetde plaatsen / en met achrien boelingen de klopping waargenomen hebbende / indten alle slagen obereenkomen / en op behoorzijke tijden weerom loopen / zoo staat het met de gezondheid wel. Gebeurt het / dat de slagen niet obereenkomen / echter houden zy niet op van tasten en voelen / tot dat zy die ingekropene en van de andere verschilende polsklopping hebben uitgebonden / welke gekent zijnde / zoo weten zy dan ook van wat lid / of darm de de zekere booztkomt.

Dewijl 'er van geen deel des menschelijken lichaams is / 't welk het nutdriksel van zijn staat en gelegenheid in de polskloppingen niet vertoont / en de Sineesche geneesheeren alle die gedaantens en verbeeldingen naarstigh van buiten leeren / zoo weten ze ook zonder missen te zeggen of de oorzaak van 't quaad in de huilt / zenuwen / bles / bloed / gebernte / van of ze in de longen / hart / leber / en andere ingewanden of gedarmtens verhoogen is.

Ja zy hebben eertijds door de gedumrige leering / en opmerking der polskloppingen onderbonden / dat zy niet alleen durven bast zeggen op den hoerbesten dag / maar op het hoerbesten jaar

332 Vermakelijkheden der
 jaar iemand zal sterben. Indien de
 pols na de een-en-bijftigste slag stil
 staat / zoo bezekeren zy / op de getuif-
 genisse der polskloppinge zelf / dat 'er
 bloedbewegende geesten in de onderste
 deelen ontzeken / en ten zy men in dat
 quaad boozte / en de pols tot eenpa-
 rtigheid gebzacht werde / dat die mensch
 noch maar vijf jaren leven zal. Want
 by zoo verre dat quaad niet genezen
 word / 't volgende jaar gaat het zelbe
 ongemak boozt tot de nieren / en dan
 zal na de een en beertigste slag de pols
 eens ophouden ; waar uit zy besluiten
 dat de mensch na vier jaren tijds zal
 sterben. Als dan vervolgens dezelve
 bloed-bewegende geesten ook in de lever
 ontzeken / en de pols na de een en der-
 tigtste slag stil staat / zoo is 'er maar drie
 jaren levens tijd over. Dien de pols
 na de een en twintigtste slag stil staat /
 sterben binnen twee jaren. Dien de
 pols na de vijftiende slag ophoud / die
 sterft over een jaar. Dien na de dertien-
 de slag de pols leutert / en de levendige
 geesten ook in 't hart en de longen belem-
 mert zijn / sterben binnen weinige
 maanden. Dien op elke slag de pols
 blijft staan / die sterben 's anderen-
 daags. Dien na de tweede slag de pols
 ontzekt sterben den derden dag / en
 zoo boozts in de overige dingen / waar
 over nochtans eenig verschil is tussen de
 oudste Schrijvers / die onder de eerste
 koningen zes of zeven hondert jaren na
 de

de Zondbloed geleest hebben / en de la-
ter Sinezen. Of dat toekomt by't lan-
ger leven / want het menschelyk leven
duurde toen wel drie eeuwen / gelyk
uit de Heilige Schryft en der Sinezen
Kronyken blijkt / of om eenige andere
oorzaak / dat zullen de Sinezen zelf best
weten te zeggen.

Laat dit weinige genoeg gezegt zijn
van de leere en wetenschap dezes volks
In de polskloppingen na te sporen: die
begeertig is daar van meer te weten / laat
die na zoeken de uittrekfelden uit de Si-
neesche boeken zelf / welke hoewel ze op
vele plaatsen een Sineesche vertaaler
van doen hebben / echter zoodanig zijn /
dat ze den weetliebenden begerre / be-
ten benyding / en alle menschen ver-
wondering konnen aanzetten.

De schandderheld der Sines / of Si-
nezen bestaat hier in niet alleen / want
ook zonder de leeringe der polsklop-
pingen konnen zy allerley zichten en
qualen uit de kentrecken van 't wezen /
en 't geheele lichaam / enkel met hunne
oogen bespeuren. Tot een proef zy de
tonge alleen / uit welkers verben /
trekken / blakken / en andere gesteld-
heden zy niet alleen den staat en krach-
ten van de meeste zichten / maar ook
van alle koozen / en byzonderlyk de
quade / met zeer gewisse behuytredenen
konnen besluiten.

334 Vermakelijkheden der

Zp hebben oock oneindige andere booz-
beduidende reekenen / waar door zp niet
rechtis de gefieldheid des lichaams /
maar oock de hartstochten / en ziekten
des gemoeds met zoo gelukkigige giffin-
gen nasporen / dat ze nooit of ten min-
ften zeer zelden bedrogen worden / en de
wiskomst gemeenlijk met hunne verze-
keringen ooreenkomt:

De ziekten die men gemeenlijk onge-
nerffelijch noemt / als waterzucht / re-
ting / vallende zichte / melaadsheid /
en zeer vele anderen genezen zp met
groot geluk : ja zelf stonnen en doo-
ben.

Hier uit kan men lichtelijch verstaan /
hoe veel een geduerige en van zoo vele
duizende jaren het ongeschonde gebruik
der letterkunde vermag / om de weten-
schappen boozt te planten. Evenwel
heeft oock de langlevendheid van de men-
schen niet weinig gedaan / tot den op-
bouw der konsten. Want de Sinezzen
schrijven het grootste en beste deel dezer
opmerkingen toe aan eenen Hoangtau /
de derde Koning van Sina / toen het
leven der menschen dize hondert en meer
jaren duurde. In dien tijd / gelijk by
de Chaldeen / en Egyptenaars / zijn de
konsten en wetenschappen bijna ten
hoogsten top geboert. En echter ont-
zaken geene menschen in deze onze
rento / die willen zeggen / dat in die
tijden het menselijk geslacht in haar
kindsheid was / en bewaeren / dat nu
in

in den onderdom des werrelts manien
 booz den dag gekomen zijn / die rijpheds
 van verstand hadden. Om welk geboe-
 len staande te houden zy gemeenlijk des
 bewijsreden byzengen / dat zy zeggen /
 dat het gebruik van 't Kompas / Bus-
 kruid / Geschut / Zulkunst / en meer
 andere zaken in deze laatste eeuwen eerst
 nitgekonden zijn. Maar met wat rechte
 dat gezegt word zal blijken uit het gene
 op hier na zullen verhalen. Laat ons
 nu tot de wetenschappen der Sinezzen
 wederkeeren.

Hoe groote voortgangen zy gemaakt
 hebben in 't kenne der Kruiden / en
 wat krachten pder heeft / hoewel dat
 blijkt uit hunne oneindige boeken / nu
 al booz vele eeuwen geschreeven en ge-
 drukt / met bygeboegde verbeeldingen
 kenrick na 't leven gedaan / echter be-
 tuigt hunne dagelijke * bewerking dat
 noch veel meer / detoel geen menschen
 gelukhtiger booz hulpe van kruiden al-
 lerley zekhtens konnen genezen / en dat
 wel in korter tijd / dan by ons gewoon-
 ts te geschieden / gelijk zulx van de
 meeste / die hunne landen doorzeyt
 hebben / niet onkent word.

Soch is niet minder verwonderlijk
 hunne * Wondheylkonst / die zy booz er-
 barentheid van eeuwen lang becregen
 hebben / booznamenlijk in alles te
 doozboren / zelf tot de herffens toe /
 want ze weten booz 't geheele hoofd te
 steken een metale naalde van een elle
 lang /

336 Vermakelijkheden der
lang / of noch langer / hoedantge top
dikwils gezien hebben / dooz welk mid-
del zp verzachten / of t'eenemaal ver-
dijben deijn / die de menschelijke
lichamen prangt.

Wat men nu zeggen wil / dat de Si-
nezen uit de pis geen woortekenen ne-
men / hoewel top toestaan dat dat waar
zp / daar is echter weinig aangelegen /
dewijlze uit de kennis der polsktop-
pingen veel gewiffer woortbeduidingen
halen.

Wijders word hem tegengewoopen /
dat zp in geen ziekten of qualen / hoe
zwaar / en gebaarlijk die zyn / de ader-
latinge in 't werk stellen. Maar zoo top
de Sinezen zelf hooren / zp zeggen dat
de aderlatinge nooit goed is / maar dat
men het ziedende bloed liever dooz ver-
hoelende middelen moet bedwingen /
als aftappen. Want hoewel in 's men-
schen lichaam dooz het dagelijks voeds-
fel 't rene bloed in plaats van 't ander
komt / echter meenen zp dat het laatste
bloed altijd arger is als 't eerste / 't welke
meer natuurlijk is / en dooz den tijd zelf
beter word / indien men 't wel bewaart.
Als een pot al te veel zied / moet men
het sop niet uitgieten / maar 't vier
wechnemen. En als men op volke wijn-
baten / den ouden afgetapt hebbende /
altijd nieuwen ingiet / word de Wijn
slechter. De Sinezen / deze en meer
andere redenen geloovende / zeggen dat
het natuurlijk bloed niet moet worden
ver-

berminderd / maar dezelfs overtollig-
heid dooz verkoelende spijs en drank /
en onthouding van voedsel wechgeno-
men.

Men bebind dat de * stoffcheiding-
konst nu al booz twee duizend jaren by
de Sinezen in gebruik is geweest. En
zoo we de * stoffcheiders zelf hooren /
zj halen de oudheid van hunne kunst al
oer de vier duizend zes hondert jaren /
en zeggen / dat de langlevendheid der
eerste menschen nergens anders van
daan gekomen is / dan dooz de hulp van
deze wetenschap. Maar de geleerde
Geneesheeren berispeden dapperlijk die
soort van menschen / met alle hunne
geheime berzterselen niet durvende booz
den dag komen. Nergens vindmen
meer Stoffcheiders als by de Sinezen /
want zj beloven niet alleen rijkdom-
men / maar zelf d'onsterffelijkheid / en wat
des meer is aan anderen / 't gene zj hun
zelven niet konnen geben.

By alden we d'andere konsten en
wetenschappen willen onderzoeken / ge-
lijk als de a. Handwerkunst / b. Bouw-
kunst / c. Zangkunde / d. Ambachten /
konsten des gemeenen volks / en andere
werken / die tot het gemeene leven / of
tot vermaak strekken / wy zullen des-
gelijk bebinden / dat de Sinezen hier
in zoo veel te gelukkiger zijn dan andere
menschen / als zj dooz een vaste en duur-
same behoudenis der letteren boven an-
dere volkeren utmunten.

* Chemia,
cf Chymia.

* Chemici.

a. Mechani-
ca.
b. Archi-
tectura.
c. Musica.
d. Opificia
manuum.

¶

't Zott-

338 Vermakelijheden der

't Zoude een eindeloze markt zijn op te halen alle de konstkunsten / die zo door de wetenschap der konstige handwerken maken. Geen beweegtuis om allerlei zware lasten voort te zetten / of op te heffen / is den Christenen bekend / 't welk niet al door twee of drieduizend jaren bij hen in gebruik is geweest. Zelf hebben ze het Archimedische werktuis / om water op te halen. Ja bij hen zijn zeer vele andere handwerktuigen / welker gebruik den Christenen t'eenemaal onbekend is: gelijk als wanneer zo allerlei zware lasten / zonder handspreken / of windazen / alleen door bester ban touwen om hoog heffen: als zo groote schepen / zonder riemen / of zellen / door 't enkel behulp van een stokje / dat aan de kiel vastgemaakt is / zeer geswind voorthalen; en alze alleen door behulp van stokken / die ze bij de handspreken zetten / zoo veel als met windazen weten te doen. Maar alzoop van deze en andere dingen eens bijzonderlijk mogen handelen / zullen we hier niets meer byvoegen.

Van de Bouwkunde behoeven we niets te zeggen / dewijl de werken zelf genoeg spreken. Indien top de muren van Babel / de * Grafnaalden van Egypten / en de groote * Schoutbuys van Noomen vergelijken met een muur / die af door duizend negenhondert jaren gebouwt / en ten minsten duizend mijlen lang is / 't eerste zal maar heuzelwerk schij-

* Pyramides.
* Amphitheatrum.

schijnen. 'k zwojge noch van toorens / uit porcelein gesticht / tot de hoogte van duizend / en meer voeten / en een bzugge van louter marmer tegen den slag van een zwaar gestelt / en ontrent vier mijlen lang : ook noch een andere bzugge / overkooft maar met een enkel gewelf / van vierhondert voeten lang / en ontalijke andere werken meer. Om van de bouwkunde der Sinezen wel te kunnen oordeelen / moet men niet alleen de byzondere [burgerlijke] maar ook de gemeenelandsgebouwen in acht nemen. En nochtans dat de huizen en gebouwen der gemeene burgeren de huizen der Europeers in fraaiheid te boven gaan / gezigten vele die 't gezien hebben.

De oude Zangkunst beklagen de Sinezen / als een verlorene kunst / en achten niet veel die noch in dezen tijd overig is. 't Is gelooffelyk / dat dat verlies nergens anders van daan gekomen is / als uit de verandering van spraak / en taal / welke by de Sinezen eben zoo wisselvallig en ongestadig is als by ons. Dat den Oryeten het zelve overgekomen is / hebben wy elders aangewezen. Nochtans toonen de overblijffelen / die noch in wezen zijn / klaar genoeg / dat zy ook in dit stuk onder andere volkeren uitmuntten.

In 't sleutspelen overtreffen zy verre de Europeers / by welke althans geen goede sleuten gevonden worden : want daar zijn geen goede / dan die van riet

340 Vermakelijkheden der
gemaakt worden / terwijl de andere / die
men uitholt / ongelijk van draad zijnde /
een heesch / onbolmaakt / en t' eene-
maal onaangenaam geluid geben. En
hoewel by hen ontaltke werktuigen
worden gebonden / waar op zp of met de
vingers spelen / of die zp met blazen be-
stieren / nochtans is prijswaardig ze-
here kleene orgel met riete pijpen / daar
mensen op blazen / 't welk van alle /
die 't gehoozt hebben / boven allerlep he-
dendaagse speeltuigen verheben word.

Dat nu sommige niet wel gevoelen
van de Schilderkunst der Sinezen / heb-
bende een boozoozdeel uit de beeltenissen
staande op de doozen en baten / die tot
ons worden overgebracht ; dat is eben
zoo veel / als of iemand uit de aarde
schotelen / of boerenhinsgraad / en uit
de beeltenissen daar op staande / een be-
wijs wilden halen van de kennisse der
Europeers in deze konst. Om zulk een
redenkiaveling te doen doozgaan / moe-
ten de verbeeldingen der Sineesche pot-
tebakkers en werklieden met die van
onze pottbakkers en handwerkers ver-
geleken worden. 't Welk zoo men doet /
dan zal de waardering van onze zaken
ook verdwijnen. Hoewel de beelde-
kens / die tot ons komen / de beste niet
zijn / als dewelke de Chriстенen gewoon
zijn van de vissers of boeren te koopē :
ik hebber nochtans gezien zoo aardig
afgetekend / dat de kunstkennerz daar
over verwondert waren / en op een hoo-
ge

ge prijs hielden. Als ze zeggen / dat de Schilderpen der Sinezen gemeenlijk geen schaduwten hebben / dan verispen ze't gene zo moesten prijzen. 't Is waar / zo zijn zeer spaarzaam in schaduwten uit te drukken / en hoe de schilderpen beter zijn / hoe ze minder beschaduwten worden : maar hier in zijn zo veel erbarener als de schilders van onze landen / die niet als door byboeginge van dikke schaduwten de meer uitstaande deelen weten te vertoonen. In welke zaak zo de wetten van de natuur nochte van de * gezichtkunde waarnemen :

* Optics.

want die leeraren / indien eenig lichaam byna met eenparig licht bestraalt word / zoo dat er geen schaduwten zichtbaar zijn / dat dan de meest nabyligene of uitstaande deelen met onderscheidentliker trekken / en de afwijkende of verafgelegene zoo onderscheidentlijk niet moeten vertoont worden. By aldien iemand deze manier in 't schilderen waarneemt / de schilder zal naast aan de natuur komen / en zelf zonder zichtbare schaduwten zullen de uitstaande deelen klaarder verroond worden.

Hoe verre zo uitmuntten in de konst

* van staande beelden te maken / kan

* Statuaria.

men zien uit de groote kolossusbeelden /

welker konst vele niet zonder verbaast-

heid en verwondering aanschouwen /

voornamentlijk indien zo in oude tijden

gemaakt zijn. Want gelijkertwijls by

ons / alzoo is ook by de Sinezen met

342 Vermakelijkheden der
verloop van tijden de waardigheid en
wetenschap der konsten vermindert.

Van de ambachten en handwerken
zullen wy niet reppen / dewijle die wer-
ken / die jaarlijks tot ons gebracht wo-
den / genoeg betoonen hoe verre zy ook
in dit stuk andere volkeren boven 't hoofd
steigeren. Is 'er iemand die twijfelt /
en zijn eigen oogen wantrouwt / laat die
ten minsten gelooven zoodanige men-
schen / die na Sina gereist zijn / en tot
hunne groote schade aldaar na toe ge-
boert hebben Europeesche waren / de-
welke met der Sinezen gewoefen werk
vergeleken zijnde enkele bodden en be-
delaarshuisraad sekenen : dewijl Eu-
rope naauwelijks iets kan toebren-
't welk in dit zeer ruim koninkrijk niet
betet / fraper / tierelijker / en ober-
bloediger gemaakt wordt / of boozkomt.

By aldien wy lager komen tot die
konsten en wetenschappen / die tot ver-
maak behooren / hoedanig zijn het toon-
neel- * of kluchtspel / en de * bootsma-
kerskunst ; dat ze hier in ook meer ver-
mogen als andere volkeren / getuigen
eenpariglijk alle die by hunne spelen te-
genwoordig zijn geweest : byzonderlijk
als ze hunne taal en reden wel verstaan.
Geen maaltijden worden by hen gebiert /
of daar zijn bootsmakers by / die aller-
lep handeling vertoonen. Ja met een-
kel wenken / en gebaaren te maken /
ook zonder spreken / bedrijven zy alles
zo gelukkig / dat pder een hen verstaan
kan:

* Histrioni-
ca.
* Pantom-
mica.

han: Zoo dat zy niet minder schijnen als de oude kluchtspelers / en misschien beter zouden zijn / indien de wetten der Sinezen hen zoo veel recht en gezag vergunden / als wel eer de Roomsche deden : want men weet / dat die soogt van menschen onder de ondeugende Keizeren te Roomen den baas speelden / 't weest de Sinezen niet lichtelijk zouden taalen.

't Gebruik van de Zeilsteen / boog zoo veel die 't Noorden aanwijst / hebben ook d' andere volkeren van de Sinezen gekregen / dewijl het blijkt / dat zy al over tweehuisend en achthondert jaren de kracht van dezen steen gekent hebben. Syna boog vijfhondert jaren gebruyken de Saracenen die in hunne scheepvaart / gelijk Jakob de Vitriaco getuigt / zonder twijfel ondertwezen zijnde van de Sinezen / die na Cappobana gaan. Van dezen hebben 't de Christenen geleert nu omtrent boog drie eeuwen. Dat nu sommige meenen / dat by deze uitbindinge naderhand veel bygekomen is / 't welk de Sinezen niet weten / met wat gegronde reden zy dat betoeren blijkt noch niet / overmits het zeker is / dat de reizinge des Zeilsteens den Saracenen bekend geweest / en zeffens met het gebruik des Zeilsteens zelf in de scheepvaart aan de Christenen overgelevert is. Tot hoe verre de Sinezen in de wetenschap der Zeilsteenen geboordert zijn / zullen toe dan eerst weten / als hunne schrif-

344 Vermakelijkheden der
ten en aanmerkingen oer dezen steen
den Chyftenen bekend zullen worden.

De Drukkonft is by hen fchiet vijf-
tienhondert jaren oudes / als by de Chyfta-
ftenen. En al wie meent dat de Euro-
peers ook in deze konft het meesterschap
hebben / worden / gelijk in de andere za-
ken / grootelijks bedrogen. De Sine-
zen drukken niet / gelijk 't by ons ge-
meenlijk toegaat / hunne letterbeelden
elk in een byzondere vorm / want dat
zoude by hen niet gemakkeijk kunnen
gefchieden / om de ontallijke menigte
der letterbeelden / maer zy graberen el-
ke zijde van een blad in een byzonder hou-
te tafereel / byna op gelijke wijze als by
ons de beelden in koper of hout worden
gefneeden / en daar na op de drukpers
gelegt worden. Op deze wijze maken
zy / dat zy het uitgeben van alletley boe-
ken booz een geringe prijs / met zeer
kleene moeite / en in een korten tijd ber-
richten. De boekdrukkers doen daar
nooit schade / want zy drukken niet vele
afdruksels teffens / gelijk by ons / maer
als 'er een koper komc / nemen zy hun-
ne tafereelen of berdekens / en die met
inkt obergestrecken / en tuffen elk tafe-
reel een rol papiers gelégt hebbende / die
soms tijds hondert of meer boeten lang is /
maken zy dat in den tijd van een uur of
twee een boek gedrukt is / 't welk / als
het uit de tafereelen genomen is / zulke
effene kanten heeft / als onze boeken /
die met messen glad gesneeden worden /
nau-

nauwelijks hebben. Indien iemand
 lette op de manier / dien de Christenen
 tot noch toe in het boekdruken onder-
 houden / die is niet alleenlijk vol arbeid /
 maar zoo zeer 't geval onderwoopen / dat
 de drukkers dikwils / door al te groote
 onkosten / schade aan alle hunne goede-
 ren lijden / wanneer zy steunende op pbe-
 le hope / losse beloften / en zotte waar-
 deersberg van zaken / geen ventbare boe-
 ken aan den dag brengen / en dikwils /
 in plaats van winst / winst en schade
 behalen. Daarom zijn d'er ook zeer
 vele geweest / die de gemakkelijke en
 korte wijze der Sinezen in 't boekdru-
 ken hebben gepoogt na te volgen ; maar
 eventwel / 't zy door 't gebrek van den
 inkt / of dat het papier niet bloesend ge-
 noeg is / of om eenige andere oorzaak /
 't is tot noch toe alles vergeefs geweest.
 Wat daar na zal geschieden / zal de tijd
 leeren.

't Zoude al te lang vallen / de oberste
 ge konsten en wetenschappen der Perzen /
 of Sinezen / zoo als ze gemeenlijk ge-
 noemt worden / op te halen / waar van
 de Christenen het minste deel kennen.
 Maar dit is genoeg om te weten / wat
 een duurzaam gebruik der letteren / en
 een doorgaande kennis van oude boeken
 bermag.

Wy behoeven niet te meenen / dat de
 Natuur / den Sinezen gunstiger zijnde /
 hen een treffelijker verstand / of begaa-
 mer aart tot konsten te leeren gegeven

346 Vermakelijkheden der
heeft als andere landaarden; Deen:
men moet het de letterkunde / en het
nooit verhoene gebruik van dezelve
toeschrijven / dat zy in erbareitheid han-
zaken andere menschen te boven gaan.

Waldien men het de Griekse en La-
tijnsche letterkunde te danken heeft / dat
de wetenschappen in de Christenwereld
tot een hooger top geboorde zijn / als
elders / 't is ook bilijk / dat we in dit
stuk booz de Sinezen wijken / als wel-
ker letterkunde veel ouder is. Hoe oud
die zy / leeraren hunne kronghen / en /
al zwoegen die / de menigre en booztre-
felijkheid der honden zelf bewijst dat ge-
noeg.

* Mathesis.
Ebenwel wil ik niet ontkennen / dat
de Christenen in sommige deelen der
* wiskunde / en booznamentlijk in de
Starrekunst iets weten / dat de Sine-
zen zoo niet niet verstaan. Want oer-
mits deze wetenschap by ons de aller-
oudste is / als betwelke de Grieken van
de Chaldeen en Egyptenaars hebben ge-
kregen / zoo moet het niet wonder schij-
nen / indien de Christenen in dien deele
meer uitruimten als andere volkeren.
De Christenen / met deze wetenschap
alleen onderstut zijnde / hebben onder de
Sinezen eenen kraven naam gekregen /
byzonderlijk toen zy de boeken van Eu-
clides en Archimedes soeken oerbrach-
ten / welke de Sinezen wonderlijk be-
haagden.

Wel

Wel meest zijn op hen in achtunge
 gekomen door het net uitrekenen der
 * tandingen van Zon en Maan / eertijds
 een uitbindinge zijnde geweest van de
 Chaldeërs / en Babloniers / maar ons
 overgelevert door Ptolomeus. En ze-
 her / indien de * samenstellinge van
 Ptolomeus / welke we gemeenlijk den
 Almagest noemen / niet in wezen was ;
 niemand der Arabieren nochte Chri-
 sten zoude de stonden der Zonne-en
 Maan-tandingen weten op te rekenen.
 Dus heeft in dit stuk 't geluk den Eur-
 peers gunstiger geweest als den Sine-
 zen / welker boeken behelzende de a. Hi-
 storien / b. Wiskunde / c. Star-
 rekunst / d. Zangkunst / en zeer vele
 andere wetenschappen (uitgezonderd
 nochtans die tot de e. Landbouwery /
 en f. Geneesoeffening behoorden) nu al
 hoor negentienhondert jaren verband
 zijn / ten bevelde des konings Chingi /
 een man / die wel vermaerd is door vele
 andere werken / en zonderling door 't
 bouwen van die groote muur / welkers
 gerucht het gansche werreldegrond ber-
 hult heeft / maar die nochtans 't gebrek
 van al te groote eerezucht had / als de-
 welke niet mocht lijden / dat de daden of
 schriften van andere koningen / of hoor-
 name mannen / die hoor hem geleest
 hadden / oberig bleven / op dat / na-
 mentlijk / derzelver geheugenisse uitge-
 wist zijnde / hy de glorie van zijns daden
 alleen den nakomelingen zoude nalaten /
 en

* Eclipsis.

* Syntaxis.

a. Historia.
 b. Mathesis.
 c. Astrono-
 mia.
 d. Musica.

e. Agricul-
 tura.
 f. Medici-
 na.

348 Vermakelijkheden der
en hy alleen den baas zoude zijn. Nocht
leeft dat vier / dat zoo vele verstanden en
zoo veel arbeid den dood gedaan heeft /
in de gemoederen der Sinezen / en zal
hinneermeer uitgebluft worden / ja die
berchandig der boeken schijnt hen zoo
groot en doodelijk geweest te zijn / dat
zy meenen / dat zelf in de toekomstige
berchandig des werrelts zoo groot een
schat niet vergaan zal.

Al wie d' uitsinding van't buskruid /
en ook van't groot / en klein geschut /
dat we gemeenlijk gebruiken / den Chri-
steden toeschrijven / word daar in ook
grootelijks bedrogen : want het blijkt /
dat dit alles nu al bijna booz zeffienhon-
dert jaren den Sinezen bekend is ge-
weest. 't Is zeker dat hy hen gebonden
worden zeer uitgelezen konstige kanon-
stukken / die booz acht of meer reuwen
al gemaakt zijn : en op dat dit niemand
bysend mocht schijnen / Taberner / een
zeker doggetuige / zegt / dat hy by die
van Stam (welke deze kunst van de Si-
nezen geleert hebben) geschut gezien
heeft / dat al booz vijf of zes hondert ja-
ren gegoten was.

Dezelve man getuigt ook / dat het
buskruid / by hen veel beter als by de
Christenen gemaakt word. Hoe verre
zy uitmunten in de konstige uitwerkin-
gen / die ze met het buskruid maken /
weten alle menschen die 't gezien heb-
ben / eenpariglijk getuigende / dat de
schouwspelen / die van de Christenen
ver-

vertoont worden / niet met al te beduiden hebben / indien ze vergeleken worden met de verwonderlijke werken der Sinezen / als welke door een lange en geduerige oeffening zoo veel in deze kunst geboordert zijn / dat zy de blammen weten te verwen met al wat kleuren zy willen / en daar in allerley gedaantens en verbeeldingen / en alzulke schilderyen / als 't hen belieft / in de bloote lucht vertoonen. De Europeers verquisten in alle hunne oorlogen zoo veel buskruid niet / als de Sinezen in die oerwerken van vermaak. Maar voor zoo veel 't gemelde buskruid tot krijgsgebruik dient / 't is een zekere zake / dat de Sinezen in dien deele voor de Europeers wyken / om dat die hen in krijgssaken verre overtreffen. Het blijkt ook / dat zy in dezen laatsten oorlog / dien ze met de Schippen geboert hebben / den dienst der Christenen gebruikten in het bestieren en lossen van 't geschut.

Nochtans pochtmen zy / dat ze ook eertijds in deze kunstgaauwe bazen geweest zijn. Of dat waar is / of niet / weet men noch niet zeker. Maar om ondertussen niet al te grooten geboelert van de krijgsdapperheid dezes volks te hebben / kan genoeg zijn / te zeggen / dat geen menschen zoo groot een afschrik altijd van den krijg gehad hebben / als de Sinezen. Nu al bijna voor tweehonderd jaren waren tot bewaringe van die allerwonderlijkste muur / die 's

ge

350 Vermakelikheden der
 geheele koningrijk van't Noordens om-
 ringde / tienmaal hondert duizend men-
 fchen gestelt / maar geene als de aller-
 flechteste uit het kanaalje / en die d' een of
 d' ander misdraad bedreven hadden /
 wierden tot deze wacht gezonden / na-
 maal by hen niets verachtelijker is als
 den kriggsdienst. De Sinezen / tot
 ledigheid en wellusten genegen / hebben
 dit alleen altijd betracht / dat ze lang en
 vermakelijk mochten leven. En noch-
 tans hebben de wellusten (gelijk anders
 doorgaans pleegt te geschieden) hen geen
 verderf aangebracht : maar hunne uit-
 spanningen zijn veel eer prijswaardig /
 en booz't meeste gedeelte geleerd geweest ;
 en hunne wellusten zoodanig / dat se
 meer stichten om 't gemeene best te be-
 houden / als te verberben. Zy zijn on-
 der alle menschen d' eenigste geweest /
 die hun koninkrijk en gemeenebest meer
 dan vierduizend jaren / zonder wape-
 nen / in de grootste vrede / en gerust-
 heid / behouden hebben / soo dat ze met
 recht mogen gendemt worden de geluk-
 sigste van alle menschen / als welke on-
 der goduerige vzeugden en wellusten
 noch hen zelven grooter en heiliger geluk
 hebben konnen verwachten / als eenige
 andere landaard met opzogen / schoon
 dat ze na woensch uitbielen.

Zoo lang als de Sinezen aan 't obe-
 rige menschelijke geslacht niet bekend
 waren / soo lang waren ze ook geluk-
 sig. Want bewijl een groot geluk niet

zonder groote benydinge kan bestaan /
 daarom hebben zy altijd den bzeembe-
 lingen biantdig geweest / niet toelaten-
 de / dat 'er eenige uitheemsche tot hen
 quamen / of / zoo zy dat toelieten / hen
 alle hope van wederkomst t' eenemaal
 benemende. Maar gelijkerwijs in de
 zaken der sterbelingen niets eeuwigduur-
 end is / alsoo heeft dit koninkrijk ook
 de rampen des ouderdoms gevoelt. Het
 zat mi in de vijfde eeuw te gaan / zedert dat
 de Tartaren / toen dit rijk aan inland-
 schen thoestragt ziele lag / de muur ober-
 woeldigt / en bijna 't gansche gebied der
 Sinezen ingenomen hebben. Toen eerst
 is de staat / en ongelooffelijke rijkdom
 dezes koninkrijks den Aziatischen en
 Europeeschen volkeren bekend gewor-
 den. Wederom ontrent vooz heertig
 jaren indallende hebben zy dit geheele
 gebied overrompelt / en ingenomen / en
 houden het noch / zallende misschien al-
 daar zoo lang heerschen / tot dat ze zelf
 door de wellusten der Sinezen berbz-
 ken en verflapt worden / en de Sinezen /
 door rampen berbzukt en afgemat zijn-
 de / soldatinnood aangripen. 't Rijk
 der Sinezen kan men echter uit den te-
 genwoordigen staat na een vierduizend-
 jarig geluk niet ellendig noemen: maar
 ellendig en ongelukkig mogen die bur-
 gers genoemd worden / welker gebooz-
 telot niet in de bloepende maar rampza-
 lige tijden voozgeballen is.

Dit

352 Vermakelijkheden der

Wit van de Seres / of Sinezen / ge-
lijk ze gemeenlijk genaamt worden / en
van hunne oude letterkunde / hoewel
hoztelijk / gezegt zijnde / meene ik niet-
temin genoeg te zijn / om te weten . dat
dit volk in voortreffelijkheid van kunsten
en wetenschappen boven andere landaar-
den zoo verre te achten is / als by hen
ouder is het geduurige / en nooit ver-
bykene gebruik der tale / zonder welke
de konsten verloren gaan / eer ze tot ee-
nige waardigheid geraken: Laten tot
den voorbeeld zijn de meeste andere vol-
keren van den geheelen aardbodem / die
in geene konsten of wetenschappen be-
dreben zijn / welke zy niet of van de Si-
nezen of van de Grieken gehregen heb-
ben.

Alle die gene van / die in deze onze
eertw / de Griekse en Latijns tale den
schop gebede / hunne ras verjankelij-
ke moederzaken hoog achten / en an-
deren aanprijzen / die schijnen geene an-
dere zaak te beoogen / als alle raalkun-
de te bederben / op dat het werktuig /
door 't welke de wetenschappen voort-
geplant worden / wechgenomen zijnde /
't menselijk geslacht tot de onde onnoo-
zelheid wederkeere / en wy na dezen niets
meer weten / dan dat de schielijke en
natuurlijke dzift ons ingebe.

XXVI. Hoofddeel.

Verhaal van de vaarzen, die in 't geleerde Hekelschrift, ofte de Euphormio van Barklay voorkomen. Wie die in 't Duits vertaalt heeft? Tooverzang. Gedicht op 't afbeeldsel van de Tweedracht. Op den drift der Jeugd. Op de Veranderlijkheid. Klachte van de verdrevene Vorstin van Walles. Twee vaarsjens op de Waarheid.

Weinige der nieuwwe schryveren hebben het geluk gehad van zoo rierlyk Latijns dicht en ondicht te schryben / als de geleerde J. Barklay, die ons twee kletnoodten / als gedenkteekenen van zijn doozlychtig verstand / heeft nagelaten / in zijn niet min vermakelyk als wereldwys boek / onder den naam van Argenis, en in dat welgezoute hekelschrift / dat het opschrift van Euphormio voert. Beide hebben my meenig uur onttrokken / en nooit ben ik dooz die te lezen zoo verzaadigt geweest / of ik bevond de volgende reuze in my versche en versche lust / om telkens weder het hart daar in op te halen.

Nederlanderen / die maar een weinige kennisse hebben van de tijden / waar op de verbloemde schryfswyze dezes mans doelt / zullen / geloofde ik / my geen ongelijk geben / indien ze hun vermoed eenigermalen in een van beiden

Z

de

354 Vermakelijkheden der

Dezer keurelijke schriften verlustigt hebben: want zo zijn in onze moedertale vertolkt; 't eerste dooz een Amsterdamer / en 't laatste dooz een Fries / beide dooz huane vertalingen niet onbekend.

Toen het laatste booz eenige jaren vertaalt wterd / verzocht my de drukker (op wotens kosten het geschiede) dat ik / vermits de vertaler in de Hollandse dichtkunde niet wel bedreben was / alle de vaarzen / in het gemelde hehelschrift boozkomende / wilde vertalen / om dezelve pder op zijn plaats in te lassen. 'k liet my bewegen / hopende dat mijn arbeid niet vruchteloos zoude zijn: doch als ik 't werk ten einde gebracht hadde / was de vertaler zoo hooghartig / dat hy / my die kleene eer misgunnende / in spyt van de waarheid / den drukker liet weten / dat mijn rijmen hier en daar niet klaar genoeg den zin der Latijnsche woorden uitdrukten / en dat hy zelf derhalven daar aan een weinig de hand zoude leenen; 't welk hy dan / tot mijn / en aller Boezpkenneren / ja ook des drukkers / misnoegen / zoodanig gedaan heeft / dat niemand der gener / die mijne dichtstijl kennen / oordeelde / toen ze de vaarzen gedrukt zagen / dat die uit mijn pen gekomen waren; gelijk sommige (werende dat ik in dien arbeid bezig geweest was) my dooz bzeben / en met monde betuigt hebben.

En

En geen wonder boozwaar. Want/
 omme niet veel woorden ober hoop te
 halen / de Fries heeft quansuits iets
 willen doen / 't welk zoo ongelukkig is
 uitgeballen / dat hy de grootste aange-
 naamheid / en welluidentheid der baar-
 zen / dooz ik weet niet welk een Friesche
 stijfheid / en barffe samenhoztinge van
 woorden / die den dichtkunde teenemaal
 onetigen is / op vele plaatsen heeft den
 nek gebzoken. 'k Zegge de zake / ge-
 lijk ik alle andere gewoon ben / dat is /
 na ronde waarheid / en omme den lezer
 daar van de pzoef te toonen / zal ik som-
 mige myner toen ter tyd vertaalde berij-
 mingen / uit des gemelden Barklaais
 hekelschryft genomen / booz een hoofd-
 deel dezer lettervermakelijkheden te
 boozschijn bzenen ; op dat / zoo iemand
 lust heeft / dezelve met de gedzuchte / dat
 is / die de Friesche tolk verstant en ver-
 hoetelt heeft / te vergelijken / hem de
 waarheid mijns zeggens te beter blijken
 kan. Zie daar dan ('k laat eenige ande-
 re na) booz 't eerste een

Tooverzang van een Hex, om
me voor twee schoone juf-
fertjes na haar huwelijk te
vernemen. Uit Barklais he-
kelschrifts 1. deel.

Helsche Goden, die beneën
In de grondelooze kolken
En in vlam en zwavelwolken
Met ontzag word aangebeën.

Opent uwen gruwelpoel.
Wilt nu alles eens ontsloopen,
Zet den woesten Beyert open,
Jaag de schimmien van uw' stoel.

Laat de Lotbus ledig staan
Van Vorst Minos, die zijn ooren
Mag verleenen, om te hooren
Stemmen die wijdsflugtig staan

Van zijn dollen Priesterin;
Draay het noodlot uit zijn schroeven;
Maak eens los, en doe vertoeven
t' Werken van de Schikgodin;

Om t' ontfangen ons bevel.
Laat heel Acheron vry vreezen,
En Alekto stemmig wezen,
Met de veerman van de Hel.

Toon ons zeg ik, toon alchans,
Wien dog beide deze Maagden
Door het noodlot ooit behaagden;
Toon, ey toon ons dog haar Mans.

Wilt

Wilt nochtans haar zwak gemoed,
Dat van vreeze schijnt te beven,
Die onnoozelheid vergeven.

Ey ontruk haar uit den gloed

Van de bittere helsche schrik.

Laat ze uw heiligdom niet schromen,
Hoe? zijt gy noch niet gekomen?
'k Daag u in een oogenblik.

Kom, laat dit vertoeven staan:

Of 'k zal aanstonds met mijn spreken
Midden door den Afgrond breken.
't Komt my op geen midd'len aan.

Zoo gy wilt gedwongen zijn,
'k Heb nog wapens vol verwoedheid,
En waar in mijn grootste moed leit.

Woorden, felder als venijn.

Woorden zijn 't, die midden door
d' Afgrond zullen henebreken;
En zoo dit my mocht verfteken,
'k Hebb'er kruideryen voor,

Die al driemaal van de Maan
Naar het maayen zijn beschenen,
En zoo dit niet helpt met eenen,
Om dit offer aan te gaan;

Hier zijn zoden, uit een graf,
Van het Blixemvier getroffen,
Dat ten Hemel af quam ploffen,
En zig weer na boven gaf.

Toen ik langs d' aspunten heen
Als een Vogel ging laveren,
Door de wolken. 'k Wil u zweren,
'k Heb hier stof van menschenbeen:

358 Vermakelijkheden der
Ja nog iets , dat boozer is ,
Heb ik in dit kleed hier steken ;
Zou ik 't zwijgen ? zou ik 't spreken
Vorsten van de duisternis !

'k Heb hier been , en vlees , en vel ,
Van een Kindje , jong geboren ,
Dat ik zelfs heb gaan verfmoren ,
Voor de Goden van de Hel.

Op het Afbeeldsel van de twee-
dragt , uit den poel van
Avernus opbarstende , ge-
schildert in 't Hof van Labe-
trus , (met wien Albertus
Aartshartog van Oostenrijk
beduid word) by J. Barklay
in zijn hekelschrift. 1. deel.

IN d'Italiaansche zee legt een bekende
plaats,
Van overlange door een deel Eubeesche
maats
Bewoont , en togenaamt Avernus ; daar
den oever
Een nare eerbiedigheid vertoond , en 't
land nog droever
Zig opdoet ; daar de nacht een gruwzaam
regiment
Van zware wolken langs den doffen hemel
zend,
Het is 'er rondom stil. Men roert 'er niet
een vinne,

Ten

Ten zy somtijds hier een vervleekte nacht
 Godinne

Haar slange-hair beweegt. Nog groente
 is hier, nog gras.

Zoo dorre is 't land, als of 't niet wist
 waar Zonne was,

Al wat men merken mag, of eenigfints
 kan weten,

Is dat de Helhond huilt om Akonijt te vre-
 ten.

In deez' spelonk (gelijk 't gerugt zegt)
 is een schein

Waar heen men gaat na 't vak der dooden,
 met een deur,

Een wreede heldeur, vast, van binnen,
 en van buiten,

Die 't yffelijk besluit des Noodlots af kan
 sluiten.

Het grimmelt 'er van all' de schimmer, wel-
 ker straf

De grootste is in te treên in 't eind'loos
 duister graf.

Athier heeft Tweedracht ook eens op
 haar dubb'le wagen

Haar twijffelachtig hoofd ten afgrond uit-
 gedragen:

Wanneer 't gestarnte schier in eenen oog-
 blik

Verwrikte, en d' ope lucht ontroerde door
 de schrik.

Zy rende kring op kring, dwers door de
 wolken henen,

De dag en 't daglicht was door dat gedruis
 verdwenen.

Haar hand vat pylen, en twee fakkelen vol
 licht;

360 Vermakelijkheden der

De roode gramschap gloeit en flikkert
in 't gezigt.

Ze is staag veranderlijk van opzet in haar
zinnen.

Die booze kropt , en is vol strijd , en
twist van binnen.

Rondom haar vliegt bedrog , bedroefd-
heid , schelmery ,

En gramschap , lagen , en vervloekte ra-
zerny.

De wreeden Oorlog zit voor op zeer trots
verheven ,

En word door 't roeren van de wapens aan-
gedreven.

Zoo heeft dit monsterdier in onz' gewesten
quam ,

En hare wangen deed opstuiven als een
vlam ,

En driemaal , onder het geklets van geef-
selflagen ,

De Vrede stoutlijk dorst beschimpen uit
haar Wagen ,

En driemaal toonde haar heillooze moord-
bedrijf ;

Toen kreeg het volk eerst die uitzinnigheid
in 't lijf ,

Dat het na moorden en begin van krijgen
haakte.

(Terwijl het d' oorlog zelfs nog niet volko-
men smaakte)

Niet anders als de wind , die zachtjens in 't
begin

Eerst op de baren speelt , en daar op har-
der in

Voortvliegende , te mets haar krachten
komt te toonen. enz. Op

Op den drift der jeugd, uit
J. Barklais hekelschrifts
2. deel.

Die de steigerende baren,
Of den bollen zuiden wind,
Weet te brengen tot bedaren,
Dat men stille wolken vind:
Of met eenen stouten hand
Onweêr knellen kan in band.

Zulk een zal alleen bedwingen
't Norffe hart, en fier gemoed
Van de losse jongelingen.

Zulk een zal 't gezwolle bloed,
En den buy van 't dwaas verstand
Ook beteugelen in band.

Nu voert hem de wellust henen,
Dan bedriegt hem vroomheids schijn;
Maar als 't duister is verdwenen,
Zal het daglicht schooner zijn.
Wacht uw tijd: zijt niet te fel.
Fierheid stut haar zelve wel.

Poog geen stroomval met een brugge
Te weêrhouden. Keer' geen bloed
Van een driftig hart te rugge.
Steuit geen maling van 't gemoed.
Daar de lust der dertelheid
Zachtjes in begraven leit.

want een stroom, die onbedwongen
Eerst in zee speelt, vry van wil,
Zal daar na met korte sprongen
Wederkeeren na zijn kil:

362 Vermakelijkheden der

Zonder dat voor zijne plas
Kram- of paalwerk noodig was.

Dus ook hy, die eerst zijn lusten

Al te vryen teugel gaf,
Zal daar na van zelve rusten,

Nu niet langer dwaas, en laf;
Maar voortaan zijn's levens staat
Schikken na der Ouden raad.

Op de veranderlijkheid, uit het
Latijn van J. Barklay in het
2. deel van zijn hekelschrift.

MEn moet niet lasteren een die afwe-
zig is:

Maar denkt altijd dat die kan tegenwoor-
dig wezen.

want die gy meint dat ver van hier, in
wildernis

Mocht zwerven, is veeltijds u nader, als
voor dezen.

Elk ding neemt zijnen keer. 't Is alles
wisselbaar

Op aarde; en 't menschedom word veran-
derlijk gedreven

Door lot of Hemelloop: gelijk de
lugt, dan klaar,

Nu dampig is, en dan weer winderig gaat
zweven.

De Hemel zelfs loopt om, en 't stralend
ooster vier

Word weer in 't westen nat. Men ziet de
vogels dwalen,

En 't

En 't wild, 't geen eertijds was in bos-
schen, ziet men hier

Op vremde landerye, en onbekende pa-
len.

Wy ook begeven ons (hoe groot de zee
is) graag

Daar over; maar 't verstand is vlug, het
lichaam traag.

In 't zelve deel van Barklays
Hekelschrift hoort men de
verdrevene Vorstin van Wal-
les aldus klagen.

O vaderland! ô gy Kasteelen! lieve da-
ken

Mijns ouders! daar wleer mijn Groo-
tevaër, en gy

O Vader! en mijn drie gebroeders op
een ry

Den scepeter van hun rijk deen aan de star-
ren raken!

Kent gy my nu niet meer doorluchtige Ka-
steelen?

Ik ben de gene zelfs, dien gy van kinds-
gebeent

Hebt opgevoed, en haar geboorte plaats
verleent,

Als ik Godinnen overtrefte in alle dee-
len.

Eertijds de hoop van twee, die my zoo
trots beminden,

Nu

364 Vermakelijkheden der
Nu maar Vrouw weduw', met 's rijks
yd'len naam belaên,

Kome ik uit rotfen en uit bergspelonken
gaan,

Maar hier doet ook 't geval my stof van
droefheid vinden.

Het ongeluk wijft my hoe dat ik haar moet
eeren

Die my is opgevolgt, en een (ô droef-
fenis !)

Die zelfs een eigen kind uit mijne len-
den is ;

'k Ben ook niet machtig om my zelven te
verweren.

Fortuin heeft my al lang veroordeelt, en
doen blijken,

Hoe schadelijk 't my was, te strijden met
dien man.

Vertrouwen op de Goôg is alles wat ik
kan ;

'k Ga my nu voegen na gelukkigen, en
rijken.

En volgen 't Noedlot in. O smart ! hoe
kan ik buigen,

Mijn overheerst gezigt, en boozen bid-
den aan.

Geloof niet dat ik leef: ik ben al lang
vergaan,

En nu al lang gedood, kome ik my noch
betuigen.

Ik leve en sterve nu zoo menigmaal door
plagen,

Doch 't paste my dus lang te sterven zul-
ken dood, Ik,

Ik, zoo veel eeuwen lang vermaard ge-
acht, en groot,
Zal Walles laatste naam noch op mijn graf-
steen dragen.

Op de Waarheid, by Barklay
in zijn Hekelschrift aan 't
5. deel.

Wat schildert gy de waarheid, als bestraalt
Met Zonneglans? gy dwaalt.
God heeft al overlange die Godin
In 't hemels huisgezin
Geboeit, en met twee ketens vast vertuit:
Op aarde is 't met haar uit.

Noch op de zelve.

DE Waarheid is een Vader van de zor-
gen,
En Moeder van de droefheid, schoon ver-
borgen.
Die haar ontbeert is quaad in zijnen aart;
En die haar heeft is angstig en vervaart.

De rest ben ik / 'k weet niet doo, wat
gebal / quyt geraakt.

Zeven

XXVII. Hoofddeel.

Lof van de Esopische fabelen, die door Fedrus in vaarzen gestelt zijn. Fabel van de Kikvorssen, een Koning eissende. De tyran Pisistraat word geprezen met de woorden van T. Faber, en een plaats uit Cicero. Noch een Fabel van de Vorssen, in Neêrduits gerijmt.

Z Al u / lezer / niets meer verschaf-
fen dan een fabel of twee van Esopus / door den slaaf Fedrus / die onder de Ketzeren Octavianus Augustus / en Elbertus / geleest heeft / in zuiver Latijn gedicht / en door my door eenigen tijd in Neêrduits rym gezet. 't Eerste is die alomtebereide fabel van de kikvorssen: een oud deuntje / maat van niemand aardiger opgezongen / als van Fedrus / wiens vaarzen by my in hoogachtninge zijn. Is'er eenig byschoft / die door dergelijke leerzame vertalers niet vermaakt word (doch door wien ik dit vaars niet gemaakt hebbe) ik antwoorde hem met de woorden van den geleerden Canacillus Faber (want dezen man moet ik / gelijk vorens noch eens gezegt is / dikwils 't spits laten afbijten / als de welke mijn geboelen in niet weinige zaken rondelikh uitdukt) in zijn heerlijke aantekeningen over den gemelden Schryver / waar in hy verklaart : Dat het boekje van Fedrus geen

geen * aas voor narren is, maar dat hy, die * *Mam-*
 zig aan geen vodderyen stoort, volgens de *makou-*
 meening van ~~eer~~ wijze menschen, oor- *thoon de-*
 deelt, dat die manier van wijsheid te lee- *lear.*
 ren, welke op het verstaan der zedelijke *in't Grieks,*
 dichters steunt, veel hooger behoort ge-
 acht te worden, als andere ondewijzingen,
 die gemeenlijk in 't werk gestelt worden,
 en voornamentlijk die droevige beuzelin-
 gen, die men noch in dezen tijd (zoo zot is
 deze eeuw! zegt hy) de onbedachte jeugd
 onder den schijn van Filozofy in de handen
 steekt. **Ja hy gaat voort / en zegt ze-**
kerlijk te gelooven, dat die soort van schrij-
vers (namentlyk der Poëten en Verdig-
ters) het menschelijk geslacht grooter nut-
heid toegebracht heeft, als ontalijke oude
 * Filozofen, en indien hem zulx luste te
 betoogen, dat hy het met de getuigenissen
 der oude wijzen, van Sokrates af, tot de
 deftigste Schrijveren onzer geheugenisse
 toe, zeer lichtelijk zoude kunnen doen.
Zie daar hebt gy 't Latijn / 't welk ik
hier byhoeg / op dat het van den gene
die 't verstaat met mijn Duits kan ber-
geleken worden.

Fabu-

* Hy zegt in 't Latijn; *Sexcentos Chrysippos, & totidem Crantoros.* dat is. Zeshonderd Chrysippen, en zoo veel Crantors daar by. Deze waren oude Filozofen.

Ranae regem petentes:

Athenæ cum florent equis legibus,
 Procax libertas civitatem miscuit,
 Frenumque solvit pristinum licentia,
 Hinc conspiratis factionum partibus
 Arcem tyrannus occupat Pisistratus.
 Quum tristem servitutem flerent Attici,
 Non quia crudelis ille, sed quoniam grave
 Omnino insuetis onus, et coepissent queri,
 Esopus talem tum fabellam rettulit.
 Ranae vagantes liberis paludibus,
 Clamore magno regem petiere à Iove,
 Qui dissolutos mores vi compesceret.
 Pater Deorum risit, atque illis dedit
 Parvum sigillum, missum quod subito vadi
 Motu sonoque terruit pavidum genus.
 Hoc mersum limo quum jaceret diutius,
 Forte una tacite profert è stagno caput,
 Et explorato rege cunctas evocat.
 Illæ timore posito certatim adnatant,
 Lignumque supra turba petulans infilit:
 Quod quum inquinassent omni contumelia,
 Alium rogantes regem misere ad Iovem,
 Inutilis quoniam esset qui fuerat datus.
 Tum misit illis hydrum, qui dente aspero
 Corripere coepit singulas. Frustra necem
 Fugitant inertes; vocem præcludit metus.
 Furtim igitur dant Mercurio mandata ad Iovem.
 Afflictis ut succurrat. Tunc contra Deus;
 Quia noluitis vestrum ferre, inquit, bonum;
 Malum perferte. Vos quoque, ô cives, ait.
 Hoc sustinete, majus ne veniat malum.

't Welk ik dus naboelge.

Fedrus 2. fabel van't eerste boek.

De Kikvorsfen een koning eiffende.

WAnneer voorheen de stad Athenen
bloeide

In voorfpoet, en in recht en wetten groeide,
Verviel het volk tot ongebondenheid.

Dus wierd de grond tot meutery geleit,
En t' wijl men in dien ftant partyschap
maakte,

Nam Pififtraat zijn slag waar, en geraakte
In dit gewoel ten koninklijken troon.

Als nu 't Atheensche volk, dit niet ge-
woon,

Zeer klaagde, juift niet om zijn dwinglan-
dye,

Maar d' ongewone laft der heerschappye,
Vertelde hen Esopus deze klucht.

De Vorffen, die wel eer in vrye lucht,
In wat'ren en moerassen hielden woning,
Begeerden van Jupijn met kracht een ko-
ning,

Die over hen mocht heerschen met ontzag.

De Vader van de Goden kreeg een lach,
En worp hen toe een balkje, dat gedreven
In 't water, strax 't verbaaft geflagt deed
beven.

Maar als dit hout lang in de modder lag,
En ftil bleef, quam een kikvors voor den
dag,

Bekijkende den koning, die bleef leggen.
Stax gaat hy't al zijn and're makkers zeg-
gen:

21 a Zoo

370 Vermakelijkheden der
Zoo dat terstond her gansche kikkersrot
Rondom hem sprong, en stak met hem de
spot,

Ja zond weërom tot Jupiter een voorspraak,
Die eissen zoude een and'ren Vorst, ter oor-
zaak

Dat die, dien zy nu hadden, onbequaam
Was tot dat ampt en koninklijken naam,
Toen stierde hen Jupijn een waterflange,
Die een voor een opslokte. Des de bange
Rampzaal'ge hoop der kikkers henenvlood,
En d'anxt en vrees hun quazakgeluid besloot.
Wat raad? Merkuur verzoekt ten derden-
male

Van Jupiter een middel voor die quale,
Op hunne beë. Maar deze Vader sprak,
Om dat g' u niet kond houden in 't gemak,
Zoo zult gy nu het ongemak verdragen.
Gy ook zoo, zeide Eſopus, wilt niet klagen.
O Burgers, en draag nu uw eigen quaad:
Op dat het u noch eens niet arger gaat.

De borenghenoemde geleerde man
wenst / in zijne aantekeningen over
Fedrus / dat Europe hedensdaags bele-
dergelijke * Tyrannen mocht hebben /
als Pisistratus is geweest: Want (zegt
hy) al waar het om geene andere oor-
zaak / het zoude ten minsten wat beter
gesteld zijn met de geleerdheid / dewelke
Pisistratus / zoo lang hy leefde / met
grootten pber heeft geëert / en anderen /
op dat zy desgelijks zouden doen / met
zijn voorbeeld voorgegaan. Zie daar
de lofspraak van zoo groot een Man uit
Mar-

* Versta het
woord
Tyrant
in den bes-
ten zin, ge-
lijk hier vo-
ren in 'r 9.
Hoofddeel
is aange-
gont.

* **Marcius Cullius.** Wie is geleerder, of wiens welsprekentheid is in dien tijd meer met letterkunde voorzien geweest als die van Pisistratus? die men zegt dat allereerst de onderengemengde boeken van Homerus in zulken orde geschikt heeft, als wy die nu hebben?

* In zijn boek de Oratorre.

By vele haze schrybers vind men den lof van dezes grooten mans geleerdheid / beleefdheid / en uitmuntend verstand: zoo dat Pedyus met recht te kennen geeft / dat de Athentensers zyn heerschappye haateden uit ongewoonte; doch niet om dat hy wyzed was.

Het tweede / is een kluchtye / dat een niet min aardige beduidinge heeft. 't Latyn is

Fabula 6. Lib. 1.

Rana ad Solem.

Vicini fures celebres vidit nuptias
Æsopus, & continuo narrare incipit.
Vxorem quondam Sol quum vellet ducere,
Clamorem ranae sustulere ad sidera.
Convicio permotus quaerit Iupiter
Causam querelae: quaedam tum stagni incola:
Nunc, inquit, omnes unus exurit lacus,
Cogitque miseris arida seae emori:
Quidnam futurum est, si crearit liberos.

372 Vermakelijkheden der

~~aldus~~ nagevolgt.

Fedrus 6. fabel van 't eerste boek.

De Kikvorssen tegen de Zon.

Ezopus zag zijn duurman, die een dief
was,

Te trouwen gaan, 't welk als hem niet
zeer lief was,

Sprak hy aldus. Wanneer voorheen
De Zon in d' echten staat wouw treden,

Verhief het Kikkerdom een klacht

Hier tegens aan uit al haar macht

Ten hemel. Vadet Jupiter

Zai' waar toe dit geroepe van ver?

Toen sprak een van de vorssen: acht
(Hooft dog ons redelijk geklach!)

Een Zon alleen droogt nu al 't nat

Van meeren, en moerassen. Wat

Zal 't worden, zoo ze kind'ren teelt,

Daar z' ons ter dood toe reeds verveelt!

**Elk hat een toepassing te maken / die
hem gevoegelijst schijnt.**

Hier

Hier mede zal ik / door uit-
 schrijven vermoeid / door
 deze eerste reize een einde ma-
 ken der aanmerkingen / en ver-
 talingen / die ik / zoo uit ei-
 gen lust / als ten verzoeke van
 anderen / uit vrede schryveren
 hebbe te boek geslagen. In-
 dien onder mijne Landsgenoo-
 ten eenige door een edele lees-
 ber tot dardarige vermaake-
 lijkheden geprikkelt worden /
 'k behoefte dan die moeite niet
 te beklagen. Verschillen som-
 mige / gelijk ik wel geloove /
 met my in geboden tegens ee-
 nige zaken / die ik uit eigen
 hoofde onderstelt hebbe / laten
 zy hunne gedachten aan de re-
 den toetsen. Maar wat de in-
 bloepende vertalingen / 't is
 van rijm of onrijm aangast /
 't is niet te duchten / dat er ie-
 mand mocht gebonden wor-
 den / die tegens my zal willen

374 Vermakelijkheden der
betwisten dat gene / 't welk /
van anderen gezegt zijnde /
door my enkelijk verduist / en
het oordeel der Hollanderen on-
derworpen word. Ik hebbe
geen hatelijke zaken opge-
haalt / maar gedacht dat der-
gelijke taalkundige oefenin-
gen tot vermaakelijkheden /
niet tot pijnigingen der zinnen
konnen strekken / byzonder-
lijk den zoodanigen / die /
schoonze in Griekse of Latijnse
tale (waar uit / mijns bedun-
kens / al wat'er noch van de
geleerdheid overig is / alleen-
lijk bestaat / en in wezen blijft)
onbedreven zijn / echter / zoo
veel in hen is / dat allerverfoe-
pelijkste schrikdier / de domme
onwetenheid / pogen te over-
meesteren / en hunne verstan-
den te verheffen boven d' ydele
bekommeringen / die 't leven
der menschen in 't gemeen be-
snoemen. Niet dat ik geloove/
dat

dat mijn schrijven zoo vele ver-
scheidene oordeelaars / als wel-
ke het voorkomt / zal behagen.
Seensints. 'k Moest wel on-
kundig zijn van die alombe-
kende waarheid / begrepen in't
vaarsje

*Pro captu lectoris habent sua
fata libelli.*

te kennen gebende / dat een
boek geprezen / of veracht
word / na dat de lezers begrip
hebben. Ook hebbe ik al over-
lang uit Seneka geleert / dat
in 't zelve veld / waar in een
koe gras / een jager ook een
haas / en een oojedaar een ha-
gedis zoekt. Evenwel ben ik
zoo verre gekomen / dat ik ver-
trouwe wel te weten / dat
quaadaardige zoekers in een
open veld niet altijd vinden /
't gene zy met een eindeloos
hartzeer najagen.

Na 4

Noch

Noch is 'er een soort van
 menschen / welker afgunst de
 boekmakers door al hebben
 afgewachten; menschen / zeg-
 ge ik / die 't voornaamste deel
 hunner menselijkheid uittrak-
 ken / en steeds bezig zijn met
 den arbeid van naarstige ver-
 standen te beschimpen / omdat
 ze zelf onmachtig zijn iets aan
 den dag te brengen / waar door
 de wereld kon zien / dat hen
 iets beter ter harte ging als den
 buik te vullen; haters van 't
 letterploegen en verachters
 van Poëzie / hoewelze door let-
 terkenmers willen aangezien
 worden / en van de taalkunde
 (die men gemeenlijk de letteren
 der menselijkheid of bekeerd-
 heid noemt) openbaare belij-
 ders schijnen.

Stijfhoofden / die niets an-
 ders weteude / en anderen voor-
 zeggende / dan dat hen van
 hunne meesters ingestampt is /
 stra 2

Strax in den eersten opflag den
 arbeid van anderen met den
 voet stooten / en niet bequaam/
 ja ook te leuy zijnde / omme te
 onderzoeken dat hen booz alles
 past / door ongegronde berach-
 tinge een quaden blak pogen
 aan te wijven aan de schriften
 der gener / welker voetstappen
 na te volgen hen een doodelijk
 zwart soude afpersen. 't Ges-
 tal van zoodanige wederstrebe-
 ren is groot. Doch gelijk ze
 wel de slimste werktuigen zijn /
 om de bonken der letterliefde
 in velen uit te blussen / alzo
 zijn zij des niet tegenstaande by
 my de allergeringste / als wel-
 ke ik niet waardig achte uit
 my te laten hooren / wat be-
 weegredenen een rechtschape-
 boekoeffenaar aandrijven / om-
 me zijne Landsgenooten deel-
 achtig te maken de kennisse der
 zaken / waar door hy meent
 veel gebordert te hebben / en

378 Vermakel. der Taalkunde.
die hy bequaam acht om ande-
ren te ontsteken tot een begeer-
te van noch meer na te vors-
sen.

Dat ik van hen gewag ma-
ke / strekt ten geenem anderen
einde / dan om te toonen / dat
ze my niet onbekend zijn. En
dit was 't alles / wat ik tot een
toegift van deze lettervermaa-
kelijkheden hadde by te voer-
gen.

BLAD-

BLADWIJZER.

A.

- A** Anzienlijkheid van den staat der Joden 186.
A Aanteekenaar op juvenaal 203.
Achis, de koning der Filistijnen, een afgodendienaar, zweert by Jehovah, en den Engel Gods 258
Abentfina of Avicennia 325.
Adel was voorhenen in Sina niet erfelijk, alzoo de geleerde aldaar alleen edel waren 300.
Agrippine Neroos moeder 69.
Alcibiades 46.
Alle zaken kunnen voor en tegengesproken worden 165.
Ambrosius 247.
Amphis spreuk 82.
Amphitruo een blijspel van Plautus 287.
Anakreon 122. en 123. deszelfs werken vertaalt, en waarom niet uitgegeven? 125. Verhaal van zijn leven 128. e. z. v.
Antigonus 75.
Apitius, hoedanig een quant die geweest is? 290.
Apulejus 153.
Arabiers hebben door 't geduerig lezen des Alkorans hunne taal behouden 323.
Aristofanes 8. 46. 47. 119.
Aristoteles 3. 42. Zijn leugepraatje van de joden 188. 247.
Asia heeft ten minsten driemaal zoo veel menschen als de geheele overige wereld 317.
Atheneus een Grieks schrijver 46. 119. 247.
Atheensche neus 141.
Atreus tyranny 117.
Augustus, of Oktavianns Augustus 64.

Augu-

BLADWYZER.

Augustinus 247.

Aulus Gellius 10. 148. 236.

Aulus Vitellius, zie Vitellius;

Aufonius 247.

B.

B Anus. de meester van Josephus 92. 93. 94.

Barleus 60.

Barklay 54. 237. Wie de vaarzen in den vertaalden Euphormio of Hekelschrift berijmt heeft? 354. Zijn Tooverzang 355. Zijn vaars op de Tweedracht 358. Op de drift der jeugd 360. Op de veranderlijkheid 362. Klachte van de verdrevenc Vorstin van Walles 363. Twee vaarsjes op de waarheid 365.

Baronius 114. 265.

Belifarius 148.

Bemalen in een onkuiffen zin genomen 150.

Bera 120. 259.

Bibliander 265.

Bygeloof 7.

Blad van een Sibyl 8.

Boeken der Sibylle 11.

Boffu te Hoorn gevangen 289.

Brug van Marmersteen, vier mijlen lang 339.

Brug van een gewelf dat vierhondert voeten lang is *ibid.*

Buikspreeksters hoe in 't griex genaamt 16.

Burgermeester Pollio, zie Pollio.

Buziris, koning van Egipten, een tyran 117.

BLADWYZER.

C.

Caligula, zie Kaligula.

Cesar, zie Julius Cesar.

Chansave, een stad in Sina, 100 mijlen groot 305.

Chariton 303.

Chingi, koning der Sinezen, en bouwer van de verwonderlijke muur in Sina, heeft de beste boeken van dat volk laten verbranden 347.

Chol, een Hebreuws woord, wat het beduid? 239. en 241.

Chrestus, en Christus 89.

Christus wanneer gestorven 183.

Chryfokoka 303.

Chrylostomus 265.

Cicero 22. 23. 32. 65. Zijn zeggen van de Joden 192.

Claudians, zie Klaudiaan.

Cornelius Nepos, zie Korttelius.

Cuneus, zie Kuneus.

Curtius, zie Kurtius.

Cypriaan 247.

Cyrillus ibid.

Cyrus 73.

D.

D Agdoopers, hoedanige menschen 76.

D Daniels (des Profets) weken 175.

Daniel Heinsius 52.

Davids woorden Psalm 91. vers 13. 240.

Deugd en ondeugd der monniken 260.

Diagoras Melius wierd de Godenbevechter genaamt, en waarom? 35. 36. 249.

Diodoor van Cyrenen 35. 249.

Diodo-

B L A D W Y Z E R.

Diodorus Siculus 2. 8.

Diogenes Laërtius 41. 45.

Diogenes Cynicus, of de hondſche 49.

Diomedes, koning van Thracien, een tyran 117.

Dion Kaſſius 23. 24. 65. 68. 72.

Dionijs Tyran van Syrakuſe 67.

Dionijs Areopagiter 252. en 264. Baronius gevoelen daar van 265.

Domitianus 74.

Drie zaken aangemerkt in het ſpoorloos verhaal van Tacitus wegens de joden 199.

E.

Egeria verzierde Godin van den Koning Numa 18.

Elianus 46. 149.

Engelen by de Heidenen in den zelve zin verſtaan, als by de joden en Chriſtenen 254. en 255. blijkt uit de Heidenſe ſchrijveren, en zelf uit het Oude Verbond.

Epifanius 93. 247.

Epiktetus 47.

Erasmiaan 283.

Erasmus 43. 50. en 51. 108. 120. Zijne woorden uit den lof der Zotheid 228. Hy, en zijne ſchriften zijn van velen gehekel 232. Zijn aanmerkelyke miſſlag in 't vertaalen van 't Griekſe woord *Phoenix* 233.

Eſchylus de Treurſpelfchrijver 64.

Eſopus 363.

Euripides *ibid.*

Europeërs zijn vele konſten aan de Sinezen ſchuldig 302. Verquiſten in alle hunne oorlogen zoo veel buſkruid niet, als de Zinezen in hunne ſpelen en vierwerken van vermaak 349. Overtreffen echter de Sinezen in Krijgskunde *ibid.* Eufe.

B L A D W Y Z E R.

Eusebius 19. 20. 21. 108. 109. Deszelfs valsheid
110. e. z. v. 173. 247.

F.

Fabel uit Fedrus van de Kikvorssen 369.

Faber, zie Tanaquillus Faber.

Falaris Tyran der Agrigentiners 75. 118.

Fedrus Latijn word van Tanaquillus Faber beweert
tegen Scioppius haarklooveryen 238.

F. Fernandez de Kordua 248.

Filozofen waren wel eer de Raadsluiden der Sineesche
Koningen 300.

Flavius Vespasianus 71.

Flavius Domitianus, zie Domitianus.

Florus van de Joden, en hoe te verstaan? 205. e. z. v.

Focilides 37.

Fotius 38. 102. 103.

Fouquets gedicht in de gevankenisfe aan Maria in't
Latijn 210. In't Duits 216.

Franfche vertaling van de woorden Jobs 239.

G.

GAlba 68.

Galenus 324.

Gedicht op de verbaftering der Nederduitfche taal 57.

Gedicht op Anakreons dood 136.

Gedicht aan zeker vriend, onder den naam van Eraf-
miaan 282.

Godeloosheid wat? 33 en 34.

Graffchrift van Laurens Valla 235.

— van den Poët Nevits 236.

Gregorius Naziansenus 247.

Grieken, en Sinezen zijn de uitvindere van alle be-
kende wetenfchappen 352. Griek-

B L A D W Y Z E R.

- Oriente** vertaling der zeventig Overzetters wegens zekere plaats uit Job 239.
Gulden Wijnstok, die gezegt word in den Joodsen tempel geweest te zijn, wat daar van te gelooven is? 206. en 207.

H.

- H** Adrianus, de Keizer, wat hy tot spijt van de Joden deed? 201.
Hancheu, een zeer groote Stad in Sina 299. Ja de grootste van alle de steden, die ooit in de wereld geweest zijn 303. Heeft nu naauwelijks het twintigste deel van haar vorige groote 309.
Handelingen van Pilatus 181.
Henrik Stefamus berispt Erasmus 229.
Herodoots getuigenis van Anakreon 129. Zijn verhaal van volkeren, die gezegt worden eenmaal 's jaars in wolven te veranderen 161. Zijn beschrijving vanden vogel Fenix 243.
Hieronimus verwerpelijk gevoelen over 't woord *Tyrann*, in de Handelingen der Apostelen 120. en 121. ook over het woord *Möten*, en *Malen* 145. 151. noch 247.
Hieronimus Merkurialis 164.
Historie der Sibyllijnsche boeken 10.
Historie van Ptolemeus koning van Egipten 23.
Historie van een meinedig burger van Mileten 38.
Historie van David, den koning Achis bedriegende 257.
Historie van Samson, en hoe die van Hieronimus verstaan word? 153. Word wederlegt 155.
Historisch geloof 78.
Hoangteu, de derde Koning der Sinezen 334.
Hoeren, *Lupa*, of wolvinnen genaamt 164.

Hoe

B L A D W Y Z E R.

Hoe veel menschen in Sina gevonden zijn voor den
laatsten Tartaarsen oorlog? 299.

Hoe veel menschen in geheel Europe zijn? 316.

Holland weet nu niet meer van Toovenaars e. z. v.
160. — Is boven alle gedeeltens van Euro-
pe meest bewoont 313. En hoe veel menschen
daar in zijn? *ibid.*

Homerus 149. 255.

Hoofd 66. Zijn oordeel van Euripides 40.

Hoogduitse vertaling van een plaats uit Job 239.

Hoorn, een Stad in Noordholland, is de geboorte
plaats van H. Junius e. z. v. 289.

Horatius 150, 193, 234.

I.

JAh, in 't Hebreuws God 208.

Jakob Godofredus ongegronde verandering in de
plaats van Paulus aan de Korinthers, *om der Enge-
len wille* 259.

Jesuit Pontanus, zie Pontanus.

Jezaïas voorzegging wegens den ondergang der Baby-
loniers 151.

In hoe kleene ruimte alle de inwoonders der aarde
zouden kunnen staan? 318. en 319.

Joan Barklay, zie Barklay.

Jobs woorden 239.

Joden zeggen dat Daniel zijne Profetien niet van God
zelf heeft ontfangen, maar door een wedergalm,
of als door de dochter van de stem 176.

— van de heidenen gelasterd 193. e. z. v.

Josefus getuigenis van Christus 81. Is een verziende
bylapping van Eusebins 108. Zijn verhaal van
den gulden Wijfstok in den tempel der Joden 206.

B L A D W Y Z E R.

- Iris, een Engelin, by Homeer 216.
Isaaks Vossius bewijs dat Tertulliaans en Jozefus ge-
tuigenissen van Christus waarachtig zijn 171.
— hy geloofst dat Jozefus Christus voor den
Messias gehouden heeft 174.
— word wederlegt 80. e. z. v.
— zijn beschrijving der Sineesche steden 296.
Isokrates 75.
Julius Cezar 93. 69.
Julius Scaliger heeft groote haat tegen Erasmus ge-
had, en beklagt 230.
Junius te Hoorn geboren 291.
Justinus Martyr 97. Deszelfs ontroov in 't by-
brengen van een plaats uit David 98.
Justinus, die het kort begrip van Trogus Pompejus
historien heeft gemaakt, schrijft van de joden
189. e. z. v.
Juvenalis 8. 55. 56. 193. 203.

K.

- K**ajus Cezar Kaligula, zie Kaligula.
Kaligula 65. 74.
Kamerling van de Koninginne Kandace 5.
Kaspar Scioppius, zie Scioppius.
Kato 2.
Keizer Hadrianus, zie Hadrianus.
Klaudiazan 247.
Klemens Alexandriner 100. 250.
Klemens Romanus 247.
Konfucius is de grootste Filosoof geweest onder de
Sinezen 301.
Korinthisch koper 72.
Kornelius Nepos 119.

Kraf.

B L A D W Y Z E R.

Kraffus, de Oude; heeft nooit gelachen 141.
Kunens woorden wegens de joodse republijk 186.
Kurtius 19.

L.

L Achen 137. en 140. Lachen voor belachen 141.

Lach God 138.

Laktantius 12. Zijn waan 20. 170.

Latijns vertaling van Hieronimus, wegens, zekere plaats uit job 140.

Laurens Valla heeft velen gehekelt, en geroemt dat hy ook pijlen tegen Christus had 235.

— zijn Grafschrift. *ibid.*

Leo de Paus 99.

Les van Kato 2.

Lezen. *ibid.*

Letterkunde der Sinezen 322.

Lipfius 7. Zijn heerlijke verbetering in Florus 206.

Livius 18.

Londen, de Hooffstad van Engeland. Hoe veel huizen en menschen daar in zijn 314.

Lof van Esopus fabelen, door Fedrus in dichtmaat gezet 363.

Luciaan de Samofatenfer 47. 135. 138. 155.

Lukaan 247.

Lukanthroopia, of wolfsmensheid 161. Wat? 163.

L. A. Florus, zie Florus.

Lykaon, in een wolf verandert, hoe te verstaan? 162.

BLADWYZER.

M.

- M**Anilius 148.
Markus Paulus Venetiaan, en zijn verhaal van de wonderen, die hy in Sina gezien heeft 303.
Muur van duizend mijlen lang 338.
Martiaal 138.
Martinus Luthers goede vertalinge in het woord te *schandemaken* 142.
Meineedigheid 37.
Mela, zie Pomponius Mela.
Mezentius wreedheid 118.
Molen, en Malen 145. 150.
Monnikken hebben veel verziert 261.
Muretus 231. Zijn zeggen van Erasmus boek der spreekwoorden *ibid.* Verhaalt een aanmerkelijke mislag van Erasmus 232. e. z. v. 250.
M.S. Otho, zie Otho.

N.

- N**Amens der Sibyllen 12.
Nanquin, een stad in Sina 299. Groote overvloed van schepen daar ontrent 300. Is zoo groot geweest als het oude Babylon 302.
Napels, van hoe veel menschen bewoont?, en hoe veel huizen daar in zijn? 315.
Negentien millioenen inwoonders in eene stad 307.
Nehemia is in 't 25 jaar van Xerxes heerschappy te Jeruzalem gekomen 175.
Neêrduitse overzetting van zekere plaats uit Job 239.

Nero

B L A D W Y Z E R.

Nero 67.

Niklaas Fouquet, zie Fouquet.

Niklaas Heinsius 50.

O.

O Dorikus een Monnik. Zijn verhaal van de stad Chanave in Sina 305.

Olaus Magnus des Bisschops van Upsale leugenachtig verhaal van menschen, die zig in wolven veranderen, word belachen 156.

Om der Engelen wille [een plaats by den Apostel Paulus] hoe te verstaan? 259.

Onzekeren staat der Grooten 209.

Oprekening van alle menschen in Europe 316.

— van 't geheele menselijk geslacht 318.

Orakel wegens Sokrates getoetst 40. e. z. v.

Origines 101. 105. Zijn lof 107.

Os in den Bybel 5.

Otho 69.

Oud opschrift 147. en 148.

Oude Aanteekenaar op Juvenaal 203.

Oude Sinezen waren den oorlog wars 298.

Oude Sineesche Koningen waren brave Huisvaders 310.

Ovidius 140. 162. 247.

P.

P Aleis van den Koning Fanfur in Sina 10 mijlen lang 308.

Palmboom, hoedanig in 't Grieks.

Papinius Statius 247.

B L A D W Y Z E R.

- Parijs, hoe veel huizen en menschen daar in zijn? 314.
Paus Leo, zie Leo.
Petrus Egidius graffschift op Valla 237.
Phalaris, Tyrān der Agrigentiners 75. 118.
Philippus Karolus bespot Erasmus 231.
Phocylides 37.
Photius 38. 102. en 103.
Pilumnus en Pikumnus hoedanige Goden? 146.
Pittakus 149.
Plato 40. 45. 66. 116. 131. 256.
Plautus 148. Heeft als een slaaf in de Molen geloo-
pen 149.
Plinius 10. en 162. Gelooft dat de wereld een
Godheid is 202. Zijn verhaal van den Vogel Fe-
nix 243.
Plutarchus 192.
Pollio 168.
Polybius 17.
Polykrates, tyrān van Samos; wanneer geleef-
t heeft? 128.
Pomponius Mela 138.
Pontanus [de Jesuyt] belacht Erasmus 230.
Porcelaine Toorens in Sina 339.
Postellus heeft het valse Vooreuangelij eerst uit Oo-
sten gebracht 266.
Priamus 68.
Profeet Jezaias, zie Jezaias.
Prokopius 148.
Protagoras Abderites 35.
Purmerende, een steedje in Noordholland, waar
van daan zoo genaamt? en van wien opgebouwt?
286.

B L A D W Y Z E R.

Q.

Quintus Curtius , zie Kurtius.
Quinzy een zeer groote stad in Sina 303.

R.

Rivieren in Sina , schier van onmetelijke wijtte
299.
Romeinen hebben ontrent 600 jaren lang geen bak-
kers gehad 146.
Roemen was voorhenen in de vierkante vlakke groot
20 Hoogduitse mijlen 319. (Zoo't waar is dat
de heer Izaak Vossius zegt).
Roomens volkrijkdom voor Syllias tyranny 312.
Roomfche heerschappy 61.

S.

Sallustius 66.
Salonius , des Burgermeesters Pollioos zoon 198.
Samfons ramp 153.
Scioppius heeft vele letterhelden gehekelt 237.
— word van Tanaquillus Faber tot de plak ver-
wezen 238.
Seneka 6.
Seres , zijn van de Portugijzen Sinezen genoemt
322.
Sergius Sulpitius Galba , zie Galba.
Servius 146.
Sextus Domitius Nero , zie Nero.

B b 4

Sibyl.

B L A D W Y Z E R

Sibylle heeft verscheide bynamen 12.

Sibylle 166.

Sibyllijne loten 17.

Sina is eertijds van de beste vorsten ter werreld geregeert 297.

Sinezen waten 't getal der inwoonderen in hunne steden, door wat middel? 308.

———— hebben een verwonderlijke kennis boven alle andere volkeren in de Geneeskunst 324. Van den omloop des bloeds 326. e. z. v. Ongelooffelijke kennis van de Polskløppingen 330. en 332. In de kruiden 335. In de wondheekunst ibid. Doen de zieken nooit Aderlaten 336. Hunne ervarentheid in de stoffcheidingkunst, en andere konsten meer 337. In de bouwkunde 338. Zangkunst 339. Schilderkunst 340. Beeldhouwery 341. In allerley handwerken. Kluchtspel, en bootse-makery 342. Wanneer zy 't gebruik des Zeilsteens hebben gewezen? 343. Als mede de Druk-kunst 344. Wat zy in de Wiskunde en Starre-kunst weten? 346. Wanneer hunne beste boeken verbrand zijn? 347. Hoe groot zy 't verlies van die boeken achten? 148. Sinezen hebben een afkeer van oorlogen 350. Wanneer de Tartaren Sina hebben overmeestert? 351.

Smeekdicht van Niklaas Fouquet 209.

Sokrates 39. 44. 45. 46. 131. e. z. v.

———— zweert by den Hond e. z. v. 48.

Sokratifche misdaad 49.

Speelreisje na Noordholland over Amsterdam in rijm gezet 282.

Stampen 146.

Sterquilinius 147.

Straboos brave getuigenis wegens Mozes 187.

Suetonius bygebracht 11. 28. 65. 69. 70. en 182.

Sun.

B L A D W Y Z E R.

Sm; in de Schotse taal zonde, is ook een letter in 't Hebreeuws, en word van zeker Godgeleerde zottelijk toegepast 229.

T.

- T**Acitus 11. 29. Zijn verhaal van de Joden 194.
Word overwogen 199. Zijn verhaal van den Vogel Fenix 245.
- Tamerlaan, hoe die met het Wif van den Keizer Bajazeth geleefd heeft? 154.
- Tanaquillus Faber 79. 130. Deszelfs brief aan den Heer Chabrool wegens de getuigenisse die men in Josefus van Christus leest 80. Gedeelte van zijn brief aan Elias Boherellus, waar in hy bewijst Tertulliaans misgrijpingen, en ongelooffelijke vertellingen 168. e. z. v. Noch 255. Zijn lof van Fedrus fabelen 366.
- Tavernier getuigt in Siam Kanonstukken gezien te hebben, die al voor 500 of 600 jaren gegoten zijn 348.
- Terentius gebruikt het woord bespotten voor onteeren 142.
- Tertulliaan 99. Verhaalt dat de Roomse Raad den Heere Christus onder de Goden heeft willen stellen 173. en 179. 't Welk wederlegt word 178. e. z. v. Zijn woorden wegens d' opstanding uit den doode 240. Verstaat het griekse woord *Phoenix*, beduidende een Palmboom, in zekeren Psalm van David, voor den Vogel Fenix 244. Zijn verwerpelijk gevoelen wegens de plaats van den Apostel Paulus aan de Korinthers, dat de Vrouwen hare hoofden moeten dekken om der Engelen wille 259.

B L A N D W Y Z E R.

Teffareskaldetanten. Wat soort van menschen? 181.

Theognides 140.

Thuman, wat in Sina beduid? 305.

Tibareners, hoedanig een volk? 138.

Tiberius Cesar 65. 68. 179.

Tibullus 37.

Titus Vespasianus 72.

Tyran, en deszelfs beteekenis 117. 119.

Twaalfduizend steene bruggen in eene stad 307.

Tweemannen, en tienmannen by de Romeinen aangesteld tot het bezichtigen der Sibyllijase boeken 12.

V.

Valerius Flakkus 30.

Valsheid der Monnikken 253.

Valsche Euangelien 264.

Vatro 15. 147.

Virgilius 12. 13. 14. 15. en 16. Noch 118. 168.

Zijne verzen in de vierde harders zang hoe te verstaan? 168. en 169.

Vijftienmannen der Romeinen mochten alleen de Sibyllijnsche boeken inzien 12.

Vooruangelij, of vals geschrift wegens de geboorte van den Heere Christus, en deszelfs Moeder de Maagd Maria e. z. v. 266.

Vorstin van Waller 363.

Waarom

BLADWYZER.

W.

WAarom de Monnikken zoo vele leugenboeken hebben geschreven? 262.

Wanneer de Tartaren het machtig Koninkrijk van Sina hebben ingenomen? 351.

Weerwolven belachen 157.

Wel begonnen is de helft van 't werk 3.

Wie nooit gelachen heeft? 141.

Wien het geoorloft was by de Romeinen de Sibyllijnsche boeken in te zien? 11.

Wonderen, die beschreven zijn, dat Christus in zijn kindsheid zoude gedaan hebben, worden van Chrystostomus voor leugens gehouden 265.

Woorden, welker oorspronkelijke beteekenis onfeilbaar volgens den bevattelijksten zin der Schrijveren word aangetoont, in een overgebrachte be-
duiding te willen gebruiken, is ongerijmt 144.

* **W**oord *Phoenix* beteekent in 't Grieks een Vogel Fenix (van wien de oudheid veel verziert heeft) of een Palmboom 238. en 240. Is van Erasmus uit zeker boekje van Plutarchus qualijk vertaalt 233.

* **W**oord *Engel* 252. Hoe de Engel van Petrus in de Handelingen der Apostelen, door Lukas beschreven te verstaan is? 253. Engelen 259.

* **W**oord *Bemalen* in een onkuiffe beteekenis 150.

X.

XEnofon 40. 73.

Yfland

777
BLADWYZER.

Y.

Y Sland heeft nauwelijks vierduizend menschen
317.
Ystroom 285.

Z.

Z And, in 't Hebreuws *Chol* 239.

U I T.

